

Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

**ARŞİV BELGELERİNİN IŞIĞINDA
KARA HARP OKULU TARİHİ
(1834 – 1883)**

Hayrullah GÖK

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
DOKTORA TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

ANKARA 2005

H.Ü.
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. E. Semih YALÇIN

Üye : Prof. Dr. Mustafa YILMAZ

Üye : Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Danışman)

Üye : Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU

Üye : Yard. Doç. Dr. Ayten SEZER

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

27 / 06 / 2005

Prof.Dr. Mustafa YILMAZ
Enstitü Müdürü

ÖZET

1834 tarihinde “akademik eğitim ağırlıklı Fransız modeli” örnek alınarak kurulan ve 1883 tarihinde “askerî eğitim ağırlıklı Alman modeline” geçmesi kabul edilen Kara Harp Okulu’nun kuruluşu hem Türk Ordusu hem de Türk çağdaşlaşma tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Okul, kurumsal olarak bir çok yeniliğin ilk başlatıldığı yer olduğu gibi yetiştirdiği subayların da yakın dönem Türk tarihine önemli etkileri olmuştur. Bu sebeple, Kara Harp Okulu’nun günümüzde çok fazla bilinmeyen 1834-1883 arası dönemi tez konusu olarak ele alınmıştır.

XVII ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı askerî reformları Avrupa askerî reformlarından çok etkilenmiştir. Bundan dolayı, tezimizin birinci bölümünde Avrupa askerî reformlarının gelişimi, orduları komuta edebilecek nitelikte subay ihtiyacının ortaya çıkışı ve bu maksatlarla subay okullarının açılması süreci tarihî bir perspektif içerisinde ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise XVII nci Yüzyıl başlarından III. Selim iktidarının sonuna kadar (1808) olan dönemde gerçekleştirilen Osmanlı askerî reformları incelenmiştir.

Tezin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde Sultan II. Mahmut’un tahta çıkış tarihi olan 1808’den 1883’e kadar olan periyotta Kara Harp Okulu’nun kuruluşu ve gelişimi tamamen orijinal belgelere dayalı olarak incelenmiştir. Okulun vizyonu, misyonu ve değişen öğrenci profilleri ortaya konulmuş, bugüne kadar bilinmeyen Komutan ve idareciler ile diğer tüm ayrıntılar tespit edilerek teze eklenmiştir.

ABSTRACT

The foundation of the Turkish Military Academy in 1834, which firstly followed the academic weighted French military education model and then allowed to abandon the French model and follow the military weighted German military education model, is a milestone for both the Turkish Army and Turkish Modernisation history. The academy, on the first hand pioneered many innovations and its' graduates has effected the contemporary Turkish history greatly. For this reason, the period of 1834 to 1883, which is not well known, in the history of the Academy will be defined as the subject of this thesis.

The military reforms in the XVII and XVIIIth Century in Ottoman Empire were affected from the military reforms in Europe at that time. Because of that, the development of the European military reforms and emergence of the necessity for the leading military officers and establishment of the military academy achieving of these purposes are examined from an historical framework in the first part of the thesis. In the second part of the thesis, the history of military reforms in the Ottoman Empire from the beginning of XVIIth century until the end of the reign of Empire Selim the 3rd is examined.

The history of the foundation and development of the Turkish Military Academy between 1808, when the Empire Mahmud the 2nd was ascended the throne, and 1883 are examined in the third and fourth part of the thesis by using fully original archives documents. The mission, vision and varying student profiles are introduced and all other details about the commanders and administrators, who are not well known up to date, are determined and added to thesis.

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖZET

ABSTRACT

ÖNSÖZ i

KISALTMALAR iii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA ASKERÎ REFORMLARI VE MODERN HARP OKULLARININ KURULUŞU

1.1. Reformlar Öncesi Avrupa Askerî Sistemi	13
1.2. Osmanlı Askeri Sisteminin Avrupa'ya Etkisi	16
1.3. Şövalyeliğin Sonu ve Paralı Askerlik	18
1.4. Avrupa'daki İlk Askerî Reformlar ve Milli Ordu Kurma Çabası	
1.4.1. Niccolo Machiavelli ve Askeri Reformların Başlaması	20
1.4.2. Sebastien de Vauban ve İlk Subay Askeri Mühendisler.....	21
1.4.3. Nassaulu Maurice, Gustavus Adolphus ve Raimondo Montecuccoli Reformları.....	21
1.5. Eğitimli Subay İhtiyacı ve Avrupa'da Askeri Okulların Kurulması	23
1.6. Avrupa'da İlk Modern Harp Okulunun Fransa'da Açılması	27

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ORDUSUNDA İDEAL ORDU VE SUBAY YETİŞTİRİLMESİ YOLUNDAKİ İLK ASKERÎ REFORM GİRİŞİMLERİ (1618-1808)

2.1. İlk Reform Girişimleri (1618-1718)	29
2.2. Lâle Devri (1718-1730)	31
2.3. Lale Devri sonrası Gelişmeler (1730-1770)	35
2.4. Fransa Etkisindeki Askerî Reform Girişimleri (1770-1787)	40
2.5. Yönetici Sınıfın Tutumu	44
2.6. Ebu Bekir Ratib Efendi'nin Viyana Sefareti ve Etkileri	45
2.7. Askerî Sistemin Düzeltilmesine Dair Islahat Layihaları.....	49
2.8. Mevcut Askerî Birliklerin Reforma Tabi Tutulması.....	52
2.8.1. Nizamnameler – Atamalar - Düzenlemeler.....	53
2.8.2. Tımarlı Sipahi Sistemi.....	54
2.9. Nizam-ı Cedit Reformları.....	55
2.9.1. Koca Yusuf Paşa'nın Çalışmaları.....	55
2.9.2. Nizam-ı Cedit'in Resmen Kurulması (1792)	56
2.10. Mühendishane-i Berri-i Hümayûn'un Kurulması (1795)	58
2.10.1. Mühendishane Kurulması Fikrinin Oluşması.....	58
2.10.2. Mühendishane'nin Açılması.....	60
2.10.3. Mühendishane'nin Önemini Yitirmesi ve Ratib Efendi'nin Sonu.....	61
2.10.4. Mühendishane'nin Çöküşü - Nizam-ı Cedit'in Sonu	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. MAHMUT DÖNEMİ ASKERÎ REFORMLARI VE

MEKTEB-İ HARBİYE'NİN KURULMASI

(1808-1839)

3.1. Alemdar Mustafa Paşa'nın Askerî Reform Girişimi :	
Sekban-ı Cedit.	66
3.2. Alemdar Mustafa Paşa'nın ve Sekban-ı Cedit'in Sonu.....	67
3.3. Vaka-i Hayriye ve Klasik Osmanlı Askerî Sistemin	
Tamamen Kaldırılması	68
3.4. Asakir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusunun Kurulması.....	73
3.4.1. Askerî Kuruluş ve Rütbelerde Yeni Düzenlemeler Yapılması	73
3.4.2. Yetişmiş Subay İhtiyacının Artması	74
3.5. Harp Okulunun Kurulması Yolunda Atılan İlk Adımlar	
3.5.1 Sıbyan Bölüklerinin Kurulması.....	76
3.5.2 Redif Askerî Teşkilatının Kurulması.....	77
3.6. Namık Paşa'nın Harp Okulu'nu Kurması	78
3.7. Mekteb-i Harbiye'nin Açılışı ve İlk Dönemi (1834-1837)	
3.7.1. Mekteb-i Harbiye'ye Alınan İlk Öğrenciler.....	81
3.7.2. Resmî Açılış Töreni ve İlk Sınavlar.....	84
3.7.3. Mekteb-i Harbiye'de Yapılan İlk Düzenlemeler.....	84
3.7.4. Mekteb-i Harbiye'de İlk Eğitim Kuruluşu, İlk Tabur	
Teşkilatlanması ve Temel Kurallar.....	86
3.7.5. Mekteb-i Harbiye'de Yeni Sistem Arayışları.....	88

3.8. 1837 Nizamnamesi ve Mekteb-i Harbiye’de Yapılan Yeni	
Düzenlemeler (1837-1839)	94
3.8.1. Öğretim Başkanlığı’nın Kurulması.....	94
3.8.2. Okula Giriş Şartlarının Belirlenmesi ve Özlük Hakları.....	97
3.8.3. Disiplin	100
3.8.4. Eğitimle İlgili Sorunlar ve Düzenlemeler	100
3.8.5. Okul İçerisinde Karakol Bölüğü Tesisi.....	102
3.8.6. Kadro Düzenlemesi.....	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TANZİMAT VE SONRASINDA MEKTEB-İ HARBİYE

(1839-1883)

4.1. Abdülmecid Döneminde Mekteb-i Harbiye (1839-1861)	
4.1.1. Yeni Arayışlar ve Ders Saatlerinde Düzenlemeler.....	108
4.1.2. İdadilerin Açılması Yolundaki Çabalar ve Eğitimde Kalite	
Arayışları.....	110
4.1.3. Mekteb-i Harbiye’de 1845 Yılı Reformları.....	111
4.1.4. Erkân-ı Harp Sınıfı’nın (Kurmaya Sınıfının) Kurulması.....	113
4.1.5. Mekteb-i Harbiye’nin Çinili Köşk’e Taşınması.....	114
4.1.6. Mekteb-i Harbiye’ye Yabancı Öğretmenlerin	
Getirilmesi.....	115
4.1.7. Mekteb-i Harbiye’nin Pangaltı’ya Nakli.....	117
4.1.8. 1847 Kanunnamesi.....	117
4.1.9. Pangaltı Harbiye’sinin Resmen Açılması.....	119

4.1.10. Disiplin İle İlgili Hükümler	119
4.1.11. Erkân-ı Harbiye Mektebi'nin Kurulması.....	122
4.1.12. Mekteb-i Harbiye'nin İlk Mezunlarını Vermesi.....	123
4.1.13. Erkân-ı Harbiye Mektebi'nin İlk Mezunlarını Vermesi.....	125
4.1.14. Baytar Sınıfının Teşkili ve Diğer Gelişmeler.....	126
4.1.15. Kırım Savaşı ve Harbiye'nin Taşkışla'ya Taşınması.....	127
4.1.16. Mekteb-i Harbiye'nin Gülhane'ye Nakli ve Pangaltı Binasının Yanması.....	131
4.2. Abdülaziz Döneminde Mekteb-i Harbiye (1861-1876)	
4.2.1. Pangaltı Harbiye Binasının Tamir Edilmesi.....	131
4.2.2. Mekteb-i Harbiye'nin İkinci Defa Pangaltı'ya Nakledilmesi.....	133
4.2.3. Sistem Değişiklikleri ve Gayr-i Müslimlerin de Okula Öğrenci Olarak Alınması	133
4.2.4. Öğretmen Yardımcısı (Muavin) Sınıfının Tesisi.....	134
4.2.5. Diğer Gelişmeler ve Düzenlemeler.....	135
4.2.6. “Alaylı-Mektepli” Çatışmalarının Başlaması ve Karşılıklı Müdahaleler	137
4.2.7. Eğitim ve Sınav Sistemindeki Düzenlemeler.....	142
4.2.8. 93 Harbi Öncesi Mekteb-i Harbiye ve İç Çalkantılar.....	146
4.3. II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Harbiye (1876-1883'e kadar)	
4.3.1. Sisteme Müdahaleler ve Yeni Düzenlemeler.....	147
4.3.2. 93 Harbi ve Mekteb-i Harbiye.....	150
4.3.3. Fransız Sistemine Güvenin Azalması.....	152
4.3.4. Alman Subayların Gelişi.....	154

4.3.5. Harbiye’de Alman Modeline Geçilmesi.....	157
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA.....	168
EKLER.....	182

ÖNSÖZ

“*Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834-1883)*” başlıklı bu tez, yaklaşık 4 yıllık bir arşiv çalışmasının ürünüdür. Tezde Kara Harp Okulu’nun tarihî gelişimi, etkilendiği müesseseler, öğrenci ve personel durumu gibi hususlar tamamen orijinal belgelere dayalı olarak incelenmiştir.

Harp Okulu; 1834 tarihinde “*akademik ağırlıklı eğitim*” veren Fransız Harp Okulu ekolüne göre kurulmuş, 1877-1878 Osmanlı – Rus Harbi’nde alınan başarısız sonuçlar üzerine, 1883 tarihinde “*uygulamalı askeri eğitim*” veren Alman Harp Okulu ekolüne geçilmiştir. Fransız sistemi de atılmadığından Harp Okulu’nda 1883 tarihinden itibaren Fransız-Alman karışımı bir model uygulanmıştır. Bu sebeple, çalışmamızın sınırları 1834-1883 olarak belirlenmiştir.

Tez çalışması esnasında; Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi kayıtları tasnif edilmiş, buradaki belgelerin tamamı incelenmiştir. Konuyla ilgili nizamname ve kanunnamelerin günümüz Türkçesi’ne tercüme yapılmıştır. Tez çalışması çerçevesinde; yerli ve yabancı kaynakların hemen hemen tamamı incelenmiş, konuyla ilgili diğer Osmanlıca kayıtlar Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden temin edilmiştir. T.B.M.M. Kütüphanesi Mikrofilm bölümünden gazete taramaları yapılmıştır. Sonuç olarak bu tezde, kaynak ve literatür taramalarından elde edilen bütün verilerin neden-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmesine gayret edilmiştir.

Tez konusunu belirlememe yardımcı olan ve bu çalışmanın ilk 3 yılında beni yönlendiren ancak emekli olmasından ve kurum değiştirmesinden dolayı tezi birlikte tamamlama imkanı bulamadığım ilk tez danışmanım Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ’a, tezimizin son döneminde değerli eleştiri ve önerileri ile çalışmanın şekillenmesinde beni yönlendiren ve bana az zamanda çok şey öğreten ikinci tez danışmanım Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN’a, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün tüm imkanlarını bizlere sunan ve değerli eleştirileri ile çalışmalarımıza yön veren Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Mustafa YILMAZ’a, tez komitesinde yer alan ve değerli eleştirileriyle tezin daha nitelikli olmasını sağlayan Prof. Dr. E. Semih YALÇIN’a, Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU’na

ve Yrd. Doç.Dr. Ayten SEZER'e, Kara Harp Okulu Komutanlığı döneminden bugüne bizlere bilimsel araştırma yapma ortamını sağlayan ve desteğini esirgemeyen Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Yaşar BÜYÜKANIT'a, Osmanlı Arşivlerinden Harp Okulu ile ilgili kayıtların birer kopyasını temin etmeme yardımcı olan Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü Sayın Doç.Dr. Yusuf SARINAY'a, Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi ve Müzesi'nin kuruluşuna vesile olan ve desteğini esirgemeyen Kara Harp Okulu eski Komutanı Tümgeneral Nejat BEK'e, Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi ve Müzesi'nin geliştirilmesine önemli katkılar sağlayan ve bu tezin yazılmasında bana sınırsız destek veren Kara Harp Okulu Komutanı Tümgeneral Hulusi AKAR'a, değerli önerilerini esirgemeyen Tuğgeneral Ali AKDOĞAN'a, 2005 yılında atandığım Balıkesir Astsubay Meslek Yüksek Okulu'nda yoğun iş temposuna rağmen tezinin aksamaması için bana özel çalışma ortamı sağlayan Okul Komutanı Kurmay Albay M. Bahri TÜNER'e, Öğretim Başkanı Öğretmen Albay M. Sırrı BEKİŞLİ'ye, Temel Bilimler Bölüm Başkanı Öğretmen Albay Nasır YÜCEER'e, tezin pek çok yerinde bilgisine başvurduğum, İngilizce ve Fransızca çevirilerimi kontrol ettirdiğim arkadaşım Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi ve Müzesi sorumlusu Dr. P.Bnb. Mesut UYAR'a, Kara Harp Okulu'nda ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde görev yapan tüm arkadaşlarıma, T.B.M.M. Kütüphanesi ve Mikrofilm Merkezi ile Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü personeline, tezin yazımı aşamasında desteğine başvurduğum Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi memuru Şule UĞURLU'ya, tezin redaksiyonuna yardımcı olan Öğ.Yzb. Ahmet AŞIK'a, teknik destek sağlayan Ordudonatım Astsubay Kıdemli Üstçavuş Cumhuriyet BALOĞLU'na, çalışmalarım esnasında yaşadığım stres ve yorgunluğu benimle paylaşan sevgili eşim Fatma GÖK ile kızım Arzu Hazal ve oğlum Ahmet Görkem GÖK'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Hayrullah GÖK

KISALTMALAR

A.}AMD.	: Sadaret Âmedî Kalemî Belgeleri
A.}M...	: Sadaret Mütferrik Belgeler
A.}DVN.	: Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Belgeleri
A.}DVN.MHM	: Bab-1 Asafî Mühimme Kalemî (Sadaret Mühimme Evrakı) Belgeleri
A.}DVN.NZD	: Bab-1 Asafî Mühimme Kalemî Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.b.	: Adı geçen belge
a.g.d.	: Adı geçen defter
a.g.k.	: Adı geçen kanunname
a.g.m	: Adı geçen makale
A.}MKT.	: Sadaret Mektubî Kalemî
A.}MKT.DV.	: Sadaret Mektubî Kalemî Deavî Yazışmalarına Ait Belgeler
A.}MKT.MHM.	: Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı
A.}MKT.UM.	: Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler
A.}MKT.NZD.	: Sadaret Mektubî Kalemî Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler
bkz.	: Bakınız
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
d.	: Dipnot
(der.)	: Derleyen
DTCF.	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
(ed.)	: Editör
Haz.	: Hazırlayan

- HR.MKT.** : Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî Belgeleri
- İ.Ü.** : İstanbul Üniversitesi
- ks.** : Kısım
- k.y.** : (eserin basıldığı) Kent yok.
- MAL.MÜD.** : Maliyeden Müdevver
- MCHŞİDDK. (1253):** Mekteb-i Cedid-i Harbiyye-i Şahane'nin İdare-i Dahiliyesine Dair Kanunname (Sene 1253) (1837)
- MEB.** : Milli Eğitim Bakanlığı
- MHŞİDDK. (1263) :** Mekteb-i Harbiyye-i Şahane'nin İdare-i Dahiliyesine Dair Kanunname (Sene 1263) (1847)
- s.** : Sayfa
- t.y.** : (eserin basım) tarihi yok.
- vol.** : Cilt
- vd.** : ve devamı
- y.y.** : (eserin yayım) yeri yok.

GİRİŞ

Savaş, insanoğlunun eski uğraşlarından birisidir. Bu uğraşın en önemli aktörleri ise subaylardır. Subaylar, çok kanlı ve bir o kadar da ölümcül bir mücadelenin planlayıcı ve yöneticisidirler.¹

Bir toplumsal şahsiyet olarak profesyonel subay, modern toplumun özgün bir özelliğidir. Subaylık, kamusal bürokratik bir meslektir. Modern subay kadrosu profesyonel bir organdır ve modern silahlı kuvvetlerdeki subay profesyonel bir insandır. Profesyonellik, doktorların, akademisyenlerin veya hukukçuların birer özelliği olduğu gibi aynı zamanda, modern silahlı kuvvetlerdeki subayların da özelliğidir. Subayın görevleri şunları içerir :

- 1) Askeri kuvvetin örgütlenmesi, teçhizatlandırılması ve eğitilmesi,
- 2) Faaliyetlerin planlanması,
- 3) Çarpışmaya giriş ve çıkışta hareketin yönlendirilmesi.

Ana vazifesi savaş olan bir insan örgütünün yönetimi, “şiddetin yönetimi” yeteneğine ve eğitimine sahip olmayı gerektirir. Bir subayın yönlendirme yeteneğine sahip olduğu şiddet örgütlenmeleri ne kadar karmaşık ve de bu subayın kullanabileceği durum ve şartların sayısı ne kadar fazla olursa, o subayın mesleki yetkinliği o denli yüksek olur. Askeri beceriye hakimiyet, geniş bir genel kültür birikimi gerektirir. Bir subayın işini düzgün biçimde anlaması için, işinin tüm ayrıntılarını bilmesi ve kendi mesleğinin diğer alanlarla olan ilişkisini

¹ Savaş konusuyla ilgili olarak bkz. John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, çev. F.Doruker, 1.Baskı, İstanbul 1995, Sabah Kitapları.; Carl von Clausewitz, **Harp Üzerine**, çev. Fahri Çeliker, Ankara 1991, Gnkur. Yayınevi. ; Michael Howard, **War in European History**, Oxford 1989 Oxford University Press.; C.W.C. Oman, **Ok, Balta ve Mancınık. Ortaçağda Savaş Sanatı**, çev İsmail Yavuz Alogan, İstanbul 2002, Kitap Yayınevi ; (Ed) Jeremy Black, **Top, Süngü ve Tüfek. Yeniçağda Savaş Sanatı**, çev Yavuz Alogan, İstanbul 2003, Kitap Yayınevi ; Spencer Tucker, **Dretnot, Tank ve Uçak Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000**, (Ed.) Jeremy Black, çev: Yavuz Alogan, İstanbul 2003, Kitap Yayınevi ; John Keegan, **2500 Yıllık Savaş Tarihi**, Çev. Ali Çakıroğlu, İstanbul 2001, Aykırı Yayıncılık ; Chris Hables Gray, **Postmodern Savaş. Yeni Çatışma Politikası**, çev. Derya Kömürcü, İstanbul 2000, Alfa Yayınları.

değerlendirebilmesi gerekir. Bir subay sadece hizmetine özgü alanlarda eğitilirse, analitik becerisini, hayal gücünü ve yargısını geliştiremez.²

Bir subayın uzmanlığı, ona, özel bir toplumsal sorumluluk yükler. Subayın becerisi, şiddetin yönetimi; sorumluluğu ise müşterisinin, yani toplumun, askeri güvenliğidir. Bir doktorun asli sorumluluğu hastasına, hukukçunun müşterisine iken, bir subayın asli sorumluluğu devletedir. Bir savaşta, subayın sorumluluğunu tam olarak yerine getirmesi ya da getirememesi doğrudan devletin bekasına etki eder. Bu sorumluluğun ifası askeri beceriye hakimiyet gerektirir; askeri beceriye hakimiyet de sorumluluğun kabulünü icap ettirir. Bir subay, hakimiyeti yoğun eğitim gerektiren, entelektüel boyut kazandırılmış bir becerinin sahibidir.

Subaylık mesleğinin uygulanışına dair kanuni hak, dikkatlice tanımlanmış bir organın mensuplarıyla sınırlandırılmıştır. Bir doktor için lisansı ne ise, bir subay için rütbesi odur. Subaylık kadrosu, yapısı itibariyle basit anlamda devletin bir tasarımı olmasının ötesindedir. Güvenliğin işlevsel zorunlulukları, subay kadrosuna özerk bir toplumsal birim şeklini veren karmaşık hizmet kurumlarını ortaya çıkarır. Bu birime giriş, mesleki ehliyetin en düşük düzeyinde mümkündür ve gerekli öğrenim ve eğitime sahip olanlarla sınırlıdır. Subaylar, normalde toplumun geri kalanından ayrı yaşar ve çalışır. Fiziksel ve toplumsal olarak, muhtemelen diğer profesyonellerin bir çoğundan daha az meslek dışı ilişkileri vardır. Kendisi ile meslek hakkında bilgisi olmayanlar veya siviller arasındaki hat, kamusal alanda üniformalar ve rütbeleriyle simgeleştirilmiştir.

Subay kadrosu hem bürokratik bir meslek, hem de bürokratik bir örgüttür. Meslek çerçevesinde mesleki ehliyet düzeyleri bir rütbe hiyerarşisi ile; örgüt çerçevesinde görevleri ise bir makam hiyerarşisi ile ayrıştırılmıştır. Rütbe bireye aittir ve tecrübe, kıdem, eğitim ve yetenek açısından ölçülen mesleki başarıyı yansıtır. Tüm bürokrasilerde yetki makamdan kaynaklanırken, orduda makama seçilebilirlik rütbeden kaynaklanır. Bir subay, bir makama atandığı için rütbe almaz; rütbesinden ötürü belirli görev ve işlevleri icra edebilir. Yani rütbe hiyerarşisi makam hiyerarşisinin üzerindedir.

² Samuel P. Huntington, **Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyaseti**, İstanbul 2004, Salyangoz Yayınları, s.15 vd.

Askeri profesyonelleşme, 19. yüzyılda iki dönemde yoğunlaşmıştır. Bu yüzyılda; savaş sanatının kapsamı genişlemiş, karmaşıklığı artmış, ortaya çıkan gelişmeler, ileri düzeyde eğitim veren kurumlara yönelik ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Napolyon Savaşları sırasında bir çok ulus ön askeri eğitim kurumlarını oluşturmuş ve subay kadrosuna giriş şartlarını modernize etmiştir. Yüzyılın üçüncü çeyreğinde seçim ve terfi süreçleri gözden geçirilmiş, genelkurmay örgütlenmeleri oluşturulmuş ve ileri düzeyde *Askeri Öğrenim Kurumları* oluşturulmuştur.³ Bu kurumların birisi de Mekteb-i Harbiye (Kara Harp Okulu)'dir.

Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa'da askerî reformların yapılış sebepleri ile bu reformların gelişim süreçleri hemen hemen aynı ihtiyaçlar çerçevesinde olmuş, gelişip güçlenmiş, aynı dirençlerle karşılaşmıştır. Her ikisinde de yöneticiler, mevcut sistemi ve kendilerini güven altına almak maksadıyla belirli bir zümreyi güçlendirmiş (Şövalye-Yeniçeri), daha sonra da aşırı güçlenip sisteme ve kendilerine sıkıntılar yaratan bu ayrıcalıklı zümreleri yok edebilmek için yeni arayışlara başlamışlardır. Bu arayışlar da askeri sistemin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Örnek olarak ifade etmek gerekirse; Avrupa'da Kralların her yönden gelen saldırılarla baş edebilmek için ademi merkeziyetçi bir askerî yapıyı benimsemek zorunda kalması ve askerî hizmet karşılığında ülke topraklarını şövalye denilen yeni tip atlı savaşçılara terk etmesi “şövalye” denilen bir zümreyi güçlendirmiştir. Mevcut yönetimler tarafından en iyi silahlarla mücehhez hale getirilen ve imtiyazlar tanınan şövalyeler zaman içerisinde krallarının denetimi dışına çıkmış, şövalyelerin imha edilebilmesi için şövalye zırhını delebilen yeni tip silahların yapılması (İtalyan arbaleti ve İngiliz uzun yayı gibi), yeni tip silahları kullanabilen piyade birliklerinin yetiştirilmesi ve piyadelerin “talimgâh” denilen eğitim merkezlerinde eğitilmesi, şövalyelerin sığındığı kaleleri yıkabilmek için Topçu sınıfının yaratılması, yıkılan kale ve köprüleri yeniden yapabilmek için İstihkam sınıfının yaratılması...vb. çabalar askerî sistemin ve “Komutan” denilen askerî yöneticilerin gelişmesini sağlamıştır.

Avrupa askerî reformlarını gerçekleştiren komutanlarla, Osmanlı askerî reformlarını gerçekleştirecek olan Osmanlı komutanlarının karşılaştığı sorunlar da

³ Huntington, a.g.e., s.42.

hemen hemen aynı olmuştur. Hem Avrupa’da hem Osmanlı’da Harp Okulları kurulmadan önce muhafazakâr bir yapıda olan ve tüm reformlara karşı koyan ordu, reform yapmak isteyen yönetimlerin daima karşısında olmuştur. Harp Okullarının kurulmasıyla beraber ordu, modernleşmenin lokomotifi haline gelirken bu defa da yöneticiler orduya ve komutanlara karşı muhafazakar bir tutum takınmışlardır. Gelişen askerî yapının bir gün kendilerine de müdahale etmesinden endişelenmişlerdir.

Osmanlı reformcuları tam olarak farkında olmasalar da Avrupa benzeri tam kapsamlı akademik bir eğitime önem vermişlerdir. İdeal subay tipinin en az Avrupa’daki benzerleri kadar mükemmel olmasını isteyen yönetici kadroları, Mühendishane ve Harp Okulu gibi akademik eğitim veren askeri okulları tercih etmişlerdir. Yapılan iş doğru ama işin zamanlaması yanlış olmuştur. Bu tür okulların kurulmasının, yerleşmesinin ve mükemmel subay yetiştirmesinin zaman alacağı ve iyi bir eğitim alt yapısına ihtiyaç duyulacağı dikkate alınmamıştır. Yaşanan sorunlar ve savaş ortamı ise sisteme çok sık müdahale edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Osmanlı birlikleri uzun yıllar boyunca eğitilmiş subaylara sahip olamamıştır. Subay ihtiyacı, erlikten yetişen, okuma yazması olmayan ve “Alaylı” diye tabir edilen subaylarla giderilmiştir. Subay talimgâh sistemleri çağın çok gerisinde kalmış, bir zamanlar Avrupa’nın çekindiği Osmanlı ordusu, mevcut dünya orduları içerisinde güçsüz bir ordu haline gelmiştir. Yöneticileri en fazla düşündüren ve en geniş sonuçlar doğuran konu da askerî yapıdaki bu gerileme olmuştur.⁴ Türk ordu sistemini aynen kabul eden ve ordusunu Anadolu’dan getirdiği Türk subaylara yönettiği Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ise Osmanlı’ya karşı girişilen isyanları bastıran bir “kurtarıcı” haline gelmiştir.

“Modern subayın yetiştirilmesi” yolunda, Avrupa askeri sistemi ile Osmanlı askeri sisteminin karşılaştığı sorunların benzerliğinden dolayı tezimizin birinci bölümünde “*Avrupa Askerî Reformları ve Modern Harp Okullarının Kuruluşu*” konusu ele alınmıştır. Tezimizin ikinci bölümünde “*Osmanlı Devleti’nde İdeal Ordu ve Subay Yetiştirilmesi Yolundaki İlk Askerî Reform Girişimleri (1618-1808)*”,

⁴ Doğan Akyaz, *Askerî Müdahalelerin Orduya Etkisi. Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine*, İstanbul 2002, İletişim Yayınları, s. 16

üçüncü bölümünde “ *II. Mahmut Dönemi Askerî Reformları ve Mekteb-i Harbiye'nin Kurulması (1808-1839)*”, dördüncü ve son bölümünde ise “*Tanzimat ve Sonrasında Mekteb-i Harbiye (1839-1883)*” konuları orijinal belgelere dayanılarak değerlendirilmiştir.

171 yıllık bir geçmişe sahip olan Kara Harp Okulu ile ilgili olarak bugüne kadar tamamen belgelere dayanan bir çalışma yapılmamış, okulla ilgili olarak yazılmış olan birkaç çalışma da Mehmet Esat'ın 1894 tarihinde yazmış olduğu “*Mirat-ı Mekteb-i Harbiye*” isimli eserin tekrarından öteye gidememiştir.

“*Mirat-ı Mekteb-i Harbiye*” isimli eser, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhane İdadisi Kitabet-i Askeriyye Muallimi Kolağası (Yüzbaşı) Mehmet Esat tarafından Sultan II. Abdülhamid'in emri üzerine kaleme alınmıştır. Mehmet Esad, 1894 tarihinde tamamlayarak Padişah'a takdim ettiği eserinde, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhanenin ilk kuruluşundan 1894'e kadar safahatını anlatmış ve okulun 60 yıllık gelişimini ortaya koymaya çalışmıştır. Toplam 832 sayfa olan bu çalışmada : *Okulun Açılışı Hakkında Girişimler* , *Maçka'da Tabur Heyetinde Okul Yapımı ve Kum Üzerine Yazı Yazmak* , (1251) (1835) *Senesinde Padişahın Maçka Mektebine Gelmesi* , *İlk Okutulan Dersler* , *Avrupa'ya Tahsile Gidenler* , *Selim Sâti Paşanın Biyografisi* , *Emin Paşanın Biyografisi* , (1262) (1846) *Tarihinde Okulun Geliştirilmesi Hakkında Kabul Edilen Karar* , *Avrupa'dan Öğretmen Getirilmesi* , (1267) (1850)'de *Mekteb-i Harbiyenin Mevcudu ve Okutulan Dersler* , (1282) (1866)'da *Mektebin Mevcudu ve Dersleri* , *İlm-i Sebâhet (Yüzme)* , *Yazılı Sınavların Yapılması Esasları* , *Askerî okullara Seçilecek Öğretmenler Hakkında Meclis-i Maarif-i Askeriyenin Kararı* , *Şevketlü Gazi (Abdülhamid Han) Sâni Efendimiz Hazretlerinin Mekteb-i Harbiye-i Şâhanelerini Teşrif-i Hümayûnları* , *Askerî okullar Nazırlığı İdaresinde Bulunan Okulların Ders Programı* , *Din Dersleri Eğitimi Askerî Okulların İlk Kuruluşundan Beri Sırasıyla Nazırlık Makamına Gelen Önemli Kişiler* , *Mekteb-i Harbiyenin (1250) (1834) Senesi Tüzüğü* , *Mekteb-i Harbiye ve İdadiye Öğrencilerine Ait Tavır ve Hareket Tüzüğü Okulun* , *Disiplini Hakkında Nazırlık Makamından Verilen Matbu Tenbihname* , *Askerî Ortaokullar ve Dersleri* , *Bursa Lisesi* , *Mekteb-i Harbiye'nin (1263) (1847) Senesi Tüzüğü* , (1264) (1848) *Senesinden*

(1310) (1894) *Yılına Kadar Mezun Olan Subayların Sırasıyla Listesi ve İsimleri ile Şehit, Vefat ve Hayatta Olan Subay Mevcutları* konu başlıkları yer almaktadır.⁵

Eserini Sultan II. Abdülhamid'in bilgisi ve denetimi dahilinde yazan Mehmet Esat, adı geçen çalışmasının pek çok yerinde Sultana övgüler yağdırmış ve O'nu sinirlendirecek bazı hadiseleri de kaleme almamıştır. Örneğin, Sultan II. Abdülhamid'in amcası olan Sultan Abdülaziz'i 1876'da bir darbe ile tahttan indiren Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın Harp Okulu Komutanlığından hiç bahsetmemiştir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de bahsedileceği üzere, Hüseyin Avni Paşa'nın 29 Mayıs 1876 günü Dolmabahçe sarayını kuşatmak suretiyle devirdiği Sultan Abdülaziz, Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından tahtan indirildikten 6 gün sonra 4 Haziran 1876 tarihinde bilekleri kesilmiş bir halde ölü bulunmuştur. Bu ölümden tek sorumlu tutulan kişi Serasker Hüseyin Avni Paşa olmuş, Sultan Abdülhamid, Serasker Hüseyin Avni Paşa'yı hiç bir zaman sevmemiş ve güvenmemiştir. Bu sebeple, Sultan II. Abdülhamid 'den tepki alacağını ve bu işten zarar göreceğini tahmin eden Mehmet Esat, adı geçen eserinde Hüseyin Avni Paşa'nın Harp Okulu Komutanlığı dönemine değinmemeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla Mehmet Esat'ın adı geçen çalışmasının tekrarı olan ve birkaç belge ilave edilerek yayımlanan tüm Kara Harp Okulu araştırmalarında Hüseyin Avni Paşa'nın Harp Okulu Komutanlığı döneminden bahsedilmemiştir. Bu tezde Hüseyin Avni Paşa'nın Harp Okulu Komutanlığı dönemi (1857-1862) kronolojik sırada olması gereken yere eklenmiştir.

Kara Harp Okulu ile ilgili ikinci çalışma, Kara Harp Okulu Komutanlığı'na hazırlattırılmış olan "*Harpokulu Tarihiçesi (1834-1945)*" isimli eserdir. 1945 yılında broşür tarzında hazırlanmış olan bu çalışma 54 sayfadan ibarettir. İçerisinde okula ait genel bilgiler ile Okul Komutanlarının resimlerinden seçmeler ve muhtelif resimler mevcuttur.⁶ Eser, Mehmet Esat'ın çalışmasından özetlenerek hazırlanmıştır.

Kara Harp Okulu ile ilgili üçüncü çalışma, Öğretmen Albay Dr. Tahsin Ünal'ın "*Harp Okulu Tarihi*" isimli eseridir.⁷

⁵ Mehmet Esat, **Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye**, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1310 (1894).

⁶ **Harpokulu Tarihiçesi (1834-1945)**, Ankara 1945, Harp Okulu Matbaası.

⁷ Tahsin Ünal, **Harp Okulu Tarihi**, Ankara 2001, Berikan Yayını.

Tahsin Ünal'ın 1965 yılında kaleme aldığı bu eser, kitap olarak 2001 yılında yayınlanmıştır. Bu kitabın çeşitli bölümleri Belgelerle Türk Tarihi Dergisinin 1968 yılındaki 11 nci sayısından itibaren tefrikalar halinde yayınlanmış, bahse konu makaleler, Harp Okulu tarihi hakkında önemli bir başvuru kaynağı olarak uzun süre kullanılmıştır. Tahsin Ünal'ın 1965'te tamamlanan ama muhtelif makalelerin haricinde 2001'e kadar yayınlanamayan "Harp Okulu Tarihi" isimli eseri, Mehmet Esat'ın "Mirat-ı Mekteb-i Harbiye" isimli eserindeki bilgilerin belgeler eklenmiş genel bir tekrarıdır.

Tahsin Ünal, meslek hayatının uzun bir dönemini Harp Okulu'nda Siyasi Tarih öğretmeni olarak geçirmiştir. Tek Parti Dönemini, Çok Partili Hayata Geçiş, Menderes Dönemini, 27 Mayıs 1960 Darbesini, Talat Aydemir olayını bu müessesede tanık olarak yaşamıştır. Harp Okulunun Osmanlı dönemi mezunları, Milli Mücadelenin önemli komutanları ve Milli Mücadeleye katılmış olan bir çok Harp Okulu mezunu subay ile yakından görüşmüştür. Ünal, mevcut tarih bilgisini ve birikimini bu eserine yansıtmıştır.

Tahsin Ünal, Harp Okulu Tarihini iki yüzlü bir madalyona benzetmektedir. Madalyonun bir yüzüne bakıldığı zaman okulun açılışı ile, memlekette yeni bir devreye girildiğini, buradan yetişenlerin memleketin her köşesine yayıldıklarını, mezunların gittikleri her yerde gerilikle ve cehaletle mücadele ettiğini ve bu sayede de sosyal bünyede, milli görüş ve anlayışlarda bir takım değişiklikler yaptıklarını belirtmektedir.

Okuldaki bilgilerine, hayattaki bilgilerini de ilave eden ve kendi kendilerini yetiştiren subaylardan bir çoklarının, subay olarak şehit veya gazi olmak ve memleket savunmasında gözünü kırpmadan mücadele etmek dışında, ressam, şair, edebiyatçı, matematikçi, öğretmen, kumandan ve nihayet devlet adamı olarak, memleket hizmetinde büyük hizmetler ifa ettiklerine de işaret etmektedir. Harp Okulu'nun bütün cepheleriyle milleti yaşatan münevver insanlar yetiştirmiş bir ocak olduğunu belirten Tahsin Ünal, Harbiye'nin kumandanlar, devlet adamları, öğretmenler ve ilim adamları yetiştirmekle bu görevini layıkıyla ifa ettiğini düşünmektedir.

Ancak Tahsin Ünal, bir de madalyonun öbür tarafı var diyerek Harp Okulu'na eleştirel bir bakış açısı getirmektedir. Harp Okulu tarihini yazmanın güç olduğunu ancak okulun iç faaliyetlerinin gözlemlere dayalı olarak ele alınmasının mümkün olduğunu kendisinin de bunu yaptığını; bunun için de on sene süren bir çalışma yaparak, bunların bir kısmını çeşitli dergilerde yayınladığını belirtmektedir.

6 ana bölümden oluşan kitabın birinci bölümü “*Harp Okulu'nun Açılışı*” adını taşımaktadır. Bu bölümde Harp Okulu'nun açılışıyla ilgili ilk düşüncelerin neler olduğu, okulun açılması kararı ve okulun resmen açılışı konuları incelenmektedir.

“*1835'ten 1853'e Kadar Harp Okulu*” başlığı altındaki ikinci bölüm, okuldaki dersler, yapılan düzenlemeler, imtihanlar, mezuniyet şekilleri, laboratuvarlar ve okul inşası gibi konuları içermektedir.

Üçüncü bölümde 1853-1908 yılları arasında Harp Okulunun çeşitli mekanlarda geçirdiği evreler ile yapılan düzenlemeler, işlenen dersler anlatılmakta, dördüncü bölüm 1908-1920 yılları arasını içermektedir. Beşinci Bölümde Cumhuriyet Devrindeki Harp Okulu anlatılmakta, altıncı ve son bölümde ise Harp Okulunun eğitim yaptığı, kullandığı binalar, okul komutanları, gibi konulara temas edilmektedir. Eser 145 sayfadan ibarettir. Tahsin Ünal, Ulaştığı muhtelif belgeleri de kitabının bibliyografyasına eklemiştir. Bir takım eksikliklerine rağmen, bu çalışma Mehmet Esat'ın Mirat-ı Mekteb-i Harbiye isimli eserinden sonraki nitelikli çalışmalardan bir tanesidir.

Kara Harp Okulu ile ilgili dördüncü çalışma, İsrail Kurtcephe ile Mustafa Balcıoğlu'nun 1991 yılında hazırlamış oldukları “*Kara Harp Okulu Tarihi*” isimli eserdir.⁸

1991 yılında dönemin Kara Harp okulu Komutanı Tümgeneral Doğu Aktulga'nın himayesinde hazırlanmış olan bu çalışma, Tahsin Ünal'ın adı geçen eserinin genişletilmiş halidir. Eser, 1991 yılında Kara Harp Okulu'nda Yüzbaşı rütbesinde görev yapmakta olan Dr. İsrail Kurtcephe ve Dr. Mustafa Balcıoğlu

⁸ İsrail Kurtcephe-Mustafa Balcıoğlu, **Kara Harp Okulu Tarihi**, Ankara 1991, Kara Harp Okulu Matbaası.

tarafından yazılmış ve aynı tarihte Ankara’da, Kara Harp Okulu Matbaasında basılmıştır. 12 yıl kadar bir süre Kara Harp Okulu’nda görev yapan yazarların her ikisi de, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi mezunudurlar.

Bu kitabın yazılma amacı kitapta “*Türk Ordusunun bir buçuk asrı aşkın bir süreden beri subay yetiştirmek gibi şerefli bir görevi yerine getiren Kara Harp Okulu’nun kuruluşunu, geçirdiği aşamaları, ulaştığı düzey ve eğitim-öğretim sistemini tarihi süreç içerisinde ve belgelerin ışığında ortaya koymaktır.*” Şeklinde ifade edilmektedir.

Kitap altısı ana konu olmak üzere toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk olarak İçindekiler bölümü vardır. Bu bölümde Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar ki askeri süreci ve askeri yapılanması ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Eserin birinci bölümünde, “*XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Ordu ve Subay Yetiştirme Kaynakları*” başlığı altında Osmanlı Ordusundaki Askeri sınıflar anlatılmaktadır. Burada Kapıkulu ve Eyalet Askerleri üzerinde durularak okul sürecine geçişine kadar ki askeri yapılanma incelenmektedir. Yine bu bölümde Subay yetiştirme eğitim kurumu olarak kabul edilen ve Harp Okulu öncesi subay kaynağının menşei olan Enderun, Acemi Ocağı, Mehterhane, Cambazhane ve diğer askeri sanat mektepleri anlatılmaktadır.

Eserin ikinci bölümünde, “*Avrupa’da Askeri Reform ve Osmanlı’ya Etkileri*” konusu incelenmektedir. Bu bölümde Avrupa’daki askeri okulların yanı sıra A.B.D’ndeki askeri okul West Point de ayrıntılı olarak ele alınmakta eğitim uygulamalarının ve subay yetiştirme yöntemlerinin Osmanlıya etkisi üzerinde durulmaktadır. Bu bölümün diğer konusu olan ve batı tarzındaki ilk askeri okullar olarak kabul edilen Mühendishane-i Bahri-i Hümayun, Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mekteb-i Tıbbiye incelenmekte Harbiye Mektebi’nin kuruluşuna etkisi ve katkısı üzerinde durulmaktadır.

Eserin üçüncü bölümünün başlığı “*Kuruluştan Günümüze Harbiye’ye Genel Bir Bakış*”tır. Burada 1834 yılından 1990 yılına kadar Harbiye’nin tarihi gelişimi ve hangi binalarda nasıl eğitim gördükleri anlatılmaktadır.

Eserin dördüncü bölümünde, “1835-1923 Yılları Arasında Harbiye’de İdari Teşkilat ve Eğitim-Öğretim Sistemi” başlığı altında idari teşkilat yapısı, okula öğrencilerin nasıl kayıt edildikleri ve alınma şartları, okulun öğretim kadrosunun nasıl oluştuğu ve kimlerden oluşturulduğu, yurtdışına öğrenci gönderme nedenleri ve kimlerin nasıl gönderildikleri konuları incelenmektedir. Ayrıca okulda hangi derslerin okutulduğu, sınavların nasıl yapıldığı, disiplin uygulamalarını ve ceza sisteminin nasıl olduğu da anlatılmaktadır.

Eserin beşinci bölümü dördüncü bölümün devamı mahiyetindedir. Aynı konular “Cumhuriyetten Bugüne Harbiye’de İdari Teşkilat ve Eğitim-Öğretim Sistemi” başlığı altında incelenmektedir.

Altıncı Bölüm ise kitabın en ilginç ve bir çok yerde yer almamış bir konuyu incelemektedir. Bölümün başlığı “Harbiye’de Fikir Hareketleri ve Sosyal Etkinlikler” adını taşımaktadır. Bu bölümde Harbiyelilerin kuruluşundan itibaren ülke sorunları karşısında son derece duyarlı oldukları ve kolayca teşkilatlı olarak harekete geçebildikleri vurgulanmaktadır. Balkan Savaşlarında, Birinci Dünya Savaşında ve Türk Milli Mücadelesinde Harbiyelilerin fikrî ve fiili bir hareket yürüttükleri üzerinde durulmaktadır. Yine Harp Okulu’nun politik çekişmelerin dışında tutulması için özen gösterilmesine rağmen okul bünyesinde bir takım siyasi faaliyetlerin yer almış olduğu da anlatılmaktadır. Bu cümleden olarak, 1938 Nazım Hikmet Olayı ile 27 Mayıs olaylarından kısaca bahsedilmektedir. Kültürel ve sanatsal faaliyetler konusu da Sosyal Etkinlikler başlığı altında incelenmektedir.

Kitapta son olarak Kaynakça ve Ekler bölümü vardır. Kaynakça, Askeri Eğitim ve Askeri Okullar ile ilgili çalışma yapacaklara yol gösterici mahiyette geniş ve kapsamlıdır. Ekler bölümünde de Harp Okulu ile ilgili belgeler ve resimlere yer verilmiştir.

Eser, büyük oranda Tahsin Ünal’ın Belgelerle Türk Tarihi Dergisinin 1968 yılındaki 11 nci sayısından itibaren tefrikalar halinde yayınlanmış olan makalelerinden yararlanılarak hazırlanmış ve 1990’a kadar geliştirilmiştir.

Yukarıda arz edilen çalışmalar, Kara Harp Okulu tarihine önemli katkılar sağlamıştır. *Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834 – 1883)*

isimli çalışmamızın hazırlanmasında “belgeye dayalı bilgi” esas alınmıştır. Klasik anlamda bir sınıflama metodu seçilmiş, konu sınırı 1834-1883 olarak belirlenmiştir. 1834, Harp Okulu’nun akademik ders ağırlıklı Fransız Ekolüne göre kurulduğu tarihtir. 1883 ise akademik ağırlıklı Fransız ekolünün terk edilip, askeri eğitim ağırlıklı Alman ekolüne geçildiği tarihtir. Çalışmada mümkün olduğunca birinci elden kaynaklardan yararlanılmıştır. Hamasetten ve bilimsel olmayan ifadelerden kaçınılmıştır.

Tezin yazımına geçilmeden evvel, tasnifi yapılmamış olan Kara Harp Okulu Arşivi’nin tasnifi yapılmış⁹, bugüne kadar görülmemiş belgeler bulunmuştur. Mehmet Esat’ın “Mirat-ı Mekteb-i Harbiye” isimli eseri ile Mekteb-i Harbiye’nin daha önce hiç kullanılmamış olan kuruluş dönemine ait 1837 ve 1847 kanunnameleri günümüz Türkçesine çevirilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinden temin edilen belgeler ve Kara Harp Okulu orijinal kayıtları da günümüz Türkçesine çevirilmiştir.

Bilgi kaynaklarının tespit edilmesinden ve günümüz Türkçesine çevirilmesinden sonra, mevcut bilgiler tahlil ve tasnif edilmiştir. Belgelerin “ne demek istediği” hususu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konu sınırlarını aşan bilgi ve belgeler teze alınmamıştır. Şüphesiz ki, burada yazılan fikirler, kullanılan bilgiler “kesin doğru” ve “değişmez ve değiştirilemez” gerçekler değildir. Harp Okulu ve askeri tarih araştırmacılarına bir araştırma zemini oluşturulması hedeflenmiştir.

Bu tezde, Harp Okulu tarihinin yanı sıra, hem Avrupa’daki hem de Mısır’daki askerî reformlar ayrıntılı olarak değerlendirilmiş ve bu reformların Osmanlı’ya etkileri incelenmiştir. Reform sürecindeki Osmanlı’nın “neyi, nereden aldığı” veya “neyi almadığı” hususları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son söz olarak ifade etmek gerekirse, bu çalışma ile kurum tarihinin tamamen orijinal belgelere dayalı olarak ortaya konulmasına çalışılmıştır. Dönemin Sosyo-ekonomik gelişmeleri ile siyasal çalkantılarının okulu nasıl etkilediği incelenmiştir. 1834-1883 yılları arasında Harp Okulu’ndan mezun olan öğrencilerin bölgelere ve illere göre dağılımları çıkarılmıştır. Harp Okulu öncesi subay nitelikleri ile Harbiye sonrasında yetişen subayların nitelikleri karşılaştırılmıştır. Çalışmamızın sonuç

⁹ Hayrullah Gök, **Kara Harp Okulu Arşivi Kılavuzu**, Ankara 1999, Kara Harp Okulu Matbaası.

bölümünde ise, Osmanlı'dan bugüne Türk subayının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA ASKERİ REFORMLARI VE MODERN HARP OKULLARININ KURULUŞU

1.1. Reformlar Öncesi Avrupa Askerî Sistemi

Romalılar tarafından “barbar kavimler” olarak isimlendirilen halkların aralıksız baskısı sonucunda yıkılan Avrupa, 10’uncu yüzyıla kadar devam edecek bir anarşi ve yıkımın içine sürüklendi. Gotlar, Vandallar, Hunlar ve Macarlar doğrudan Avrupa’yı tehdit ederken Vikingler kuzeyden, Müslüman Araplar da güneyden yaptıkları saldırılarla Avrupa’yı baştan aşağıya bir savaş meydanına dönüştürdü.

Üniter devlet yapılarının kurulamadığı bu ortamda krallar her yönden gelen saldırılarla baş edebilmek için ademi merkezî bir askerî yapıyı benimsemek zorunda kaldı. Kral, askerî hizmet karşılığında ülke topraklarını yeni tip atlı savaşıtlara terk etmeye başladı. Şövalye ismini alan atlı savaşıtlar düşmanlarla baş edecek hareket kabiliyetine, zırhın sağladığı korumaya ve uzun mızrağı ile öldürücülüğe sahipti. Böylelikle başlangıçta kralın ordusunda hizmet etmek kaydıyla belirli bir süre için arazi sahibi olan şövalyeler zaman içinde arazi sahipliğini oğullarına devretme hakkını kazandılar. Kendi topraklarını düşmanlardan ve bir ölçüde kraldan korumak için inşa ettikleri kale ve şatolar yeni dönemin, yani feodal askerî sistemin, simgesi oldu.

Şövalyelik, Avrupa’nın her tarafında aynı şekilde uygulanmasa da dönemin savaşlarına damgasını vurdu. Zaman içinde şövalyelerin silah ve teçhizatları da iyice gelişti. Demir zincir örgü zırhların yerini yekpare çelik zırhlar aldı. Uzun mızrak, uzun kılıç, büyük balta ve gürzlerin kullanılmaya başlanmasıyla silahlar da çeşitlendi. Mevcut atlar bu muazzam ağırlığı taşıyamayınca, güçlü ve iri atlar yetiştirildi. Silahların çoğalmasının doğal sonucu olarak şövalyeler savaşabilmek için ilave personele ihtiyaç duymaya başladı. Şövalyelerin emrine keşif ve yakın koruma sağlanması için bir hafif süvari, bir-iki yaya asker, haberci ve hizmetçi verildi. Kalkan

ve ilave silah taşıyıcısı personel ile birlikte şövalyeler o dönemin bir nevi tankına dönüştüler. Tartışılmaz bir şekilde en önemli askerî güç olmuşlardı.

12'nci yüzyılda, şövalyeliğin iyice güç kazanmasıyla birlikte Hristiyanlığı yayma adı altında savaşan şövalye tarikatları kuruldu. Bu şövalye tarikatları hiçbir kralın denetiminde değildi. Töton şövalye tarikatı Slavlara karşı seferler düzenlerken, Templer ve St. John şövalyeleri ise Müslümanlara karşı savaşıyorlardı.¹⁰

Avrupa'ya yönelik dış tehditlerin azalmasıyla beraber Avrupalı güçlerin kendi aralarındaki savaşlar arttı. Ama bu savaşlarda öncekilerden farklı olarak Kilisenin de etkisiyle birtakım yazılı ve yazılı olmayan kurallar oluşmuştu. Savaşlar tıpkı Antik Yunan savaşlarında olduğu gibi savaştan ziyade müsabakalara benziyordu. Tıpkı spor müsabakası gibi her yerde savaşılmaz, savaşa uygun bir alan seçilirdi. Taraflar düzgünce yerlerini alır ve saflar teşkil edilip savaş düzeni alınıncaya kadar beklenilirdi. Düzen alındıktan sonra iki tarafın temsilcileri orta noktada buluşup görüşürler ve sorunu savaş dışı centilmenlik içinde çözmeye çalışırlardı. Bazen askerlerin şevkini arttırmak için bireysel düellolar bile yapılırdı.

Şövalyeler arasında kesin bir astlık-üstlük, emir-komuta ilişkisi yoktu. Savaş düzeni alınıp saldırı başladıktan sonra herkes bireysel olarak savaşırdı. Dolayısıyla askerî liderliğin önemi çok azalmıştı. Gerçek anlamda subay yoktu ve herkes kendisinden sorumluydu. Ordu komutanı, savaş başladıktan sonra kısıtlı komuta gücünü tamamen kaybederdi. Emrinde subaylardan oluşan bir karargâhı yoktu. Sadece atlı haberciler, borazan veya flamalarla kısıtlı komutları iletmeye çalışan görevliler, hizmetçiler ve komutana eşlik eden yakınları yanında bulunurdu. Bazı komutanlar yanlarına kendilerini eğlendirmesi için soytarı bile alırdı. Savaş alanını terk eden komutan savaşı kaybetmiş sayılırdı. Şövalyeler birbirini öldürmeye çalışmaz, savaşamayacak duruma getirmek isterdi. Çünkü esir edilen bir şövalye yüklü bir fidye demektir. Üstelik ittifaklar sık sık değiştiği için bir gün düşman olan kişi ertesi gün müttefik olabilirdi.

Şövalyeler askerliği kendi tekellerinde gördükleri için başka toplumsal sınıfların silahlanmasına iyi gözle bakmazlardı. Bu bahsettiğimiz kurallar sadece

¹⁰ Howard, a.g.e., s. s.2-5

şövalyeler için geçerli idi. Diğer sınıflar savaş esnasında hiçbir korumaya sahip değildi. Teslim olsalar bile merhametsizce katledilirlerdi.

Ok ve yay kullanmak uzun ve yoğun bir eğitim ve alıştırma gerektirdiği için Avrupa genelinde ancak bir kaç yöre halkı bu konuda uzmanlaşmıştı. Dolayısıyla ordular ya bu profesyonel okçuları kiralayacaktı ya da yerli ama az eğitilmiş okçularla idare edecekti. Orduların sayıca en kalabalık kesimini teşkil eden piyadeler ise genellikle köle konumundaki serf-köylülerden oluşmaktaydı. Herhangi bir eğitim görmeyen, silah ve teçhizat açısından zayıf olan bu isteksiz piyadeler, askerî birlik gibi değil, bir guruh gibi savaşırldı. Savaşın neticesi üzerindeki etkileri genellikle azdı. Ancak kendi köylerini ve tarlalarını savunurken istekle savaşırldı. Başlarında subaydan ziyade grup reisleri bulunurdu. Bunların emir komuta yetenekleri kısıtlı olduğu gibi hiçbir sorumlulukları da yoktu.¹¹

12'nci yüzyılın sonunda ; askerî güçlerinin doruğuna çıkan şövalyeler iyice krallarının denetimi dışına çıktılar. Artık krallarının emirlerini dinlemiyorlardı. Ancak bazı ekonomik, sosyal ve askerî gelişmeler şövalyelerin sonunu hazırlamaya başladı. Nüfus artışı, ticaretin gelişmesi ve Avrupa'nın ekonomik kalkınması feodal ekonomik sistemi sarsmaya başladı. Birçok şövalye ekonomik sıkıntı içine düştü. Aynı tarihlerde şövalye zırhını delebilen yeni silahlar ortaya çıktı. İtalyan arbaleti¹² ve İngiliz uzun yayı¹³ uzak mesafeden zırhı delebilecek kadar güçlüydü. Üstelik bu silahları kullanan okçu birliklerinin toplu atışları şövalyeleri ve onların elemanlarını darmadağın ediyordu.

Şövalye sistemine en önemli darbeyi yeni tip piyadeler vurdu ve ilk başarılı piyade birlikleri 13'ncü yüzyılın sonunda İngiltere'de ortaya çıktı. Galler bölgesini denetim altına almaya çalışan İngiliz kralları kırık araziden¹⁴ istifade ile gayr-i nizamî taktikler uygulayan Galliler karşısında şövalyelerin tamamen etkisiz olduğunu fark etti. Çözüm, iyi eğitilmiş piyade birlikleri kurmakta yatıyordu. Okçu ve şövalyelerin desteğindeki piyadeler düşmanı tespit edip savaşa zorluyor, düşman

¹¹ Andre Corvisier, **Armies and Societies in Europe**, çev. Abigail T. Siddall, Bloomington 1979, Indiana University Press, s. 8-9, 47-51

¹² Arbalet : Mekanik bir kolla yayı gerilen ve okları yüksek hızla atabilen bir tür büyük yay

¹³ Uzun yay : Büyük oklar atmaya yarayan yaklaşık 2 metre uzunluğunda büyük yay

¹⁴ Kırık arazi : Askerî bir tabirdir ve engebeli arazi için kullanılır.

açık alana çekildikten sonra şövalyeler savaşa dahil oluyorlardı. Kısacası İngiliz ordusunda şövalyeler asıl sınıftan yardımcı sınıfa dönüşmüştü.¹⁵ İngilizler, geliştirdikleri bu sistemi 1346'da Crecy'de Fransız şövalyelerine karşı kullandığında sonuç muazzam oldu. Çok az zayıyla dönemin en iyi şövalyelerine sahip Fransız ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar.¹⁶

Şövalyelerin yeni tip İngiliz piyadesiyle başa çıkmak için atları terk edip piyade olarak savaşa girmesi de çözüm sağlamadı. 1415 yılında Agincourt'ta ağır zırhlı ve yaya olarak savaşa giren Fransız şövalyeleri İngilizlerin okçu ve şövalye desteğindeki piyadesi karşısında yine çok ağır bir yenilgiye uğradı.¹⁷ Sistem revize edilmeliydi...

1.2. Osmanlı Askerî Sisteminin Avrupa'ya Etkisi

Piyade sınıfının gelişmesinde önemli rol oynayan iki ülke İsviçre ve Osmanlı Devleti oldu. Bu iki ülke Avrupa'da hakim olan askerî anlayışın dışında yer alıyordu. Aristokrasinin hiçbir zaman kök salmadığı İsviçre'de köylülerden kurulu, iyi eğitilmiş ve kütle halinde hareket eden piyade birlikleri ortalama 3 metre uzunluğundaki mızrakları ana silah olarak benimseyerek yıkıcı bir güce dönüştü. Büyük karelere benzeyen gruplar halinde savaşa giren İsviçre piyadesi, mızraklarını şövalyelerinin saldırı yönüne eğerek bir kirpi gibi onları etkisiz hale getiriyordu. Saflar içinde çıkartılan uzun saplı baltalarla (halberd) piyadeye uzanamayan şövalyeleri imha edebiliyorlardı. İtalyan Burgundiya şövalyelerinin 1476 ve 1477'de uğradığı ağır yenilgiler bu basit taktiğin başta Güney Almanya ve İspanya olmak üzere Avrupa'nın diğer bölgelerinde de taklit edilmesi yolunu açtı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun asıl piyade sınıfı olan Yeniçeriler, gerçek anlamda Avrupa'nın ilk kurulu piyade birlikleriydi. Yeniçerilerin başlangıçta asıl silahı kılıç ve ok iken ateşli silahların yayılmasıyla okun yerini fitilli arkebüz¹⁸ aldı. Yeniçerilerin önemli bir farklılığı da muharebe desteği sağlayan teknik sınıfların

¹⁵ Howard, a.g.e., s.11-12

¹⁶ Crecy muharebesi ve yarattığı etkiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alfred H. Burne, **The Crecy War**, Ware 1999, Wordsworth

¹⁷ Agincourt muharebesi ve yarattığı etkiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alfred H. Burne, **The Agincourt War**, Ware 1999, Wordsworth

¹⁸ Fitilli arkebüz : Tetiği olmayan, barutu ağızından bir tüfektir. Barut tüfeğe doldurulur, silah hedefe doğrultulur ve tüfeğin üzerindeki fitil ateşlenerek patlaması beklenir.

varlığıydı. Topçu, Top Arabacı, Humbaracı, Cebeci ve Lağımçı Ocakları müşterek harekât esaslarına uygun bir şekilde Yeniçerileri ve ordunun tamamını destekliyordu. Dolayısıyla Yeniçeri birliklerinde subay, Avrupa ordularına nazaran daha büyük bir öneme sahipti. Sıralı terfi sistemine dayanan Yeniçeri subay sınıfı Avrupa'nın Romalılarından beri görmediği bir komuta unsuruydu. Bilhassa Doğu Avrupa'da çok etkili olan Osmanlı'nın bu askerî sistemine Avrupa ancak 18'nci yüzyılın başlarından itibaren sahip olabilecekti.

Ruslar Yeniçerileri taklit ederek “Strelsi” piyade birliğini kurarken¹⁹ Avusturyalılar da kendi piyadelerini yeniden yapılandırdı. Batı Avrupa ise Osmanlı birikiminden Avusturyalı General Raimondo Montecuccoli sayesinde ancak 17'nci yüzyılın sonlarında haberdar olacaktı.

Şövalye sınıfının askerî tekeline ikinci önemli darbeyi topçulukta yaşanan gelişmeler vurdu. 1453'te İstanbul'un fethi “kalelerin yenilmezliği” efsanesini tamamen yıktı. Şövalyeler artık kralın ordusuna karşı şatolarına sığınamayacaklardı. Üstelik zaman içinde toplar muharebe sahasında da kullanılmaya başladı. Topların varlığı piyadenin önemini iyice arttırdı. Toplar düşman saflarını dağıtarak piyadenin işini kolaylaştırırken piyade de süvari saldırılarına karşı topların emniyetini sağlıyordu.

Topçu silahlarında yaşanan teknolojik gelişim ve yeni kullanım alanları konumuz açısından önemli bir gelişmeye yol açtı. Artık eskisi gibi basit metalürji, kimya ve matematik bilgisi ile top dökmek, barut imali ve topun tevcihi mümkün değildi. İyi bir eğitime ihtiyaç vardı. Bu konuda örgün eğitim veren okullar olmadığından topçuluk eğitimi çoğunluğu İtalyan olan az sayıda ailenin tekelinde kaldı. Devletler yüksek ücretlerle bu ailelerin hizmetini satın alıyorlardı. Üstelik bu aileler gelişen toplara karşı koruma sağlayan yeni tip kale ve tahkimatlı mevzi inşaatında da kısa zamanda söz sahibi oldu.²⁰

¹⁹ Ruslar aynı dönemde Osmanlı Tımarlı sipahi sistemini örnek alarak “Pomestie” isimli bir birlik de kurmuşlardı. Her iki birlik de zamanla Osmanlı benzerleri gibi bozulup yozlaştı. I. Petro askerî reformlara başladığında önce Strelsi birliğini kanlı bir şekilde imha etti. Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul 1978, Doğu-Batı Yayınları, s. 70 ; Ayrıca bkz. Corvisier, **a.g.e.**, s. 39-40

²⁰ İlk modern mühendis olan Sébastien Le Prestre de Vauban'a kadarki süreçte Avrupa orduları istihkâm ve karşı istihkâm harekâtında paralı mühendis-ailelerden (lonca) istifade etmek zorunda

Askerî mühendis olarak isimlendirilen bu yeni tip topçu-istihkâm uzmanları bir bakıma da karargâh subayı hizmetini görmeye başladılar. Çoğu zaman okuma ve yazma bilmeyen komutanlar askerî mühendislerin fikir ve tavsiyelerine göre muharebe düzeni alıyorlar, silah ve birlikleri kullanıyorlardı. Böylelikle bugünkü anlamda subay sınıfı da ortaya çıkmaya başladı.

Şövalyelere dayanan Orta Çağ askerî sistemi birdenbire ortadan kalkmadı. Zaman içinde yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler sonucu iyice zayıfladı. Nihai darbeyi ise 1494'te Fransa Kralı VIII. Charles vurdu. Charles, İtalya seferine giderken Avrupa'nın ilk modern ordusunu kurdu. İsviçre piyadesi, çekili topçu ve yeni tip hafif Fransız süvarisini aynı komuta altında topladı. İtalya seferi, orta çağ askerî sisteminin ve şövalyeliğin sonu oldu. Charles'ın sistemi zaman içinde değişime uğrasa da temel yapısını Napoleon savaşlarına kadar koruyacaktı.²¹

1.3. Şövalyeliğin Sonu ve Paralı Askerlik

Yıkılan şövalye sisteminin yerine kısa süre içerisinde vatandaş askerlerden müteşekkil millî ordular kurulamadı. Ticaretin yaygınlaşması, zenginliğin burjuvanın elinde toplanmaya başlaması, askerî gücünü kaybeden aristokrasinin malî gücünü de kaybetmeye başlaması ve binlerce köylünün topraksızlaştırılması sonucunda düşük ücretlerle askerlik yapacak bir kitle meydana geldi. Kralların tüccarlardan aldığı borç paralarıla “*tamamen kendilerine bağlı ordu kurma*” eğilimi sayesinde paralı askerlik sistemi ortaya çıktı.

Paralı askerlik²² Avrupa kıtasında eskiden beri bilinen bir olguydu. Başta İsviçreliler olmak üzere toprakları mevcut nüfusu besleyemeyen dağlık bölge halkları, yüzlerce yıldır paralı askerlik yapıyordu. Üstelik İtalya ve İspanya gibi güney ülkelerinde bazı koşullar bu süreci hızlandırmıştı. Fransa'nın aksine bu ülkelerde şövalyelik tam olarak toprağa bağlı olarak gelişmemişti ve paraya dayalı

kaldı. Bu aileler en çok parayı veren için çalışırlar ve kolaylıkla taraf değiştirirlerdi. Mühendislik bilgilerini büyük bir sır olarak saklayıp aile fertleri dışındakilerle paylaşmazlardı. En meşhurları Sangallo, Savargnano, Peruzzi, Genga ve Antonelli aileleriydi. İstanbul'un fethinde Osmanlı Ordusu emrinde çalışan Macar Urban Usta da bu tarz teknik adamlardan biriydi. Keegan, **a.g.e.**, s.247

²¹ Howard, **a.g.e.**, s.13, 19

²² Paralı askerlik müessesesi ve devlet yapısına zararları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Janice E. Thomson, **Mercenaries, Pirates, and Sovereigns: State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe**, Princeton 1994, Princeton University Press, özellikle s. 54-59

ekonomi güçlüydü. Bağımsız şehir devletleri ve küçük prenslikler birbirleriyle devamlı savaş halindeydi. Şövalyeliğin iyice zayıflamasıyla birlikte paralı askerler orduların asıl unsuru haline geldi. Çünkü askerlik eski prestij ve saygınlığını kaybetmişti. Tüccarlık ve profesyonel meslekler (doktorluk ve avukatlık gibi) toplum gözünde daha önemliydi. Kralların maliyeti fazla olan daimi kurulu ordular yerine, gerektiğe asker kiralaması sonucu askerlik tam zamanlı bir iş olmaktan çıkmıştı.²³

Paralı askerler hayatlarını sürdürebilmek için devamlı iş arayışı içindeydi. Askerî müteahhitler (Condottiere) etrafında bazen sayıları on binlere çıkan paralı askerler toparlanmıştı. Müteahhitler günümüzdeki iş simsarları gibi farklı hükümdarlarla görüşerek, adamlarını mümkün olan en yüksek ücretle işe sokmaya çalışırlardı. Paralı askerler sahip oldukları silahlar ve kabiliyetlerine göre grup halinde işe alınırlardı. Tabii ki en büyük amaçları ölmeden en fazla parayı kazanmaktı. Bunun doğal sonucu ise savaşlardaki zayıfın azalması; ama maliyetin artmasıydı.

Paralı askerlerin en önemli faydası tam zamanlı asker olduklarından ellerindeki silahları iyi kullanmaları ve bir nevi çete reisi olan subaylarının emir ve komutasına itaat etmeleriydi. Subaylar askerî başarıları ve adamlarının çıkarlarını koruma kabiliyetlerine göre bizzat askerlerce seçilirdi. Dolayısıyla ilkel bir askerî liderliğin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Ancak subayların örgün bir eğitim almaması, başarılarının sağladıkları maddi çıkarlarla ölçülmesi ve birbirleri arasında bir hiyerarşinin olmaması önemli kısıtlamalar getirmekteydi.²⁴

Paralı askerlerden kurulu iki ordu karşı karşıya geldiğinde mümkün olduğunca zayıf vermeden savaş kazanmak için manevralar yaparak karşı tarafı savaş meydanını terk etmeye zorlayacak bir pozisyona sokmaya çalışırlardı. Bazen binlerce askerin katıldığı meydan savaşları birkaç kişinin öldüğü spor karşılaşmalarına dönüşüyordu.²⁵ Paralı askerlerin ücretler nedeniyle kendini

²³ Askerlik ve askerî değerler saygınlığını ilk olarak İtalya'da kaybetti. Corvisier, **a.g.e.**, s. 13

²⁴ Corvisier, **a.g.e.**, s. 41-45

²⁵ "... 15. yüzyılda İtalyanların harb edişlerine diyecek yoktu. Ücretli askerler harbi bir sanat haline getirmişlerdi. Vaziyeti idare ediyorlar, sonunda her iki taraf birden mağlup oluyordu. Zagonara harbinde, bu bütün İtalya'da meşhur mağlûbiyette, sadece bir kişi ölmüş; onun da ölümü silahtan değil, atından bataklığa düşüp boğulmak suretiyle olmuştu. Yarım gün süren Molinella savaşında

kiralayan hükümdarlara büyük maliyeti olduğu gibi geçtikleri her yeri yağmalayıp tahrip ettikleri için ilave sorunlar da yaratıyorlardı. Parayı daha fazla verenin hizmetine girmede hiçbir sakınca duymadıkları için güvenilirmezlerdi. Savaş bittiğinde ise dikkatli bir şekilde işten çıkarılmaları gerekiyordu. Aksi takdirde haydut çetelerine dönüşerek o ülkenin başına bela olabiliyorlardı.

1.4. Avrupa’da İlk Askerî Reformlar ve Millî Ordu Kurma Çabası

1.4.1. Niccolo Machiavelli ve Askerî Reformların Başlaması

Paralı Askerlerin bütün bu kötü özellikleri Avrupa’da yeni arayışlara sebep oldu. Çözümü ise bir asker veya kral değil, bir düşünür olan Niccolo Machiavelli bulacaktı.²⁶ Birleşik bir İtalya hayali gören Machiavelli, bunun yolunun yepyeni bir anlayışla kurulacak bir ordu sayesinde mümkün olabileceği inancındaydı. Bu yeni ordu için gereken örneği Roma Ordusu’nda buldu. Roma askerî sistemini ve o dönem yazılan klasik eserleri inceledikten sonra kendi döneminin ordu yapısına önemli eleştiriler getirdi. İdeali cumhuriyet dönemi Roma lejyon sistemini yeniden kurmaktı. Ona göre var olan subaylık sistemi tamamen ortadan kaldırılıp yerine aristokrat ailelerden yetenekli gençlerin seçilmesi ve liyakate dayalı olarak terfi etmesine dayanan yeni bir sistem kurulmalıydı. “Dostlar arasında yürekli, düşman karşısında korkak olan” paralı askerlik sistemi de zorla askere alınan ve “huysuz koyun” olarak nitelenen yarı köle köylüler de çözüm değildi. Yeni ordunun askerleri İtalyan vatandaşlardan oluşmalıydı.²⁷

Genel ve mecburi askerliğe dayanacak olan millî ordu hem ülkeyi dış düşmanlardan koruyacak, hem de siyasî reformların gerçekleştirilmesini sağlayacaktı. Kazanılan askerî başarılar sayesinde yeni bir birlik ruhu doğacaktı. Vatandaşlar askerlik hizmeti sonucu devlete daha çok sahip çıkacak ve kendi kendini

tek kişi bile ölmemişti...” Max Kemmerich, **Tarihte Garip Olaylar**, çev. Behçet Necatigil, İstanbul 1968, Varlık Yayınevi, s.67.

²⁶ Ordu ve onu meydana getiren subay ve askerlerin var olan siyasi, sosyal ve ekonomik sistemden doğrudan doğruya etkilendiğini ilk gören kişi Machiavelli’dir. Machiavelli, askerliği bir sosyal bilim konusu haline getirdiği gibi dinî, ahlâkî ve geleneklerle örülmüş metafizik yapıyı ilk sorgulayan kişidir.

²⁷ Felix Gilbert, “Machiavelli: The Renaissance of the Art of War”, (ed.) Peter Paret, **Makers of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age**, Princeton 1986, Princeton University Press, s. 11-15 ; Neal Wood, “Introduction”, Niccolo Machiavelli, **The Art of War**, çev. Ellis Farnsworth, New York 1990, Da Capo Press, s. IX-XIII, XXII-XXIV ; Niccolo Machiavelli, **Hükümdar (İl Principe)**, 2.Baskı, çev. S.Bağdatlı, İstanbul 1985, Sosyal Yayınlar, s. 60-62

idare etmeye önem verecekti. Bunun doğal sonucu ise tabii ki demokratik bir yönetimdi. Her ne kadar birleşik bir İtalya hayali uzun bir süre daha hayal olarak kalsa da Machiavelli'nin düşünceleri Avrupa'da bir askerî reform başlattı. Kaybolan Roma askerî deneyimleri yüzlerce yıl sonra tekrar hatırlanmaya başladı.

1.4.2. Sebastien de Vauban ve İlk Subay Askerî Mühendisler

Machiavelli'nin düşünsel atılımı XIV. Louis Fransa'sının askerî mühendislerinden Sebastien de Vauban'ın teknik bilgileri ile devam etti. Vauban o güne kadar gerçekleşen teknolojik gelişmeleri ve fen bilimlerindeki yenilikleri orduların kullanabileceği bir hale getirdi. Bir takım ailelerin tekelinde olan askerî mühendisliği yeni kurulan orduların doğal bir parçası haline getirdi. Kurduğu yarı okul yarı talimgâhlar sayesinde ilk subay askerî mühendisleri yetiştirdi. Bu eğitim kuruluşları zaman içinde gelişerek ilk modern askerî okullar haline dönüşecekti.²⁸

Vauban, kendi tasarladığı modern kalelerle Fransa'nın kuzey ve batı sınırlarını güvence altına alırken, geliştirdiği yeni kuşatma taktik ve teknikleri sayesinde kalelerin fethedilmesini de kolaylaştırdı. Bu durum statik muharebeleri dinamikleştirdiği gibi merkezî hükümetleri güçlendirdi. Merkezî hükümetler güçlendikçe vergi gelirleri ve insanlar üzerindeki denetim daha da arttı. Dolayısıyla yeni orduların finansmanı da sağlanmaya başladı.²⁹

1.4.3. Nassaulu Maurice, Gustavus Adolphus ve Raimondo Montecuccoli Reformları

Vauban reformlarındaki en önemli eksiklik tamamen teknik sınıflar olan topçu ve istihkâmlar üzerinde yoğunlaşması ve muharip sınıfların; piyade ve süvarinin ihmal edilmesiydi. Bu eksikliği ise Hollanda Prensi Nassaulu Maurice ve İsveç Kralı Gustavus Adolphus tamamlayacaktı.

Maurice ve Adolphus, Machiavelli'nin Roma lejyonlarından esinlendiği vatandaş-asker fikrini kendi ülkelerinde uygulamaya soktular. Her yerel yönetim birimi, nüfusuna bağlı olarak belirli miktarda yetişkin sağlıklı erkeği, asker olmak

²⁸ Gilbert, *a.g.e.*, s. 27-31 ; Wood, *a.g.e.*, s. XXVII-XXXIV.

²⁹ Henry Guerlac, "Vauban : The Impact of Science on War", (ed) Peter Paret, *Makers Of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton 1986, Princeton University Press, s. 79-90

üzere tespit etmek zorundaydı. Sıkı bir ön askerî eğitim sonrasında askerler sefer dönemlerinde ve tazeleme eğitimlerinde birliğine katılma şartıyla terhis ediliyordu. Bazen savaş esnasında bile dönüşümlü olarak askerlere hasat izni veriliyordu.

Her iki ülkede kısa sürede Avrupa'nın en iyi ordularını yaratıldı. Ancak vatandaş-asker sisteminin önemli bazı sakıncaları da vardı. Askere alma yüzünden şehir ve köylerde ciddî iş gücü kaybı yaşanmaktaydı. Her iki ülkenin nüfusunun kısıtlı olması bu sorunu ciddî boyutlara taşıyordu. Bu sorunun çözümü de ordunun çekirdeğini vatandaş-askerlerden kurmak, diğer birlikleri ise paralı askerlerden oluşturmaktı. Böylelikle bir orta yol bulunmuş oldu.

Gerek Maurice, gerekse askerî düşünce açısından onun bir nevi mirasçısı olan Adolphus, kapsamlı seferleri ve kazandıkları önemli zaferleriyle reformlara kapalı bütün Avrupa askerî sistemlerini değişikliklere uyum gösterme veya yok olma tercihiyle baş başa bıraktılar. Özellikle Adolphus'un Almanya Seferi yeni tip orduların simgesi oldu. İsveç ordusu iyi eğitilmiş piyade ve hafif süvarilerden kuruluydu. Ama asıl üstünlüğü hareket kabiliyeti üstün topçu birliğinin sağladığı ateş desteği ile müşterek harekât yeteneğinde yatmaktaydı.³⁰ Almanya içlerinde savaşarak 1500 km katetme başarısını gösteren İsveç ordusu bünyesinde çözülmesi gereken önemli bir sorun, yaklaşık 140 bin kişilik ordunun ancak 14 bininin İsveç vatandaşı olmasıydı. Geri kalan çoğunluğu ise paralı askerler teşkil ediyordu. Bu yapısal sorun ancak 18'nci yüzyılın sonlarına doğru çözülebilecekti.³¹

³⁰ Gunther E.Rothenberg, "Maurice of Naussau, Gustavus Adolphus, Raimondo Montecuccoli, and the Military Revolution of the Seventeenth Century", (ed.) Peter Paret, **Makers of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age.**, Princeton 1986, Princeton University Press, s.32-46. ; Basil H.Liddell Hart, **Strateji : Dolaylı Tutum**, çev. C. Enginsoy, Ankara 1973, Gnkur.Basımevi, s.86-87 ; Lynn Montross, **War Through the Ages**, 3rd Edition, New York 1960, Harper & Row Pub., s.268-278 ; Gustavus'un getirdiği yenilikler ve askerî seferler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Archer Jones, **The Art of War in the Western World**, London 1988, Harrap, s.221-252

³¹ Paralı askerlik, Napoleon savaşları esnasında ciddi bir biçimde tartışılmaya başlandı. Siyasi, sosyal ve hukuki açıdan yarattığı sakıncaların askerî faydalarından çok daha fazla olduğunun anlaşılması sonucu devletler paralı askerlik ve korsanlığı yasaklamaya başladı. Millî orduların artık büyük ölçüde kurulmuş olmasının bu aşamada önemli etkisi oldu. Bu konuda ilk somut adımı 1794 yasal düzenlemesi ile Amerika attı. Onu Avrupalı güçler takip etti. Avrupa coğrafyasında paralı askerler son olarak İngiltere tarafından 1854'te işe alındı. Kırım Savaşı için toparlanan bu askerler savaşa katılmadan terhis edildiler. Paralı askerler sömürgelerde uzun süre varlığını sürdürse de bir daha Avrupa'da kullanılmadılar. Thomson, **a.g.e.**, s.77-89

Askerî reformlara son önemli katkıyı Raimondo Montecuccoli yaptı. Raimondo, uzun yıllar Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmış, bu savaşlar esnasında Osmanlı askerî sisteminin güçlü ve zayıf yanlarını iyi bir şekilde analiz etme şansını yakalamıştı. Üstelik kendisinden önce Osmanlı ordusu hakkında yazılar yazan Aventinus, Fronsperger ve Schwendi'nin çalışmalarını da etüt etmişti. Sonuçta izlenim ve deneyimlerini sadece strateji, taktik ve teknik boyutta değil, aynı zamanda siyasî ve sosyo-ekonomik boyutta da ortaya koydu. Tecrübelerini Avrupa'nın hizmetine sundu. Böylelikle dolaylı yoldan da olsa Osmanlı askerî sistemi Avrupa'da yaşanan reformları derinden etkiledi.³²

1.5. Eğitilmiş Subay İhtiyacı ve Avrupa'da Askerî Okulların Kurulması

Vatandaş-askere dayalı yeni ordu sistemi, 18 nci yüzyılın başından itibaren Avrupa devletlerinin büyük çoğunluğu tarafından benimsendi. Ama yeni sistem, hiçbir orduda tam olarak oturmadi. Yukarıda belirttiğimiz paralı asker sorunu dışında sistemin en önemli problemi, subay kadrosuyla ilgiliydi. Çeşitli denemelere rağmen etkin bir subay yetiştirme sistemi kurulamamıştı. Çünkü aristokrasi, sosyal ve ekonomik imtiyazlarını yitirmiş olsa da siyasî ve askerî gücünü korumaya devam ediyordu. Özellikle orduların komutan ve subay kadroları büyük ölçüde aristokrasinin tekeli altında idi. Bu tekel yüzünden ekonomik ve sosyal hayat ile düşünce alanlarında yaşanan aydınlanma askerî alana yeteri kadar yansımamıştı.

Bu tekelin nedenlerini inceleyecek olursak askerî sistemin değişimini daha iyi anlayabiliriz. Avrupa aristokrat aileleri başlangıçtan beri askerî yapıların içinde yer aldığı için çocuklarının önünde örnek alabilecekleri birçok deneyimli ebeveyn ve akrabalar bulunuyordu. Genç nesiller askerî bir ortam içinde doğup büyüyorlardı. Üstelik askerlik için gerekli olan ata binmek, kılıç kullanmak gibi bir takım bilgi ve beceriler de aristokrat olmaları nedeniyle zaten kendilerine öğretiliyordu. Çoğu aile, oğullarını iyi bir şekilde yetiştirmek için yaşlı ve tecrübeli subayları özel öğretmen olarak kiraliyordu. Fransa ve Prusya'da krallar üst düzey aristokrat çocukları için özel okullar bile açmışlardı. "Ritterakademie" adıyla anılan bu okullarda gençler temel askerî becerileri kazandıkları gibi, sosyal hayat için gerekli nezaket ve terbiye eğitimini de alıyorlardı.

³² Rothenberg, a.g.e., s. 36 ; Jones, a.g.e., s. 256-259

Aristokratların önemli bir başka avantajı ise daha ergenlik çağında rütbe alarak üst rütbeli subayların yanında çalışma şansına sahip olmalarıydı. Bir nevi usta-çırak eğitiminden geçerek deneyim sahibi oluyorlardı. Akrabaların birbirini desteklemesi, yakınlarının eğitimi ile özel olarak ilgilenmeleri ise bu usta-çırak eğitimini pekiştiren bir faktördü. Maaşların düşük olmasına rağmen subayların teçhizat, üniforma ve atını kendisinin sağlaması mecburiyeti ve diğer ihtiyaçlar sebebiyle ortaya çıkan önemli miktarda para gereksinimi, aristokrasinin tekeli daha da kuvvetlendiriyordu.³³

Ancak aristokratlar başlangıçtaki eğitim dönemi hariç küçük rütbelerde uzun süre bulunmadıkları için özellikle savaş zamanı bu rütbelerde istihdam edilecek subaylara ihtiyaç duyuluyordu. Bu ihtiyaç ise üç ayrı kaynaktan sağlanıyordu. Birinci ve en önemli kaynak, fakir küçük aristokrasiydi. Ekonomik güçleri olmayan, aile ve akraba destekleri kısıtlı olan küçük aristokratlar için ordu, geçimlerini kazanmanın tek yoluydu. Çok kısıtlı terfi olanakları bile önemli bir teşvik unsuruydu. İkinci grup ise liyakat ve kıdemleri sayesinde erlikten yetişen subay adaylarıydı. Bunlar hiçbir eğitime sahip olmayıp yıllar içinde küçük birlik komutanlığı yapacak bilgi ve beceriyi edinmiş askerlerdi. En büyük avantajları askerleri çok iyi tanımaları ve her türlü ekonomik ve fizikî zorluklar karşısındaki dayanıklılıklarıydı.

Üçüncü grup ise burjuva ailelerin çocuklarıydı. Bu grup ekonomik gelişmeler sonucunda yakın zamanlarda ortaya çıkmıştı. Rakiplerinden farklı olarak iyi eğitim veren sivil okullardan mezun olmuşlardı. Ailelerinin maddi destekleri sayesinde hem kısıtlı maaşlarını takviye edebiliyorlardı, hem de boşalan rütbeleri satın alarak terfi edebiliyorlardı. Önlerindeki en önemli engel ise başta küçük aristokrasi olmak üzere yerleşik çıkar sahiplerinin burjuvaziye karşı duydukları nefretti.

Zaman zaman alınan çeşitli idarî kararlarla burjuva subaylar ordudan atılsa da bu önlenemez bir süreçti. Çünkü hem eğitimleri, kabiliyetleri ile burjuva subaylar gitgide vazgeçilmez hale geliyordu hem de burjuvazinin siyasî gücü artıyordu. Burjuva subaylar en büyük başarıyı teknik sınıflarda gösterdi. Aristokrasinin pek

³³ Christopher Duffy, *The Military Experience in the Age of Reason*, Ware 1998, Wordsworth, s. 35-38 ; Samuel P. Huntington, *The Soldier and The State, The Theory of Politics of Civil-Military Relations*, Cambridge 1985, The Belknap Press, s. 20-22

tercih etmediği topçu ve istihkâm sınıfları için iyi bir eğitim alt yapısına ihtiyaç vardı. Bunu da ancak burjuva subaylar karşılıyordu. Piyade ve süvari sınıflarında ise aristokrasi tekeli devam etti. Bu ise kaçınılmaz olarak ordu içinde ciddi bölünmelere neden oluyordu.³⁴

Yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı orduların eğitimli subay sınıfına ihtiyacı gitgide artarken hükümdarlar ise subaylara asıl olarak orduların malî ve idarî yönetimi açısından ihtiyaç duyuyorlardı. Aristokratlar ve paralı asker gruplarının liderleri çeşitli yolsuzluk yöntemleriyle askerlerinin sayısı ve niteliklerini farklı göstererek haksız kazanç elde ediyorlardı. Silah, teçhizat ve ikmal maksadıyla kendilerine tahsis edilen malî kaynakları da çoğu zaman kendi şahsî çıkarları için kullanıyorlardı.

İş çıkırından çıkınca yolsuzluklarla mücadele etmek için doğrudan krala bağlı denetim mekanizmaları kuruldu.17 nci yüzyılın başından itibaren düzenli birlik sayım listeleri, asker künye kayıtları, savaş zaiyat raporları gibi kayıtlar tutulmaya başlandı. Başlangıçta sivil bürokratların ve daha çok da maliye bürokratlarının görevli olduğu bu denetim mekanizmaları, zamanla askerleşti. Askerleştikçe birliklerin intikali, seferi malzeme depolaması, muharebe sahası ikmal sistemleri gibi doğrudan birliklerin harekâtı ile ilgili hususları da yerine getirmeye başladı. Böylelikle hem bu işleri yapacak bilgi düzeyinde subaylara ihtiyaç arttı, hem de ilkel anlamda bir genelkurmay karargâhı da kurulmaya başlandı.³⁵

Beklenildiği gibi ilk askerî eğitim kurumları topçu ve istihkâm sınıfları için açıldı. “Mühendishane” (Engineering Academy veya Military Academy) olarak isimlendirilen bu okullarda matematik ve fen bilimlerine dayanan teorik bir eğitim sonrasında mühendislik uygulamalarına geçiliyordu. Askerî liderlik ve komuta etmeye yardımcı olacak herhangi bir ders veya eğitim konusu bulunmuyordu. Üstelik çoğu okulda hem askerî hem de sivil öğrenciler beraber eğitim görüyordu. Her ne kadar ilk mühendishane 1698’de Rus Çarı I. Petro tarafından iki ayrı okul olarak açılrsa da modern anlamda ilk mühendishane 1748’de Fransa’da açılan Mézières Mühendishanesi oldu.

³⁴ Duffy, a.g.e., s. 39-46

³⁵ Corvisier, a.g.e., s. 64-77

O dönemde Vauban geleneği sayesinde Fransa’da mühendislik eğitimi alt yapısı çok kuvvetli olduğu gibi başta matematik olmak üzere fen bilimlerinde büyük bir birikim mevcuttu. Böylelikle Fransız mühendishanesi birçok ülke tarafından örnek alınarak mevcut okullar modernize edildi veya yeni okullar kuruldu. Örneğin İngiltere 1741’de Woolwich’te açılmış olan Royal Military Academy’yi yeniden yapılandırırken Rusya 1759’da mevcut iki okulu Fransa’yı örnek alarak birleştiriyordu.³⁶

Topçu ve istihkâm subayları oldukça üst düzey bir eğitim görererek orduya katılırken piyade ve süvari subaylarının okul mezunu olmamaları ve modern savaşın gereklerine uyum sağlayamamaları daha çok dikkat çekmeye başladı. Ancak aristokrasinin modern yüksek okul eğitimine karşı olması ve mühendishane eğitiminin askerî konuları içermemesi yüzünden piyade ve süvari sınıfları için modern okullar açılmadı. Aristokrat subaylar Ritterakademielerin kısıtlı eğitimi ile yetinirken birliklerde genç subayları görevlerine hazırlamak için “Subay Talimgâhları” (Cadet Corps) açılmaya başlandı. İlk talimgâh Prusya’da (Berlin) 1717’de açılırken bunu 1732’de Rusya, 1751’de Fransa (Paris) ve 1752’de Avusturya (Wiener Neustadt) izledi. 1770’lere gelindiğinde neredeyse bütün Avrupa ülkelerinde en az bir subay talimgâhı açılmıştı.

Subay talimgâhlarında verilen eğitim, tamamen uygulamaya yönelikti. Kıdemli subayların denetiminde genç subaylar silah ve teçhizatı tanıyor, küçük birlik sevk ve idaresini öğreniyordu. Bazı talimgâhlarda okuma yazma ve basit düzeyde aritmetik ile birlikte yabancı dil de öğretiliyordu. Piyade ve süvari sınıflarının da modern okullara ihtiyacı olduğu; ancak Napoleon komutasında modern esaslarla kurulmuş Fransız ordusunun bütün kıta Avrupasına hakim olmasıyla fark edildi. Çağın gereklerinden habersiz aristokrat subayların komuta ettiği görkemli Prusya ve Avusturya orduları sayıca daha az olan Fransa ordusu karşısında ciddî bir direniş gösteremedi yenildi ve darmadağın oldu.³⁷

³⁶ Duffy, a.g.e., s. 47 ; Tony Heathcote, “Academies, Military”, **The Oxford Companion to Military History**, (ed.) Richard Holmes, Oxford 2001, Oxford University Press, s. 3-4

³⁷ Duffy, a.g.e., s. 48-49

Fransız devrimi sonrasında ordu bir taraftan aristokratlar ve işlerliği kalmamış müesseselerden temizlenirken bir taraftan da tamamen vatandaş-askerlerden kurulmuş olan birliklerin edindiği savaş tecrübeleri yeni bir ordu kurulması için gerekli girdileri sağlıyordu. 1795'te Mézières Mühendishanesi kapatılarak topçu ve istihkâm subay adayları yeni kurulan Ecole Polytechnique'e kaydedildi. Polytechnique aslında askerî bir okul değil, sivil bir okuldu. Öğretmenleri ve idarecileri büyük ölçüde sivil idi. Okul kısa zamanda Avrupa çapında bir şöhret kazandı.³⁸

1.6. Avrupa'daki İlk Modern Harp Okulunun Fransa'da Açılması

Fransız askerî reformlarının konumuz açısından en önemli adımı piyade ve süvari sınıfları için subay yetiştirecek modern bir askerî okul olan Ecole Spéciale Militaire'nin 1 Mayıs 1802'de Fontaineblau'da kurulması oldu. Sınav ile 16-18 yaşları arasındaki gençlerden seçilen ilk öğrenciler, öğretime 1803'te başladı. Öğrenciler yarı mühendislik esaslı akademik bir öğretimin yanı sıra uygulamalı askerî eğitim ve beden eğitimine tâbi tutuluyorlardı. Başlangıçta üç veya dört yıllık bir öğretim öngörülürken devam eden savaşlar sonucu subay açığının artmasıyla süre uygulamada iki yıla düştü. Okul 7 Haziran 1808'de St. Cyr isimli kasabaya taşındı ve bu kasabanın adıyla anılmaya başlandı.

Okulun eğitim ve öğretim sistemi farklı taleplerin uzlaştırılmasıyla meydana getirilmişti. Akademik öğretim ve askerî uygulamalı eğitim, hassas bir denge içinde bir arada tutulmaya çalışılıyordu. Bu denge bazen akademik, bazen de askerî eğitim yönünde bozuluyordu. Öğrencilerden kısıtlı zaman içinde pek çok şeyi yapması beklendiğinden şartlar ağırdı ve disiplin çok sıkıydı. Üstelik sıralı komutanlıkların devamlılaşan müdahaleleri sonucu müfredatın sık değişimi apayrı sıkıntılar yaratıyordu. Bu devamlı müdahalelerin asıl kaynağı ise gerçek anlamda sınıf okullarının bulunmamasıydı. St. Cyr, bu yüzden hem harp okulu hem de sınıf okulu

³⁸ Robert Foley, "Ecole Polytechnique", *The Oxford Companion to Military History*, (ed.) Richard Holmes, Oxford 2001, Oxford University, s. 275

işlevi görmekteydi. Askerî eğitimle ilgili karşılaşılan her sıkıntının cevabı St. Cyr'in müfredatında yapılacak değişikliklerle çözümlenmeye çalışılıyordu.³⁹

Bütün sorun ve eksiklerine rağmen St. Cyr ilk modern harp okulu oldu. Kısa sürede yetiştirdiği mezunların başarıları ile şöhret kazandı ve yabancı ordular için bir model haline dönüştü. Fransa'nın en önemli düşmanı olan İngiltere, Fransız askerî eğitim reformlarını yakından takip etmeye başladı. Nihayet bir mülteci Fransız subayından istifade edilerek 1802'de kurulan Royal Military College, St. Cyr örnek alınarak 1812'de yeniden yapılandırıldı. İngiltere'yi 1817'de ABD, 1828'de Hollanda, 1855'te Rusya ve 1882'de İspanya izledi.⁴⁰

³⁹ **Sous le Casoar: Vie et Tradition de l'Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr**, Paris 1994, Oberthur-Rennes, s. 11-15

⁴⁰ "Military, Naval and Air Academies", **Encyclopaedia Britannica**, c. 15, 29. baskı, 1961, s. 481

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ORDUSUNDA İDEAL ORDU VE SUBAY YETİŞTİRİLMESİ YOLUNDAKİ İLK ASKERÎ REFORM GİRİŞİMLERİ (1618-1808)

2.1. İlk Reform Girişimleri (1618-1718)

Sanılanın aksine Osmanlı Devleti'nde reform ihtiyacı kendisini daha 17'nci yüzyıl başlarından itibaren hissettirmeye başlamıştı. Devletin doğal sınırlarına ulaştığı, bunun ötesine geçmek için gerekli siyasî, ekonomik ve askerî güce sahip olunmadığı açıkça dile getirilmese de bilinen hususlardı.⁴¹ Her alanda devletin gerilemekte olduğu ve daha önce karşılaşılmamış yepyeni sorunlarla mücadele etmenin verdiği güçlükler belirgin bir şekilde hissediliyordu.

Askerî sistemin iyice yozlaşmış olduğunu fark eden Sultan II.Osman'ın (1618-1622) eski görkemli sistemi yeniden ihya çabasının 1622'de karşılaştığı trajik son, reform ihtiyacının ne kadar erken anlaşıldığına ve reformistlerin mevcut sistem içerisinde nelerle karşılaşabileceklerine dramatik bir örnektir.⁴²

Koçi Bey'in 1631 tarihinde IV.Murat'a sunduğu ve kendi adıyla anılan "Risale" si, geleneksel "*Siyasetnâme-Nasihathnâme*" edebiyatının güzel bir örneği olduğu gibi, karşılaşılan sıkıntıları da ilk derli toplu tasvir ve tanımlama çabasıydı. Koçi Bey'in geleneksel ve muhafazakâr yaklaşımı bile Osmanlı devlet sisteminin

⁴¹ 1593 -1606 arasında cereyan eden Osmanlı-Avusturya Savaşı sonucunda,Osmanlı Devleti'nin Avrupa sınırı sabitleşti. Bu savaşın önemli bir başka özelliği ise artık Osmanlı ordusu için mevcut olan sınırları muhafaza ve merkezî yönetimin tesisinin öncelik kazanmasıydı. Bu savaş aynı zamanda, Osmanlı savaş makinesinin sorunsuz işlediği son büyük savaş olacaktı. Ayrıntılı bilgi ve Osmanlı ordusunun seferdeki idari-lojistik işleyişi için bkz. Caroline Finkel, **The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606**, Wien, VWGÖ, 1988. ; Osmanlı askerî sisteminin XVI. yüzyıl ortalarından itibaren bozulmaya başlaması ile ilgili artık klasikleşen görüşler için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. 4, 6. Baskı, Ankara, y.y., TTK Basımevi, s. 270-288. ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları**, C.1., Ankara 1943, TTK Basımevi, s. 477-505.

⁴² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.4, a.g.e., s. 585-586.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı,**Osmanlı Tarihi**, C.3, 6. Baskı, Ankara y.y., TTK Basımevi, s. 133-141.

gitgide ne kadar kötüleşip çözüm üreten değil, sorun yaratan bir hale dönüştüğünü gizleyememekteydi.⁴³

IV.Murat'ın (1628-1640) ve Köprülü ailesinin [Köprülü Mehmet Paşa (1656-1661) ve Fazıl Ahmet Paşa (1661-1676)] reformları kısa süreli başarılar yarattıysa da kökten bir çözüm sağlayamadı⁴⁴. İlk dönem reformların kısa dönemli ve sınırlı başarıları IV. Murat'ın Bağdat Seferi ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın 1683 Viyana Kuşatması'nda görüldü.⁴⁵ Reform çabaları, en azından Osmanlı ordusunun yapısal sıkıntılarına rağmen bu reformlar sayesinde rakipleriyle başabaş mücadele etme yeteneğini gösterdi. Ancak unutulmamalı ki Osmanlı Devleti'nin en güçlü rakibi olan Avusturya Devleti, Avrupa'daki askerî reformları takip ve uygulamada en çok sorunlarla karşılaşan askerî sisteme sahipti. Avusturya ordusu her açıdan Hollanda, Fransa ve İsveç gibi reformist orduların gerisinde kalmaktaydı.⁴⁶

Bu ilk dönem reform girişimlerinin orta ve uzun vade başarısızlığı bir sonraki dönemi anlamamız için bize bazı ipuçları vermektedir. Öncelikli olarak ilk reformcular bir şeylerin ters gittiğini anlamalarına rağmen geleneksel değerler çerçevesinde konuyu algıladıkları için asıl sebepleri bir türlü kavrayamadılar. Onlara göre Kanuni Sultan Süleyman döneminde geçerli olan kurallar uygulanabilseydi,⁴⁷ bu sorunlar çıkmazdı. Dolayısıyla yapılacak tek şey tavizsiz bir şekilde eskinin

⁴³ Koçi Bey Risalesi aslında iki adettir. Burada bahsettiğimiz ilk ve asıl Risale olan IV.Murat'a 1631 yılında takdim edilmiş olan nüshadır. İkinci nüsha ise daha sade ve basit dille aynı konuları incelemekte olup I.İbrahim'e sunulmuştur. Koçi Bey'in yazım tarzı Risale boyunca "*eskiden şöyle idi ve başarılıydı, şimdi bozuldu*" şeklinde aynı kalıbı takip etmektedir. Dolayısıyla tavsiye edebildiği tek çözüm eski düzenin yeniden ihyasıdır. Bu yapılırken Koçi Bey'e göre kuvvet kullanmak kaçınılmazdır. Bkz. **Koçi Bey Risalesi**, (Haz.) Zuhuri Danışman, 3. Baskı, İstanbul 1997, MEB Yay., s.3-63

⁴⁴ Bkz. Uzunçarşılı, C. 3, **a.g.e.**, s. 186-192, 195-204, 306-308, 367-372, 400-401 ; Bkz. Uzunçarşılı, C.4, **a.g.e.**, s. 414-420, 586-588

⁴⁵ 1683 Viyana Kuşatması, Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmış olsa bile, Osmanlı ordusunun bu dönemde Avusturya'ya kadar dağılmadan gidebilmesi bile bir başarıydı.

⁴⁶ Osmanlı ordusunun önemli bir sıkıntısı da muharebelerde edinilen deneyimlerin ordu bünyesine kazandırılmaması, bireylerle baki kalmasıdır. Yani kurumsal bilgi akışı ve bunun eğitim sistemine dahil edilmesi süreci işlememektedir. 1737-1739 Osmanlı-Avusturya sınır muharebelerinde Osmanlı ordusu başarılı bir şekilde Avusturyalıların yeni askerî taktik ve teknikleri ile baş etmişti. Ama bu yenilikler üst komutanlığın bilgisine sunulamamış, bir sonraki muharebelere Osmanlı ordusu hiçbir şeyden habersiz olarak girmek durumunda kalmıştı. Rhoads Murphey, **Ottoman Warfare 1500-1700**, New Brunswick 1999, Rutgers University Press, s. 6-11, 107-108

⁴⁷ Osmanlı klasik dönem askerî sisteminin geniş bir özeti için bkz. Finkel, **a.g.e.**, s. 22-117; Kapıkulu askerî sistemi için bkz. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu...**, **a.g.e.**

başarılı kurallarını uygulamaktı. Yani bütün sorunlar disiplinsizlikten kaynaklanıyordu. Disipline edici tedbirler yeterliydi.⁴⁸

İkinci olarak reformların uygulanmasında, bu reformları başlatanların iradesi, tutarlılığı ve gücü oranında kısa vadeli başarılar kazanılabildi. Bunda şans faktörünün de önemli etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir. Uygulamada farklı kişi ve gruplara tavizlerin verilmesi, kurumların birbirine karşı kullanılması kısa vadeli başarıların getirilerini, orta ve uzun vadede zarara dönüştürdü. Çünkü reformlar tepkiseldi. Gerçekten de sistemi disipline etmek için uygulanan abartılı fiziksel şiddet veya verilen abartılı tavizlerin var olan sistem yapısını iyice zorlayıp sarstığı, bozulmayı hızlandırdığı bir türlü görülememiştir.

Üçüncü ve son olarak ilk reform girişimlerinin başarısının ölçülmesinde ordunun düşmanlar karşısında kazandığı zaferler veya toplanan vergi miktarının artıp harcamaların azaltılması ölçütü kullanıldı. Oysa özellikle Avrupa’da kazanılan askerî başarıların büyük çoğunluğunda nihai sonucu belirleyen Osmanlı ordusunun askerî başarısından ziyade düşman ordularının askerî yeteneksizlik ve hatalarıydı. Ayrıca çoğu zaman muharebelerin kaderini profesyonel ordu birlikleri olan Kapıkulu ve Tımarlı Sipahi değil de geçici bir süreliğine ordu bünyesine alınan unsurlar (Levent, Sekban, Azap...vs.) ile yardımcı birliklerin tayin ettiği ise gözden kaçırılmıştı.⁴⁹

2.2. Lâle Devri (1718-1730)

Lale Devri’nin en belirgin özelliği, Osmanlı Devleti’nin uzun ve felâketlerle sonuçlanan savaşlar sonrasında yaşadığı en uzun barış dönemi olmasıydı. 1718 Pasarofça (Passarowitz) Antlaşması, bir taraftan Osmanlı Devleti’nin yenilmezlik imajını yok ederken diğer taraftan da iyice yorulan Osmanlı’ya dinlenme imkânı tanıdığı.

Nevşehirli Damat İbrahim Paşanın damgasını vurduğu bu dönem, Osmanlı tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. Osmanlı yöneticileri, Avrupa’nın askerî teknolojideki üstünlüğünün de etkisiyle ilk defa Avrupa’da ne olup bittiğini anlama

⁴⁸ Koçi Bey’in askerî reform yaklaşımı iyi bir örnektir: “Çünkü asker tâifesi itâatten çıktı. Zâbitlerde inzibat kalmadı. Nasihat ile asker zaptolunmaz. İltifat ile düzeltilmesi mümkün olmaz. (...) Velhâsıl insanoğlu, kahır ile zaptolunur. Yumuşaklıkla olmaz.” Danışman, a.g.e., s. 37

⁴⁹ Stanford J. Shaw, **Between Old and New: The Ottoman Empire Under Sultan Selim III. 1789-1807**, Cambridge 1971, Harvard Uni.Press, s. 5-7

ihtiyacı hissetmişti. Bu açıdan Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendinin 1720-1721 Fransa sefaretini büyük önem taşımaktadır. Sadrazam İbrahim Paşanın verdiği talimat çok geniş kapsamlıydı. Mehmet Efendi, Fransa'nın “*vesait-i umran ve maarifine dahi lâyıkıyla kesb-i uttula ederek kabil-i tatbik olanların takririni yapma*” görevini almıştı. Gerçekten de Mehmet Efendi, sefaretini boyunca gezdiği gördüğü yerlerin ve konuştuğu farklı kesimden kişilerin bir anlamda fotoğrafını çekerek başarılı bir Avrupa tasviri yapmıştı.⁵⁰ Osmanlı yöneticileri ilk defa Avrupa'nın ne olduğunu görme şansını yakalamışlardı. Ancak, bu ilk Avrupa ilgisi büyük ölçüde şekli bir taklit heyecanı da yaratmıştı. Mehmet Efendinin beraberinde getirdiği Avrupa köşk ve bahçe planları kullanılarak devletin kısıtlı malî kaynakları ve zamanı, birbirinden görkemli köşkların, bahçelerin yapılması ve halktan kopuk eğlence temelli bir hayatın yaşanması için harcandı.⁵¹

Aslında Mehmet Efendinin Fransa sefaretini öncesinde Osmanlı yönetimi, İstanbul'u çeşitli amaçlarla ziyaret eden Avrupalılar sayesinde Avrupa'da yaşanan gelişmeler hakkında az da olsa bilgi sahibi olmaya başlamıştı. Hatta bazı ziyaretçiler devlet adamları ile irtibata geçerek Osmanlı hizmetine girmek de istemişlerdi. Bu girişimlerden en ilginç 1717'de İstanbul'a gelen Fransız Protestan Huguenot⁵² grubunun başkanı de Rochefort'un teklifiydi.

Eski bir Fransız subayı olan de Rochefort, Sadaret Kaymakamı İbrahim Paşaya “*Bab-ı Âli Hizmetinde Bir Ecnebi Askerî Mühendisleri Kıt'ası Teşkiline Dair*” başlıklı bir proje sunarak Huguenotların Osmanlı himayesine alınmasını teklif etmişti.

Projede Huguenotlara Eflak, Boğdan veya başka uygun bir yerde yurt tahsis edilmesine karşılık olarak, Osmanlı ordusu bünyesinde modern esaslarla yetiştirilmiş son teknoloji silah ve teçhizatı kullanma becerisine sahip alaylar kurulması vaat

⁵⁰ Mehmet Efendi'nin opera ve Fransız saray tasvirleri için bkz. (Haz.) Abdullah Uçman, **Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi**, İstanbul 1975, Garanti Matbaacılık, s.59-71

⁵¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara 1983, TTK Basımevi, s. 55-60; Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefareti için bkz. Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, 3. Baskı, Ankara 1992, TTK Basımevi, s. 53-58

⁵² Fransız Protestanları olan Huguenotlar, Fransız ekonomi ve sanayisinde önemli yere sahip bir gruptur. Özellikle Fransız donanması ve topçu birliklerinde birçok Huguenot subay bulunmaktaydı. 1562-1598 iç savaşında binlerce Huguenot Katoliklerce katledildi. 1598'de edindikleri hakların 1715'te iptal edilmesiyle Huguenotlar kendilerine yurt aramaya başlamışlardı. Berkes, **a.g.e.**, s. 46-47.

ediliyordu. Ayrıca beraberlerinde getirecekleri bilgilerle Avrupa ile rekabet edecek bir yerli sanayi kurma sözü de verilmekteydi. Konumuz açısından önemli olan husus modern askerî birlik olan alay tabirinin Fransızcası olan “régiment” sözünün “nizam” olarak Osmanlıcaya çevrilmesiydi. Dolayısıyla ilk defa yeni alaylar yani “Nizam-ı Cedid” tabiri gündeme getirilmişti.

De Rochefort’un projesi kabul edilmedi. Bunda Osmanlı yöneticilerinin devlet sınırları içinde Protestanlara toprak verilmesine karşı duydukları şüphenin yanı sıra başta Fransız elçisi olmak üzere yabancı diplomatların proje aleyhinde yürüttükleri kampanya da etkili olmuştu.⁵³

Lale Devri’nin önemli reform girişimlerinden biri ve belki de en önemlisi İbrahim Müteferrika’nın Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Sait Mehmet Efendinin yardımıyla ilk matbaayı 1727’de açmasıydı. Matbaanın açılmasının konumuz açısından büyük önemi vardır. Çünkü, matbaa, bundan sonraki reformlarda da tekrar göreceğimiz bazı yapısal özellikleri anlamamızda yardımcı olan bir girişimdi. Osmanlı yönetimi matbaa gibi Avrupa aydınlanması ve reformunun önemli bileşkesini ancak Mehmet Efendinin Avrupa gezisi ile aslen Macaristan veya Erdel’li olan İbrahim Müteferrika’nın çabaları sonucu yaklaşık üç yüzyıl sonra fark edebilecekti.

Oysa, bu önemli icadı fark etmek için devletin dışındaki gelişmeleri takip etmeye gerek yoktu. Çünkü aslında ilk matbaayı İspanya’dan göç eden Yahudiler 1493’te İstanbul’da açmışlardı. Onları zaman içinde diğer Hıristiyan azınlıklar takip ederken, yöneticiler bu gelişmeye hiç dikkat etmemişlerdi. Daha da ilginç Osmanlı Devleti’nin bir vilayeti olan Erdel, 16’ncı yüzyılda Orta Avrupa’nın önemli basım merkezlerinden biri haline gelip Avusturya ve Macaristan’ı önemli ölçüde etkilerken Osmanlı Devleti’nin kendisi bu etkinin dışında kalmıştı.⁵⁴

Matbaa deneyimi çerçevesinde edindiğimiz izlenimleri şöyle özetleyebiliriz : Osmanlı yöneticileri Avrupa’da yaşanan gelişmeleri takip etmekte geç kaldıkları gibi

⁵³ Berkes, **a.g.e.**, s. 47-50; Joseph von Hammer Purgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.15, çev.V. Bürün, İstanbul y.y., Üçdal Neşriyat, s. 233-235 ; Abdülhak Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4. Baskı, İstanbul 1982, Remzi Kitabevi, s. 18.

⁵⁴ Franz Babinger, **18.Yüzyılda İstanbul’da Kitabiyet. Müteferrika ve Osmanlı Matbaası**, (Der.) Nedret Kuran-Burçoğlu, İstanbul 2004, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.7-11.

devlet içinde olup bitenden de habersizlerdi. Sonuçta bin bir tereddüt sonrasında reformun yapılması kararlaştırıldığında Avrupalılara veya Avrupalı dönmelere muhtaç kalındı. Oysa Osmanlı Devleti içinde *-mesela Erdel'de-* bunu yapabilecek kişiler mevcuttu. Ancak, bu önemli fırsat değerlendirilemedi.

İkinci olarak o kadar çekinilerek reforma kalkışılıyordu ki, nihayetinde ortaya çıkan, harcanan çabayla orantısız derecede küçük bir reform oluyordu. 1727'de açılan matbaa ilk kitabı 1729'da basabilecekti. İlk 16 yıllık dönemde ise ancak 17 kitap basılabildi. Üstelik bunların da sadece üç tanesi fen bilimleri ile ilgiliydi. Tahmin edilenin aksine matbaa, toplumda ve ulemada tepki doğurmamıştı. Ama aynı zamanda bir talep de doğmamıştı. Çünkü reformcular bir reformu gerçekleştirdikten sonra onu kendi kaderine terk edip başka bir reform yapmaya girişmekteydi. Bu sebeple, reformlar hem istenen etkiyi doğurmuyor, hem de bölük pörçük yapıma sonucu bir anarşiye neden oluyordular.⁵⁵

İbrahim Müteferrika'nın konumuz açısından asıl önemi, 1731'de I. Mahmut'a sunduğu "*Usûl-ül Hikem fi Nizami'l Ümem*" isimli eseridir. Müteferrika'nın bu eseri yazmadaki amacı, Osmanlı Devletinin zayıflaması ve Avrupa devletlerinin güçlenmesinin altında yatan nedenleri araştırmaktı. Ona göre bu gelişmenin üç temel sebebi bulunmaktaydı :

Birinci sebep, Avrupa'nın siyasî açıdan geçirdiği değişim ile ilgiliydi. Tanrıdan geldiğine inanılan ilahî emirler yerine akıl yoluyla bulunmuş felsefi ilkeler hakim kılınmıştı. Bütün siyasî ve toplumsal düzeni artık bu yeni ilkeler sağlamaktaydı.⁵⁶

⁵⁵ Babinger, **a.g.e.**, s.11-34 , Adıvar, **a.g.e.**, s.167 ; Berkes, **a.g.e.**, s. 57-65 ; Fen Bilimleri ile ilgili eserler 1732'de basılan; **Usul-ül Hikem fi Nizami'l Ümem, Füyuzât-ı Mıknatisiyye ve Kitab-ı Cihannüma**'dır. İbrahim Müteferrika, Osmanlı Matbaasının Kuruluşu ve Başlangıcı. **Müteferrika ve Osmanlı Matbaası**, (Der.) Nedret Kuran-Burçoğlu, İstanbul 2004, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.71-75 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı,**Osmanlı Tarihi**, C. 6, 6. Baskı, Ankara y.y., TTK Basımevi s. 513-519 ; Selim Nüzhet Gerçek, Osmanlı İmparatorluğu'nda basılan ilk askerî kitap olarak 1786'da Fransa Sefaret matbaasında tabedilen Mühendihane-i Berri Hümayun öğretmeni Lafitte Clavé'm "**Usûl ül Maarif fi Tertib il Ordu ve Tahassünihi Muvakaten**" isimli eserini kabul etmektedir. Selim Nüzhet Gerçek, **Türk Matbuatı**, (Der.) Ali Birinci, Ankara 2002, Gezgin Kitabevi, s. 59.

⁵⁶ İbrahim Müteferrika üstü kapalı bir şekilde demokratik rejimlerin üstünlüğünü dile getirmektedir. İbrahim Müteferrika, **Milletlerin Düzeninde İlmi Usüller**, (Haz.) Ömer Okutan, İstanbul 1990, MEB. Yay., s. 29-31.

İkinci sebep, ise fizik, astronomi ve coğrafya gibi önemli gelişmelerin yaşandığı fen bilimlerinden istifade edilmesi ile ilgiliydi. Bunlardan devlet yönetiminde istifade edilmeden güçlü bir devlet olmak mümkün değildi. Oysa Osmanlı Devleti derin bir cehalet içindeydi ve bu durum devam edecek olursa sonuç çok pahalı olacaktı.⁵⁷

İbrahim Müteferrika, Avrupa devletlerinin güçlenmesinin altında yatan son sebep olarak Avrupa'nın askerî alanda büyük bir atılım yapmasını görmekteydi. Avusturyalı General Raimondo Montecucoli'nin yazdıklarından istifade ederek Osmanlı askerî sisteminin temel kavramlarından bahseden Müteferrika, bir kısım yeni askerî tabirleri de ilk defa Türkçeye kazandıran kişi oldu. Örneğin hem yeni askerî sistemi hem de çağdaş düzeni tanımlamak için Nizam-ı Cedit tabirini Türkçeye kazandırmıştı. Avrupa ordularındaki komuta sisteminin önemine yaptığı vurgu ise yine bir ilki teşkil etmekteydi. Osmanlı yöneticilerinin dikkatini ilk defa olarak modern orduların vazgeçilmez ögesi olan subay sınıfına çekilmekteydi.⁵⁸

2.3. Lale Devri Sonrası Gelişmeler (1730-1770)

28 Eylül 1730'da basit bir itaatsizliğin zamanında önlenememesiyle patlak veren Patrona Halil İsyanı Lale Devri'ni ve bu dönemde başlatılan reform girişimlerini sona erdirdi. İsyancıların hedefi reformlar değil saray ve üst düzey yöneticilerin içine düştüğü sefahatti. Ancak reformları himaye eden Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve diğer üst düzey yöneticilerin idamı bir nevi reformların da sonu oldu.⁵⁹

Fransız askerî heyetinin 1774'te resmen çağrılmasına kadar geçen bu sürede devlet yönetiminin dikkati, İstanbul şehri başta olmak üzere, ülke içindeki

⁵⁷ Müteferrika, **Milletlerin...**, s. 63-72.

⁵⁸ “Bir devletin askerî , mevcut düzenine bağlı ve subaylar, emir ve kumanda zincirine tam bir itaat içinde mazbut ve mesut ise o devletin bütün insanları da her zaman mesuttur ve gönül huzuru içindedir. Çünkü, askerin düzenlenmesindeki usul ve onun teçhizi bir ilme ve ilmi düşünceye dayanmaktadır. Bu, yapısı sağlam ve delilleri yüce öyle bir ilimdir ki, kayıt ve şartlara bağlı değildir ve birbirini takibeden mantıklı silsileler olup ahenkli ve pek sağlamdır. Böyle olmakla, tiyreti bozuk muhtelif teb'a ve asker sınıfının erlerinden iyi veya kötü, isyankâr ve itaatkâr, gerekli veya gereksiz, hayırlı veya hayırsız hepsi de böylece idare edilir ve bir derecede disiplin altına alınır.” Müteferrika, **Milletlerin...**, s. 59, 73-112 ; Berkes, **a.g.e.**, s. 50-57.

⁵⁹ Joseph von Hammer Purgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.14, çev.V. Bürün, İstanbul y.y., Üçdal Neşriyat, s.129-134 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.5, 6. Baskı, Ankara y.y., TTK Basımevi , s. 204-218.

huzursuzluklara ve uzun askerî seferlere çevrildiği için sistemin reforme edilmesi çabaları önemini kaybetti.

Buna rağmen Lale Devri'nde yetişmiş olan bazı devlet adamları birbirinden kopuk olsa da bazı reformlara kalkıştılar. Bunlardan en önemlisi Sadrazam Topal Osman Paşanın himayesine aldığı Fransız Kontu Claude Alexandre Comte de Bonneval (1675-1747)'in liderliğinde başlatılan askerî reformdu.⁶⁰

Bonneval, Fransız ordusunda başarı kazanmış bir subayken geçimsizliği ve maceracı yapısı sonucunda 1706'da Avusturya'ya sığınmak zorunda kaldı. Uzun yıllar Avusturya ordusunda önemli mevkilerde bulunduktan sonra 1729'da Osmanlı Devleti'ne sığındı. Müslümanlığı kabul ederek Ahmet ismini aldı. Bu önemli mülteci hemen Topal Osman Paşanın ilgisini çekmişti. Topal Osman Paşa, himayesine alarak İstanbul'a getirdiği Bonneval'e yeni bir Humbaracı ocağı tesis etme görevini verdiği gibi kendisini de Osmanlı Ordusuna aldırarak Beylerbeyi ünvanı verdi. Bonneval bundan böyle Humbaracı Ahmet Paşa adıyla anılacaktı.

Osmanlı ordusu bünyesinde Topçu Ocağı'na bağlı bomba üretme ve havan silahlarını kullanma görevlerini ifa eden tımarlı bir Humbaracı Ocağı mevcuttu.⁶¹ Ancak yılların ihmali sonucu ocak, kağıt üzerinde mevcut bir teşkilâta dönüşmüştü. Ahmet Paşa kendisi gibi Müslüman olmuş üç eski Fransız subayı ve Fransa'nın görevlendirdiği iki Fransız subayı ile birlikte Humbaracı Ocağı'nı yenileştirme faaliyetine başladı.

1733 yılında maaşlı Humbaracı Ocağı kuruldu ve Üsküdar'da yapılan yeni kışlaya taşındı. Ocak personeli büyük ölçüde Bosna'dan getirildi. Mümkün olduğu kadar dikkat çekmeden Avrupa tarzında askerî eğitimlerini sürdüren bu birlik kısa zamanda üst düzey yöneticilerin ilgisini çekmeyi başardı. Ancak hem Humbaracı Ocağı üç yüz kişilik küçük bir birlikti, hem de ordunun ana yapısı dışında oldukça teknik bir yardımcı sınıftı. Üstelik çeşitli idarî, malî sıkıntı ve cehalet yüzünden yapılan müdahaleler sonucunda bu reform bir sıçrama tahtasına dönüşmeden zaman içinde kaybolup gitti.

⁶⁰ Comte de Bonneval hakkında kısa bilgi için bkz. Necdet Sakaoğlu, "Ahmed Paşa (Humbaracı)", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul 1993, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s.129-130.

⁶¹ Humbaracı Ocağı hakkında bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları**, C.2, Ankara 1944, TTK Basımevi, s.117-119.

Humbaracı Ahmet Paşanın konumuz açısından daha önemli reformu ise Humbaracı Ocağı yakınında açtığı Hendesehane isimli okuldu. Muhtemelen genç Humbara neferleri ile eski Humbaracıların çocuklarından seçilen ilk öğrenciler, basit düzeyde matematik, geometri ve fen bilimlerinde öğrenim görüyorlardı. Kısıtlı bilgilerden anladığımız, aldıkları eğitimin askerî uygulamaya dönük olduğuydu. Dolayısıyla bir bakıma Hendesehane, Osmanlı Devleti'nin ilk askerî fen ve tatbikat okuluydu. Okulun açılış sonrasında ne olduğu konusunda bugün için bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak, bu ocakta muhtemelen Humbaracı Ocağı'nın kaderini paylaşarak zaman içinde kaybolup gitmiştir.

Aslında Humbaracı Ahmet Paşanın çok daha geniş kapsamlı reform planları vardı.⁶² Osmanlı Ordusunun yeniden yapılandırılması gerektiğini düşünüyordu. İbrahim Müteferrika'nın kendisinden önce belirttiği gibi çağdaş askerî eğitim almış, disiplinli ve düzenli olarak maaş alan bir ordu kurulmadan gelişmiş Avrupa orduları karşısında durulamayacağını iddia ediyordu. Ona göre yapılması gereken Fransız ve Avusturya ordu sistemlerini Osmanlı bünyesine almaktı. Rusya büyük fedakârlıklarla bunu başarmıştı.

Ahmet Paşa, kapsamlı bir askerî reform için sağlam bir ekonomik alt yapıya ihtiyaç olduğunun da farkındaydı. Ancak askerî, ekonomik, siyasî ve teknolojik konularda yaptığı tavsiyeleri büyük bir dikkatle dinleyen I. Mahmut ve üst düzey yöneticiler bu reformu ifa edecek güç ve kararlılığa sahip değildi. Başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere Ordu ve onu destekleyen çevrelerin kesinlikle buna sessiz kalmayacağını biliyorlardı. Bunu göze alacak cesarete sahip değillerdi.⁶³

Dönemin ikinci askerî reform girişimini ise 1755-1773 tarihleri arasında Sadrazam Koca Ragıp Paşa başlattı.⁶⁴ Ragıp Paşa, aslında oldukça muhafazakârdı. Kendisinden önceki reformları doğru bulmuyordu. Reform yapılmaya çalışılırken varolan ordunun da elden gideceği endişesini taşıyordu. Bu çekincelerine rağmen

⁶² Comte de Bonneval, bilindiğinin aksine zamanının büyük kısmını askerî reformlar için değil diplomatik ilişki ve entrikalar için harcamıştır. Uzun bir süre Osmanlı dış politikasında karar verme sürecinde söz sahibi olmuştur. Hayatının son yıllarında gözden düşmesinde yaptığı reformlar değil, giriştiği entrikalar etkili olmuştur. Hammer, C.14, **a.g.e.**, s.118 ; Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.130 ; Hammer, C.15, **a.g.e.**, s.8, 45-46, 81-83, 202-231, 246-260.

⁶³ Uzunçarşılı, C. 5, **a.g.e.**, s., s. 322-325 ; Berkes, **a.g.e.**, s. 66-68.

⁶⁴ Koca Ragıp Paşa hakkında bilgi için bkz. Hüseyin Yorulmaz, “Şair Devlet Adamı Koca Ragıp Paşa”, **Tarih ve Toplum**, C.13, sayı.76, Nisan 1990, s.34-42.

kapanan Hendesehaneyi gizlice yeniden açmaya kalkıştı. Eski öğrenciler ve onların çocuklarını toplayarak Sütluçe yakınlarındaki Karaağaç'ta yeni okulu açtı. Gizlice açılan bu okul hakkında elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen etkisi ve ömrü eskisinden daha az ve kısa olmuştur.⁶⁵

Dönemin önemli reformcularından bir başkası ise hiç şüphesiz 1700-1783 yılları arasında yaşamış olan Ahmet Resmî Efendi idi. Her ne kadar kendisi doğrudan doğruya askerî reformlarda rol almasa da bir çok alanda yapılan reformlar üzerinde etkisi olmuştur. Ahmet Resmî Efendi, klasik kâtip eğitiminden yetişerek Osmanlı sivil bürokrasisinin önemli mevkilerine yükselmişti. Emsallerinden farklı olarak iki kez sefir (1757-58 Viyana ve 1763-64 Berlin Sefaretleri) olarak Avrupa'da görev yaptığı gibi 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında cephede önemli idarî görevlerde de çalıştı. Osmanlı delegesi olarak 21 Temmuz 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzaladı. Bu istisnai görevler sayesinde Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı sorunları ve askerî sistemin çöküşünü yakından gördü. Sorumlu ve dürüst bir devlet adamı olarak kötü gidişi durduracak reformların yapılması gerektiği inancına vardı.⁶⁶

Ahmet Resmî Efendi, yazdığı *Hulâsatü'l İtibar*, Prusya Sefaretnamesi ve çeşitli layihalarda Osmanlı sisteminin temel sorunlarını incelediği gibi bizzat gördüğü Avrupa ülkelerinde yaşanan büyük değişimi yönetim kademesine aktarmaya çalıştı. Ancak yazdığı eserlerin asıl etkisi kendisinden sonra yetişen sivil bürokratlar üzerinde oldu.⁶⁷

Ahmet Resmî Efendi, *Hulâsatü'l İtibar*'da genel bir sistem eleştirisinde bulunmaktadır. Osmanlı yönetim kademesi ülkenin dış politikasını yürütebilecek yeterlilikte olmadığı için Rusya ve Avusturya ile ilişkileri sağlıklı bir şekilde idare

⁶⁵ Hammer'in "*Osmanlı Devleti'nin son ünlü Sadrazamı*" olarak isimlendirdiği Ragıp Paşa, sadareti boyunca elinden geldiği kadar orduyu savaşa hazır duruma getirmeye çalıştı. Sadabad köşkleri bölgesinde III.Mustafa huzurunda icra ettirdiği askerî tatbikatlar yerli ve yabancı gözlemcilerin takdirlerine şâyân oldu. Joseph von Hammer Purgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.16, çev. V. Bürün, İstanbul y.y., Üçdal Neşriyat, s.41-42, 65-69 ; Berkes, **a.g.e.**, s.68.

⁶⁶ Ahmet Resmi Efendi, 1494-95 senesinde Girit'in Resmo kazasında doğmuş ve ilk eğitimini burada almıştır. Resmo, Osmanlı İmparatorluğu'na önemli devlet adamları yetiştiren merkezlerden biridir. Osmanlı reformcularının önemli bir kısmının Osmanlı taşrasının bu tarz yönetici yetiştiren kaza ve vilayetlerinden çıkması ilginç bir ayrıntıdır. Virginia Aksan, **Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi 1700-1783**, çev. Ö.Arıkan, İstanbul 1997, Tarih Vakfı Yurt Yay., s.1-109.

⁶⁷ Aksan, **a.g.e.**, s.4-5.

edememekteydi. Rusya'ya karşı tamamen hatalı ve abartılı bilgilere dayanılarak savaş kararı verilmişti. Osmanlı askerî sistemi bu kadar geniş kapsamlı bir savaşı kaldıracak yetenekte değildi. Üstelik savaş eldeki birlik, silah ve teçhizatında yok olmasına neden olmuştu. Öyleyse kısa vadede yapılması gereken saldırgan politikalarından mümkün olduğunca kaçınarak barışın devamını sağlamaktı. Çünkü, sistemin ayakta kalabilmesi için geniş kapsamlı reformlara ihtiyaç vardı. Savaş ve krizlerin devam ettiği bir ortamda reformlar icra edilemezdi.⁶⁸

Ahmet Resmî Efendi, 1769'da Sadrazam Halil Paşaya sunduğu layihada askerî konularda somut eleştirilerde bulunarak yapılması gereken reformlara işaret etmekteydi. Osmanlı ordusunun her bakımdan bir savaşa katılmak için gereken özelliklerin dışında olduğunu ifade eden Ahmet Resmî Efendi'ye göre, Kapıkulu ve Tımarlı Sipahi sistemleri çökmüştü. Bunları ikame için eyaletlerden toparlanan birliklerin hiçbir askerî vasfı yoktu. İkmal ve iâşe sistemi kağıt üzerinde mevcut olduğundan disiplinsiz ve eğitimsiz askerî birlikler geçtikleri her yeri yağmalayarak cepheye ulaşmaktaydı. Orduyla beraber hareket eden yardımcı unsurlar ve hizmetkârlar başlı başına bir dert kaynağıydı. Ordunun etkin bir liderliği ve komutasının olmaması ise zaten tek başına büyük bir sorundu.

Kısacası; Ahmet Resmî Efendinin tasvirlerine bakıldığı zaman belirtilen dönemde Osmanlı ordusunun bir askerî birlikten ziyade bir sürü olduğu anlaşılmaktaydı.⁶⁹

Ancak bu başarılı eleştiriler sonrasında bile, Ahmet Resmî Efendinin dile getirdiği reformlar varolanı tamir etmenin ötesine geçemedi. Sorunlar biliniyor ama bunların kökten çözülmesi için gerekenler konusunda somut bir şeyler söylenemiyordu. Askerî reformların fikir babaları ve ilk uygulayıcılarının büyük bir kısmı Osmanlı sivil bürokrasisinden yetişen devlet adamlarıydı. Bu kişiler, büyük ölçüde ihtiyacın farkında olsalar da askerî bilgi ve tecrübe eksiklikleri nedeniyle yapısal çözümler üretememekteydiler.⁷⁰

⁶⁸ Aksan, **a.g.e.**, s. 118-143, 196-202 .

⁶⁹ Aksan, **a.g.e.**, s. 130-132, 186-192 .

⁷⁰ Aksan, **a.g.e.**, s. 5-7, 12-13, 20-23.

17'nci yüzyıldan itibaren Osmanlı askerî sınıfının devlet üst yönetimi üzerinde etkisini kaybetmesi, okur-yazar, bilgili, eğitilmiş komutanlar yetiştirememesi, askerî reformlar açısından en büyük talihsizlik olacaktır. Çünkü Osmanlı klasik sisteminde subay sınıfı olmadığı gibi bunların formal, akademik bir eğitim altyapısı da yoktu. Sıralı terfi sistemi nedeniyle bir er üstündeki kademe boşalınca hemen terfi etmekteydi. Her birliğin subayı kendi birliği içinden yetiştirildiğinden ayrı bir sınıf zihniyetine, erlerden farklı bakış açısına sahip değildi. Suistimal ve yolsuzluklar, rütbelerin tecrübe ve liyakat dışı dağıtılması ise zaten varolan sorunu kangrene çevirmişti. Ortaya çıkan bu boşluğu da sivil bürokrasi doldurmak zorunda kaldı. İleriki bölümlerde inceleyeceğimiz gibi askerî reformları profesyoneller değil, hevesli amatörler yapmak zorunda kaldı.

2.4. Fransa Etkisindeki Askerî Reform Girişimleri (1770-1787)

1768'de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, şimdiye kadar yapılan askerî reformların önemli bir etki yaratmadığını açık bir şekilde ortaya koydu. Osmanlı ordusu Kartal Meydan Muharebesinde (Ağustos 1770) yenilgiye uğrarken, Osmanlı donanması da Rus donanmasının ani baskını ile Çeşme limanında önemli ölçüde yok edildi. Bu iki darbe sonucu Osmanlı Devleti tamamen savunmasız kaldı.

Bu yenilgiler, Osmanlı yöneticilerini yeni askerî reform çabası içine girmeye iterken aynı zamanda Fransız yönetimini de telaşlandırdı. Rusya'nın zaferleri Fransa'nın siyasî ve ekonomik çıkarlarını tehdit ediyordu. Osmanlı'nın askerî açıdan yeniden ayağa kalkması için Fransa'nın denetim ve kontrolünde kapsamlı bir askerî reform yapılması fikri tartışılmaya başlandı. Elçi St. Priest, Fransa hükümetinin büyük bir askerî yardım heyetinin gönderme isteğini Osmanlı yönetimine bildirdi. Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinden endişe duyulduğundan teklif reddedildi. Ama mevcut acil ihtiyaçlardan, dolayı müteakip müzakereler sonrasında o tarihlerde İstanbul'da bulunan François Baron de Tott'un resmen Osmanlı ordusuna askerî danışman olarak görevlendirilmesi kararlaştırıldı.⁷¹ Fransa ve

⁷¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sadrazam Halil Hamid Paşa", **Türkiyat Mecmuası**, C.5, 1935, s. 225.

Osmanlı arasında yapılan pazarlıklar sonrasında, François Baron de Tott 1770’de askerî danışman olarak göreve başladı.⁷²

Baron de Tott öncelikli olarak Çanakkale ve İstanbul Boğazları savunma tahkimatlarının tamir ve yeniden düzenlenmesi işlemlerini gerçekleştirdi. Hasköy’de yeni top dökümhanesi ve baruthanesini inşa etti. Yeni yüzer köprü setleri ve top arabaları onun gözetiminde yapıldı. Ancak konumuz açısından en önemli reformları Sürat Topçu Ocağı ve Hendesehaneyi kurmasıydı.

Sürat Topçu Ocağı 17 Ocak 1774’te III. Mustafa’nın fermanı ile kuruldu. İsmi mevcut topçulardan daha hızlı atış yapabilme kabiliyetinden alan Sürat Topçuları, Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk Avrupa tarzı modern askerî birlikti. Ordunun en yetenekli ve disiplinli askerleri seçildi. Yeni tarz üniformaya sahip bu askerlerin toplam sayısı 250 idi (25 top ve her top için 10 asker). Emsallerinden daha fazla ücret alan bu askerler ayrıca yaşlılık ve savaş maluliyeti hallerinde bir nevi emekli maaşı hakkına da sahipti. Bu ayrıcalıklara karşılık devamlı kendilerine tahsis edilen kışlada bulunmaları, düzenli eğitim yapmaları mecburiyeti bulunduğu gibi evlenmeleri de yasaklanmıştı. Kısacası Sürat Topçuları, Kapıkulu askerlerinin bütün disiplinsizlik ve kötü yanları dikkate alınarak tasarlanmıştı. Bir anlamda daha kapsamlı bir reform için örnek veya deneme ödevi de üstlendiği anlaşılmaktadır.

Baron de Tott’un en önemli ikinci reformu ise Hendesehaneyi İngiliz asıllı Kappel Mustafağa Ağa (Le Comte Ramsay Campbell) ile beraber Hasköy’de kurmasıydı. Yeni okul bir bakıma Comte de Bonneval’in Üsküdar’da kurduğu okulun benzeriydi. Büyük olasılıkla öğrencilerin önemli bir kısmı da bu eski okulun öğrencileri ve onların çocuklarından teşkil edilmişti. Okulda askerî mühendislik

⁷² **François Baron de Tott (1733-1793)**, Macar kökenli bir Fransız aristokratıydı. Askerî mühendis eğitimi aldıktan sonra 1755’te İstanbul’a geldi ve 8 yıl kaldı. İyi derecede Türkçe öğrenip Osmanlı siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı üzerinde araştırmalar yaptı. 1767 yılında resmi görevli olarak Kırım’a gönderildi. Bu görevi esnasında Osmanlı-Rus savaşının ilk dönemini gözlemleme şansına sahip oldu. 1769’da İstanbul’a geldi ve 1770’de askerî danışman oldu. Stefanos Yerasimos, “Tott, François Baron de”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul 1994, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s. 296-297 .

uygulamalarına temel olacak matematik ve geometri bilgileri yanı sıra bazı mühendislik aletlerinin kullanımının öğretildiği düşünülmektedir.⁷³

Her ne kadar Osmanlı yönetimi büyük bir Fransız askerî yardım heyetine karşı çıksa da zaman içinde Baron de Tott'un tek başına bütün bu işleri gerçekleştiremeyeceği anlaşıldığı için Fransa'dan teknik personel istenmeye başlandı. Sürat Topçuları için Astsubay Obert başkanlığında küçük bir grup, Hendesehane için Kermoran isminde bir mühendis top dökümhanesi, baruthane ve çeşitli yerlerde inşa edilen tahkimatlar için mühendis ve ustalar getirildi.⁷⁴ Baron de Tott önce belli bir konuda reforma başlıyor ve hemen ardından bu reformu yapmak için gerekli Fransız personelin getirtilmesini sağlıyordu. Böylelikle 1775'te yirmiden fazla Fransız uzman Osmanlı ordusunda çalışmaya başlamıştı. Resmen bir askerî heyet yoktu ama fiilen oluşmuştu.

1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Rusya ile ilişkilerin normalleşmeye başlamasıyla birlikte Rusya'nın Osmanlı yönetimi üzerindeki etkisi de artmaya başladı. Yeni konumundan istifade ile Rusya, Baron de Tott'un görevine son verilmesi için baskıyı artırdı. Osmanlı siyasî ve askerî yöneticilerinden bir grubunun da tepkisini çekmeye başlayan Baron de Tott, 1776'da Fransız hükümetince geri çağırıldı. Ancak çeşitli kurum ve birliklerde çalışan Fransız teknisyenler görevlerine devam etti. 1781'de I. Abdülhamit'in emri ile bütün Fransız teknisyen ve danışmanlar ülkelerine geri gönderildi.⁷⁵

Fransız uzmanların geri gönderilmesiyle yeni kurulan birlik ve kurumlar kısa sürede dağılma ve kapanma eşiğine geldi. I. Abdülhamit'in Kapıkulu ocaklarını düzeltmek için başlattığı cılız reformlar uygulamaya konulamadan ortadan kalktı. Sonuçta, 1782'de Halil Hamit Paşanın sadrazam olarak atanmasına kadar reformların uygulanmasında bir duraklama dönemi yaşandı. Halil Hamit Paşa, Sürat

⁷³ Kısa ömürlü bu okulun adı, açıldığı yer ve işleyişi hakkında birbiriyle çelişen bilgiler bulunmaktadır. Bunun başlıca sebebi aynı dönemlerde birbirinden bağımsız yapılan reform girişimleri ile okullar hakkında bilgi veren dönemin kaynaklarındaki abartılı ve çelişen ifadelerdir. Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 226 ; Çağatay Uluçay-Enver Karatekin, **Yüksek Mühendis Okulu**, İstanbul 1958, Berksoy Matbaası, s. 20-22.

⁷⁴ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 225-226 ; Sürat Topçu Ocağı Nizamnamesi için bkz. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları**, C. 2, **a.g.e.**, s. 91-93.

⁷⁵ De Tott ve Fransız uzmanların geri gönderilmesinde Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın önemli etkisi olmuştur. Berkes, **a.g.e.**, s. 79 ; Uzunçarşılı, "Sadrazam Halil....", s. 226; Yerasimos, **a.g.e.**, s. 297.

Topçuları ve Hendesehane için Fransa'dan tekrar uzman istedi. Çoğunluğu bir önceki dönemde Osmanlı'da çalışmış olan mühendis ve teknisyenler daha geniş bir askerî heyetin parçası olarak geri döndü. Sürat Topçu Ocağı'nın mevcudu 2002'ye çıkarıldı. Hendesehane daha fazla öğretmen ve öğrenci ile yeni bir binada öğrenime açıldı.

Cezayirli Gazi Hasan Paşanın çabaları ile Haliç Tersanesi bünyesinde 1776'da, 2 öğretmen ve 12 öğrenci mevcutlu olarak açılan küçük okul 1784'te yeniden yapılandırıldı. Fransa'da getirilen 2 mühendis; Dölatif (Jean de Laffite Clavé)⁷⁶, Moniye (Monnier Courtise) ile dönemin önemli alimleri Gelenbevî İsmail Efendi ve Kasapbaşızade İbrahim Efendi bu okulda görevlendirildi. Okul için bina tahsis edilip gerekli eğitim-öğretim malzemesi tedarik edildi. Mühendihane-i Bahri-i Hümayûn adını alan okulda deniz mühendisi yetiştirmenin yanı sıra, kara mühendisi yetiştirmek için de düzenleme yapıldı. Zaman içinde bu okul gelişerek günümüzün Deniz Harp Okuluna dönüştü.⁷⁷

Halil Hamit Paşa kısa sürede birçok düşman edindi. Gazi Hasan Paşanın başını çektiği yöneticiler güçlü bir muhalefet cephesi haline geldi. Muhalif olmalarının sebebi askerî reformlara karşı olmalarından kaynaklı değildi. Onlar da askerî reformların gerekliliğine inanıyordu. Asıl karşı oldukları hususlar Fransa'nın Osmanlı yönetimi üzerindeki nüfuzunun artmasıydı. Başta Baron de Tott olmak üzere Fransız uzmanların Türk kültür ve geleneklerini dikkate almaması, alay etmesi ve kibirli tutumları⁷⁸ Fransız karşıtı cepheyi güçlendiriyordu. Yeni Fransız elçisi Comte de Choiseul-Gouffier'in herkesçe bilinen Mısır ve Yunanistan'ı Fransa himayesine alma projesi ve nihayet Mühendishane'de öğretmenlik yapan bir Fransız subayın gizlice Mısır beyleri ile görüşmesi bardağı taşıran son damla oldu. Halil Hamit Paşa'nın 1785'de azledilerek idam edilmesi süreci başladı.

Halil Hamit Paşanın 1785'de azledilip idam edilmesine iki önemli gelişme neden oldu. Bunlardan birincisi Osmanlı ordusunun modernleştirilmesi için büyük

⁷⁶ *“Usûl ül Maarif fi Tertib il Ordu ve Tahassünihi Muvakaten”* isimli ders kitabının yazarıdır. Adivar, **a.g.e.**, s.204

⁷⁷ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 226-227, 233-234; Uluçay, Karatekin, **a.g.e.**, s. 21-26 ; Deniz Harp Okulu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fevzi Kurtoglu, **Deniz Mektepleri Tarihçesi**, İstanbul 1931, Deniz Matbaası.

⁷⁸ II. Abdülhamid'in getirttiği Alman subaylarda da aynı tip sıkıntılar görülecektir.

bir askerî heyetin gönderilmesi teklifiydi. Louxembourg Dükü Sgismond de Montmorency, Elçi St. Priest'in önceki teklifini (Fransa hükümetinin büyük bir askerî yardım heyetinin gönderme isteğini) geliştirerek yeni bir proje hazırlamıştı. Buna göre 1200 kişilik bir Fransız askerî heyeti Rodos veya Girit'te konuşlandırılarak Osmanlı ordusunu baştan aşağıya reforma tâbî tutulacaktı. Derin şüphelerle karşılanan bu teklif, Fransa'nın emelleri konusunda büyük endişeler yaratmışken Şehzade Selim'in de Fransa Kralı XVI. Louis ile gizlice mektuplaştığının ortaya çıkması reformist Halil Hamit Paşa için son darbe oldu. Halil Hamit Paşa önce azledilip sürgün edildi, akabinde de idam edildi.⁷⁹

Halil Hamit Paşanın azledilmesi, Osmanlı yönetimi üzerindeki Fransa nüfuzunu azaltsa da Fransız askerî uzmanları görevlerine 1787'ye kadar devam etti. Fransa, Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında savaş çıkması üzerine tarafsızlığını bahane ederek bütün uzmanlarını geriye çağırdı. Fransız etkisinde kurulan birlik ve kurumlar ise savaşın da etkisi ile kendi kaderlerine terk edildi.⁸⁰ Kısacası, Bernard Lewis'in ifadesiyle, 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde *“bir zamanlar Avrupa'ya dehşet saçan Osmanlı orduları bizzat kendi hükümdarlarından ve sivil halkından başka kimseyi korkutamaz hale gelmişti”*⁸¹

2.5. Yönetici Sınıfın Tutumu

III. Selim dönemine kadar girişilen reformların başarısızlığının altında birçok neden yatmaktaydı. Ancak en önemli neden Osmanlı yönetici sınıfının kendi çıkar alanlarına odaklanıp tamamen dış dünyadan soyutlanmış olmalarıydı. Avrupa ve Avrupa'da yaşanan hızlı gelişmeler, en iyi eğitilmiş Osmanlı aydınları tarafından dahi anlaşılammıştı.

Tüccarlar, dönmeler, tercümanlar ve elçilikler vasıtasıyla edinilen kulaktan dolma bilgiler ile mağlubiyetler sonunda farkına varılan Avrupa askerî teknolojisinin üstünlüğü Osmanlı yöneticilerinin Avrupa hakkında edinebildikleri yegâne bilgilerdi. Aslında Osmanlı yönetici sınıfı, Osmanlı sisteminin mükemmelliğine o kadar

⁷⁹ Berkes, **a.g.e.**, S. 79-81 ; Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 235-257.

⁸⁰ Shaw, **a.g.e.**, s. 11.

⁸¹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Ankara 1984, TTK. Basımevi, s.24.

inanmıştı ki, mağlubiyetlerin değerlendirilmesinde bile Avrupa üstünlüğünden ziyade kendi yaptığımız hatalar daha fazla vurgulanıyordu.

Unutulmaması gereken bir husus, mevcut yozlaşmış sistemin birçok yöneticiye güç ve çıkar sağlayan bir yapı olmasıdır. Kapsamlı bir reform, tüm menfaat çevrelerinin kendi varlıklarını da yok edecekti ve bu sebeple kısıtlı bir azınlık dışında aslında kimse reform istemiyordu.⁸²

III. Selim, kendisinden önceki padişahlardan farklı olarak reformlar konusunda yapılanları yetersiz görüyordu. Samimi bir şekilde Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak istiyordu. Ama kendisinin de Avrupa hakkında bilgisi çok azdı. Öyleyse bir an önce Avrupa'daki gelişmelerin öğrenilmesi ve karar vericilere aktarılması gerekiyordu. Şehzadelik döneminde 1786-1787 yılları arasında Fransa Kralı XIV. Louis ile mektuplaşmıştı. Reformlarla ilgili düşüncelerini Louis'e açmış ve ondan tavsiye ve yardım istemişti. Her ne kadar Louis'in tavsiyeleri genç Selim'i kızdırsa da gelecekte yapacağı reformlar için yardımcı olacaktı.⁸³

2.6. Ebu Bekir Ratib Efendinin Viyana Sefareti ve Etkileri

8 Nisan 1789'da tahta çıkan III. Selim⁸⁴ kendisine bağlanan bütün umutlara ve yoğun gayretine rağmen Avusturya-Macaristan ve Rusya'ya karşı devam eden savaşta başarı kazanamadı. Sonu tam bir felaketle bitmek üzereyken Fransız

⁸² Shaw, , a.g.e., s. 5

⁸³ Karal, a.g.e., s. 62-63; Rusya ve Avusturya-Macaristan'a karşı Fransız yardımını talep eden Şehzade Selim'e XVI. Louis siyaset ve askerlik üzerine şu tavsiyelerde bulunmaktadır: "...emr-i muharebe bir fenni müşkül olup fenni mezkûrda kendü düşmanı kadar tahsili mehâret ve kesb-i idman etmeden üzerine sefer çekmek aynı hatadır; binaenalâzalik Cenab-ı azametmeablarının takdiratı samadaniye muktazasınca Cûlûs-ı Hümayunları müyesser oldukta encâm-ı hurucı neye müncer olacağını mülâhaza birle mehamı ename külliyet ile nizam vermeden mukaddem bir amele vülûc etmiyeceklerine akl-ı sâkipleri ve rey-i sâibleri bürhan-ü delil ve zamin-ü kefildir ve inşaallahüerahman Fülk-ü zat-ı sûtûde yemm-i ulûm-ü fînuna açılıp kittikçe ebvab-ı fütuhât ve meğazi-i illa intizam-ı asakir ve mehareti seraskerun ile meftuh ve küşade olduğunu ve tedarik-i dîr-ü diraz etmeyince sefere ağaz, bir emr-i pürmuhatara idüğün teyakkun ve taammuk etmiş olurlar ve haddi zatinde mesalih-i dünyeviyyenin hökmü bu minval üzere cari olup bir milletin her çent ki gayret-i kahramaniyesi ve cengâver-i nerimanisi var olsa dahi bu tedbirde istiğna etmemek gerektir; elbette cenab-ı şecaat nisaplarının madde-i mezkûreden maada nice mevadd-ı mühimme-i sairreyi dahi derkâr edüp amele getürmek irade-i aliyeleridir; filcümle tanzim-i umur-ı batına-i memleket ilm-i ki ulûm-ı saire gibi kemal mertebesine iblağ olunmuştur. Pes memâlik-i mevrusenin mamuriyetine dair ve vefret-i erbabı marifete ve tahkik-i sadakati rical ve huddama ve isticlâb-ı havatur-ı has-ü ama müteallık olan tedbirlerin künh-ü gavrine ittîlâ bulmağa cenab-ı azamet meaplarının sâi ve mücid oldukları haberi bu dostlarını gayetülgaye mesrur eylemiştir." İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Selim III'ün Veliâht İken Fransa Kralı Lûi XVI ile Muhabereleri", **Bellekten**, C. 2, sayı: 5-6, II.Kanun- Nisan 1938, s. 229 .

⁸⁴ III.Selim'in Portresi Ek-1'dedir.

Devrimi'nin etkileri önce Avusturya-Macaristan'ı müteakiben Rusya'yı savaştan çekilmeye zorladı. III. Selim'in Avrupa'daki diplomatik dengelerden istifade ederek 4 Ağustos 1791'de Avusturya-Macaristan ile Zıştovi (Sistova), 7 Ocak 1792'de de Rusya ile Yaş (Jassy) Antlaşmasını imzaladı. Böylece, beş yıldır devam eden savaş mümkün olan en az kayıplarla sona erdirildi.⁸⁵

Uzun ve her açıdan yıpratıcı savaşın sona ermesi ile III. Selim nihayet arzu ettiği reformları başlatmak için gereken fırsatı bulmuş oldu. Aslında III. Selim reform çabalarına şehzadeligi esnasında başlamıştı. Avrupa'yı tanınması için Paris'e gönderdiği İshak Efendinin başarısızlıkla sonuçlanan gezisi sonrasında⁸⁶ kendisinin şehzadeligi döneminde özel sekreterliğini yapmış olan Ebubekir Ratib Efendiyi Viyana orta elçiliği ile görevlendirdi.⁸⁷ Bu görevlendirmeyi yapan Sultanın iki amacı vardı : Birincisi Avusturya-Macaristan ile ilişkileri geliştirmek, ikincisi ise yapacağı reformlar için gerekli bilgileri elde etmek ve Avrupa'nın başta askerî olmak üzere tüm yapısını mümkün olduğunca tanımaktı.⁸⁸

9 Kasım 1791'de Şumnu'dan ayrılarak elçilik görevine başlayan Ratib Efendi, 30 Eylül 1792'de İstanbul'a geri döndü. Ratib Efendinin elçilik görevi nispeten kısa sürse de III. Selim'in reformları üstünde önemli etkileri oldu. Ratib Efendi görev dönüşü padişaha bir sefâretname ile "büyük layiha" ismiyle bilinen bir risale sundu. Sefâretnamede elçilik görevinin başlangıcından sonuna kadar ziyaret

⁸⁵ Karal, **a.g.e.**, s. 16-23 ; Shaw, **a.g.e.**, s. 32-68 .

⁸⁶ Şehzade Selim, Mayıs 1786'da Fransa'ya gönderdiği İshak Bey'e Avrupa'yı iyice tanıma; askerî , fen ve sanayi tahsil etmek ve tahta çıktığında Fransa ile yapılacak ittifakın temellerini atmak görevlerini vermişti. İshak Bey kendisine tanınan bütün imkanlar ve yardımlara rağmen görevlerini başaramadı. Uzunçarşılı, "Selim III'ün Veliht...", s. 196, 199-209.

⁸⁷ Türk modernleşme tarihinin en önemli simalarından biri olan Ebubekir Ratib Efendi, 1750 tarihinde Tosya'da doğmuş, 1757'de Bâb-ı Ali'ye girmesiyle başlayan bürokrasi kariyerinde kısa zamanda yükselmiştir. III. Selim'in şehzadelik döneminde yazı hocalığı da yapan Ratib Efendi, 1795 tarihinde Reisülküttap olarak atanmıştır. III. Selim ve Nizam-ı Cedit reformları üzerinde önemli etkileri olan Ratib Efendi, yönetim kademelerinde yaşanan iç çekişmeler sonucunda 1796'da görevinden azledilerek Rodos'a sürgüne gönderilmiş ve 22 Kasım 1799 tarihinde idam edilmiştir. Fatih Yeşil, **III. Selim Döneminde Bir Osmanlı Bürokrati : Ebubekir Ratib Efendi**, Ankara 2002, Hacettepe Üniversitesi Basılmamış Y. Lisans Tezi, s. 276-277 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi", **Bellekten**, C.39, no. 153, Ocak 1975, s. 49-76.

⁸⁸ Saray Sekreteri ve Tercümanı Ignaz Lorenz von Stürmer'in yazdığı rapora göre Ratib Efendi elçilik görevinin asıl amacının sivil ve askerî yapı hakkında mümkün olduğu kadar bilgi edinmek ve Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanabilecek olanları tespit etmek olduğunu kendisine beyan etmiştir. J.M. Stein, "An Eighteen-Century Ottoman Ambassador Observes the West: Ebu Bekir Ratib Efendi Reports on the Habsburg System of Roads and Posts", **Archivum Ottomanicum**, vol. 10, 1985, s. 223.

edilen yerler, karşılaşılan görevliler, yollar ve verilen hediyelerden bahseden⁸⁹ Ratib Efendinin reformlar üzerinde asıl etkili olacak eseri “Büyük Layiha” sı oldu.

Büyük layiha, 2 asıl ve 4 fasıl olmak üzere 6 bölümden oluşuyordu. Layihada Avusturya-Macaristan Devleti’nin askerî, siyasî ve sosyal yapısı bütün ayrıntılarıyla ortaya konuyordu. Ancak layihada asıl vurgu askerî konulara yapılmış, toplam 490 sayfanın 404 sayfası askerî konulara ayrılmıştı. Burada Ratib Efendi, askerî teşkilat, rütbelere, ödenen maaşlar, farklı askerî sınıflar, silah ve teçhizat, barut yapımı da dahil askerî lojistik gibi çok geniş yelpazede ayrıntılı izahatlar yapmaktaydı.⁹⁰ Konumuz açısından önemli olan husus ise askerî eğitim kurumları ile ilgili incelemesiydi. Ratib Efendi, Avusturya askerî eğitim kurumlarını özellikle ziyaret etmek istemişti. Çeşitli eğitim kurumlarına yaptığı gezilerden en önemlileri Avusturya Harp Okulu⁹¹ ile Mühendishane⁹² ziyaretleriydi. Ratib Efendi, her iki okulu da ayrıntılı bir şekilde gezerek subay eğitim sistemini bütün boyutu ile anlamaya çalışmıştı.⁹³ İzlenimlerini Büyük Layihada şu şekilde aktarmaktaydı:

“... Avrupa devletlerinin mecmu’unda cenk için mahsus mektepler vardır. Akademiya Militer derler. Akademiya mekteb, militer asker ma’nâsınadır. Ol mekteplerde san’at ve ilm ü ma’rifet gibi harbe müteallik her ne kadar ilm ü fen ve ma’rifet ve san’at var ise ânı ta’lim ederler... Mezbûr akademiya olvakt yüz otuz bir şakird mevcud olub yaz ve kış günlerine göre onda olan etfalin günde her bir saatini bir ilme ve bir ma’rifete tahsis etmeleriyle bir hafta içinde olan üç gününde dahi bir saat istedikleri kitabları mütalâa eylemeleri için mahsus içinde bir muazzam kütübhâneleri dahi vardır. Binaenaleyh ibtida bizi kütübhânelerine götürmeleriyle aslında Frenkçe bir kitâb defteri tahsil etmiş idim... Ve birer birer cümlesini getirüb iradet etdiler. Biz

⁸⁹ Stein, **a.g.m.**, s. 225-232 ; Sefaretnamenin metni için bkz. (Haz.) Abdullah Uçman, **Ebubekir Ratib Efendinin Sefaretnamesi**, İstanbul 1999, Kitabevi Yayınları.

⁹⁰ Enver Ziya Karal, “Ebu Bekir Ratib Efendinin Nizam-ı Cedid Islahatında Rolü”, **V. Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, Ankara 1960, TTK basımevi, s. 35 ; Aksan, **a.g.e.**, s. 278 .

⁹¹ Theresianische Militarakademie

⁹² Ingenieursakademie

⁹³ Bu geziler hakkında bilgi için bkz. Yeşil, **a.g.e.**, s. 105, 107-108.

dahi içinde olan resimleri mütâlâa ve güya okur şeklinde biraz nazar edüb yine ellerine verdim.”⁹⁴

Bu tasvirler sonrasında Ratib Efendi Osmanlı ordusunun asıl zayıflığı olarak “*tertib ve talim ve fenn-i muharebede kâmil zabitanın tanzimi*” teşhisinde bulunmaktaydı. Ona göre Osmanlı Devleti bir an önce Avrupa’dakine benzer eğitim kurumları teşkil etmek için Avrupa’dan uzman eğitimci ve teşkilat uzmanı getirtmeliydi. Ratib Efendi, açıkça Rus Çarı I. Petro’nun askerî reformlarını örnek almaktaydı. Ona göre nasıl Ruslar Avrupalı uzmanlar sayesinde “nizamlı” bir ordu kurmuşlarsa, benzerini Osmanlı Devleti gerçekleştirebilirdi.⁹⁵

Ratib Efendi, aynı zamanda birçok batılı askerî terimi Osmanlıca’ya kazandıran kişidir. “Ceng Mektebi” için “Akademi Militar” tabirini kullanması konumuz açısından önemlidir. Sefareti esnasında yolu üzerindeki bütün önemli şehirlerin kütüphanelerini gezmesi ve izlenimlerini aktarması ise onun sıra dışı sefaretinin ilginç bir özelliğidir.⁹⁶

Ratib Efendi hiç şüphesiz III. Selim’in yapacağı askerî reformlar üzerinde en çok etkide bulunan şahsiyetti.⁹⁷ Peki ama nasıl oluyordu da Ratib Efendi emsallerinin ötesinde Avrupa uygarlığının ilerlemesinin altında yatan sebepleri ve askerî başarıları bu kadar iyi anlayabiliyordu ?

Her şeyden önce Ratib Efendi, dönemin önemli reformcuları olan Halil Hamit Paşa ve İsmail Raif Efendi gibi önemli bürokratların denetiminde yetişmişti. Özellikle Osmanlı askerî teşkilâtına hakim olan gerileme ve yozlaşmadan etkilenmemişti. Kanaatimizce onu farklı kılan en önemli öge; Ahmet Rasim Efendiden bahsederken değindiğimiz savaş tecrübesiydi. Ratib Efendi, Osmanlı

⁹⁴ Büyük Layiha’dan nakleden. M. Şükrü Hanioglu, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler (1889-1902)**, İstanbul t.y. , İletişim Yayınları, s. 12.

⁹⁵ Yeşil, **a.g.e.**, s. 147.

⁹⁶ Ratib Efendi gerçek anlamda bir bibliofildi. Elçilik görevi esnasında öncelikle ziyaret ettiği mekânların başında kütüphaneler yer alıyordu. Bu ziyaretlerinde özellikle son dönemde basılmış askerlik, mühendislik, matematik ve coğrafya ile ilgili kitapları incelemeye çalıştı. Bu arada konu hakkındaki bilgisini de sergileyerek muhataplarını hayrete düşürmeyi de ihmal etmiyordu. Ratib Efendinin önemli düşünür, asker ve tarihçilerin eserlerini görmeyi talep etmesi onun sadece Osmanlı değil ama aynı zamanda Avrupa standartlarının üstünde bir entelektüel olduğunu göstermektedir. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 58-59 ; Yeşil, **a.g.e.**, 101-102 ; Ratib Efendinin Hermannstaf, Peşte ve Viyana’daki çeşitli kütüphaneleri ziyaretleri ve yarattığı etki için bkz. Yeşil, **a.g.e.**, s. 62, 87, 105-107, 110.

⁹⁷ Karal, “Ebu Bekir Ratib... **a.g.m.**, s. 347-348.

askerî teşkilatının ve karar verme sürecinin ne kadar bozuk olduğunu ve bu bozuk yapı ile yenilgilerin kaçınılmazlığını bizzat muharebe meydanında görmüştü. Savaş deneyiminin etkisiyle sefareti esnasında çağdaşı Osmanlı elçilerinden farklı olarak lüzumsuz gezi ve ziyaretlerle zaman geçirmeyip özellikle askerî kurumları ve sanayi tesislerini gezmesinde bile görmekteyiz.

2.7. Askerî Sistemin Düzeltmesine Dair Islahat Layihaları

III. Selim tahta çıktığında şehzadelik döneminden edindiği sıradışı birikimine rağmen reformlar konusunda yeteri kadar bilgili değildi. Yakın çevresinde arkadaşları, köleleri ve genç bürokratlardan oluşan bir grup bulunmaktaydı. Sayıları hiçbir zaman yirmiyi geçmeyen ve zaman içinde bazı üyelerin değiştiği bu grubun reformların tasarlanması ve uygulanmasında önemli etkisi vardı.⁹⁸

Bu yakın çalışma arkadaşlarının varlığına rağmen III. Selim, reformlar için daha geniş bir kesimin desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Hem bilgi ve tecrübe eksikliği hissediyordu hem de Osmanlı yönetici sınıfının önemli üyelerini yanına çekerek yapacağı reformlara yönelik muhalefeti azaltmak ve reformlara meşruiyet kazandırmak istiyordu. İşte “Meclis-i Meşveret” ve “ıslahat layihaları” bu ihtiyaçlar sonucunda doğdu.

III. Selim tahta çıktıktan kısa bir süre sonra 14 Mayıs 1789’da devletin karşı karşıya kaldığı sorunları görüşmek üzere “Meclis-i Meşveret”in toplanmasını istedi. Topkapı Sarayında iki yüzden fazla ileri gelenin bir araya gelmesiyle toplanan mecliste Osmanlı Devleti’ni etkileyen bir çok sorunun kaynağı tanımlanabildi. Ancak asıl teşhis ve sorunların giderilmesi için uygulanacak tedavi konularında fikir birliği sağlanamadı. Düzensiz aralıklarla yapılan toplantılardan sonra Padişah, reform tekliflerini içeren yazılı raporlar istedi. İki yüzden fazla katılımcının bulunmasına rağmen tarihimize “ıslahat layihaları” olarak geçen teklif sayısı yirmi dört ile sınırlı kaldı. Bu layihaların yirmi ikisi Osmanlı tebaasından kişiler tarafından verilirken ikisi Avrupalı görevlilerce (Fransız askerî danışmanı Bertrand, İsveç Elçilik tercümanı Mouradgea d’Ohsson) verildi.

⁹⁸ III.Selim’in yakın çevresinde yer alanlarından en önemlileri şunlardı: Çelebi Mustafa Reşit, Küçük Hüseyin Paşa, Yusuf Ağa, Mahmud Raif Efendi, Tatarcıkzade Abdullah Efendi, Ebubekir Ratib Efendi, İbrahim Nesimi Efendi, Mehmet Raşit Efendi ve Arabacızade İbrahim Efendi. Shaw, a.g.e., s. 86-91.

Layihaları verenlerin kökeni incelendiğinde şaşırtıcı bir bulguyla karşılaşmaktayız. Asıl konusunu askerî reformların teşkil ettiği layihaların yazarlarından çok azı (sadece Koca Yusuf Paşa ve Bertrand) askerî sınıftan geliyordu.⁹⁹ Dolayısıyla ister muhafazakâr ister yenilikçi olsun layiha yazarlarının önemli bir bölümü gerçek anlamda askerliğin teori ve pratiğini bilmiyorlardı. Osmanlı ordusunun komutanları ve subayları her tür reform ve değişikliğe karşıydı. Askerî reform ihtiyacını hisseden bürokratların da askerî konularda bilgi ve tecrübeleri kısıtlıydı. İşte bu kısıtlama III. Selim dönemi askerî reformlarının en önemli yapısal zayıflığını teşkil edecekti. Verilen layihaların muhteviyatı incelendiğinde birkaç istisna dışında tamamında zaten bilinenlerin tekrarlandığı somut tekliflerden kaçınıldığı, ait oldukları sınıfların da reforma tabi tutulması gereğinin gizlendiği görülmektedir.¹⁰⁰

Yukarıda belirttiğimiz gibi layihaların asıl konusunu askerî sınıflar teşkil etmekteydi. Çünkü hem reform ihtiyacının en çok duyulduğu kesim askerî sınıftı. Ayrıca, ulema ve bürokratlar da kendi sınıfsal çıkarlarını korumak için dikkati askerî sınıfa çekmekteydiler. Layiha yazarları da iki gruba ayrılıyordu: Muhafazakârlar ve Yenilikçiler.

Muhafazakârlar; askerî yozlaşma ve yenilgilerin arkasında tek bir sebep görmekteydiler: O da Osmanlı Devleti'ne büyüklük ve zafer kazandıran eski kural ve adetlerin ihmal edilmesiydi. Onlara göre, bu ihmal yüzünden emir-komuta sistemi, lojistik, askere alma, eğitim, disiplin ve mükâfat-ceza sistemleri bozulmuştu. Orduya gereken vasıflara sahip olmayanlar alınmıştı. Rütbe ve terfi, savaş liyakatine değil, verilen rüşvetlere dayanmaktaydı. Askerler, askerlik dışında her işle uğraşıyordu. Öyleyse yapılması gereken eski sistemin tavizsiz bir şekilde yeniden uygulanmaya konmasıydı. Yeni ve liyakatli komutanlar atanırsa, yeni silahlar sağlanırsa, rüşvet ve malî yolsuzluklar önlenirse, askerlere eski saygınlığı ve prestiji sağlanırsa her şey düzene girecekti. Çünkü onlara göre Müslümanlar her zaman Hristiyanlardan daha

⁹⁹ Layiha veren Osmanlı tebaasından kişilerin 3'ü saraydan, 5'i ulema sınıfından geri kalanı ise bürokrat yani katıpti. Shaw, **a.g.e.**, s. 91-93.

¹⁰⁰ Mensubu olduğu sınıfı eleştiren ve reforma tabi tutulmasını isteyen tek kişi ulemadan Tatarcık Abdullah Efendi'di. Besim Özcan, "Tatarcık Abdullah Efendi ve Islahatlarla İlgili Layihası", **Türk Kültürü Araştırmaları**, yıl: 25, no. 1, 1987, s. 62-63.

üstündü. Atalarımızı başarıya ulaştıran kurallar ve iman, yeniden tesis edildiğinde kâfirlerden korkacak bir şey kalmayacaktı.

Koca Mustafa Paşa, Mehmet Raşid Efendi, Abdullah Berri Efendi, Mustafa Reşid Efendi ve Tatarcık Abdullah Efendiden¹⁰¹ müteşekkil Sayıca daha az olan yenilikçiler ise askerî reformu tek bir bütün olarak değil aşamalı ve farklı statülerin yer aldığı bir biçimde algılıyorlardı. Onlara göre yeniçeriler ve kapıkulu süvarilerine eski kuralların tadil edilmiş hali uygulanarak genel bir çeki düzen verilmeliydi. Yeni silahların temini, malî yolsuzlukların önlenmesi, emir-komuta-eğitim ve disiplininin sağlanmasıyla bu iki birlik ancak düzene sokulabilirdi. Bu birliklerin düzene sokulması uzun bir zaman alacağı için bu işlem tepki çekmeden, bu birlikleri isyan ettirmeden yapılmalıydı. Topçu, Sürat Topçusu, Top Arabacısı, Humbaracı ve Lağımçı sınıfları ise daha önceden reformlara tabi tutulduğu için yeni reformların uygulanabilmesi için uygun ortam ve deneyim bulunmaktaydı. Tek sorun reformların uzun zamandır uygulanmaması yüzünden bu birlikler gerilemişti. Avrupalı eğitimciler, yeni silahlar, yeni komuta heyeti ve yeni kurullarla bu birlikleri kısa sürede ayağa kaldırmak mümkündü.

Yenilikçi grubun ayırt edici teklifi ise Avrupa'daki örneklerine benzer modern bir piyade birliği kurulmasıydı. Avrupa'dan temin edilecek askerî uzmanlar tarafından eğitilip teşkilatlandırılacak bu birlik için yine Avrupa'dan modern silahlar getirilmeliydi. Bu yeni birlik için Rumeli ve Anadolu'dan sağlıklı gençler askere alınmalı, askerler devletin herhangi yerinde ömürleri boyunca hizmet verecek tarzda yetiştirilmeliydi. Tepki çekmemek için geleneksel askerî sisteme bağlı olmalı ama onların uzağında ilk teşkilatlanması ve eğitimlerini almalydılar. Eğer ilk nüve başarılı bir şekilde teşkil edilebilirse benzeri birlikler eyaletlerde de kurulabilirdi. Belki de milis benzeri askere alma sistemiyle bu yeni tip birlik için gereken sayıda asker temin edilebilirdi.¹⁰²

¹⁰¹ Özcan, a.g.m., s. 55-64

¹⁰² Milis sisteminde erkek vatandaşlar (daha çok köylüler) bazı vergi muafiyetleri ve ücret karşılığında geçici süreli askerlik görevini ifa ederler. Başlangıç eğitimi sonrasında milisler evlerine döner. Sefer zamanı ve tazeleme eğitimleri için zaman zaman toplanırlar. Bir nevi geniş çaplı zorunlu askerlik hizmetinin bu kadar erken bir tarihte tartışılmaya başlanması oldukça dikkat çekicidir. Bu tartışmalar, Osmanlı devlet adamlarından hiç değilse bir kısmının Avrupa'daki gelişmeleri takip ettiğini göstermektedir.

III. Selim artık fikirlerin yeterince olgunlaştığına ve gereken desteği arkasına aldığına kanaat getirdikten sonra reformları başlattı. III. Selim'in yenilikçilerin teklifini dikkate alarak askerî reformları uygulamaya koyduğu açıktır. Ancak III. Selim'in kafasında kurguladığı bazı fikirleri başkalarının ağzı ve kalemıyla dile getirdiği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla yenilikçilerden hiç değilse bazıları aslında III. Selim'in fikirlerini kendi fikirleri gibi açıklıyordu.¹⁰³

2.8. Mevcut Askerî Birliklerin Reforma Tabi Tutulması

III. Selim'in başlattığı askerî reformların önemli bir parçası hiç şüphesiz mevcut askerî birliklerin reforma tabi tutulmasıdır. Kapıkulu Piyadesi (Yeniçeriler), Kapıkulu Süvarisi (Sipahiler), Topçu, Top Arabacısı, Humbaracı ve Lağımıcı birlikleri klasik Osmanlı Ordusunun belkemiğini oluşturan unsurlardı. Şimdiye kadar incelediğimiz gibi zaman içinde bu birlikler yozlaşmış ve gerilemişler ve kendilerine verilen görevleri yapamayacak hale gelmişlerdi. Çeşitli dönemlerde farklı birliklere uygulanan reformlar ise kısa süreli düzelmeler dışında kalıcı başarı sağlayamamıştı. Hatta çoğu zaman emir-komuta ve disiplinin yeniden tesisi için uygulanan aşırı şiddet kısa sürede geri tepmiş bu birliklerin gerilemesini hızlandırmıştı. Acaba III. Selim geçmiş başarısızlıklara rağmen neden mevcut askerî birlikleri yeniden reforma tabi tutmaya kalkıştı ?

Bunun bizce iki nedeni bulunmaktaydı. Birincisi ne kadar askerî açıdan zayıf ve kötü olsalar da bu birlikler devletin dış ve iç güvenliğini sağlamak için elinde bulunan yegâne unsurlardı. Dolayısıyla yerlerini alacak bir askerî yapı kurulmadan bu birliklerden vazgeçmek mümkün değildi. İkincisi ve daha önemlisi ise Avrupa orduları karşısında tutunamayan bu birlikler çeşitli sosyal ve ekonomik sınıflarla olan bağları ve ittifakları sayesinde devlet içinde hâlâ çok güçlüydüler. Egemen bir çıkar grubu haline gelen yeniçeriler, ulema ile de derin bir işbirliği içerisindeydiler. Dolayısıyla, rahatlıkla padişah da dahil olmak üzere üst düzey yöneticileri devirecek, görevden alacak güce sahiptiler. Bu sebeple, III. Selim ve II. Mahmut'a kadar olan son dönem Osmanlı yöneticileri yeniçerileri doğrudan karşılarına almaktan çekiniyorlardı.

¹⁰³ Shaw, a.g.e., s. 98-110 ; Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hattı Hümayunları: Nizam-ı Cedit**, Ankara 1988, TTK. Basımevi, s. 34-41.

2.8.1. Nizamnameler – Atamalar - Düzenlemeler

III. Selim, reformlara önce her birlik için yeni nizamnameler yayınlamakla başladı. 1792-1794 yılları arasında yayınlanan bu nizamnamelerin ana yapısı büyük ölçüde aynı olup, değişen hükümler o birliklerin kendilerine özgü özellikleri ile ilgiliydi.

Nizamnameleri incelediğimizde asıl vurgunun, birlik komutanları ve subaylarına yapıldığını görmekteyiz. Subayların çoğunluğu rüşvetle mevki ve rütbe sahibi olmuştu. Askerî konularda hiçbir ilgi ve bilgileri olmadığı gibi verdikleri rüşveti en kısa sürede çıkarmak için her türlü yolsuzluğu yapıyorlardı. III. Selim'e göre komutanlar ve subaylar düzene sokulabilirse sorunun önemli bir kısmı halledilecekti.

Her birliğe Divan üyesi bir “Nazır” atandı. Nazır birlik komutanının idarî ve malî görev ve yükümlülüklerini üstlenecekti. Birlik komutanı ise tamamen eğitim, disiplin ve muharebeyle ilgili görev ve yükümlülükleri üzerine odaklanıyordu. Her türlü önemli karar nazır ve komutan tarafından ortaklaşa alınacaktı. Kısacası III. Selim birlik komutanlarının gücünü kısıtlarken güvendiği adamlardan atadığı nazırlarla, birlikler üzerindeki denetimi arttırıyordu.

Birliklerin subay sınıfı tamamen gözden geçirilerek uygun olmayanlar ayıklanacak, boşalan kadrolara ise kıdem ve liyakate uygun atama yapılacaktı. Birliklerin emir-komuta sistemi eski nizamnamelere uygun bir şekilde düzene sokuldu. Bu konuda yaşanan düzensizlik ve sorunlar çözüme kavuşturuldu. Ayrıca subayların atandıkları görevde asgari üç yıl bulunması güvencesi getirilerek mevki ve rütbelerin satılması uygulanmasına son verilmeye çalışıldı.¹⁰⁴

Asker kadroları da baştan aşağıya sıkı bir denetime tabi tutuldu. Görev başında olmayan veya görevini yerine getiremeyecek durumda olanların ilişiği kesildi. Yerlerine mümkün olduğunca en uygun adaylar atandı. Askere almada yaş kısıtlaması ve bekarlık şartı getirildi. Babadan oğula geçen askerlik uygulaması kaldırıldı.

¹⁰⁴ Stanford J. Shaw, “The Established Ottoman Army Corps Under Sultan Selim III (1789-1807)”, *Der Islam*, vol. 40, February 1965, s. 143-145.

Her birlik için İstanbul'un çeşitli kesimlerinde kışla ve eğitim alanı tahsis edildi. Birlikler haftanın beş günü eğitim yapma yükümlülüğü altına sokuldu. Eğitim alanı yetersizlikleri halinde dönüşümlü olarak kullanma esası getirildi. Eğitim dışı zamanlarda bakım, onarım ve teorik eğitim yapılacaktı.

İkmal, iâşe ve ibate de düzene sokuldu. Maaşların ödenme sistemi, kademeleri için yeni esaslar tespit edildi. Maaş listeleri ile birlik listeleri birbirine uyumlu hale getirildi. Malî yolsuzluklarla savaşmak için ağır ceza ve yaptırımlar getirildi. Onurlu bir şekilde askerlik görevini ifa edenlerden sakatlık veya yaşlılık nedeniyle ilişkisi kesilenler için emeklilik maaşı bağlanmasına da karar verildi.¹⁰⁵

Büyük umutlar bağlanan nizamnamelerin uygulanması açık bir başarısızlıkla sonuçlandı. Önceden reformlara tabi tutulmuş ve sayıca az olan Topçu, Top Arabacısı, Humbaracı ve Lağımçı birliklerinde kısmî başarı sağlansa da¹⁰⁶ Yeniçeriler ve Sipahiler başından itibaren reformlara direnmeyi başardı. Arzulandığı gibi subay ve asker kadroları elden geçirilemedi. Birlikler eğitime çıkarılamadı ve malî yolsuzluklar önlenemedi. İşin daha da kötüsü sayıları artmaya devam etti. 1794'te 54.458 olan kapıkulu askerleri sayısı 1809'da 109.791'e çıktı. Her fırsatta küçük isyan ve direnişlerde bulundular. Kısacası çekinilerek yapılmaya çalışılan kısmî reformlar fayda sağlamadığı gibi tam tersine muhalif kesimlerin daha iyi örgütlenmesi için fırsat yarattı.¹⁰⁷

2.8.2. Tımarlı Sipahi Sistemi

III. Selim'in mevcut askerî birliklere yönelik reform çabalarından biri de Tımarlı Sipahi sistemiydi. Reformda hedef, tımar sisteminin yeniden düzenlenerek boşalan araziler ile amacı dışında kullanılan tımarların tekrar değerlendirilmesiydi.

Alay beylerinin kendi bölgelerinde yeni sayımlar yapması ve usulsüz kullanılanlarla boş olan tımarların bildirilmesi emredildi. Merkezden gönderilen "Yoklamacı"lar ile sayımlarının doğruluğunun denetlenmesi sağlanmaya çalışıldı. Tımarlı Sipahilerin ölüm, sakat kalma ve el çektirme hallerinde boşalan kadrolara

¹⁰⁵ Shaw, "The Established ... s. 146-148.

¹⁰⁶ Shaw, "The Established ... s. 154-155, 160-161, 166-167 ; Karal, **Selim III'ün Hattı...**,s. 45-49 ; Turgud Işıksal, "II.Selim'in Türk Topçuluğuna Dair Bir Hattı Hümayunu", **İ.Ü.Ed.Fak. Tarih Dergisi**, C.8, sayı. 11-12, Eylül 1955, s.179-182.

¹⁰⁷ Shaw, "The Established ... s. 152-154.

gececekleri seçme, eğitime ve hazırlamakla yükümlü yedek (mülazım) sistemi de düzene sokulmaya çalışıldı. Tımarlı Sipahi birliğinin en büyük zaafiyeti olan ekim ve hasat zamanı askerlerin memleketlerine gönderilmesi uygulaması da ilave tedbirlerle kaldırılmaya çalışıldı.

Sipahilerin askerî kabiliyetinin arttırılması için alay beylerinin üç yıl süre ile o bölgenin tımar sahiplerince seçilmesi, her iki yılda bir altı ay süre ile İstanbul'da yabancı uzmanlar denetiminde askerî eğitime tabi tutulması esasları getirildi.

Ancak bütün bu çabalar sonuçsuz kaldı. Çünkü tımar sistemi büyük ölçüde çökmüştü. Tımarlı Sipahi birliği kağıt üzerinde mevcuttu. Eyaletlerin çoğunluğu fiilen merkezi yönetimin denetiminden çıkmıştı. Tımarların bir kısmı malikâneye dönüşmüşken, bir kısmı yerleşik köylü kalmadığı için boşaltılmıştı. Ekonomik açıdan önemli tımarlar ise üst düzey yöneticilere ek gelir sağlamak amacıyla tahsis edilmişti. Sayımlar ve sıkı denetim sonucu ele geçirilen tımarlar ise yeni kurulan Nizam-ı Cedit birliği için tahsis edildi. Dolayısıyla reformlar kağıt üstünde kalmaya mahkumdu. Devlet merkezi hazinenin kaynakları ile eyaletlerden paralı sipahi toplamak durumunda kaldığı gibi eyalet valileri ve ayanların özel ordularına muhtaç kalmıştı.¹⁰⁸

2.9. Nizam-ı Cedit Reformları

III. Selim dönemi askerî reformlarının hiç şüphesiz en önemlisi ve en bilineni Nizam-ı Cedit reformlarıdır. Bu sebeple, III. Selim dönemi askerî reformlarının tamamı hatalı olarak günümüzde bu isim ile anılmaktadır. Oysa ne III. Selim ne de dönemin devlet yöneticileri bu terimi yeni kurulan piyade birliği ve onunla bağlantılı reformlar dışında kullanmamışlardır. Nizam-ı Cedit reformlarının bu kadar ün ve önem kazanmasının altında yatan asıl sebep klasik Osmanlı askerî sistemi ile büyük kopuşun simgesi olmasında yatmaktadır.

2.9.1. Koca Yusuf Paşanın Çalışmaları

Nizam-ı Cedit tabiri, yukarıda belirttiğimiz gibi 1717'de de Rochefort'un reform teklifinden bu yana çeşitli teklif ve tasarılarla tekrarlanmıştı. Ancak somut adım 1791'de Sadrazam Koca Yusuf Paşanın seferî ordugâhta yaptığı deneylerle

¹⁰⁸ Shaw, "The Established ...", s. 149-151, 153.

atıldı. Savaş esnasında ele geçirilen Rus esirlerinden bazıları din değiştirerek Müslüman olmuştu. Bu esirler Paşanın şahsî muhafızlarının da katılımıyla yine Ruslardan ele geçen silahları kullanarak Avrupa tarzı ta'lim ve manevra gösterileri sergilemeye başladı. Başlangıçta bir nevi tiyatro gösterisi gibi seyredilen bu gösteriler Koca Yusuf Paşayı etkiledi. Paşa, savaşın sona ermesiyle bu karma birliği gizlice İstanbul'a getirtti. III. Selim bu birliğin gösterisi ve ateş gücünden önemli ölçüde etkilenecek yeni kurulacak Avrupa tarzındaki orduya çekirdek olarak seçti.

Mart 1792'de gayri resmî yollarla İngiltere'den az sayıda silah ve süngü getirildi. Nisan ayında ise eskiden Sürat Topçu Ocağı'nın kullandığı Levent Çiftliği bölgesinde yeni anlayışla eğitim yapılmaya ve teşkilatlanılmaya başlandı.¹⁰⁹ Koca Yusuf Paşa bir taraftan yeni birlik için İstanbul'dan bir kısım genci askere alırken bir taraftan da bu birliği eğitecek ve komuta edecek subay arayışı içindeydi.

Savaş esnasında Osmanlı saflarına katılan Rus ve Alman kökenli din değiştirmiş askerler toplanarak subay olarak atandı. Ayrıca Fransız General Menant liderliğinde dört kişilik Fransız askerî grubu (Teğmenler Luzin, Ranchoup ve Pierce Laroque-Monteil) da eğitici olarak görevlendirildi. Bütün bu faaliyetler büyük bir gizlilikle icra edildi. İleri gelen devlet adamları bile durumu ancak Mayıs başında yapılan toplantıda öğrenebildi.¹¹⁰

2.9.2. Nizam-ı Cedit'in Resmen Kurulması (1792)

Mayıs ayında toplanan Meclis-i Meşveret üyeleri padişahın Avrupa tarzı bir ordu yaratma konusundaki kanaatinin değişmezliğini anlayınca ayrıntılarda yaşanan tartışmalar dışında girişime onayı verdiler. 14 Mayıs 1792 tarihinde (zaten varolan yeni birlik) Nizam-ı Cedit adı altında resmen kuruldu.

Uzun tartışmalar sonrasında Nizam-ı Cedit için yapılan harcamaları karşılamak üzere merkezî hazine dışında yer alacak bir hazine olan "İrad-ı Cedit" in kurulmasına karar verildi. Yeni hazine ancak 1 Mart 1793'te kurulabildi. Mustafa

¹⁰⁹ Levent Çiftliğinin Resmi Ek-2'dedir.

¹¹⁰ Stanford J. Shaw, "The Origins of Ottoman Military Reform: The Nizam-ı Cedit Army of Sultan Selim III", *The Journal of Modern History*, vol. 37, no. 3, September 1965, s. 291-294 ; Karal, *Selim III'ün Hattı...* , s. 49-50.

Reşid Efendi, hem Nizam-ı Cedit Nazırı (Muallem Askerî Nazırı) hem de Şıkk-ı Sanî Defterdarı ünvanı ile İrad-ı Cedit Hazinesi amiri olarak atandı.¹¹¹

Bütün bu kararların uygulanmasında tepki çekmemek için yerleşik çıkarlara dokunmamaya büyük itina gösterildi. Nizam-ı Cedit askerleri halktan uzak bir şekilde eğitimine devam ederken Mustafa Reşid Efendi de merkezî hazine gelirlerine dokunmadan yeni gelir kaynakları temin etmeye çalışıyordu. Bu amaçla, boşalmış veya amacı dışında kullanılan tımarlara el konuldu. Kısa bir süre içinde büyük bir başarı ile bu evsafa birçok tımar arazisi tespit edilip gelirleri yeni hazineye akıtılmaya başlandı.¹¹² Ancak bu uygulamanın aynı dönemde yapılmaya çalışılan Tımarlı Sipahi reformlarını tamamen baltaladığı dikkate alınmadı. Bu da III. Selim dönemi reformlarının bir kaderiydi. Reformlar birbiri ile koordine edilmeden ve hatta bağımsız icra edildiği için birbirine zarar vermesi kaçınılmazdı.

Yeni elde edilen gelirlerin büyük kısmı Levent Çiftliği'ndeki kışla, eğitim tesisleri, silah ve teçhizat için harcandı. Fransa'dan getirtilen ilave 3 subay ve 6 astsubaya rağmen asker sayısı bilinçli olarak 400 civarında tutuldu. Amaç Nizam-ı Cedit'in mayasının atılmasıydı. III. Selim ve yakınındaki devlet adamları Nizam-ı Cedit'in faaliyetlerini düzenli olarak takip ve kontrol ettikten sonra 18 Eylül 1794'te yeni ocağın kurulduğu kamuoyuna açıklandı.

Kapıkulu Ocakları dışında apayrı bir birlik kurulduğu izlenimi vermemek için Bostancı Ocağı'na bağlı Bostancı Tüfekçisi adı altında yeni bir birliğin teşkil edildiği de açıklandı. Her ne kadar ilerde 12.000 kişilik bir birliğin kurulması planlansa da ilk olarak 1602 kişilik bir alayın teşkiline onay verildi. Bir nevi örnek teşkil etmesi planlanan bu alay yepyeni bir askerî teşkilatlanma ve komuta sistemine sahipti.¹¹³

¹¹¹ Shaw, **a.g.e.**, s. 294-295 ; Karal, **Selim III'ün Hattı...**, s. 81-90 ; Levent Çiftliğindeki Muallem Asker-i Sultanî Nizamı için bkz. Kemal Beydilli-İlhan Şahin, **Mahmud Raif Efendi ve Nizam-ı Cedit'e Dair Eseri**, Ankara 2001, TTK. Basımevi, s. 81-82.

¹¹² Shaw, "The Origins of..." , **a.g.m.**, s. 295-297 ; İrad-ı Cedit Hazinesi'nin kurulması, işleyişi, gelir kaynakları ve yarattığı malî etki için bkz. Yavuz Cezzar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih**, İstanbul 1986, Alan yayıncılık.

¹¹³ Shaw, "The Origins of..." , s. 297-299, 306 ; Karal, **Selim III'ün Hattı...**, s. 50-51 .

Mevcutları tamamlamak için İstanbul'dan işsiz gençler ve Anadolu'daki ayanların özel birliklerinden askerler alaya kaydedildi. İlk eğitim görenlerden başarılı görülenler subay olarak atandı.

2.10. Mühendishane-i Berri-i Hümayûn'un Kurulması (1795)

III. Selim dönemi askerî reformlarından hiç şüphesiz en önemlilerinden biri de yeni ordunun teknik sınıfları için subay yetiştirmek amacıyla kurulan Mühendishane-i Berri-i Hümayûn'dur.

Önceki bölümlerde incelediğimiz gibi, Osmanlı ordusunun Avrupalı ordularla mukayese edildiğinde en zayıf olduğu konu komuta heyeti yani subay sınıfı idi. 18'nci yüzyılın başlarından bu yana devlet yönetimi bu zafiyetin farkındaydı. Ama bir türlü çağın gereklerine uygun subay yetiştirmek için nelerin gerekli olduğu ve nasıl bir eğitimin uygulanacağı konularında görüş birliği sağlanamamıştı.

Humbaracı Ahmet Paşanın açtığı ilk askerî fen ve tatbikat okulu olan Hendesehane, herhangi bir kalıcı etki bırakmadan kaybolup gitmişti. Sadrazam Ragıp Paşa ve Baron de Tott'un açtığı okullar da benzeri kaderi paylaşmıştı. Cezayirli Gazi Hasan Paşanın açtığı ve sonradan Mühendishane-i Bahri-i Hümayûn adını alan deniz subayı yetiştiren okul ise varlığını sürdürmesine rağmen açıldığı 1776'dan 1790'lara kadar ancak 10 civarında öğrenci yetiştirebilmişti. Kısacası III. Selim dönemine kadar subay yetiştirme konusunda kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştı.¹¹⁴

2.10.1. Mühendishane Kurulması Fikrinin Oluşması

Subay sınıfının önemi ve Avrupa tarzı modern bir askerî fen okulunun kurulması konusunda III. Selim'i ikna ederek harekete geçmesini sağlayan iki reformcunun çabaları önemlidir. Bunlardan birincisi daha önce fikirlerine yer verdiğimiz Ebu Bekir Ratib Efendidir.

Hatırlanacağı üzere, Ratib Efendi, Viyana Sefareti esnasında özellikle askerî okulları ziyaret ederek kapsamlı incelemeler yapmış ve izlenimlerini Büyük Layihasında aktarmıştı. Rusya'nın yaptığı gibi Avrupalı uzmanlar denetiminde bir Harp Okulu (*Ceng-i Mekteb-i Akademi-i Militar*) kurulmasını teklif ediyordu.

¹¹⁴ Uluçay, Kartekin, a.g.e., s.17-29.

İkinci reformcu ise aslen bir Osmanlı vatandaşı iken uzun yıllar Avrupa'da kalıp nihayetinde İsveç Elçiliği tercümanı olarak yurda dönen Mouradgea d'Ohsson (Muradcan Tosunyan)'du. D'Ohsson Osmanlı ordusunun başarılı bir şekilde yeniden teşkilatlandırılıp eğitilmesinde subay sınıfını vazgeçilmez buluyordu. III. Selim'e sunduğu bir layihada bir an önce bir Kara Mühendishanesi (Fünûn-i Harbiye Talimhânesi - Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye) açılması gerektiğini ifade edip konuyla ilgili olarak on sekiz tavsiyede bulunmuştu.

D'Ohsson'a göre okul şehir dışında uygun eğitim arazisine sahip bir kesimde örneğin Kağıthane'de kurulmalı, asıl öğretim kadrosu da Avrupa'dan getirilmeliydi. Okul salt bir askerî kurum olmamalı devletin sivil alandaki ihtiyaçlarını da karşılayabilmeliydi. Benzeri şekilde sadece Müslümanlar değil aynı zamanda belli oranda Hristiyan öğrenciler de alınmalıydı. Sadece fen ve mühendislik eğitimi verilmemeliydi. Güncel fen kitapları Türkçeye kazandırılmalıydı. Öğrenciler liyakate dayalı bir sistem dahilinde seçilmeli ve tam zamanlı bir eğitime tabi tutulmalıydı. Derslerinde başarılı olan öğrenciler mezuniyet öncesi belli bir uzmanlık dalında uygulamalı eğitim görmeliydi. Mezunlar belli bir süre birlikte çalıştıktan sonra okula geri dönerek deneyimlerini eğitici olarak öğrencilere aktarmalıydı.

D'Ohsson'ın en dikkat çekici tavsiyesi ise eğitimin uzun vadeli bir iş olduğu, kısa zamanda iyi bir okul kurmanın mümkün olmadığına işaret etmesiydi. İyi bir öğretim kadrosu, tahsis edilecek malî kaynaklar ile gerekli ilgi ve alâkanın esirgenmemesi gerekmektedir.¹¹⁵

Ebu Bekir Ratib Efendi ve d'Ohsson'ın teklif ve tavsiyeleri sonrasında III. Selim bir Kara Mühendishanesi açılmasına karar verdi. Ancak padişahın muhafazakâr ve tereddütlü bir şekilde davrandığı kısa sürede anlaşıldı. Ordunun bütün sınıfları için değil, sadece teknik sınıflar için yani Topçu ve İstihkâm sınıfları için subay yetiştirilecekti. Okul bağımsız bir kurul olmayacak geçmişteki örneklerde olduğu gibi Humbara ve Lağımcı Ocakları bünyesinde yer alacaktı.

¹¹⁵ D'Ohsson'ın teklif ve tavsiyeleri için bkz. Kemal Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**, İstanbul 1995, Eren Yayıncılık, s. 28-32.

2.10.2. Mühendishane'nin Açılması

Mühendishane-i Berri-i Hümayûn, Humbara ve Lağımçı Ocaklarının başarılı er ve subay adaylarından bir kısmı öğrenci olarak kaydedilmek suretiyle 1795'te açıldı. Mühendishane-i Berri-i Hümayûn bünyesinde 1784'den bu yana Lafitte-Clavé ve Monnier tarafından verilen kara mühendislik eğitimi ise yeni okulun kuruluş aşamasını kolaylaştırdı.¹¹⁶ Ratib Efendinin deneyimleri ve kısa sürecek olan Reis-ül-küttaplık görevi (14 Haziran 1795-19 Ağustos 1796) esnasında yabancı askerî uzmanların Osmanlı hizmetine alınmasında önemli rolü oldu.¹¹⁷

Bina ve eğitim koşullarının hazırlanamaması nedenleriyle Mühendishane-i Berri-i Hümayûn'da eğitim ve öğretime yaklaşık bir sene sonra başlanabildi. Müderris Abdurrahman Efendi Hoca, İbrahim Kâmil, Hüseyin Rıfkı ve Seyyid Osman Efendiler Halife (öğretmen yardımcısı) olarak atandı. Başlangıçtaki beklenti ve arzulara rağmen 40 öğrenci ile yetinildi. Bu mütevazî sayıya bile ancak 1801 yılında ulaşılabilirdi.

Muhafazakâr yaklaşımlara rağmen bazı önemli atılımlarda da bulunuldu. Saray kütüphanesi ve yabancı kaynaklardan toparlanan kitaplarla ilk modern kütüphane açıldı. Öncelikle okul ihtiyaçlarını karşılayacak bir matbaanın kurulmasına karar verildi ise de matbaa ancak 1797'de faaliyete başlayabildi.¹¹⁸

Kendisine tahsis edilen malî kaynaklar ve gösterilen ihtimam sayesinde Mühendishane-i Berri-i Hümayûn, akademik açıdan Mühendishane-i Bahri-i Hümayûn'u geride bıraktı. Okulun bu başarısı üzerine, bazı Mühendishane-i Bahri-i Hümayûn öğrencileri okul değiştirerek Mühendishane-i Berri Hümayûn'a gelmeye başladı.¹¹⁹

¹¹⁶ Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Mühendishane'nin Kuruluşu", **Toplumsal Tarih**, C. 9, sayı: 54, Haziran 1998, s. 7-9 ; Mühendishane'nin Gravürü Ek-3'dedir.

¹¹⁷ Enver Ziya Karal, Karal, **Selim III'ün Hattı...**, s. 73.

¹¹⁸ Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi hakkında bkz. Beydilli, **a.g.e.**, s. 99-150, 277-306 ; Kütüphane envanterindeki kitaplar hakkında bkz. Mesut Uyar-Hayrullah Gök, "Mühendishane-i Berri-i Hümayûn Kütüphanesi'nin Akıbeti", **4. Kat**, sayı:10-11, İstanbul 2003, s. 34-39 ; Uluçay, Kartekin, **a.g.e.**, s.39-41.

¹¹⁹ Beydilli, **a.g.e.**, s. 33-52.

2.10.3. Mühendishane'nin Önemini Yitirmesi ve Ratib Efendinin Sonu

Umut verici başlangıca rağmen modern bir okul açılması için gereken alt yapı mevcut olmadığından kısa süre içinde sıkıntılar kendini göstermeye başladı.

Avusturya Harp Okulu ve Mühendishanesi müfredatlarının karışımı yeni okulun müfredatını oluşturuyordu.¹²⁰ Ancak öğretmen ve ders kitapları sorunları yüzünden müfredat gerçek anlamda uygulanamıyordu. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun seviyesi düşük olduğundan eğitime basit matematik ve yazı dersleriyle başlandı. Yabancı dil eğitimi ve kitap tercümesi bir türlü istenilen hız ve başarıda gerçekleşmiyordu. Uygulamalı dersler ise civardaki askerler ve sivil halkın meraklı gözleri altında türlü hakaret ve sataşmalar altında cereyan ediyordu. Bu meraklı izleyici grubu için uygulamalı dersler bir nevi sirk gösterisiydi. Daha da kötüsü reformu başlatan III. Selim ve yakınlarının ilgisi kısa süre sonra başka konulara kaydığı için verilen sözler bir türlü yerine getirilemiyordu.¹²¹

Yaşanan olumsuzlukların faturası Ratib Efendiye çıkarıldı. III. Selim bu olağanüstü çalışkan ve yetenekli devlet adamından yeterince istifade edememişti. Ratib Efendi, üst yönetim çevreleri arasındaki çıkar ve çekememezlik esasına dayalı güç mücadeleleri esnasında önce görevinden alınıp Rodos'a sürüldü. 22 Kasım 1799'da ise idam edildi. Böylelikle Osmanlı Devleti tarihinin en kritik dönemlerinden birinde en önemli liderlerinden birini sebepsiz yere kaybetmiş oldu.¹²²

2.10.4. Mühendishane'nin Çöküşü - Nizam-ı Cedit'in Sonu

Mühendishane tartışmaları devam ederken, Fransızların 2 Temmuz 1798'de Mısırı işgal etmeye başlamasının yarattığı sıkıntılara rağmen ilk Nizam-ı Cedit Alayı başarıyla kurulmuştu. Benzeri şekilde askerî reformlar için gelir yaratmada

¹²⁰ Avusturya Harp Okulunun müfredatından; hendese, coğrafya, mesâha, hesap, teknik resim ve harita ve tasvir, mekanik, istihkâmat ve bina emsâli, muharebeye müteallik fûnun; Avusturya Mühendishanesinden ise istihkâmât-ı kılâ ve muhasara ve müdafaa ve muhafaza fenleri dersleri alınmıştı. Beydilli, **a.g.e.**, s. 59 ; Okulun ilk kapsamlı kanunnamesinin 1796 yılında yayınlandığı tahmin edilmektedir. Kanunname, reformcuların ne kadar tereddüt içinde hareket ettiği ve eski geleneklerle yeni usulleri harmanlamaya çalıştıklarına iyi bir örnektir. Kanunname metni için bkz. Senemoğlu, **a.g.e.**, s.37-59.

¹²¹ Beydilli, **a.g.e.**, s. 48-39, 59-60.

¹²² Fatih Yeşil, **a.g.e.**, s. 276-277; Uzunçarşılı, "Tosyalı Ebubekir...s. 49-76 ; Ayrıntılar için bkz.d. 71.

kaydedilen başarılar üzerine 23 Kasım 1799'da Üsküdar'da ikinci bir alayın kurulması kararlaştırıldı. Yeni alayın ilkinden en önemli farkı askerlerin tamamının Anadolu'dan sağlanması ve bünyesinde süvarilerin de bulunmasıydı. Alayın, Levent Alayı örneğine uygun bir şekilde teşkilatlandırılması ve eğitilmesi için Levent Alayı subayları görevlendirilmişti.

Bazı sorunlara rağmen Üsküdar Alayı'nın kuruluşu kısa sürede tamamlandı. Temmuz 1801'de her iki alayın toplam mevcudu 27 Subay, 9263 askere çıkmıştı. Mayıs 1797'deki rakamlarla mukayese edildiğinde asker sayısında 6727 kişilik bir artış sağlanmışken subay sayısı hemen hemen sabit kalmıştı.¹²³ Yani bütün istek ve çabalara rağmen subay yetiştirecek bir eğitim sistemi kurulamamıştı. Bu da Nizam-ı Cedit sisteminin en büyük zafiyetini teşkil ediyordu.

1801 yılında Mühendishane, Humbaracı ve Lağımcı Ocaklarında karşılaşılan sıkıntıları gidermek için mevcut kanunnamelerde değişiklik ve eklemeler (zeyl) yapılmasına karar verildi. Öğrenci seçim ve sınav sistemi yeniden düzenlendi. Eğitim seviyesinin yükseltilmesi için ilave idarî ve malî tedbirler alınması kararlaştırıldı. İngiliz dönme Mühendis Selim beşinci halife olarak atandı¹²⁴

Üsküdar Alayı'nın da başarıyla kurulması üzerine Anadolu'daki çeşitli eyaletlerde de Nizam-ı Cedit birlikleri kurulması için çalışmalar başlatıldı. Planlamaya göre uygun vilayet ve sancak merkezlerinde kışlalar yapılacak, vali ve ayanın seçtiği yerli halka mensup askerler Levent veya Üsküdar kışlalarında 6 ilâ 12 ay eğitim gördükten sonra bu kışlalara yerleştirileceklerdi. Asker adaylarının yarısının piyade diğer yarısının ise süvari olarak eğitilmesi planlamıştı. Asker kaynağı olarak Anadolu'nun seçilmesinin başlıca sebebi buradaki vali ve ayanların başlangıçtan bu yana Nizam-ı Cedit reformlarına destek vermesi ve merkezi idare denetiminin daha etkili olmasıydı. Oysa Rumeli'de merkezi idarenin gücü Edirne'ye bile ulaşamıyordu.

Nizam-ı Cedit birliklerinin Anadolu'ya yayılmasında bilhassa Çapanoğlu (Cebbarzade) Süleyman Bey ile Kadı Abdurrahman Efendinin isimleri ön plana çıkıyordu. Bu ve benzeri devlet görevlisi ve ayanların yardımıyla Sivas, Tokat,

¹²³ Shaw, "The Origins of...", s. 297-299, 306.

¹²⁴ Hafız Mehmed Emin 1796'da dördüncü Halife yapılmıştı .

Amasya, Kayseri, Kastamonu, Ankara, Karaman, Alanya ve Bolu'da kışlalar tesis edilip birlikler konuşlandırıldı. Bazı vilayetlerdeki muhalefete rağmen 1806 yılı sonunda Nizam-ı Cedit mevcudu 1590 subay ve 22.685 asker sayısına ulaştı.¹²⁵

III. Selim ve yakınları Nizam-ı Cedit'in önemli bir sorun çıkarmadan bu kadar yayılması ve güçlenmesinden cesaret alarak daha kapsamlı reformlara kalkışmayı planladıkları gibi Nizam-ı Cedit birliklerini merkezi idarenin kaybettiği otoritesini yeniden kurmak için kullanmayı kararlaştırdılar. Oysa Nizam-ı Cedit sadece sayıca büyümüşü. Birliklerin askerî vasfı ve niteliği önemli ölçüde düşüktü.

Akka kuşatması'nda (24 Mart-5 Mayıs 1799) Cezzar Ahmet Paşa emrinde Fransız taarruzlarını püskürten Nizam-ı Cedit askerlerinin başarıları devrin yöneticilerini yanıltmış ve sisteme karşı abartılı bir güven oluşmuştu. Oysa savaşa katılan ve iyi eğitilmiş olanlar sadece Levent'te konuşlu ilk alaydı. Diğer askerler ise çoğunlukla köy kökenli, iyi eğitim almamış, disiplinsiz ve askerî hayata alışmamıştı. Anadolu'dan gelen askerler ateşli silah sahibi olmak ve yağma dışında bir şey istemiyordu. Çoğunluk silahları alır almaz ilk fırsatta firar ediyor, kalanlar ise çeteler oluşturarak civar köy ve mahalleleri yağmalyorlardı. Asker sayının hızlı artışı karşısında kışla ve eğitim tesislerinin kapasitesi yetersiz kalıyordu. Daha da kötüsü az sayıdaki subaylar askerleri eğitmek bir yana denetim altında bile tutamıyordu. Bütün bu olumsuzluklar reformlara şüphe ile bakanların sayısını artırıyor ve kanaatlerini güçlendiriyordu.¹²⁶

Nizam-ı Cedit askerlerinin Akka savunması ve 1800'de İngilizlerle beraber icra edilen İskenderiye çıkarmasındaki başarıları, ülke içindeki düzeni sağlamada açıkça başarısız olmalarıyla gölgelendi. Kadı Abdurrahman Paşanın 1803-1804'te

¹²⁵ Shaw, "The Origins of...", s. 300; Çapanoğlu İsmail Bey'in amacı kendisinin ve ailesinin çıkarlarını gözetmekti. Başta Canikli Tayyar Mahmut Paşa olmak üzere rakiplerini bertaraf edecek güç ve nüfuzla ulaşmak için III.Selim'i destekledi. Bkz. Özcan Mert, **XVIII. Ve XIX.Yüzyıllarda Çapanoğulları**, Ankara 1980, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.51-60 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa", **Bellekten**, C. 35, sayı: 138, Nisan 1971, s. 248-249, 265 ; Çapanoğlu İsmail Bey'den daha zayıf bir ayan olan Köse Paşanın çıkarları ve olayların gelişimi çerçevesinde Nizam-ı Cedit lehinde veya aleyhinde yer alması ittifakların akılcılığına iyi bir örnektir. Bkz. Necdet Sakaoglu, **Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı**, İstanbul 1998, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.105-106, 165-167 ; Elhac İbrahim Reşit Efendi imzalı olarak Anadolu'ya gönderilen **Nizam-ı Cedit Askerî Kanunnamesi** için bkz. Musa Çadırcı, "Ankara Sancağında Nizam-ı Cedit Ortasının Teşkili ve Nizam-ı Cedit Askerî Kanunnamesi", **Bellekten**, C. 36, sayı: 141, Ocak 1972, s. 7-13.

¹²⁶ Shaw, "The Origins of..." , s. 301-302 ; Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden...", s. 271-272.

Konya vilayet merkezini denetim altına almada yaşadığı sıkıntılar ile 1806 yılında Nizam-ı Cedid'in Edirne'ye kadar yayılmasında yaşanan başarısızlıklar bunun en güzel belirtileriydi.¹²⁷

III. Selim'in merkezî idarenin denetimini Rumeli'ye yayma girişiminde uğradığı başarısızlık Nizam-ı Cedid muhaliflerinin elini güçlendirdi. Dış gelişmeler de reformlara sekte vurdu. Fransızların Mısır seferi (1798-1802), Sırp Ayaklanması (1802) ve Rumeli Ayanlarının devlet içinde devlet haline gelmeleri (Tepedelenli Ali Paşa, Pazvantoğlu, Tirsinikli, Yılıkoğlu vb.)¹²⁸ hem asıl gayreti reformlardan uzaklaştırıyordu, hem de devletin malî sıkıntılarını artırıyor.

Mühendishane'deki düzenlemelerin de yetersiz kaldığı 1806 yılı zeylinden anlaşıldı. Maaş ve tayinat tekrar düzenlenerek hoca ve öğrencilerin sıkıntıları hafifletilmeye çalışıldı. İlk defa okul süresi dört yıl olarak tespit edildi. Ancak geç kalınmıştı. İrad-ı Cedid kaldırıldığı için okulun malî kaynakları kurudu. Okulun hamileri ya öldürüldü ya da kaçmak zorunda kaldı.

1807 yılı sonrasında Mühendishane-i Berri-i ve Bahri-i Hümayunlar tamamen kendi kaderlerine terk edildi. Malî sıkıntılar yüzünden öğretmen ve öğrenciler ya ek işlerde çalışmaya başladı ya da okuldan ayrıldı. Eğitim ve öğretim çok basit düzeyde ve kısıtlı imkanlar altında devam edebildi. Bu durum 1826'daki Vaka-i Hayriye ile Yeniçeri Ocağının kaldırılmasına kadar devam etti.

Mühendishane-i Berri Hümayun kurulduğu tarihten 1826'ya kadar resmen hiçbir öğrenciyi mezun edemedi. Çünkü mezuniyet esasları ve icazetname (diploma) sistematiği düşünülmemişti. Okula öğrenci olarak kaydolanların çok azı kadro boşaldıkça namzet, halife ve hoca oluyorlardı. Geri kalanlar ise daha iyi bir iş bulabilirlerse ayrılıyorlar veya miskin bir şekilde kendilerine verilen kısıtlı parayla yarı aç hayatlarını sürdürüyorlardı.¹²⁹

III. Selim, reformcuları birlik ve beraberlik içinde tutamadı. Kendi içinde çıkar kavgasına tutuşmuş olan reformcular padişah üzerinde de olumsuz etkide

¹²⁷ Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden...", s. 254-261, 272-296.

¹²⁸ Rumeli Ayanları ve devletin aczi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, İstanbul 1942, Maarif Matbaası, s. 5-39.

¹²⁹ Beydilli, **a.g.e.**, s. 51-57, 67-68, 74-75.

bulunuyorlardı¹³⁰. Muhaliflerin kendi içinde birlik ve beraberlik sağlaması, padişahın bir türlü Yeniçeriler başta olmak üzere eski askerî birlikleri zararsız hale getirecek girişimleri başlatamaması ise reformların sonunu hazırladı.

İsyan için gereken kıvılcımı Mahmud Raif Efendinin İstanbul Boğazı girişindeki kale muhafızlarını denetim altına alma çabası çaktı. Reform karşıtı grup bu görevlendirmeden istifade ederek muhafızlar ve yamakları ayaklandırdı. Mahmud Raif Efendi, 25 Mayıs 1807’de katledildi ve isyan İstanbul’a sıçradı. Tarihe Kabakçı Mustafa Ayaklanması adıyla geçen bu isyanı bastırmak için gerekli adımlar atılmadı. Nizam-ı Cedid birlikleri isyancılara karşı kullanılacağına önce kışlarına hapsedildi ve müteakiben lağvedildikleri açıklandı. İsyancılara taviz üstüne taviz verildi. Bir çok reformcu devlet adamı tutuklanarak isyancılara teslim edildi. İsyancılar bu devlet adamlarını türlü işkencelerle idam ettiği gibi ele geçirdikleri Nizam-ı Cedid subay ve askerlerini de katlettiler. 29 Mayıs günü tahtan feragat ettiğini açıklayan III. Selim ise iktidara gelmek için bir daha girişimde bulunmadı.

İstanbul’dan kaçmayı başaran bazı reformcular Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşanın yanına sığındılar. Tarihimize “Rusçuk Yârânı” olarak geçecek olan bu sığınmacılar Alemdar Mustafa Paşa’yı etkileyerek reform karşıtlarını iktidardan uzaklaştırmak için harekete geçmesini sağladılar.

Alemdar Mustafa Paşa topladığı bir ordu ile İstanbul’a geldi. Ancak, Paşanın III.Selim’i tekrar tahta çıkarma girişimi başarısız oldu. III.Selim, IV. Mustafa’nın adamları tarafından 28 Temmuz 1808’de katledildi.¹³¹

¹³⁰ En önemli reformculardan olan Ebubekir Ratib Efendinin idam edilmesi buna dramatik bir örnektir.

¹³¹ Yavuz Senemoğlu (Haz.), **Vaka-i Cedid: Yayla İmamı Tarihi ve Yeni Olaylar**, İstanbul y.y., Kervan Kitapçılık, s.67-89 ; Rusçuk Yârânı ve III.Selim’i tekrar tahta çıkarma mücadelesi için bkz. Uzunçarşılı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından...**, s.82-123 ; Necdet Sakaoğlu, **Bu Mülkün Sultanları: 36 Osmanlı Padişahı**, 2. Baskı, İstanbul 2000, Oğlak Yayınları s. 395-397 ; Beydilli-Şahin, **a.g.e.**, s. 29-31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. MAHMUT DÖNEMİ ASKERÎ REFORMLARI

VE MEKTEB-İ HARBİYENİN KURULMASI

(1808-1839)

3.1. Alemdar Mustafa Paşanın Askerî Reform Girişimi : Sekban-ı Cedit

Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in öldürülmesi üzerine Şehzade Mahmut'u 28 Temmuz 1808'de tahta çıkardı.¹³² Kendisi de Sadrazam olarak atandı. Mustafa Paşa iktidarını kuvvetlendirmek için önce III. Selim'in tahtan indirilip öldürülmesinde etkisi bulunanlara yönelik bir şiddet kampanyası başlattı. Kabakçı Mustafa başta olmak üzere isyancıların çoğu idam edildi. Reform karşıtı birçok devlet adamı ve ileri gelenler ya öldürüldü ya da sürgüne gönderildi. Şiddette aşırıya gidilmesi sonucu masum insanlar da katledildi.

Mustafa Paşanın ikinci adımı ise Kapıkulu Ocakları ve mütteliklerine karşı Anadolu ve Rumeli ayanlarının desteğini almak oldu. 29 Eylül 1808'de imzalanan Sened-i İttifak ile ayanlar mevcut durumlarını yasallaştırıyorlar buna karşılık da padişahın emirlerine uyma sözü veriyorlardı. Konumuz açısından önemli olan husus, Sened-i İttifak'ı imzalayanların tamamının askerî reformlara bağlılık sözü vermesiydi. Özellikle Mustafa Paşanın söylevinde Avrupa ordularının üstünlüğünün sebeplerini “ *askerinin muallim ve muntazam ve zabitlerinin fenn-i harpte mahir ve serkârânının müttehid'ül efkâr olması* ” diyerek sıralaması eğitim görmemiş bir ayan için anlamlıydı.¹³³

¹³² Sultan II. Mahmut'un Portresi Ek-4'dedir.

¹³³ Karal, **Osmanlı Tarihi**, c.5, a.g.e., s. 93-97 ; Senemoğlu, a.g.e., s.90-94 ; Sakaoğlu, a.g.e., s.416-417; Sened-i İttifak metni ve imzalayanlar için bkz. Uzunçarşılı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından...**,s. 140-144.

Mustafa Paşa, asayişî tesis ettiğine kanaat getirdikten sonra ayanların desteğine de güvenerek Nizam-ı Cedit'i yeniden kurmaya karar verdi. Ancak olası tepkiler nedeniyle yeni kurulan askerî birliğe “*Sekban-ı Cedit*” adı verildi.

3.2. Alemdar Mustafa Paşanın ve Sekban-ı Cedit'in Sonu

Sekban-ı Cedit askerlerin üniformalarında bazı değişiklikler yapılırsa da zihniyet değişimi sağlanamadı. Yeni askerî birlik Nizam-ı Cedit'in kışlalarına yerleştiği gibi aynı teşkilat yapısını da uyguluyordu. Nizam-ı Cedit'in ileri gelenleri ve subaylarından hayatta kalanlar hemen bu birliğin sorumlu makamlarına atanmaya başladı. Rusçuk Yaranından Behiç Efendi Sekban-ı Cedit Defterdarlığına, Nizam-ı Cedit Bölükbaşısı Arnavut Mustafa Ağa da Üsküdar Alay Komutanlığına atandı. Fazla seçici davranılmadan hemen asker kaydına başlandı. Mustafa Paşanın etrafa saldırdığı korku sonucu birçok genç zorla askere alındı. Sekban-ı Cedit resmen Kapıkulu Ordusunun sekizinci ocağı olarak ilan edilse de kendisine ait malî bir idaresi bulunan ocağa tuğ ve sancak da verildi.¹³⁴

Mustafa Paşa bir taraftan da Sened-i İttifak kararları uyarınca mevcut askerî birliklerin reformu için adımlar atmaya başladı. Esame denilen kapıkulu askerî maaş cüzdanı alım satımı yasaklandı.¹³⁵ Askerlikle ilişkisi olmayanların ellerindeki esameler yarı fiyatı ödenerek toplanıp imha edildi. Böylelikle dolaylı olarak ocakların mevcutlarında da indirimle gidilmekteydi. Bu ve benzeri malî ve idarî uygulamalar özellikle ocak subaylarının paniğe kapılmasına neden oldu. Hoşnutsuzlar gizlice bir araya gelirken Mustafa Paşanın sınır tanımayan sertliği işlerini kolaylaştırdı.

16 Kasım 1808'de Yeniçerilerin önderliğinde büyük bir ayaklanma patlak verdi. Mustafa Paşa başta olmak üzere komuta heyetinin hazırlıksız yakalanması sonucu Sekban-ı Cedit askerleri ciddi bir direniş gösteremedi. Mustafa Paşa saatlerce

¹³⁴ Senemoğlu, *a.g.e.*, s.96-98 ; Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından...*,s. 144-145 ; Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.5, *a.g.e.*, s. 97 ; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.417.

¹³⁵ *Esameler*, bir nevi hazine bonusu gibi alınıp satılıyor ve sahiplerinin kim olduklarına bakılmaksızın üç ayda bir maaş ödeniyordu. Özellikle ocak subayları ve üst düzey devlet görevlileri onlarca ve hatta yüzlerce esameyi ellerinde tutarak büyük gelir sahibi olmuşlardı. Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Ayanlarından...*, s. 145-146.

isyancılara karşı direnmesine rağmen padişahın beklediği desteği alamadı. Paşa, beklediği destek gelmeyince konağını havaya uçurarak intihar etti.¹³⁶

Alemdar Mustafa Paşanın II. Mahmut'tan beklediği desteği alamamasının asıl sebebi, II. Mahmut'un Alemdar Mustafa Paşanın aşırı derecede güçlenmesinden rahatsız olmasıydı. Sened-i İttifak'ı imzalamak zorunda kalması ve Mustafa Paşanın itirazlarını dikkate almayarak Sekban-ı Cedit reformunu başlatması padişahı iyice kızdırmıştı. Ayaklanma ise Mustafa Paşadan kurtulmak için iyi bir fırsat olmuştu.

Mustafa Paşanın ölümü sonrasında ayaklanmacıların sarayı hedef alması üzerine II. Mahmut, IV. Mustafa'yı öldürttü. Müteakiben de Sekbanlara ve donanmaya saldırı emrini verdi. Yüzlerce ayaklanmacı öldürülse de 19 Kasım'da başlayan ikinci ayaklanma karşısında padişah pes etmek zorunda kaldı. Ayaklanmacıların istekleri kabul edilerek Sekban-ı Cedit lağvedildi. Kapıkulu Ocaklarına eski imtiyazları iade edildi. Başta Kadı Abdurrahman Paşa olmak üzere bir çok reform yanlısı ve Sekban-ı Cedit askerî de katledildi.¹³⁷

3.3. Vaka-i Hayriye ve Klasik Osmanlı Askerî Sistemin Tamamen Kaldırılması

II. Mahmut 1822'ye kadar askerî reformlar konusunda somut bir adım atmadı veya daha doğru ifade edecek olursak atamadı. Başta Yeniçeriler olmak üzere Kapıkulu Ocakları ve destekçileri 1807 ve 1808 ayaklanmalarında ne kadar kuvvetli olduklarını göstermişlerdi. II. Mahmut'un tahtta kalmasını sağlayan hanedanın hayatta kalan tek erkek ferdi olmasıydı. Bu nedenle padişah, Halet Efendi'nin liderliğindeki muhafazakârlarla iş birliği yapmak mecburiyetinde kaldı.

II. Mahmut'un önündeki bir başka önemli engel ise devam eden savaşlar ve iç isyanlardı. III. Selim döneminde başlayan Osmanlı-Rus Savaşı Bükreş Antlaşmasına (28 Mayıs 1812) kadar devam etti. 1804'te patlak veren Sırp isyanı ise 1807'de Rusların taraf olmasıyla daha da büyüdü. Bir türlü bastırılmayan isyan Bükreş Antlaşması ve Napoleon Savaşları nedenleriyle Rusların desteklerini çekmesiyle 1813'te bastırılabilirdi. Ancak Rus müdahalelerini önlemek için verilen tavizlerle

¹³⁶ Uzunçarşılı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından...a.g.e.**, s. 154-158 ; Senemoğlu, **a.g.e.**, s. 100-103

¹³⁷ Senemoğlu, **a.g.e.**, s. 103-108 ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedit Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa II", **Belleten**, c. 35, sayı: 139, Temmuz 1971, s. 417-444.

Sırpların siyasî kimliği tanınıyor ve bir nevi özerklik veriliyordu. Bu dönemin önemli bir gelişmesi de Rusya ve Fransa arasında yapılan Tilsit (9 Temmuz 1807) ve Erfurt (12 Ekim 1808) görüşmeleriydi. İki devlet Osmanlı Devleti'ni aralarında paylaşmaya karar verdi ve çeşitli paylaşım planları hazırlandı. Her ne kadar bu planlar uygulanamasa da Avrupalı güçlerin Osmanlı'ya karşı bundan sonra izleyecekleri politikaların bir nevi habercisi oldu.¹³⁸

Bütün bu olumsuz gelişmeler ve kendisinden önceki reformcu padişahların başına gelenler, II.Mahmut'u dikkatli ve tedbirli bir şekilde hareket etmeye zorladı. Bir taraftan güvenilir kişileri yavaş yavaş önemli makamlara getirirken, diğer taraftan da Anadolu ve Rumeli ayanlarını bertaraf ederek merkezî otoriteyi güçlendirmeye çalıştı.¹³⁹ Ancak, bu politikası fazla başarılı olmadı. 1788'den bu yana Yanya ve Teselya bölgesinin tartışmasız hakimi olan Tepedelenli Ali Paşa, II. Mahmut'un merkezî yönetimi güçlendirme politikasına direnerek 1820'de isyan etti. İsyân ancak 1822'de bastırılabilirdi. Üstelik isyanın yarattığı kargaşadan istifade eden Yunan milliyetçileri, 12 Şubat 1821'de Mora'da isyan başlattı. Osmanlı Ordusu isyanı bastıramadı. Çaresiz kalan II. Mahmut, 1824'te devlet içerisindeki en güçlü ayan olan Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşadan bir kez daha yardım istemek zorunda kaldı.¹⁴⁰

¹³⁸ Karal, **a.g.e.**, c.5, s. 102-110.

¹³⁹ Çapanoğullarının ve Divriği Ayanı Veli Paşanın tasfiyeleri bu politikaya iyi bir örnektir Bkz. Sakaoğlu, Köse Paşa..., s.168-212 ; Mert, **a.g.e.**, s.66-72.

¹⁴⁰ Karal, **a.g.e.**, c.5, s.110-119 ; Makedonya gönüllü birliği komutanı Kavalalı Mehmet Ali Bey, Özerk bir eyalet olan Mısır'da Osmanlı merkezî idaresinin gücünün zaman içinde iyice azalmasıyla birlikte, III.Selim tarafından 1805'te Mısır'a gönderildi. Merkezi otoritenin zayıflığı neticesinde, Kavalalı Mehmet Ali Bey, dört yıl sonra Mısır valisi ve Paşa oldu.... 1816'da Kahire'de vali konağı olan "Kale"de bir subay talimgâhı açtı.... Mısır'ın gerçek anlamda ilk Harp Okulu da Mayıs 1821'de Bulaq'da açılan Hendesehane'nin (Madrassat al-Handassah) Temmuz 1825'te Qasr al-Aini'ye taşınıp "Madrassat al-Jihadiyah al-Harbiyah" adı altında yeniden yapılandırılmasıyla kuruldu. Kapıkulu birliklerinin yozlaşması ve askeri vasfını kaybetmesi ile yerel liderlerin Osmanlı merkezî idaresi denetiminden çıkması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Jane Hathaway, **Osmanlı Mısır'ında Hane Politikaları**, İstanbul 2002, Tarih Vakfı Yurt Yayınları. ; Şinasi Altundağ, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı: Mısır Meselesi 1831-1841**, Ankara 1988, TTK Basımevi, 22-24 ; Diğer ayrıntılar için bkz. Alain Silvera, "The First Egyptian Student Mission to France Under Muhammad Ali", **Middle Eastern Studies**, vol. 16, no. 2, May 1980, s. 6-7.

İbrahim Paşa komutasında Mora'ya gelen Mısır ordu ve donanması kısa sürede isyanı bastırdı (1827).¹⁴¹ Burada konumuz açısından önemli olan husus, eğitilmiş subayların emir komutasındaki Mısır ordusunun gösterdiği atılımdır. II.Mahmut kendisinin yapamayacağı Kavalalı Mehmet Ali Paşanın başardığı askerî reformların sonuçlarından önemli ölçüde etkilenmiş¹⁴², III.Selim'in yapmaya çalıştıklarının doğruluğu bir kez daha ortaya çıkmıştı.¹⁴³

Bazı kısıtlı askerî düzenlemelerden II. Mahmut'un hâlâ Kapıkulu Ocaklarının düzeltilebileceği umudunu taşıdığını anlamaktayız. Temmuz 1814 ve 1818'deki iki ayrı girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Artık eski ocakların hiçbir şekilde modernleştirilemeyeceği anlaşıldı. Bunun üzerine II.Mahmut halâ askerî birlik niteliğini koruyan Topçu ve Humbaracı Ocaklarının sadakatini kazanmaya çalıştı. Daha önce çeşitli reformlara konu olmuş olan bu teknik sınıfları kendi yanına çekmeyi başardı.¹⁴⁴

II. Mahmut, askerî reformlar önünde en büyük engel olarak gördüğü Yeniçeri Ocağı ve mütteliklerine karşı ilk önemli adımı 13 Kasım 1822'de eski ve yozlaşmış sistemin en önemli dayanaklarından olan Halet Efendi'yi görevden alarak attı. Kısa süre içinde Halet Efendi idam edildi ve devletin kritik noktalarına yerleştirdiği bütün yakınları görevden alındı. Padişahın ikinci önemli adımı ise Yeniçeri Ocağındaki en

¹⁴¹ Yunanlılar amaçlarına İngiltere, Rusya ve Fransa'nın doğrudan askerî müdahalesi sayesinde ulaşabilecekti. Bkz. Karal, **a.g.e**, c.5, s.119-122 ; Altundağ, **a.g.e**, s.26-28.

¹⁴² Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da askerî eğitim kurumlarının açılışında izlediği politika Osmanlı modelinin tam tersiydi. Osmanlı reformcuları akademik askerî eğitim kurumlarına önem verip öncelikle bunları açmaya çalışırken Mehmet Ali Paşa önceliği kısa süre subay yetiştirmeye vermiş, bu politikasının başarısını önce 1812'de Arabistan'daki Vahabi isyanını müteakiben de 1824'te Yunan isyanını bastırmada göstermişti. Osmanlı ordusunun bir türlü bastıramadığı bu isyanları bastıran Mısır ordusu Osmanlı yöneticilerinin hayranlığını kazanmıştı. Howard A. Reed, **The Destruction of the Janissaries by Sultan Mahmud II in June 1826**, Princeton 1951, Princeton University Basılmamış Doktora Tezi), s. 16-19 .

¹⁴³ Mehmet Ali Paşa, *modern bir ordu kurmanın yolunun iyi eğitilmiş subay sınıfından geçtiğinin farkındaydı*. Fransız ordusuna karşı İngilizlerle beraber verilen savaşta Avrupa ordularının işleyiş tarzına, uyguladıkları taktik ve tekniklere yakından şahit olmuştu. Aynı zamanda Mehmet Ali Paşa, III.Selim'in Nizâm-ı Cedit reformlarının gerekliliğine canı gönülden inanmıştı. Kendi yapmayı düşündüğü askerî reformları da Nizâm-ı Cedit'in bir devamı gibi algılıyordu. Mehmet Ali Paşa yeni ordusu için bir an önce subay yetiştirilmesini de istiyordu. Uzun akademik bir öğretimden ziyade ağırlıklı olarak uygulamalı askerî eğitimin verilmesini, okuma-yazma ve basit düzeyde aritmetik öğretimini yeterli buluyordu. Bu nedenle 1815 yılında askerî reformları başlatan emrinde yeni kurulacak orduyu Nizâm-ı Cedit olarak isimlendirdi. Osmanlı yöneticileri ise Nizam-ı Cedit'in ruhunu kavrayamamışlardı.

¹⁴⁴ Reed, **a.g.e**, s. 45-46.

güvendiği subay olan Hüseyin Ağa'yı 26 Şubat 1823'te Yeniçeri Ağası olarak atamasıdır. Hüseyin Ağa en alt kademedен yetişmiş emsallerinin tersine askerî başarıları ile temayüz etmiş bir subaydı. Yeniçeri Ocağını çok iyi tanıdığı için padişahın emirleri doğrultusunda dikkat çekmeden asıl sorun çıkarıcı subay ve askerleri birer birer Ocaktan uzaklaştırdı. Güvенеbileceği kişileri kilit görevlere atadı. Her ne kadar 26 Ekim 1823'te Yeniçeriler arasındaki rahatsızlık nedeniyle görevden alınsa da Hüseyin Ağa gereken alt yapıyı kurmayı başarmıştı.¹⁴⁵

II.Mahmut'un üçüncü adımı ise başta ulema olmak üzere İstanbul'da güç sahibi olan grupların desteklerini kazanmaktı. Zaten Yeniçerilerin şehir içindeki huzur ve asayişi bozucu davranışları geleneksel olarak beraber hareket ettiği ulema, esnaf ve sufteleri¹⁴⁶ soğutmuştu. Ulema ve suftelerin hoşuna giden kararlar olarak sempatilerini kazandığı gibi kritik dinî makamlara güvendiği kişileri atamıştı. Özellikle Kasım 1825'te Şeyhülislamlık makamına Kadızade Mehmet Tahir Efendiyi atayarak ulema üzerindeki denetimini artırmıştı.¹⁴⁷

Bu desteklerle güç kazanan padişah Yeniçeri Ocağının kalan son saygınlığını yok etmek için Eşkinici reformlarını başlattı. 25 ve 28 Mayıs 1826'da bütün ileri gelenler ve Yeniçeri komutanlarının katılımıyla yapılan toplantılar sonucu Yeniçeri Ocağı'nın kısmî bir reforma tabi tutulması karara bağlandı. Mevcut 51 Yeniçeri ortasından 150'şer asker seçilerek 51 yeni orta kurulacaktı. Eşkinici ismini taşıyacak bu askerler birkaç idarî değişiklik dışında Yeniçeri Ocağı'nın kurallarına tabiydi. En önemli farklar ise tam zamanlı olarak askerî faaliyetlerle uğraşma mecburiyeti ile idarî ve malî yolsuzluklarla mücadele için getirilen önlemlerdi. Yeniçerilerin Eşkinici reformunu kabul etmeyeceği başından belliydi.¹⁴⁸ Ama Şeyhülislamdan alınan

¹⁴⁵ Reed, **a.g.e.**, s.52-69 ; Ağa Hüseyin Paşanın Rusçuk kökenli olması ilgi çekici bir ayrıntıdır. Mehmed Süreyya, **Sicil-i Osmani**, c.3, (Haz.) Nuri Akbayar, İstanbul 1996, Tarih Vakfı Yurt Yay., s. 717-718.

¹⁴⁶ Sufteler : Medrese öğrencisi.

¹⁴⁷ Reed, **a.g.e.**, s. 99-102 ; Avigdor Levy, "The Ottoman Ulema and the Military Reforms of Sultan Mahmud II", **Asian and African Studies**, c.7, 1971, s. 13-16.

¹⁴⁸ " Onlara (Yeniçerilere) göre, yapılan yenilikler kâfir icadı idi. Kâfirleri taklit etmek dinsizlikti. En kısa sürede bu usülden vazgeçilmeli, sorumluların da başları kesilmeliydi." Musa Çadırıcı, "Anadolu'da Redif Askeri Teşkilâtının Kuruluşu", **Tarih Araştırmaları Dergisi 1970-1974**, c.VIII-XII, sayı 14-23, A.Ü. DTCF. Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1975, s. 64.

fetvaya dayanarak bütün Yeniçeri komutanlarının oluruyla geçen bir karara karşı çıkararak bütün geleneksel dayanak ve meşruiyetlerini yitirmiş oluyorlardı.¹⁴⁹

Padişahın tahmin ettiği gibi Eşkinici reformu başlatıldıktan üç gün sonra 15 Haziran 1826'da Yeniçeri ayaklanması başladı. Başlangıçta yaşanan kısa panik sonrasında devletin ileri gelenleri, Hüseyin Ağa başta olmak üzere birlik komutanları ve ayaklanmaya katılmayan Yeniçeri subayları bir araya gelip padişaha sadık kalan birlikleri topladılar. Topçu, Humbaracı, Top Arabacı ve Lağımcı Ocaklarının askerlerine ulemanın desteği ile sufteler, mahalle muhtarlarının liderliğinde de sivil halk katıldı. Sancak-ı Şerifin II. Mahmut tarafından açılmasıyla saflar iyice arttı. Başarılı bir hareket ile Yeniçeri kışlaları ele geçirilip ana gruplar imha edildi. Bunlarla da yetinilmeyip önceden hazırlanan listeler çerçevesinde şehir genelinde bir süre avı düzenlenerek kaçan Yeniçerilerin çoğunluğu yakalandı. Vaka-i Hayriye olarak isimlendirilecek olan bu gün içinde yüzlerce Yeniçeri öldürüldü. Takip eden günlerde taşradaki Yeniçeri birlikleri de aynı akıbeti paylaşacaktı. Öldürülmeyenler ise ülkenin çeşitli köşelerine sürüldü.

17 Haziran 1826'da padişahın fermanı ile Yeniçeri Ocağı ve bağlı unsurları lağvedildi. Ayrıca Yeniçerilerin asıl güç kaynakları olan esnaf ve çeşitli hizmet sektörleri de yeniden düzenlendi.¹⁵⁰ Yeniçeri Ağası yerine Başkomutanlık ve aynı zamanda Harbiye Nazırlığı görevleri ile yükümlü "Seraskerlik" makamı teşkil ettirildi.¹⁵¹

Yeniçeri Ocağının kanlı sonu aynı zamanda klasik Osmanlı askerî sisteminin de sonu oldu. II. Mahmut'un bundan sonraki icraatı yeni ve modern bir subay okulunun açılması olacaktı.

¹⁴⁹ Ulema hoşnut edilmek için her Eşkinici Ortası'na birer imam kadrosu ayrılmıştı. Bu kadro Yeniçeri Ortalarında bulunmuyordu. Levy, **a.g.e.**, s. 18-19 ; Avigdor Levy, "The Eşkinici Project: An Ottoman Attempt at Gradual Reform (1826)", Offprint Paper Read to **28th International Congress of Orientalists**-Canberra 1971, s. 6-13 ; Reed, **a.g.e.**, s. 107-189.

¹⁵⁰ Reed, **a.g.e.**, s.190-287; Levy, "The Ottoman...", **a.g.e.**, s.20-22 ; Vaka-i Hayriye hakkında özet bilgi için bkz. Necdet Sakaoğlu, "Vaka-i Hayriye", **İstanbul Ansiklopedisi**, c. 7, İstanbul 1993, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s.357-359.

¹⁵¹ Çadircı, "Anadolu'da Redif...", s.64.

3.4. Asakir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusunun Kurulması

Kara Harp Okulunun bir müessese olarak kelime anlamıyla birlikte ortaya çıkışı, 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra askerî sahadaki yeni teşkilatlanmayla ilgilidir.

İstanbul'da Yeniçeriliğin kaldırılması üzerine tekrar *Nizam-ı Cedid*'e dönmeye cesaret edilemediğinden “*Asakir-i Mansûre-i Muhammediye*” adını taşıyacak bir ordu için asker toplanılmasına başlandı.¹⁵² 1826 Temmuzunda Asakir-i Mansûre-i Muhammediye Kanunnamesi yayınlandı. Kanuna göre, önceleri 12 bin kişilik olması düşünülen bu ordu, 1500'er kişiden ibaret “Tertip” adı verilen sekiz bölüğe ayrılmıştı. Her birliğin komutası, binbaşı rütbesinde bir subaya verilmişti.¹⁵³ Ancak, bu ordunun mevcudu henüz 30 tabura ulaşmadan Rusya ile bir savaş başladı. Bu savaşta, Rus ordularının Edirne'ye kadar gelmesinin halk arasında “*yeniçeriliğin kaldırılmasının doğal bir sonucu olduğu*” yollu propagandaların dolaşmasına rağmen, II. Mahmut, barış antlaşmasından sonra bu ordunun tamamlanması işini devam ettirdi.¹⁵⁴

3.4.1 Askerî Kuruluş ve Rütbelerde Yeni Düzenlemeler Yapılması

18 nci yüzyıl öncesi Osmanlı askerî sisteminde savaş, sırf bu iş için seçilmiş, eğitilmiş ve toplumdaki ayrı tutulmuş bir kitlenin mesleği sayılırdı. Oysa II. Mahmut, profesyonel ordu rejimine dayanan bu sistemin yerine askerlik hizmeti yükümlülüğüne dayanan ve halktan derlenecek erlerden oluşacak bir ordu kurmaya çalışıyordu.

1828'de Asakir-i Mansûre-i Muhammediye teşkilâtında bazı düzenlemeler yapıldı. “Tertip” yerine “Alay”, “Kol” yerine “Tabur”, “Saf” yerine “Bölük” tabirleri kabul edildi. Ayrıca her alayın 500'er mevcutlu üç taburdan oluşması kararlaştırıldı. Alay Komutanlığı, “Başbinbaşı” yerine “Miralay” adı verilen yüksek rütbeli

¹⁵² “Yeni ordu Asakir-i Mansure kurulurken akıllardaki model Mısır ordusuydu. Mansûre'nin ilk örgütlenmesinde önemli rol oynayan Davut Ağa'da Mısır Ordusu subayıydı. Tesadüfen İstanbul'da iken Necip Efendi tarafından Mansûre'ye dahil edilmişti.” Reed, **a.g.e.**, s. 173-174.

¹⁵³ Çadircı, “Anadolu'da Redif...”, s.65.

¹⁵⁴ Berkes, **a.g.e.**, s.186.

subaylara verildi. Tabur Komutanları ise “Binbaşı” ünvanını aldılar. İki alay bir liva sayılarak “Mirliva” komutasına konuldu.¹⁵⁵

Muvazzaf ordu, “*Asakir-i Muntazama-i Muvazzafa-i Hassa*” ve “*Asakir-i Muntazama-i Muvazzafa-i Mansûre*” olarak iki sınıfa ayrıldı.¹⁵⁶ Başlarına “Ferik” rütbesinde birer subay getirildi. 1832’de önceleri Hassa Ferikliği, biraz sonra da Mansûre Ferikliği Müşirliğe yükseltilerek askerî rütbelere Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarına kadar devam edecek şekliyle şöyle düzenlendi :

- 1- Nefer – Onbaşı – Bölük Emini – Çavuş – Başçavuş – Mülâzım.
- 2- Yüzbaşı – Tabur Kâtibi – Solkol Ağası – Sağkol Ağası – Alay Emini – Binbaşı.
- 3- Kaymakam – Miralay – Ferik – Müşir.¹⁵⁷

Askerlere Avrupa tarzı üniformalar giydirildi ve başlarına fes geçirildi.¹⁵⁸ Guiseppe Donizetti yönetiminde askeri bando ve marşlara geçildi.¹⁵⁹

3.4.2 Yetişmiş Subay İhtiyacının Artması

Yapılan tüm düzenlemelere rağmen devletin henüz subay yetiştiren bir okulu mevcut değildi ve yeni ordunun en ciddi sıkıntısı askerlik mesleğini okulunda okuyarak öğrenmiş “mektepli” subay yokluğu idi. Uhdelerine rütbelere tevcih edilen, makamlar verilen subayların tamamı da askerler arasından seçilmiş “alaylı” subaylardı. Oldukça büyük bir ordu kurulduğu ve erlerin savaşçılık gücü yüksek olduğu halde, modern komutanlığı bilen subayları olmayan bir ordunun başarılı olma

¹⁵⁵ Çadircı, “Anadolu’da Redif...”, s.64.

¹⁵⁶ Berkes, a.g.e., s.186. ; Ayrıca bkz. Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic ül-vukuat*, Sadeleştiren Neşet Çağatay, Ankara 1992, TTK. Basımevi, c.III-IV, s. 297.

¹⁵⁷ Çadircı, “Anadolu’da Redif...”, s.65.

¹⁵⁸ William Hale, *Türkiye’de Ordu ve Siyaset: 1789’dan Günümüze*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul 1996, Hil Yayınları, s. 28.

¹⁵⁹ Hale, a.g.e., s.28.

ihtimali de pek fazla değildi. Ayrıca, bilgisizlik ve Cehalet oldukça yaygındı.¹⁶⁰ Ordu yönetiminde iyi yetişmiş, aydın personel hemen hemen yoktu.¹⁶¹

Yeni bir ordu kurmak için girişilen çabaların kısa bir süre içerisinde olumlu sonuç vermesi beklenilemezdi. Bilhassa ehliyetli subay kadrolarının yetiştirilmesi başka bir şeydi. Asker kolayca bulunabiliyor ve hizmete çağrılıbiliyordu. Yeni ta'lim ve silahların öğretilmesi de başedilmez güçlükler göstermiyordu. Ancak zaman yoktu ve yeni ordunun bütün sınıfları dehşetli bir ehliyetli subay sıkıntısı içindeydi.¹⁶² Asakir-i Mansûre için çok sayıda subaya ihtiyaç olmasına rağmen bu subayların tamamını Avrupa'dan getirmeye imkan yoktu.¹⁶³

19 ncu yüzyılın ortalarına yaklaşıldığında; Osmanlı ordusu çağdaş tekniği ve askerlik bilgisini, bağımsız ve muhtelif milletler ordularından kopmuş, hatta kimisi İslam dinine girmiş subaylarla elde etmeye çalışıyordu¹⁶⁴. Kendisi de kölelikten gelme olan Serasker Hüsrev Paşa, kölelerden komutan yetiştirmek istiyor, kölelerin sadık olduğuna inanıyordu. Paşaya göre “*halktan subay yetiştirme çok vakit alacak bir işti*”.¹⁶⁵ Osmanlı Devleti'nin hâlâ neredeyse sürekli savaş halinde olması ve eğitilmiş subay kadrosundan neredeyse bütünüyle yoksun olması askeri alanda Mahmut'un planlarının gerçekleştirilmesinin önünde iki dolaysız engeldi.¹⁶⁶

¹⁶⁰ “... Askerin eğitimine memur olan ve Osmanlı ordusunun kadrosunu oluşturan büyük subaylar ve reisler cahildir. Ordunun yalnız şekli değişmiş, malzemeler ise aynı hâlde kalmıştır...” Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, çev. Ali Reşad, İstanbul 1999, Kaknüs Yayınları, s. 121.

¹⁶¹ “ Bu ülkede az buçuk okuma yazması olan adam bile önemli kişi sayılır” diyen Moltke'ye göre “ modern bir ulusal ordu kurulabilmesi için her şeyden önce ordunun yönetiminin aydın ve namuslu kişiler eline verilmesi gereklidir”. Geniş bilgi için bkz. Berkes, **a.g.e.**, s.187 vd.

¹⁶² Lewis, **a.g.e.**, s.84.

¹⁶³ Karal, c.V, **a.g.e.**, s. 159 ; Oysa, böyle bir sıkıntıyla karşılaşacağını bilen Mehmet Ali Paşa, oluşabilecek subay sıkıntısını çözmek maksadıyla, reformlarının başlangıcında Avrupalı danışmanlarının tavsiyelerini de dikkate alarak başarılı öğrencileri çeşitli Avrupa ülkelerinde tahsil görmeye göndermişti. Bireysel olarak gönderilen bu ilk öğrencilerden edinilen tecrübeler ve Fransız danışmanların tavsiyeleri sonucu 1826'dan itibaren gruplar halinde öğrenciler (Mission égyptienne) Fransa'da farklı okullarda tahsil görmeye gönderilmişti. Öğrencilerin çoğunluğu Türk kalan kısmı ise çeşitli dinsel azınlıklara (Kopti, Rum, Ermeni gibi) mensuptu. Çeşitli zorluklar ve başarısızlıklara rağmen her sene yeni öğrencilerin Fransa'ya gönderilmesine devam edildi. 1833'te Fransa'da eğitim gören öğrenci sayısı 115'e çıkmıştı. Öğrencilere Fransız dili ve alt yapı tesis edecek çeşitli derslerin verildiği Mısır Okulu adı altında Paris'te bir okul bile açılmıştı. Bkz. Silvera, **a.g.e.**, s. 8-19.

¹⁶⁴ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İstanbul 2003, İletişim Yayınları, s.105.

¹⁶⁵ Berkes, **a.g.e.**, s.186-187.

¹⁶⁶ Hale, **a.g.e.**, s.29.

3.5. Harp Okulunun Kurulması Yolunda Atılan İlk Adımlar

3.5.1 Sıbyan Bölüklerinin Kurulması

Harbiyenin kuruluşu konusunda ilk önemli teşebbüs 1831 tarihinde gerçekleşti. Mabeyn-i Hümayûn (Padişahın heyetleri kabul ettiği Bölüm) ve Hassa Ordusu Müşiri olan Ahmed Paşa (Fırârî Ahmed Fevzi Paşa), Hassa Ordusu 4 ncü Alayın 2 nci Taburu askerlerinden bir kaç yüz kişiyi seçerek Selimiye Kışlasında 1247 (1831) tarihinde “*sıbyan bölükleri*” adıyla örnek bir okul açtı.¹⁶⁷ 25 Aralık 1831 tarihli irade ile kurulan ve teşkilleri 1832 yılına rastlayan bu kuruluşlara “*Alay Mekteb-i Harbiyesi*” adı verilmek suretiyle çeşitli birliklerde ve kışlalarda çoğaltılması yoluna gidildi.¹⁶⁸

Sıbyan Bölükleri kurulurken Avrupa’daki gibi askerî okulların açılması da düşünüldü. Sultan II. Mahmut, Sıbyan bölüklerinde ders verdirmek üzere Mısır Valisi Mehmet Ali Paşadan eğitilmiş subaylar istedi. Fakat Asakir-i Mansûre’nin kısa zamanda kaydettiği ilerlemeden endişelenen Mehmet Ali Paşa, Mısır’da kurduğu Harp Okulu’ndan yetişen subayların yeterli bilgiye sahip olmadığını ileri sürerek padişahın isteğini geri çevirdi.¹⁶⁹

Mehmet Ali Paşanın bu olumsuz tavrı ve iyice artan savaş tehlikesi, Asakir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu ile çok geniş sınırları olan Osmanlı Devleti’nin korunup kollanamayacağı gerçeğini açık bir şekilde ortaya koymaktaydı.¹⁷⁰ Ülkenin

¹⁶⁷ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.12 ; Üsküdar’da açılan **École Militaire**’e dair ilam için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Cevdet Askerî**, Belge No: 52259 (Bundan sonraki dipnotlarda Başbakanlık Osmanlı Arşivi ibaresi **BOA** olarak kısaltılacaktır.)

¹⁶⁸ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908)**, c. III, kısım 5 Ankara 1978, Gnkur. Basımevi, s. 364.

¹⁶⁹ **BOA, Hatt-ı Hümayûn** , Belge No: 23997 .

¹⁷⁰ Nitekim, gitgide yeni ordusuna ve kendine güveni artan ve Osmanlı hükümetinin kendisine gereken saygıyı göstermediğine inanan Mehmet Ali Paşa, 1831’de isyan ederek Suriye’yi işgal etmeye başladı. 27 Mayıs 1832’de Suriye’deki tek direniş noktası Akka Kalesi düşerken, Mısır ordusu 8 Temmuz ve 29 Temmuz’da Osmanlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak Anadolu içlerine girmeye başladı. 21 Aralık’ta Sadrazam Reşid Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Konya’da yenildi.Mısır ordusunun birbiri ardına kazandığı zaferler sonucu II. Mahmut’un büyük güçlüklerle kurmaya çalıştığı Asakir-i Mansûre tamamen dağılmış oldu. Ordusuz kalan Osmanlı Devleti, en önemli düşmanı Rusya’nın korumasına sığınmak zorunda kaldı. Avrupalı güçlerin müdahalesiyle Mısır ordusunun ilerleyişi durdurulabildi. 14 Mayıs 1833’te imzalanan Kütahya Antlaşması ile Mehmet Ali Paşa yıllardır arzuladığı Suriye eyaleti yanı sıra bir çok taviz elde etmeyi başardı. Ancak, iki taraf arasındaki barış uzun sürmeyecekti.... Mısır Sorunu’nun ortaya çıkması ve Avrupalı güçlerin müdahaleleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Altundağ, **a.g.e.**, s.5-

belli başlı kaynakları bu ordu için kurulmuş olan Mansûre Hazinesine devredildiği halde masraflar karşılanamıyor, yeni ordunun erat sayısı arttırılamıyordu. Başka bir çözüm yolu aramak, bulmak gerekiyordu.¹⁷¹

3.5.2 Redif Askerî Teşkilatının Kurulması

1834 yılı Ağustos başlarında Redif Askerî Teşkilâtı'nın kurulmasına karar verildi.¹⁷² II. Mahmut tarafından onaylanarak yürürlüğe konulan karar gereğince Osmanlı Devleti dahilinde bulunan bütün sancakların kapsadığı kazalarda subayları ile birlikte 1400'er kişilik birer tabur teşkil ettirilecekti. Redif askerleri, yaşları 23 ile 32 yaşları arasındaki gençlerden kur'a ile tespit edilecekti. Vücutlarında askerliğin gereklerini yerine getirmeye engel olabilecek sakatlıkları bulunanlar askere alınmayacaklardı. Kurulan taburlar için gerekli subayların kazaların ileri gelen ailelerin (hanedânlar, kişizadeler) arasından valiler tarafından seçilmesine ve isimlerinin İstanbul'a bildirilmesine karar verildi. Bu yolla subay seçilenler idare işlerine karışmayacaklar, yalnız askerlikle uğraşacaklardı. Ancak, bir âyân veya voyvoda idare işlerinin yanısıra subaylık da yapabilecek güçte ise böylelerine valilerin teklifleriyle subaylık görevi verilebilecekti.¹⁷³

Nizam-ı Cedit'ten itibaren sık sık asker seçilmesine ve yeni kurulan askerî teşkilatların adının değiştirilmesine rağmen orduyu komuta edecek subayların Avrupa'daki gibi Harp Okullarından yetiştirilmesi gerektiği hususu yönetici kadrolar tarafından bir türlü algılanamıyordu. Modern bir şekilde eğitilmesi öngörülen Redif askerlerinin başına bu şekilde subay seçilmesi en önemli hata idi. Çünkü, bölgelerinde her nasılsa sivrilmiş veya servetlerine dayanarak ün yapmış ailelerin çocukları arasından seçilen subayların askerlikten haberleri bile yoktu. Böylelerinin erleri eğitmeleri de düşünülemezdi.

159 ; Fahmy, **a.g.e.**, s. 61-73 ; Savaşın ayrıntıları için bkz. Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...** s. 80-81 ; Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İstanbul 1995, Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, s. 151-166 ; Fahir H. Armaoğlu, **Siyasî Tarih 1789-1960**, Ankara 1975, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, s.111-113.

¹⁷¹ Çadırcı, "Anadolu'da Redif...", s.66.

¹⁷² **Takvim-i Vekayi**, Sene 1250, Sayı 87 ; Çadırcı, "Anadolu'da Redif...", s.66.

¹⁷³ Çadırcı, "Anadolu'da Redif...", s.67.

Nitekim, Redif Askerî Teşkilâtı bir taraftan bütün sancaklarda kurulurken diğer taraftan da teşkilâtın işleyişi ile ilgili problemler gün geçtikçe artmaktaydı. Sancak ve kazaların ileri gelenlerinin idaresine bırakılan taburların modern bir şekilde eğitilmeleri mümkün olmadığı gibi, iş-güç zamanı halkı talim için toplayan subaylardan gelen şikayetler de gittikçe artıyordu. Karışıklıkları önlemek ve Redif Askerî Teşkilâtını iyi işler duruma getirmek amacı ile İstanbul’da bizzat Padişahın başkanlığında ilgililerle toplantılar yapılıyor, yeni yeni kararlar alınıyordu.¹⁷⁴

Alınan tüm kararlara ve verilen cezalara rağmen başlarında iyi eğitilmiş subayları olmayan Redif Askerî Teşkilâtı’nda disiplinsizliklerin artmasına engel olunamadı. Çoğu azledilmiş âyân ve voyvodalarla yerli mütagallibe¹⁷⁵, aşiret reisleri ve beyleri Redif Taburları subaylıklarına getirildiler. Bunlar alışık oldukları soygun düzenini asker masraflarını karşılama adı altında zorluk çekmeden rahatlıkla yürütme olanağı buldular.¹⁷⁶

3.6. Namık Paşanın Harp Okulu’nu Kurması

Yaşanan can sıkıcı hadiseler sonucunda orduların başına “mektepli subayları” getirilmeden yani bir Harp Okulu açmadan mevcut başıbozuk sistemin düzenlenemeyeceği anlaşılmıştı. Nihayet, II. Mahmut, subayların iyi yetişmesi için Avrupa memleketleri düzeyinde bir Harp Okulu açmanın zorunlu olduğuna karar verdi¹⁷⁷. Tartışmalar sürerken, Serasker Hüsrev Paşa, Sultan II. Mahmut’a yazdığı bir tezkerede Fransa’daki “*École Militaire*” isimli Harp Okuluna benzer bir askerî okulun açılmasının ve Avrupa’dan askerî öğretmen getirtilmesinin lüzumunu dile getirdi.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Çadırcı, “Anadolu’da Redif...”, s.69.

¹⁷⁵ Mütagallibe : Zorba takımı, derebeyi

¹⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çadırcı, “Anadolu’da Redif...”, s.70-72; “... Aşağı rütbedeki subaylar keyfi bir şekilde ya da tesadüfe tâbi olarak fertler arasından yetiştirilir. Bu subaylar ile fertler, askerî disiplini ihlal edecek şekilde laubalice yaşadıklarından subay ve eri birbirinden hiçbir şey ayırt edemez. Entrika ve para, terfi için vasıta olduğundan şahsî yetenekleri, ilim ve irfanı ile temin etmek için çalışmaya teşvik sebebi olacak hiçbir şey yoktur...” Engelhardt, a.g.e., s. 121.

¹⁷⁷ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c. III, a.g.e., s. 364.

¹⁷⁸ BOA, Hatt-ı Hümayûn , Belge No: 17700-A.

Uzun yıllar Avrupa'da kalmış olan Hassa Ordusu Miralaylarından ve kendisinin fahrî yaverlerinden olan Mehmet Namık Paşa da¹⁷⁹ “Eğitim görmeyen subayların kendi emrindeki askerleri terbiye edemeyeceğini” rapor ederek, Mekteb-i Bahriye için İngiltere’den, Mekteb-i Berriye için de Fransa’dan yetenekli öğretmenler getirilmesini öneriyordu. Harita, kitap vb. ders malzemeleri de adı geçen ülkelerden temin edilebilecekti.¹⁸⁰ Rapor ve teklifleri olumlu bulan Sultan II. Mahmut, Mehmet Namık Paşayı Harbiye Mektebini kurmakla görevlendirdi.¹⁸¹

Mehmet Namık Paşa ile Fırarî Ahmed Paşa öncelikle Padişahın emrini yerine getirmek amacıyla faaliyete başlayıp, Selimiye Kışlası’ndaki Sıbyan Bölüklerini 1834 tarihinde Maçka kışlasına yerleştirdiler¹⁸².

¹⁷⁹ **Mehmet Emin Namık Paşa**, H.1219 (1804) tarihinde İstanbul’da doğmuştur. Annesi Rifat Hanım, babası Hâcegân-ı Divan-ı Hümayûn’dan Halil Ramis Ağa’dır. Babası sayesinde oldukça muntazam bir eğitim almış ve çocuk yaşta iken Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir. Sultan Mahmut tarafından Paris’e gönderilmiş ve orada askerî akademide okumuştur. 1825 tarihinde teşkiline girilen muvazzaf askerî birliklere mahsus nizamname ve talimatların Fransızcadan Osmanlıcaya çevrilmesi için kurulan komisyona üye olarak görevlendirilmiştir. 1827’de Uhdesine Binbaşılık rütbesi tevcih edilmiş, 1828’de ilk teşekkül eden Piyade Alayına Kaimmakam (Yarbay), 1829’da Miralay ve 1832’de de Mirliva olmuştur. 1834’te Harp Okulunu kurmuştur. 1843’te Müşir olmuş, mühim devlet kademelerinde görev yapmıştır. 1892 tarihinde vefat etmiştir. Namık Paşanın Hayatı İçin bkz. Ahmet Nuri Sinaplı, **Şeyhül Vüzera, Serasker Mehmet Namık Paşa**, İstanbul 1987, Yenilik Basımevi, 324 sayfa. ; Namık Paşanın resmi için bkz. Ek-5.

¹⁸⁰ Sinaplı, **a.g.e.**, s.31 ; “...savaş tekniğini öğrenmek ve öğretmenin düzenin ana temeli olduğu anlaşıldı...” Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e.**, c.III-IV, s. 298.

¹⁸¹ “ *Merhum Namık Paşa, o zamanlar Hassa Alayı Miralaylarından ve Padişahın fahrî yaverlerinden olup, bir kaç kere Avrupa başkentlerine gidip gelmiş ve zaten dil bildiği için Avrupa usûl ve nizamlarını ve askeri Mekteplerini görmüş, öğrenmiş ve memleketin iyiliği için yeni fikirler öğrenmiş olduğundan kadirşinas padişahımız bir gün adı geçeni çağırarak bir askeri Mektep açmak fikrinde olduğunu söyleyerek bu konudaki görüş ve düşüncelerini ana hatlarıyla ifade ederek emir verdiler*”. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.12 ; Sinaplı, **a.g.e.**, s. 66 ; Harbiyenin kuruluş Fermanı Ek-6’dadır.

¹⁸² **BOA, Cevdet Askerî**, Belge No: 54466 . 3 ; Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.12 ; Sinaplı, **a.g.e.**, s. 66-67 : İlk Harp Okulu binası olan Maçka Kışlasının resmi için bkz. Ek-7.

Kışla tamir edildi ve kışlaya bir kapılı cami¹⁸³, dört yüz kişilik iki kapılı büyük okul¹⁸⁴, kütüphane¹⁸⁵, hamam¹⁸⁶, hastane¹⁸⁷, eczane, mutfak ve sair eklemeler ile bir de yemekhane¹⁸⁸ yaptırıldı.

¹⁸³ “**Camii Şerif** : Sultan Mahfili, kürsü, mihrap ve minberle donatılmıştır. Cami, dış kısmıyla birlikte 2500 kişiyi alacak büyüklükte olup hususi vakitlerde ve mübarek gecelerde kandil ve şamdanlarla aydınlatılır. Sadece Cuma ve bayram günleri görev yaptıklarından dolayı va'iz ve hatibin özel odaları yoktur. Camiye bitişik üç oda ve bir depo bulunur ki, bu odaların birinde Camii Nâzırı ve yardımcısı, birinde Kur'an okuyanlar ve müezzinler, diğerinde de kayyumlar (bakıcılar) kalırlar. Depoda ise Camiye ait yağ, mum vs. gibi eşya muhafaza edilir.” Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi, **Mekteb-i Cedid-i Harbiye-i Şahane'nin İdare-i Dahiliyesi'ne Dair 1253 (1837) Tarihli Kanunname**. (Orijinali el yazması olan bu kanunnamenin Kara Harp Okulu Tarihî Arşivinde bulunan nüshası, A4 ebadında fotoğraf kağıdına basılmış mikrofilm baskıdır. Sayfalar numaralıdır. Bu sebeple dipnotlarda sadece kısımlar (ks) belirtilecektir. (Adı geçen Kanunname için çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde **MCHŞİDDK. (1253)** kısaltması kullanılacaktır.)

¹⁸⁴ “ Okulda **dershane** sayısı yedi olup bunlardan en büyüğüne “**Sınav Odası**” adı verilir ki, burası bütün öğrencilere verilmesi gereken konular ve genel sınavlar için kullanılır. Bu dershanenin şekli yuvaraktır. Derslerde kullanılan masa ve sandalyeler kademe kademe düzenlenmiştir. Aydınlık sağlayan pencereler dershanelerin üst kısmındadır. Çevresi yüz arşın, çapı da otuz üç küsur arşındır. Burası kademe kademe yükseldikçe genişler. Uygun ve yüksekçe bir yerde Sultanın oturmasına mahsus bir taht bulunur. Bunun sağında, solunda ve arkasında Nazırlara ait oturma yerleri de tabaka tabakadır.” **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 4

¹⁸⁵ “ **Kütüphane** : Geniş ve ışık alan bir mütâlaa salonunu iki kitap deposunu, bir numunehaneyi (örneklerin saklandığı yer) bir laboratuvarı, memurlar, yardımcılar ve diğer görevlilerin kalmaları için yedi odayı içine alan bir binadır. Mütâlâa salonunun müstemilatı, uzunluğuna sıralanmış sabit oturakları ve rahleler ile gene sırayla dizili sabit çekmeceli masalardır. Anahtarı olmayan bu çekmecelerin her birinde öğrencilerin kullanacakları kalem, kalem açacağı, kağıt, okka vs. yazı araçları bulunur. Adı geçen depoların birisinde İslami eserler, diğerinde de yabancı dilde yazılmış eserler bulunur. Numunehane'de ise, gerek İslam milletlerinin, gerekse başka ülkelerin ateşli ve ateşsiz silahlarının, askeri birliklerinin şekillerinin kıyafetlerinin, kundak, araba ve tombazlarının örnekleri, mimarlık, marangozluk ve ölçü aletlerinin örnekleri bulunur. Laboratuvarda da, tabii bilimlere ve kimya laboratuvarına ait araç ve gereçler bulunur. Kütüphane, Cuma ve bayram günleri dışında her gün kışın 4 saat ve yazın 6 saat devamlı olarak açılır. Burada demir sobalar kullanılarak kışın çalışanların soğuktan korunmaları sağlanır.” **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 4

¹⁸⁶ “**Hamam** : Bir yıkanma yeri, üç terleme yeri, bir camekan (soyunma yeri) ve iki odadan meydana gelir. Yıkanma yeri geniş ışıklı ve kötü kokudan uzak bir yer olup ortasında bir göbek taşı, kapısının iç tarafında çift su haznesi; öteki üç duvarda da mümkün merteye çok sayıda kurnalar bulunur. Halvet yerleri yıkanmak için olmayıp koltuk altı ve etek temizliği için kullanılır. Buralara, kimse kimseyi rahatsız etmemesi için birer nöbetçi konur. Camekan da rutubetten uzak olan aydınlık bir yerdir. Bunun içinde bir oda bulunur ve hamam karakolu burada yer alır. Adı geçen nöbetçilerden başka, hamam kapısında da iki nöbetçi bulunur ve bunlar talimat dışı hallerin vuku bulmaması için dikkat ve ihtimam gösterirler.” **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 4

¹⁸⁷ “ **Hastahane** : Yüz yatak sığacak genişlikte beş odadan meydana gelir. Odaların birinde hastahane başhekimi ve yardımcısı; birinde eczacı ve yardımcısı; birinde harcamalardan sorumlu memur, depocu ve bölük emini; birinde de hizmetçiler otururlar. Eczane içerde ilaçların korunduğu bir yer olup gerekli ilaçlar orada hazırlanır.” **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 4

¹⁸⁸ “ **Yemekhane** : Okulun içinde beş yemekhane bulunur. Üçü koğuş ikisi de özel yemekhanelerdir. Koğuşların birinde Okul Komutanından binbaşı rütbesine kadar olan subaylarla matiyetlerindeki katipler, birinde memurların önde gelenleri, birinde de dışarıdan gelenler yemek yerler. Bu üç grubun dışında kalanlar genel yemekhanelerde yemeklerini yerler... Yemekler masalarda yenir,

Okul binası tamamlandıca giriş kapısının üzerine Takvim-i Vekâyi yazı işleri Müdürü Esat Efendi tarafından şu kitabe yazıldı ¹⁸⁹ :

اقتضای علم و عرفان الہ خالقان زامان
عسکرینہ قیلدی تبیین مطلب حربیہ یی

یک قلمده چیقدی اسعد اشبو تاریخ متین
یابدی شاخ محمود عدلی مکتب حربیہ یی
سنہ ۱۲۵۰

Böylelikle, başlangıçta *École Militaire*¹⁹⁰, *Mekteb-i Hâssa*, *Asakir-i Hâssa-i Şâhâne*, *Mekteb-i Harbiyye-i Mansûre*¹⁹¹, *Mekteb-i Fünûn-i Harbiyye* ve *Mekteb-i Harbiyye* gibi çeşitli isimlerle anılan Kara Harp Okulu, H.1250 (1834) tarihinde Beşiktaş yakınlarında¹⁹² *Mekteb-i Ulûm-ı Harbiye* (Askerî Bilimler Okulu) adıyla kurulmuş oldu.¹⁹³

3.7. Mekteb-i Harbiyenin Açılışı ve İlk Dönemi (1834-1837)

3.7.1. Mekteb-i Harbiyeye Alınan İlk Öğrenciler

Türk ordusuna çağdaş bilgilere sahip subay yetiştirme amacıyla açılan Mekteb-i Harbiyenin önemi ilk anlarda halk tarafından anlaşılmadı. Okulun açılışıyla birlikte Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kalan farklı coğrafi bölgelerden öğrenciler istenmiş ve böylece bu bölgelerin Harp Okulu bünyesinde temsil

yemek takımları da küçük odalarda muhafaza edilir... Yemekhanelerde dörder sıra masalar bulunur. Bu masalar sabit olup etrafında sandalyeler bulunur... Yemekhanelerin her birinin baş taraflarında birer, yanlarında da beşer kapısı bulunur. Kışın ısıtma için demir sobalar bulunur. Bütün bu yerlerin sorumluluğu hizmet bölüğü yüzbaşısına aittir.” **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.,** ks. 4

¹⁸⁹ “ *İktiza-i ilm-ü irfan ile Hakan-ı zaman , Askerine kıldı tebyin-i matlâb-ı Harbiyeyi , Yek kalemdede çıktı Es’ad işbu tarih-i metin , Yaptı Şah Mahmud-u Adlî Mekteb-i Harbiyeyi . Sene 1250 ”. Takvim-i Vekayi, Sene 1251, Sayı 107; Mehmet Esat, a.g.e., s.16 ; “Yaptı Şah Mahmud-u Adlî Mekteb-i Harbiyeyi” ibaresinin ebcet hesabına göre hesaplanması sonucunda 1250 tarihi bulunmaktadır ki, karşılığı miladî 1834’tür. Bu kitabenin hat yazısıyla kaleme alınmış bir örneği Kara Harp Okulu Müzesinde sergilenmektedir.*

¹⁹⁰ **BOA , Cevdet Askerî, Belge No: 11039 ve 52259.**

¹⁹¹ **BOA , Ali Emiri, II.Mahmud, Belge No: 10003.**

¹⁹² Karal, c.V, a.g.e., s.160.

¹⁹³ “ *Harbiyenin kuruluşu çağdaşlaşma tarihinin belki en önemli olayı oldu diyebiliriz. Bundan sonraki dönemin belli başlı olayları, bu kurumun eğitiminin sağladığı askerî ve düşünsel etkileri; bu kurumun siyasal gücü elinde tutanlara karşı tutumu ; mezunlarının askerî, siyasal ve kültürel hayatta aldıkları yerler göz önünde tutulmadan anlaşılmaz ”. Berkes, a.g.e., s.191.*

edilmesi düşünülüyordu. Osmanlı yönetiminin bu çabasına eyaletlerden yeterli karşılık gelmedi.¹⁹⁴

Yıllarca devam eden savaşlardan bıkan ve korkan insanlar çocuklarını Harbiyeye vermek istemedi. Gidilen cephe ve savaşın durumuna göre uzun yıllar devam eden ve geri dönülüp dönülemediği belli olmayan askerlik sorumluluğu sadece Müslüman halkın sırtına yüklendiğinden orduya karşı genel bir soğukluk vardı. İnsanlar askerden kaçıyorlardı.¹⁹⁵ Başkent İstanbul'da bile büyük nüfus potansiyeline rağmen insanlar ekonomik ve sosyal durumunu bilmedikleri bir okula çocuklarını göndermedi. Bugünkü anlamda eğitim düzeyi düşük olmasına rağmen, o günkü koşullarda öğrenim süresi belirsiz, okul koşulları ağır, sıkı disiplinin uygulandığı bir okula kaydolmak arzu edilen bir husus değildi. Ayrıca; zengin çocukları eğer isterlerse bürokrasi kanalından da ordu komutanı olabiliyorlardı. Bunun için meşakkatli bir eğitime gerek yoktu.¹⁹⁶

Harp Okulu karşıtı grupların propagandaları sonucunda, halk arasında Harp Okuluna karşı bir takım dinî içerikli endişelerde oluşmuştu. Halk katında, yeni tarz eğitim yapan okulların açılması “gâvurlaşmak” olarak yorumlanıyor ve tepki duyuluyordu.¹⁹⁷ Avrupaî tarzda eğitim vereceği açıklanan ve *École Militaire* olarak bilinen Harp Okulu'na verilen öğrencilerin de dinsizleşeceği düşünülüyordu. Bu tür propaganda ve kaygıları bilen II. Mahmut'un okul binası ile kütüphane arasına bir cami yaptırması da endişeleri giderememişti.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Sinaplı, **a.g.e.**, s.67

¹⁹⁵ “Alınan neferlerin hizmetleri gayr-i muayyen olduğundan halk, askere giden evladına ölmüş nazarıyla bakardı. Bu yüzden askerlikten kemal-i mertebe nefret gösterirlerdi....” Mustafa Nuri Paşa, **a.g.e.**, s.298

¹⁹⁶ “...Türk ordusunda kadrolar sadece isimden ibarettir. İlerleme, terfi düzenli bir kurala bağlı değil gibidir. Askerlik hizmetinin pek ağır ve güç olan başlangıcı hiçbir menfaat temin etmediğinden zenginler sınıfı genellikle askerliğe rağbet etmeyerek bürokrasiye (mülkiye) girerler. Ayrıca bürokrasiden dahi ordu komutanları yetişir...” Engelhardt, **a.g.e.**, s. 37 vd.

¹⁹⁷ Arslan, **a.g.m.**, s. 115-116

¹⁹⁸ Mekteb-i Harbiyenin tesis edildiği ilk kışın resmî için bkz. Ek-7.; 1835 yılı Aralık ayı ortalarında İstanbul'a gelen ve Mekteb-i Harbiye'yi de ziyaret eden Miss Julia Pardoe, anılarında bu durumu şöyle anlatmaktadır: “... bir süre önce mektebe hasım kişiler tarafından, dini inançlara müdahale edileceği yolunda bir haber yayılmış. Bu yüzden pek çok ebeveyn oğlunu göndermekten vazgeçmiş. Yöneticilerin bu iftiraya verebildikleri tek karşılık, oğlanların günde üç kez mescide gitmelerini mecburi hale getirmek olmuş. İslam karşıtı bir eğilimleri olmadığının görece ikna edici bir kanıtı sayılır bu...” Miss Pardoe, **Şehirlerin Ecesi İstanbul : Bir Leydinin**

Kabakçı isyanı sırasında öncelikle Nizam-ı Cedit subaylarının katledilmesi de halkın dikkatinden kaçmamıştı. Harp Okulunun açılması halk arasında Nizam-ı Cedit benzeri ve sonu belirsiz bir girişim olarak görülüyordu. Hassa ordusu bünyesinde bulunan talimgâhtan yaşça küçük, fizik olarak güçlü ve mümkün olduğunca kabiliyetli öğrenciler seçilerek ilk Harp Okuluna aktarılmıştı ama bu yeterli değildi.

Öğrenci sorununa çözüm bulamayan hükümet, sokakta dolaşan kimsesiz ve garip çocukları Harbiyeye alarak subay yetiştirmek zorunda kaldı.¹⁹⁹ yeni açılan okula kimsesiz, yetim ve öksüzleri alan Namık Paşa²⁰⁰, Harp Okuluna yeni bir misyon yüklemek ve okulu cazip hale getirmek istiyordu.²⁰¹ Harp Okuluna sokaklardan seçilerek alınan kimsesiz çocukların önemli bir sorunu cahil olmalarıydı. Dolayısıyla bu öğrencilere ilk, orta ve lise eğitiminin üzerine Harp Okulu eğitimi verilebildi.²⁰²

Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı, çev.Banu Büyükkal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 118.

¹⁹⁹ Karal, c.V, **a.g.e.**, s.160 ; Sinaplı, **a.g.e.**, s.67 ; Mısır Harp Okulunun açıldığı günlerde de aynı sıkıntılar yaşandı. Mısır’da, askerî okulların gerçek anlamda eğitim ve öğretime başlaması ile öğrenci sıkıntısı çekilmeye başlandı. Mehmet Ali Paşa yerli halktan öğrenci alınmasına karşıydı. Bu nedenle başlangıçta Memlukların çocuklarını okula kaydettirdi. Müteakiben başta İstanbul olmak üzere Anadolu ve Rumeli’nin önemli merkezlerinden yetenekli, okuma-yazma bilen gençleri toparlayarak Mısır’a getirmeye başladı. Hatta 1830’a kadar Kafkaslardan erkek çocukları subay yetiştirmek üzere satın almaya devam etti. David B. Ralston, **Importing The European Army: The Introduction of European Military Techniques and Institutions into the Extra-European World 1600-1914**, Chicago 1996, The University of Chicago Press, 87-88 ; Khaled Fahmy, **All the Pasha’s Men: Mehmed Ali, His Army and the Making of Modern Egypt**, Cambridge 1997, Cambridge University Pres, s. 88, 90-91, 175-177 .

²⁰⁰ Karal, **Osmanlı Tarihi**, **a.g.e.**, c.VII, 184.

²⁰¹ Mithat Paşa da Namık Paşanın yolunu izledi. “ *Mithat Paşa, bir halk adamı idi... 1860’da Niş Valiliğinde bulunduğu sırada, ilk defa olmak üzere bir sanat okulu kurmuş ve buna Islahhane adını vermişti. Böyle bir isim vermesi, okula alınan çocukların kimsesiz, yetim ve öksüz olmalarından dolayı idi...Bu okullara Müslüman ve Hıristiyan çocuklar alınmaktaydı* ”. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Islahat Fermanı Devri 1861-1876, c.VII, Ankara 1983, TTK. Basımevi, s. 184.

²⁰² Tanzimat dönemine girerken askerî okullar; “**yüksek meslek**” ve “**ihtisas okulları**” karakterini taşımaktaydı. Tıpkı Mühendishane-i Bahri-i Hümayûn (1773), Mühendishane-i Berri-i Hümayûn (1793) ve Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure (Askerî Tıp Okulu) (1826) gibi Mekteb-i Harbiye de aynı nitelikteydi. Bütün bu okullar, kabul ettikleri öğrencilere ilk öğretime esas teşkil eden bilgileri vermekten başladıkları için tahsil müddeti uzayıp gidiyordu. Bu sebepledir ki, Askerî Tıp ve Harp Okulları ilk mezunlarını on beş yıl içinde verebildiler. Bkz. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi. Islahat Fermanı Devri 1856-1861**, c.VI, Ankara 1983, TTK. Basımevi, s. 174.

3.7.2. Resmî Açılış Töreni ve İlk Sınavlar

Yeni açılan *Mekteb-i Ulûm-ı Harbiyeyi* bizzat Sultan II. Mahmut ziyaret etti²⁰³ ve Serezli Yusuf Paşazade Yarbay Mustafa Mazhar Bey ilk defa olarak Harbiyeye Mektep Nazırı (Komutanı) tayin edildi (1834-1836).²⁰⁴

Fiilen öğretime başlayan Harbiyenin resmî açılışı için gerekli hazırlıklar tamamlandı. Eğitime başladıktan sekiz ay sonra, 5 Rebüevvel 1251 (1 Temmuz 1835) tarihinde Sultan II. Mahmut Harbiyeyi tekrar ziyaret etti ve bu ziyaretle okulun resmî açılış töreni yapıldı.²⁰⁵ Harp Okulunda ilk sınavlar da okulu ziyaret eden Sultan II. Mahmut'un huzurunda icra edildi²⁰⁶, daha sonra da Padişahların huzurunda yapılması geleneksel bir hale dönüşen bu sözlü sınavlara "*Huzur İmtihanları*" adı verildi. Harbiyenin açılışı ile birlikte, subay yetiştirme müessesesi Enderun'dan Hüsrev Paşa gibilerin köle yetiştiren dairelerinden çıkarılmış oldu. Askerî eğitime önem veren II. Mahmut'un hükümdarlığı, yalnızca batıya karşı yeni bir bilinçlenme ve hayranlık değil, devletin yaşaması, teknolojik açıdan ilerlemiş olan Avrupa'ya karşı ayakta durabilmesi için geleneksel Osmanlı tutumunun değiştirilmesi gerektiği duygusunu da uyandırmıştı.²⁰⁷

3.7.3. Mekteb-i Harbiyede Yapılan İlk Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nde, kıyafet değişikliği yapıldığı zaman zihniyetin de değişeceğine inanılırdı. Bu sebeple, yeni kurulan Harbiyede ilk düzenlemeler öğrencilerin kıyafetlerinden başladı. Namık Paşa ilk iş olarak askerî öğrenci kıyafetlerine önem verdi. Sürekli olarak rahle üzerinde kitap okuyan öğrencilerin hem vücut yapıları bozuluyor, hem de gayr-i ihtiyarî de olsa bu öğrencilerin başları hep öne doğru eğik duruyordu.

²⁰³ BOA , *Hatt-ı Hümayûn*, Belge No: 24137

²⁰⁴ Yarbay Mustafa Mazhar Bey, Asakir-i Mansûre'ye er olarak girdi. 1248'de (1832) Binbaşı, sonra da Alay Emini oldu. Harbiye Nazırlığında iki yıl kaldıktan sonra Mirliva ve Ferik oldu. Berkes, *a.g.e.*, s.581, dipnot 41; 1834-1883 yılları arası Kara Harp Okulu Komutanlarının listesi için bkz.Ek-8.

²⁰⁵ Berkes, *a.g.e.*, s.190.

²⁰⁶ *Takvim-i Vekayi*, Sene 1251, Sayı 107.

²⁰⁷ Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c.2, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1983, E Yayınları, s. 79.

Namık Paşaya göre öğrencinin başı daima dik olmalıydı. Paşa, Harbiyelilerin dik yürümelerini ve “farklı” olmalarını istiyordu. Bu düşünceden hareketle Namık Paşa, öğrencilerin başlarını dik tutmaları için ceketlerinin yakalarını çok sert bir kumaştan yaptırttı.²⁰⁸ Harbiye öğrencilerine yaptıırılan elbiseler, erlerin elbisesine benziyordu ama rengi asma yaprağı yeşiliydi. Öğrencilerin okul dışında giymiş oldukları haricî elbiselerinin etekleri dizden on beş santim kadar yukarıda altı çift düğmeli, çift göğüslü, asma yaprağı yeşili kumaştan dik yakalı setre biçimindeydi.²⁰⁹ Bellerindeki kemere çengelle bir de meç kılıç takarlardı.

Ders notlarının ve kitapların devamlı olarak rahle üzerinde okunmasının öğrencilerin vücut sağlığı bakımından uygun olmadığına inanan Mehmet Namık Paşa, rahleyi kaldırtarak yerine sıra koydurdu.²¹⁰ Öğrencilerin tamamı bir bütün olarak bir tür kır renkli çuhadan elbise giyip meç takmaya başladılar. Kol ve yakalarında herhangi bir işaret yoktu.²¹¹ Böylelikle modern bir dersane ortamı sağlanmış oldu. Ancak, Harbiyenin gerçek anlamıyla modern bir askerî eğitim kurumu durumuna gelmesi için zamana ihtiyaç vardı. Çabalara rağmen araç, gereç ve kitap yok gibiydi. Yeni açılan Okula öğrenciler ve personel sığmadı, okul sürekli taşınmak zorunda kaldı. Farklı binalarda ve dağınık bir şekilde eğitim verilmeye çalışıldı, nitelikli öğrenci ve öğretmen bulunamadı. Harbiyenin ilk öğretmenlerinin çoğu Mühendishane mezunları ile okul bölüklerinden yetişen subaylardı.²¹² Öğretmenlerinin bir kısmı işlerine bağlı ve yetenekli, ama pek çoğu yeteneksizdi.²¹³ Öğrencilerin pek azı yüksek öğrenime hazırlıklı olduklarından hazırlanan geniş programlara karşı okullar hâlâ matematik, tarih ve coğrafya gibi temel bilgileri vermek zorunda kalıyorlardı.²¹⁴ Aslına bakılırsa Harbiye, 1837 yılına kadar ciddi bir eğitim veremedi ve yapılanlar kâğıt üzerinde kaldı. Harbiyenin eğitim tarihi de işte böyle sorunlarla başladı...

²⁰⁸ Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 184.

²⁰⁹ Nurettin Sevin, **Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayını, s. 223. İlk Harbiyeli Kıyafeti İçin bkz. Ek-9 .

²¹⁰ Sinaplı, **a.g.e.**, s.67.

²¹¹ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.18.

²¹² Berkes, **a.g.e.**, s.190.

²¹³ Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s.7.

²¹⁴ Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s.79

3.7.4. Mekteb-i Harbiye’de İlk Eğitim Kuruluşu, İlk Tabur Teşkilatlanması ve Temel Kurallar

Mekteb-i Harbiyenin resmî açılış töreni 1 Temmuz 1835 tarihinde yapıldı. Okul, tabur teşkilatına göre düzenlenmiş ve sekiz kısma ayrılmıştı.²¹⁵ Okulun ilk beş kısmı bugünkü ilkokul, altı, yedi ve sekizinci kısımlar orta okul ; “İkinci Mektep” denilen kısım ise lise sınıf karşılığı kabul ediliyordu. Öğrencilerin sınıflarına göre okumuş oldukları dersler aşağıdaki gibiydi.

SINIFLAR	DERSLER
1	Mübedîler (acemiler) olarak adlandırılıyor, acemiler kum üzerine parmaklarıyla yazı ve rakam yazmayı (<i>sülüs ve rakam-ı meşk</i>) öğrenip yarım dairelerle iki harfli kelimeler ve elif be cüzü (parçaları) okuyorlardı. ²¹⁶
2 - 3	Üç harfli kelimeler ile amme cüzü (genel parçalar) öğreniyorlardı
4 - 5	İlm-i hâl (din kaidelerini öğretmek maksadıyla yazılmış kitaplar) ve akaid-i İslamiyye ve diniyelerini (İslam ve din kaidelerini öğretmek maksadıyla yazılmış kitapları, kuralları , inanışları) taş tahtalarına yazar ve yarım dairelerde pekiştirirlerdi.
6	Askerî Talimnâme ve Kanunnâme okurlardı.
7 - 8	Tuhfe ²¹⁷ ve Nuhbe ²¹⁸ ve Rik’a yazısı ve karalama öğrenirlerdi. ²¹⁹
2 NCI MEKTEP (Lise Kısmı)	İkinci mektep denilen lise kısmında; yetenekli olan öğrencilerden 100 tanesi seçilir ve bu öğrencilere İlm-i Hesap, Mecmuat-ül Mühendisîn, Harita Tersimi, Topografya Ameliyatı, Ameliyat-ı Hendese ve İlm-i Hendese ²²⁰ dersleri öğretilirdi.

Okulun ilk açıldığı dönemde Hendese (Geometri), Cebr ü mukabele (Cebir), Cebirin Hendeseye Tatbiki, İlm-i Menâzır (Perspektif, Manzara), İlm-i Kat’ı Mahrûtiyyât (Konik Kesitleri), İlm-i Tefâzül-i Tamâmî, Cerr-i Eskal (ağır yükler, ağır şeyler), İlm-i Hey’et (Astronomi), ilm-i Hikmet Tabîiyye (Fizik Bilgisi), İlm-i Hâl ü Terkib-i Ecsâm (Kimya) (Cisimlerin sentezi), Fransızca. İstihkâmât-ı Hafife ve

²¹⁵ **Takvim-i Vekayi**, sene 1251, s.107

²¹⁶ “Bu yarım daireler şimdiki kavisler gibi olmayıp iki uçları duvara tutturulmuş bir demir çemberden ibaretti. Bir metre yüksekliğinde olan bu çember içine sınıf başı Efendi girip diğer Efendilerde dışında ayakta bulunur (ders) çalışılırdı” . Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.14.

²¹⁷ **Tuhfet-ül-letâif** = XV. Asır bilginlerinden Abdülcebbar Oğlu Ahmed adında bir zatın eseridir. Ahlak ve (dinî) öğüt içeriklidir.

²¹⁸ **Nuhbe-i âmâl** = Sümbülzade Vehbi’nin yazdığı Arapça ve Farsça gramer kitabı.

²¹⁹ **Takvim-i Vekayi**, Sene 1251, Sayı.107.

²²⁰ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara 1985, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, s.127.

Sakile (Hafif ve Ağır İstihkâmlar), Tombaz Köprü Kurmak, Resim, Harita İnşası, Top ve Tüfenk ve Şiş Ta'limleri, Piyade ve Süvari Ta'limleri, İlm-i Sibâhat (Suda Yüzme) derslerinin okutturulmasına karar verilmesine karar verildi²²¹. Ancak, öğrencilerde ve eğitici kadrolarda daha evvel ifade edilmiş olan yeterli eğitim altyapısı olmadığı için bu dersler verilemedi. Programda yer almasına rağmen, Süvari ve Topçu ta'limleri ve öğretimi de yoktu. Hendese, Cebir, İlm-i Tefâzül-i Tamâmî, İlm-i Kat'ı Mahrûtiyyât, ilm-i Hikmet-i Tabîyye, Mihanik, Kimya, Köprücülük, Balistik ve Fransızca gibi derslerin de ancak 1846 yılından sonra okutulmasına başlanabilecekti.²²²

Yeni açılan Harbiyede görevlendirilen personel bir tabur halinde teşkilatlandırıldı, ²²³ öğrencilere bir takım sorumluluklar verildi. Bu çerçevede; koşularında gece nöbet beklemek, mutfakta yemek pişirtmek ve taşımak, karavana silmek, yatacağı ve oturacağı yerleri süpürmek gibi askerî hizmetler dönüşümlü olarak öğrencilere aitti²²⁴.

Öğrencilere senede altışar kat çamaşır verilecek, yiyecek ve giyeceklerinin temiz olmasına özen gösterilecekti. Her hafta başı öğrencilerin demirbaş eşyası kontrol edilecek ve eksikler tamamlanacaktı. Namazlarını beş vakit camide kılmak, okunup icra olunacak her derse katılmak mecburi idi. Derslere trampetle girilip çıkılacak ve birbirlerine terbiyeye aykırı sözler söyleyen öğrenciler cezalandırılacaktı.

²²¹ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.17 ; **Takvim-i Vekayi**, Sene 1251, Sayı.107; Akyüz, **a.g.e.**, s.127.

²²² Berkes, **a.g.e.**, s.190 .

²²³ Bu taburda görev alanlardan bazıları şunlardı: Kolağası Selim Efendi (Ferik Selim Paşa), Sol Kolağası Mahmut Efendi (vefat), Yüzbaşı Mehmet Efendi (Eski Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Paşa), Teğmen Abdi Efendi (Çırpanlı Abdülkerim Nadir Paşa), Yüzbaşı Kasım Paşalı Ali Efendi (vefat), Yüzbaşı Ali Efendi (Mirliva Kara Ali Paşa), Yüzbaşı Mustafa Ağa (Binbaşı Kalpaklı Mustafa Ağa), Teğmen İbrahim Efendi (Merhum Ferik 1.Ferik İbrahim Paşa), Teğmen Arif Ağa (vefat), Koca Mustafa Paşalı Çavuş Ahmet Efendi (Miralay Ahmet Bey), Çengelköylü Çavuş Ahmet Faik efendi (Feriklikten atılma Ahmet Faik Paşa), Selanikli Çavuş Halil efendi (İstihkâm Miralayı iken vefat etmiştir), Çavuş Ömer Fevzi Efendi (Müşir Ömer Fevzi Paşa), Çavuş Abdullah Efendi (Yarbay Abdullah Bey) , Zeyrekli Çavuş İbrahim Efendi (vefat), Bursalı Çavuş Hasan Efendi (vefat), Çavuş Ramiz Efendi (Ferik Ramiz Paşa), Üsküdarlı Çavuş Ahmet Bey (Suriye'de vefat eden Ahmet Paşa) ve diğerleri. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.12-14.

²²⁴ **Takvim-i Vekayi**, Sene 1251, Sayı 107

3.7.5. Mekteb-i Harbiyede Yeni Sistem Arayışları

Harp Okulunun kuruluşuyla birlikte, III. Selim iktidarından beri kafaları kuralayan ve birçok ıslahat girişimine konu olan “*Osmanlı ordusunu modernize etme*” sorunu da tekrar önem kazandı. Kuruluş yıllarındaki Harp Okulu eğitim ve öğretim sistemi, Avrupa’daki benzeri okulların seviyesinde olmaktan çok uzaktı. Okulda okutulan dersler arasında Kur’an okuma, Arapça, Farsça ve İlmihal gibi dinî içerikli derslerin bulunması, dönemin ıslahatçılarının-okulun adı ve amacı ne olursa olsun medrese eğitim sisteminin etkisinden kurtulamadıklarını göstermekteydi.²²⁵ Eğitim malzemelerinin ve nitelikli öğretmenlerin yetersizliği okulun verimliliğini engelliyordu.²²⁶

Orduya yepyeni bir ruh ve canlılık verilmeliydi. Eğitimde en önemli unsurun öğretmenler olduğuna inanan Sultan II. Mahmut, öğretmen kadrosunun bilgili subaylardan oluşması gerektiğini savunuyordu. Bu amaçla, yeni açılan Mekteb-i Harbiyeye öğretmen olarak yetiştirilmek üzere 1835 yılından itibaren Avrupa’ya subaylar ve öğrenciler gönderildi.²²⁷

İlk grupta yer alan ve Mühendishane’den yetiştikleri anlaşılan Bekir, Emin, Halil, Tevfik ve Derviş Bey’ler İngiltere’ye gönderildiler.²²⁸ Yine 1835 yılı içerisinde daha sonra Tanzimat döneminde önemli roller alacak olan ve Harbiyeden seçilen 8 personelin 4’ü Viyana’ya²²⁹, 1’i Berlin’e²³⁰ ve 1’i Paris’e²³¹ ve 2’si de Londra’ya²³² gönderildi.

²²⁵ İsrail Kurtcephe-Mustafa Balcıoğlu, **a.g.e.**, s. 53.

²²⁶ Hale, **a.g.e.**, s.29

²²⁷ “...*Hakan-ı mağfur Sultan II. Mahmud Hazretleri destekleriyle kurdurmuş oldukları şu askeri okulun az bir zaman zarfında gelişme göstereceğine inandıklarından vakt-i zamanında Okula öğretmen tedarik etmek, bilgili ve teknik bilgi sahibi subaylar yetiştirmek hususundaki emel ve arzusuyla aşağıdaki subayları ve öğrencileri tahsil için Avrupa Başkentlerine göndermişlerdir.*” Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.18-19.

²²⁸ Berkes, **a.g.e.**, s. 581, d. 43.

²²⁹ 1835 tarihinde tahsil için Viyana’ya gidenler: 1- Mülâzım Abdülkerim Efendi (Çırpanlı Abdülkerim Nadir Paşa), 2- Mülâzım İbrahim Efendi (Firik İbrahim Paşa), 3- Çavuş Üsküdarlı Ahmed Bey (Şam valisiyken ölen Ahmed Paşa), 4- Firarî Ahmed Fevzî Paşa kölelerinden Rüstem Efendi (Firik Rüstem Paşa)’dir. Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.19.

²³⁰ 1835 tarihinde tahsil için Berlin’e Yüzbaşı Mehmed Efendi (Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa) gitmiştir. Niyazi Berkes, Yzb. Mehmed Efendinin Viyana’ya gittiğini belirtmekte ise de (Berkes, **a.g.e.**, s. 581, d. 43) Yzb. Mehmed Efendi, Viyana’ya değil Berlin’e gitmiştir (Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.19).

Viyana, en çok askerî öğrenci gönderilen kültür merkezlerinden birisiydi ²³³. Öğrencilerin eğitim-öğretimleri, yiyecek ve giyeceklerinin temini işleriyle ilgilenmesi için Padişahın isteği üzerine Havzlab isimli bir Topçu Albayı görevlendirilmiş ²³⁴, Viyana’da bir de öğrenci müfettişliği teşkil edilmişti.

Yurt dışına gönderilen öğrenciler, önce gittikleri ülkenin dilini öğreniyorlar, öğrenim yapabilecek seviyeye geldikten sonra asıl öğrenimlerine başlıyorlardı. Bu uygulama öğrenim süresinin ve buna bağlı olarak masrafların da artmasına sebep oluyordu. Viyana’ya gönderilen bir öğrencinin aylık masrafı 16.974 kuruş iken öğrenci başına ödenen aylık miktar 1061 kuruştur. Bu miktara, yol harcırahları, cep harçlıkları ve giyim masrafları da dahil değildi. 1841’de, Miralay Havzlab masrafların zamanında karşılanmadığından şikayet ederek, kendisine her ay 30.000 kuruş avans verilmesi talep ediyordu.²³⁵

Viyana’da bulunan öğrencilerin kendi bildikleri gibi hareket etmeleri de başka bir sıkıntının kaynağıydı. Öğrenciler bir devlet kurumunda değil, kiraladıkları evlerde kalıyor, birçok dersi özel olarak tutulmuş hocalardan alıyorlardı²³⁶. Bu durum, öğrenciler üzerinde kontrolü güçleştiriyor ve öğrencilerin istenmeyen yönlere sapabileceklerini de ortaya çıkarıyordu.

Paris’e gönderilen öğrencilerin durumu da Viyana’dakilerden farklı değildi. Buradaki Harbiye öğrencilerinin aylık masrafı da aşağı yukarı 1000 kuruş civarındaydı ve ödenek yeterli değildi. Harcamalarda kısıtlamalara gidiliyor, öğrenciler geçim sıkıntısı çekiyordu. Paris’te, öğrenciler “*Mekteb-i Osmaniye*”

²³¹ 1835 tarihinde tahsil için Paris’e Enderûn-u Hümayûndan Tevfik Efendi (Erkân-ı Harp Reislerinden Ressam merhum Tevfik Paşa) gitmiştir. Tahsin Ünal, 1835’te Paris’e gönderilen öğrenci miktarını 2 olarak belirtmektedir ki doğrusu 1’dir. Bkz. Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 11, Ağustos 1968, s. 40.

²³² 1835 tarihinde tahsil için Londra’ya gidenler: 1- Humbarahaneden Alay Eminî Emin Bey (Beşinci ordu Müşiri Emin Paşa) ve 2- Zabitanandan Sol Kolağası Selim Efendi (Ferik Selim Paşa)’dır. Bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.19-20.

²³³ **BOA , Hatt-ı Hümayûn**, Belge No: 46423 A-B-C .

²³⁴ “...Viyana’ya gönderilecek subaylar için Sultan Mahmud Han Hazretlerinin Avusturya İmparatoru Hazretlerini haberdar etmesi üzerine Viyana’dan Topçu Miralaylarından “**Havzlab**” celb olunmuş ve padişahın huzuruna kabul edilerek Padişah tarafından kendisine güzel sözler söylenmiş ve adı geçene öğrencileri Viyana’ya beraberce götürülmeleri ve tahsil-i ulum ve fûnûn ettirmeleri hususunda ayrıca tavsiye ve tenbih buyurulmuştur...” Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.20.

²³⁵ **BOA, Cevdet Maarif** , Belge No: 439.

²³⁶ **BOA, Cevdet Maarif** , Belge No: 179.

olarak adlandırılan binada kalıyorlardı.²³⁷ Bu öğrencilerin sorun ve ihtiyaçları için de Viyana'dakine benzer bir Türk öğrenci müfettişliği kurulmuştu. Fransız Elçiliğinden Osmanlı Hükümeti'ne gönderilen raporda, Paris'te bulunan Türk öğrencilerinin geçim sıkıntısı çektiklerine değiniliyor, öğrencilere ayrılan paranın giyim, kuşam ve okul masraflarını karşılayamayacak kadar az olduğu belirtiliyordu. Elçilik, öğrencilerin öğrenimlerine devam etmeleri isteniyorsa her öğrenciye bir defaya mahsus olmak üzere hemen 300'er frank verilmesini, cep harçlıklarının 100 kuruşa çıkarılmasını, hepsinin yüzbaşı rütbesine terfi ettirilmesini, hasta Aziz Efendinin tedavi giderleri için de 873 frank gönderilmesini istiyordu. Bunun üzerine öğrencilerin öğrenimlerini tamamlamaları için maaşlarının 200 Franka yükseltilmesine, cep harçlıklarının 100 kuruşa çıkarılmasına, öğrencilere 300 Frank avans verilmesine, rütbelerin de yüzbaşılığa yükseltilmesine karar verildi.²³⁸ Ancak, maliyetlerin yüksek olması sorunu bir türlü aşamadı. Devlet, kendi iradesiyle gönderdiği öğrencilerine yetecek kadar ödeneği temin edemedi ve Paris'teki askerî öğrenciler Mehmet Ali Paşanın okuluna devredildi.²³⁹

Londra, Mekteb-i Harbiyenin tahsil için öğrenci gönderdiği merkezlerden biriydi. Okul açılmadan önce de 14 personel yetiştirilmek maksadıyla Londra'ya gönderilmişti.²⁴⁰ Ancak, okulun açılmasından sonra İngiltere'nin uzaklığı ve masraflar göz önüne alınarak - *daha önceki öğrenci listesinde adı geçen* - Emin Bey²⁴¹ ve Selim Efendi Londra'ya gönderildi.

Avrupa'da Türk öğrencilerin askerî eğitim gördükleri merkezlerden birisi de Berlin oldu. Buraya ilk olarak 1836'da -*daha önceki öğrenci listesinde adı geçen*-

²³⁷ Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C.2, İstanbul 1939, s.363.

²³⁸ **BOA** , **İrade-i Hariciye**, Belge No: 4764.

²³⁹ 1848 yılında Paris Elçiliğinden Seraskerliğe, Paris'teki Harbiye öğrencileriyle ilgili bir rapor gönderildi. Raporda, uzun süredir Paris'te öğrenim gören öğrencilerin devlete pahalıya mal oldukları ama iyi yetişmedikleri belirtilerek buradaki öğrencilerin Mehmet Ali Paşanın Paris'te açtığı okula devredilmesinde maddi ve manevi yararlar olduğu öne sürüyordu. Sonuçta, bu rapor kabul edildi ve öğrenciler Mehmet Ali Paşanın okuluna devredildi. Fransız Saint Cyr. Harp Okulu'na devam edecek askerî öğrenciler ihtiyaç duydukları ön koşul bilgileri ve Fransızca'yı burada öğreneceklerdi. Oysa, Mısır Valisi tarafından açılan bu okulda Paşanın kendi çocukları, Mısır Hanedanı ve ileri gelenlerinin çocukları okuyorlardı. **BOA** , **İrade-i Hariciye**, Belge No: 2161.

²⁴⁰ **BOA** , **Hatt-ı Hümayûn**, Belge No: 46582.

²⁴¹ 1841-1846 yılları arasında Harp Okulu Komutanlığı yapan Emin Paşa'dır.

Yüzbaşı Mehmed Efendi gönderildi.²⁴² Daha sonraki dönemlerde de muhtelif öğrenci grupları Berlin'e gitti.²⁴³ Yurtdışına gönderilen öğrencilerin ortak sorunları da hep parasızlık oldu. Yurt dışına öğrenciler gönderilmesine ve sistem içerisinde yeni düzenlemeler yapılmasına rağmen ordunun teşkilâtı, eğitimi ve yönetimi hususlarında halen büyük sıkıntılar yaşanmaktaydı. Nitelikli bir kadro oluşturulamamış, güçlü bir hiyerarşik yapılanma oluşturulamamıştı.

Mevcut sıkıntılara son vermek isteyen Sultan II.Mahmut'un isteği üzerine Helmuth von Moltke Türkiye'ye davet edildi. KASIM 1835'te Türkiye'ye gelen Moltke²⁴⁴, II. Mahmut'un "*hedefine ulaşması için Osmanlı Devleti dışındaki her türlü otoriteyi yerle bir etmesinin ve bütün iktidarı elinde toplamasının şart olduğunu*" düşünüyordu. Moltke'ye göre II. Mahmut, "*kendi binasını yapmak için zemini temizlemeliydi*".²⁴⁵

Prusyalı subaylardan oluşan küçük bir ekibi beraberinde danışman olarak Türkiye'ye getiren Helmuth von Moltke, Türk ordusu ile Alman ordusu arasında bugüne kadar süren bağın temellerini attı. Yabancı ülkelerden subaylar getirilerek ordu eğitimi ihtisas adamlarına bırakıldı.²⁴⁶ Mansure ordusunun düzenli birliklerinin örgütlenmesi daha da geliştirildi.²⁴⁷

1836 yılında, ordunun teşkilât ve eğitimini denetlemek ve yönetmek için "Dâr-ı Şûra-ı Askerî" kuruldu.²⁴⁸ Yabancı ordularda tatbik edilen usullerin öğrenilmesi ve bunlardan gerekli olanlarının Osmanlı ordusuna alınması için bir

²⁴² Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.19.

²⁴³ Bkz. **BOA**, **İrade-i Hariciye**, Belge No: 149.

²⁴⁴ Jehuda L.WALLACH, **Bir Askerî Yardımın Anatomisi**, çev. F. Çeliker, Ankara 1977, Gnkur. Basımevi, s.7-117 ; Alman-Prusya Askerî Heyetlerinin görevlendirilmesi ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Hayrullah GÖK-Mesut UYAR, "Birinci Dünya Savaşındaki Alman Askerî Yardım Heyetinin Bilinmeyen Bir Yönü. Bir Arşiv Yağmasının Hikayesi", **Toplumsal Tarih Dergisi**, C. 14, sayı 83, Kasım 2000, s.4-11 .

²⁴⁵ Dankwart, **a.g.m.**, s. 374-375.

²⁴⁶ 1835 yılı Aralık ayı ortalarında İstanbul'a gelen Miss Julia Pardoe, anılarında bu tespiti doğrulamaktadır : "... Azmi Bey'in dairesinden çıkmadan önce, saygılarını sunmaya gelmiş birkaç muallimle tanıştırdığımızı söylemeyi unuttum. Bunlar arasında en dikkate değer olanı Sadık Ağa'ydı. Dönme bir Prusyalı olan bu adam Fransızca, İtalyanca ve Türkçe'yi akıcı konuşuyor, İngilizce'yi de epey biliyor...." . Pardoe, **a.g.e.**, s.117.

²⁴⁷ Hale, **a.g.e.**, s.29.

²⁴⁸ Karal, **Osmanlı Tarihi**, **a.g.e.**, c.VI, s. 156 ; Çadırcı, "Anadolu'da Redif...", s. 65.

“Tercüme Odası” kuruldu.²⁴⁹ Yine aynı yıl, Harbiyeden 4 öğrenci daha seçilerek eğitim için Viyana’ya gönderildi.²⁵⁰ Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere, Osmanlı Devleti, yurt dışına eğitim amacıyla pek çok öğrenci gönderdi. Yurtdışında öğrenimlerini tamamlayıp yurda dönen öğrencilerden bir kısmı değişik rütbelerle, idareci ve öğretmen subay olarak askerî kurumlarda görevler aldılar. Ancak bu mezunlardan çöküş sürecini yaşayan yönetimler tam anlamıyla istifade edemediler.

Mekteb-i Harbiye için yeni arayışlara devam edilirken, 1836’da Hassa Müşiri Ahmed Paşanın teklifi, Serasker Hüsrev Mehmed Paşanın onayı ve Sultan II. Mahmut’un İrade-i Seniyyesiyle Mustafa Mazhar Beyin yerine *Albay Azmi Bey* Okul Komutanlığına getirildi (1836-1837).²⁵¹

Albay Azmi Bey zamanında dersaneler, yemekhaneler, sınıflar ve salonlar güzelleştirildi.²⁵² Tahsil için gerekli her çeşit alet ve malzemeler ile matbaa malzemeleri Avrupa’dan satın alındı ve getirildi.²⁵³ Becerikli öğrencilerden birkaç tanesi seçilerek Okul matbaasına verildi ve askerî konuların basılmasına başlandı.²⁵⁴ Büyük bir ulusal eğitim kurumu ve hassa ordusunun beşiği olarak kabul edilen Mekteb-i Harbiye için hiçbir masraftan kaçınılmadı.²⁵⁵ 1836 yılında Harp Okulu

²⁴⁹ Karal, **Osmanlı Tarihi**, a.g.e., c.VI, s. 156-157 ; Çadircı, “Anadolu’da Redif...”, s. 65. ; Tercüme işleriyle vakit kaybetmek istemeyen Mehmet Ali Paşa, bilinçli olarak subay adaylarını Anadolu ve Rumeli’den topladı.Yeni kurduğu ordunun resmi dili de Türkçe idi. Bütün emir-komuta, muhabere ve yazışmalar Türkçe olduğu gibi askerî yayınlar da Türkçe basılıyordu. 1820 başlarında kurulan Bulağ Matbaasının ilk 20 yıllık döneminde basılan 240’tan fazla çoğunluğu askerî eserin büyük bir kısmı Türkçeydi. Bkz. Gerçek, **a.g.e.**, s.129-132.

²⁵⁰ 1836 tarihinde tahsil için Viyana’ya gidenler: 1- Üsküdarlı Abdi Bey (1884 yılında Trablusgarp’ta vefat eden Mirliva Abdi Paşa), 2- Silivri’li Ali Efendi (Erkân-ı Harp Miralayı iken vefat etmiştir), 3- Çırpanlı Ahmed Hakkı Efendi (1850 yılında Yemen’de şehit olan Binbaşı Hakkı Efendi), 4- Rumelili Ahmed Mazhar Efendi (Ferah Mazhar Paşa)’dır. Bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.20-21; Tahsin Ünal, 1836’da Viyana’ya gönderilen öğrenci miktarını 3 olarak belirtmektedir ki doğrusu 4’tür. Bkz. Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, **a.g.m.**, sayı : 11, s. 37.

²⁵¹ Mehmet Esat,**a.g.e.**, s.21.

²⁵² Julia Pardoe, lancaster sisteminin uygulandığı ifade ettiği matematik dershanesi gezerken “... bu salon, o zamana kadar bu ülkede gördüklerimin en güzeliydi...” demektedir. Dershanenin ayrıntıları için bkz. Pardoe, **a.g.e.**, s.118-119.

²⁵³ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.12.

²⁵⁴ “İlk defa olarak basılan bir cüz mürûr tezkiresi (geçit muhtırası) padişah tarafından beğenildi ve takdir edildi.” Mehmet Esat,**a.g.e.**, s.21.

²⁵⁵ “... Merdivenle aşağıdaki kemerli bölüme girdik. Burası matbaaydı. Her tarafta hareket vardı. Dizgiciler harfleri diziyor, matbaacı çıraqları silindirleri döndürüyor, genç ve oğlanlar basılmış

(Tabur-ı Mekteb-i Ulûm-ı Harbiyye-i Şâhane) altı bölük haline getirildi. Muhtelif bölgelerden getirilen idareci subay ve astsubaylar bu bölüklerde görevlendirildi.

Tüm çabalara rağmen, Azmi Bey döneminde arzu edilen batı tipi reformlar yapılamadı. Azmi Bey, iyi niyetliydi ancak modern ordu sistemleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildi.²⁵⁶ Okulun genel görünümü, temizliği ve imkanları çok iyiydi ama askerî hiyerarşinin en önemli özelliklerinden biri olan “*sınıf geçmenin ve terfiinin belirli kriterlere bağlı olması*” hususu göz ardı ediliyordu.²⁵⁷ Okul yetkililerinin “*gözüne giren*” öğrencinin taltif edilmesi veya bir üst sınıfa geçirilmesi zamanla öğrenciler arasında sorunlara, husumetlere hatta kasıtlı ihbar ve iftiralara sebep oldu.²⁵⁸

Disiplinsizlik olarak algılanabileceği korkusuyla öğrenciler, kendi yaratıcı fikirlerini beyan edemediler. Duygular bilime, arzular kabiliyete ve eyleme dönüşemedi. Gözlem ve araştırma fırsatı genç öğrencilere verilmediğinden bilgili, birikimli ve modern subay tipi yaratılamadı. Taklitçi bir nesil oluştu.²⁵⁹ Sonuçta;

kâğıtları katlıyor ve ciltçiler bunları dikiyorlardı. Her şey temizdi, düzenliydi ve iyi işliyordu...” Pardoe, **a.g.e.**, s.120.

²⁵⁶ “... Mektebin askerî kumandanı Azmi Bey, kendisini neredeyse mektebin dört duvarı arasında sürekli bir mahpus durumuna sokan şevkle ve şimdiye kadar ne zorlukların ne de düş kırıklıklarının yok edemediği bir coşkuya sahip olmakla birlikte, üzerine yıkılan ağır sorumluluğu yeterince taşıyamayacak kadar genç ve tecrübesiz...” Pardoe, **a.g.e.**, s.126.

²⁵⁷ “... ne var ki mektep, kurulmasına gerekçe oluşturan önemli amaca ulaşmak için zorunlu olan temel koşullardan tamamen yoksun...” . Pardoe, **a.g.e.**, s.121.

²⁵⁸ Miss Julia Pardoe bu hususu şöyle ifade etmektedir: “...Mektep özellikle ordu için bir beşik olarak kurulduğundan, talebelerin bütünü hırsı bu noktaya yoğunlaşmış durumda : Hâl ve gidişin pekiyi olması ya da olağandışı çalışkanlık askerî rütbede bir kademe yükselmeye ödüllendiriliyor; yani yetkililerin amaçladığı gerçekleşirse, kabiliyetli ve terbiyeli bir genç, mektepten bir zabıt olarak çıkabilir ve kendinden önce çıkan pek çok kişinin ki son bulurken, o yaşamdaki gerçek mesleğine başlayabilir...” Pardoe, **a.g.e.**, s.118.

²⁵⁹ “ ... Ne yazık ki, en iyi niyetler ve en samimi gayretler, mektebin başarılı olması için gereken kabiliyet ve tecrübenin sancılı boşluğunu dolduramıyor. Duygular bilime ve arzular kabiliyete dönüşebilseydi, Mekteb-i Harbiye ihya olurdu.Çünkü talebeler öğrenmeye hevesli ama imkânları sınırlı olunca, ister istemez elde ettikleri sonuçlar da önemsiz kalıyor. Hüzüün verici hakikat şu ki, talebenin yorulmak bilmeyen alışkanlıkları, takdire değer uysallıkları ve ümit vaat eden kabiliyetleri onları yalnızca belli bir noktaya getirebiliyor. Ne kadar çaba gösterecekler de, bu noktanın ötesine yardım olmaksızın ilerlemeleri imkânsız. Türk gençleri açısından bu özellikle geçerli, çünkü tabiatları yaratıcı olmaktan çok taklitçi.... Avrupa'daki öğrencileri büyük ölçüde zihni kaynaklarına dayanmaya yönlendiren gözlem ve bireysel araştırma fırsatlarından da yoksunlar....” Pardoe, **a.g.e.**, s.121.

büyük umutlar bağlanan “kusursuz makine” bir türlü çalıştırılmadı ²⁶⁰ ve Osmanlı yönetimi, Mısır’da Mehmet Ali Paşanın kurmuş olduğu Harp Okuluna benzer bir okul vücuda getiremedi. Sistemin düzeltilebilmesi için Mısır askerî sistemini bilen bir komutana ihtiyaç vardı ve nihayet, uzun süre Mısır’da bulunmuş olan ve Mısır askerî sistemini iyi bilen *Selim Satı Paşa* (1837-1841) Harp Okulu Komutanlığına getirildi. ²⁶¹

3.8. 1837 Nizamnamesi ve Mekteb-i Harbiyede Yapılan Yeni Düzenlemeler (1837-1839)

Harbiyenin üçüncü Nazırı (Komutanı) olan Selim Satı Paşa döneminde, Mekteb-i Harbiyenin çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir düzeye getirilmesine yönelik arayış ve girişimler yoğunlaştı. Harbiyedeki ilk önemli ıslahatlar bu dönemde yapıldı. Paşanın Mısır’da “Askerî Okullar Kumandanlığı” yapmış olması ve Fransız askerî eğitim sistemini yakından tanınması Mekteb-i Harbiyenin müesseseseleşme sürecini hızlandırdı. ²⁶²

3.8.1. Öğretim Başkanlığının Kurulması

Selim Paşanın devraldığı Harbiyenin hem öğrenci alt yapısı, hem de öğretim kadrosu kuvvetli değildi. Üstelik öğretim sisteminin başında bir yetkili de bulunmuyordu. ²⁶³ Konuyla ilgili olarak Paşanın kaleme aldığı bir layiha sonrasında,

²⁶⁰ “...Bütün avantajlarına rağmen mektep, Pygmalion heykelinin canlanmadan önceki haline benziyor. Ruhsuz bir beden, akılsız bir madde, tam verimle çalışmasını ve hedefine ulaşmasını sağlayacak hünerli ve tecrübeli ellerden yoksun kusursuz bir makine !...” Pardoe, **a.g.e.**, s.121.

²⁶¹ Çalışmamızın bu bölümünde daha önce de adı geçen **Selim Satı Paşa**, aslen Manastırlıdır. Bab-ı Ali Divan Kalemî çalışanlarından iken Mısır valisi Mehmed Ali Paşanın Osmanlı Devleti’nden yazı işlerine vakıf ve devlet işlerini bilen personel talep etmesi üzerine Mısır’a gönderilmiştir. Kabiliyeti sayesinde Mısır’da önemli askeri görevlerde bulunmuş ve hem Mirliva, hem de Mısır valisinin damadı olmuştur. Kavalalı’nın Osmanlı Devleti’ne isyanı kendisine ağır geldiğinden (1249) (1833) tarihinde, Nizib Muharebesinde Osmanlı Devleti tarafına iltica etmiştir. 1251 Rebiülevvelinde (Mayıs- 1835) Selim Satı’nın uhdesine Feriklik rütbesi tevcih edilmiş ve Paşa, devletin mühim hizmetlerinde görev almıştır. Padişah tarafından Okul Komutanlığı görevine atanan Selim Satı Paşa (1257) (1841) tarihinde görevi sona erince Aydın valiliğine tayin edilmiştir. Ölümünden sonra cenazesi Üsküdar’da defnedilmiştir. Ayrıntılar için bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.21-23.

²⁶² “ Yabancı dil bilen ve çeviri yapan Selim Satı Paşa, ilk modern militer örgütlerin kurallarını koyan kişi sayılabilir” Berkes, **a.g.e.**, s.581, d. 43

²⁶³ “...Kurumun (Harbiye’nin) iç işleyişi, yetersiz oldukları son derece açık kişilere teslim edilmiş. Üstlendikleri veya kendilerine dayatılan görevin büyüklüğünü hiç kavramadıkları için, her yaptıkları işi yüzlerine gözlerine bulaştırmışlar....” Pardoe, **a.g.e.**, s.122.

okulda derslerin planlanması, kontrol edilmesi, öğretimin arzu edilen şekilde yürütülmesi için “*Ders Nazırlığı*” (Öğretim Başkanlığı) kuruldu. Mühendishaneden mezun olan *Binbaşı Kamil Bey* Albaylık rütbesiyle ilk defa olarak Okula Ders Nazırı (*Öğretim Başkanı*) olarak tayin edildi.²⁶⁴

H. 1253 (1837) yılında basılan bir Nizamname ile Harp Okulu’na giriş şartları, eğitim öğretimin hangi kurallara bağlı olacağı belirlendi.²⁶⁵ Buna göre, Harp Okulu’nda öğretmen olarak görev yapabilmenin şartları aşağıdaki gibiydi :

Birinci şart	: Müslim ve Mü’min olmak. Mezhep ve mesleği Kitāba ve Sünnete uygun olmak
İkinci şart	: Yaşı 25’ten az ve 45’ten yukarı olmamak
Üçüncü şart	: Cihadı ve askerliği sevmek, miskinlik ve tembellikten uzak olmak.
Dördüncü şart:	Ortaya çıkan olayları akıcı bir yazı ve düzgün bir ifadeyle anlatmaya, ortaya çıkan zorlukları örnekler ve kanıtlar getirerek ortadan kaldırmaya muktedir olmak.
Beşinci şart	: Huyca iyi, cana yakın olup gösterişten ve erkeğe yakışmayan davranışlardan uzak olmak. Ayrıca ağırbaşlı ve ciddi olmak, öğrenciler arasında saygı ve hürmet uyandırmak, bir baba gibi öğrencilere sevgi göstermek.
Altıncı şart	: İffet eksikliğinden, ayıp ve hoş karşılanmayan şeylerden uzak kalarak özellikle eğitmekle yükümlü oldukları öğrencilere örnek olmak. ²⁶⁶

Mekteb-i Harbiyeye öğretmen olmanın şartları belirlendikten sonra, aynı yıl içerisinde Mekteb-i Harbiyenin öğretim kadrosu ve görevli personeli de yukarıdaki şartlara uygun olarak yeniden düzenlendi. Maaşları netleşti²⁶⁷. Öğretmenler ile eğitimciler (ta’limciler) arasından en bilgili olanlar, diğer öğretmenler ile eğitimcilerle “baş hoca” ve “baş ta’limci” olarak reis olarak atandılar.²⁶⁸

²⁶⁴ Albay Kazım Bey, tecrübesizliğinden dolayı yetersiz kaldı ve görevinden alındı. Bir müddet Bab-ı Seraskeri matbaasında görev yapan Albay Kazım Bey, daha sonra Şam-ı Şerife gönderildi ve orada Mirivalık rütbesine kadar yükseldi. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.25.

²⁶⁵ **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 1 .

²⁶⁶ **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 3.

²⁶⁷ **BOA , MAL. MÜD.**, Belge No: 9002, 155-7 (27 Zilkade 1252).

²⁶⁸ **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 3 .

1837 tarihinde Mekteb-i Harbiye personel kadrosu aşağıda gösterilmiş olduğu şekilde düzenlendi :

MEKTEB-İ HARBİYE PERSONELİNİN		MAAŞI
ÜNVANI	ADI	
Hacegân-ı Mekteb-i Harbiye (Öğretmenler)	Hoca-i evvel (Baş Hoca) Ali Bey	1200 Kuruş
	Hoca-i Sanî (İkinci Hoca) Tahir Efendi	900 Kuruş
	Hoca-i Salis (Üçüncü Hoca) Abdülhalim Efendi	900 Kuruş
	Hoca-i Râbi (Dördüncü Hoca) Abdürrahim Efendi	900 Kuruş
Hulefâ (Öğretmen Yardımcıları)	Halife-i Evvel (Birinci Muavin) Hacı Ömer Efendi	750 Kuruş
	Halife-i Sanî (İkinci Muavin) İsmail Efendi	600 Kuruş
	Halife-i Salis (Üçüncü Muavin) Mehmed Efendi	600 Kuruş
	Halife-i Râbi (Dördüncü Muavin) Mehmed Efendi	600 Kuruş
Diğer Personel	Mümeyyiz-i ibârât ve Mütercim Mehmed Râşid Ef.	2000 Kuruş
	Mütercim Nurüddin Bey	1500 Kuruş
	Mütercim Ruhüddin Ef.	1500 Kuruş
	Mütercim İzzet Efendi	300 Kuruş
	Kâtib Naci Efendi	300 Kuruş
	Hâfız-ı Kutub (Kütüphaneci) Fethi Efendi	300 Kuruş
	Arabî Hocası Seyyid Hüseyin Efendi	300 Kuruş
	Meşk Hocası Râşid Efendi	300 Kuruş
	Muharrir Mahmud Efendi	150 Kuruş
	Bevvâb (Kapıcı) Mehmed Tevfik Efendi	100 Kuruş
Ferrâş (Temizlikçi) İsmail Efendi	100 Kuruş ²⁶⁹	

Mekteb-i Harbiyenin Öğretim kadrosu uygun bir hale getirildikten sonra dersler yeniden tertip ve tanzim edildi. Bu çerçevede, Harbiyenin mevcut öğrencileri dört sınıfa taksim edildi ve sınıfların her birine “*Mekteb*” adı verildi. Birinci Mekteb’te en kıdemliler başta olacak şekilde sınıfları yeniden düzenlenen Harbiyede 1837 yılında öğrenim gören öğrenci miktarları ile bunların başında görevli subay miktarları da şöyle idi :

²⁶⁹ BOA , MAL. MÜD., Belge No: 9002, 155-7 (27 Zilkade 1252).

SINIF (MEKTEB)	SUBAY / ÖĞRENCİ SAYISI		MAAŞI
1 (En üst devre)	Görevli Subay Miktarı (Tğm-Ütğm)	3	250 Kuruş
	Öğrenci Miktarı	7	250 Kuruş
2 (En üstün bir altındaki devre)	Görevli Subay Miktarı (Tğm-Ütğm)	3	200 Kuruş
	Öğrenci Miktarı	27	200 Kuruş
3 (En üstün iki altındaki devre)	Görevli Subay Miktarı (Tğm-Ütğm)	3	150 Kuruş
	Öğrenci Miktarı	27	150 Kuruş
4 (Başlangıç Sınıfı)	Görevli Subay Miktarı (Tğm-Ütğm)	3	100 Kuruş
	Öğrenci Miktarı	27	100 Kuruş ²⁷⁰

3.8.2. Okula Giriş Şartlarının Belirlenmesi ve Özlük Hakları

Mekteb-i Harbiyenin öğretim kadrosu uygun bir hale getirildikten sonra öğrenci alım sistemi yeniden düzenlendi ve Mekteb-i Harbiyeye öğrenci olabilmenin temel şartları belirlendi. 1837 yılı itibariyle Mekteb-i Harbiyeye öğrenci olarak girebilmenin şartları aşağıdaki gibiydi :

Birinci şart	: İslam dinine inanmış bir Müslüman olmak,
İkinci şart	: Okula alınacağı senenin aralık ayının on beşi itibariyle 15 yaşından küçük, 20 yaşından büyük olmamak,
Üçüncü şart	: Çiçek çıkarmış veya aşılınmış olmak,
Dördüncü şart	: Tüm azaları (vücudunda) tamam ve sağlıklı olmak,
Beşinci şart	: Ahlak ve tavır yönünden namussuzlar ve ayak takımından olmamak,
Altıncı şart	: Dinî inanışlarının gereklerini ve şeriat hükümlerini bilmek,
Yedinci şart	: İbare çıkaracak (metinde geçen ifadeleri anlayacak) kadar Arapça ve Farsça bilmek,
Sekizinci şart	: Yanılmayacak (yanlış yapmayacak) ve meramını ifade edebilecek kadar yazmak sanatını (yazı yazmayı) bilmek. ²⁷¹

Şartlar belirlenmesine rağmen okula öğrenci temininde açılıştan bugüne değişen bir şey olmamıştı. Savaşlardan bıkan ve korkan aileler çocuklarını yine Harp Okuluna göndermiyordu.

²⁷⁰ BOA , MAL.MÜD., Belge No: 9002, 155-7 (27 Zilkade 1252).

²⁷¹ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 1.

Öğrenci sıkıntısının devam etmesi üzerine Sultan II. Mahmut, yetimlerin Mekteb-i Harbiyeye konması ile ilgili olarak 1837’de yeni bir irade yayımladı.²⁷² 1837 itibariyle kanunname hükümleri uygulanamamış ama en azından sokaktan toplanılan öğrencilerde yukarıda istenilen kriterlerin olup olmadığına bakılmıştı. 1837 kanunnamesine göre, Mekteb-i Harbiyeye alınan öğrenciler bir yıl sonra onbaşıluğa, iki yıl sonra çavuşluğa, üç yıl sonra başçavuşluğa, teğmenliğe ve sancaktarlığa kadar çıkabileceklerdi.²⁷³ Ordudan gelen küçük rütbeli subaylardan okula kabul edilenler, hak ettikleri rütbeye ulaşıncaya kadar Okulda er rütbesinde görülecekler; ancak alaylarındaki rütbelerine zarar gelmeyecekti.²⁷⁴

Harp Okulu öğrencileri; piyadeler, süvariler ve mümtazlar (seçkinler) olarak üç kısma ayrılmış, piyadeler ve süvariler birer alay, seçkinler de bir tabur olarak düzenlenmişti.²⁷⁵ Okula alınan öğrencilerin bir kısmı piyade, bir kısmı süvari, bir kısmı topçu, bir kısmı mühendis ve bir kısmı da erkân-ı orduya lazım gelen bilimleri tahsil edecekti.²⁷⁶ Kanunnameye göre, okula alınan mümtaz öğrencilerin eğitilecekleri “*Eğitim*” konuları 15 başlık altında toplanmıştı:

1- Cebr-i Mukabele	6- Cebirin Hendeseye Tatbiki	11- Cerr-i Eşkal
2- Hikmet-i Tabiiyye	7- A’mal-i Kimyeviyye	12- İstihkâmat-ı Kaviyye
3- Piyade, Süvari, Topçu ve Köprücü Ta’limleri ve Manevraları	8- Köprü İnşası Vesair Mi’marîyyat-ı Askerîyye	13- Kıyas-ı Menazil-i Mermiyyat
4- İlm-i Baytarîf	9- İlm-i Lagım	14- Cebahanecilik
5- Âlât-ı Nâriyenin Vesâir Alât ve Edevat-ı Harbiyyenin Kıyasları, Resimleri ve Tarik-i A’malleri	10- Topçu ve Erkân-ı Ordu ve Mühendisîn Hizmetleri ve Me’muriyetleri	15- Siyasat-ı Dahiliyye ve Hariciyye ²⁷⁷

²⁷² BOA , Hatt-ı Hümayûn, Belge No: 33563.

²⁷³ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 2.

²⁷⁴ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 1.

²⁷⁵ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 2.

²⁷⁶ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 2.

²⁷⁷ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 2.

Yine aynı kanunnameye göre, Harp Okulu'na alınan diğer öğrencilerin eğitilecekleri “ Genel Eğitim ” konuları da 19 başlık altında toplanmıştır:

1- Okula girmeden önce öğrencilerin bilmesi gerekli konuların tekrarı.	8- Hendese	15- Bölük Ta’limine Kadar Piyade Ta’limi
2- Sultana itaatin gerekleri	9- Hey’et	16- Kal’a Muharebeleri
3- Gazâ ve cihadın faziletleri	10- Coğrafya	17- Beden Eğitimi
4- İlm-i Ahlâk	11- Tahdid-i Bilâd	18- İstihkâmat-ı Hafife
5- Fenn-i Resim	12- Askerî İdare	19- Top Kullanabilecek Kadar Topçu Ta’limi ²⁷⁸
6- Lügat-ı Franseviyye	13- Süâbî	
7- Hesab	14- Sevk-ül-ceyş	

Yukarıdaki derslerin haricinde; Piyade Ta’limleri ve Manevraları ile Piyade Hizmetleri dersleri piyadelerin, İlm-i Baytara, Süvari Ta’limleri ve Manevraları ile Süvari hizmetleri dersleri ise süvarilerin göreceği özel konulardı.²⁷⁹

Her yoklamada öğrencide bulunması istenen silah ve mühimmattan başka aşağıda gösterilen eşyanın eksiksiz mevcut olması gerekliydi.²⁸⁰

EŞYANIN CİNSİ	ADEDİ	EŞYANIN CİNSİ	ADEDİ	EŞYANIN CİNSİ	ADEDİ
Mintan	2	Cüzdan	1	Yüz Havlusu	2
Şalvar	2	Divit	1	Mendil	2
Bez şalvar (yaz)	3	Yassı Cetvel	1	Boyun Bağı	2
Üstlük	2	Yuvarlak Cetvel	1	Tüy Kalem	1
Yağmurluk	1	Cetvel Kalem	1	Makas	1
Potin (Yaz)	2	Kalem	1	Tarak	1
Çizme (Kış)	2	Pamuk çorap (Yaz)	3	Elbise fırçası	1
Don	3	Yün çorap (Kış)	3	Ayakkabı fırçası	1
Gömlek	3	Terlik (Yaz)	2	Düğme fırçası	1
Askı	2	Kulaklı Mest (Kış)	2	Perdah ağacı	1
Kalem açacağı	1	Fes	2		
Çakı	1	Gecelik	2		

²⁷⁸ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 2.

²⁷⁹ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 2 .

²⁸⁰ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 5 .

Bunlardan hiçbirinin eksik olmaması gerektiği gibi, fazla şeyler bulundurmamak da şartlara aykırıydı.

3.8.3. Disiplin

Harp Okulunda beş vakit namazın camide cemaatle kılınması mecburi idi. Her gün tan yeri ağarmadan trampetlerle herkes uykudan uyandırılır, yıkanma ihtiyacında olanlar hamama, olmayanlar musluklara giderek gusül ve abdestlerini alır ve camide toplanırlardı. Beş vakit namaz camide kılınır, dinî bir özrü olmadan camiye gelmeyenler takdir edilir ve azarlanırlardı.

Her yere topluca gidip gelmek mecburi idi. Öğrencilerin gerek koşullarında gerekse dışarıda türkü söylemeleri, ıslık çalmaları, bağırıp çağırmaları, kavga ve dövüşe yeltenmeleri ve birbirlerine sövüp saymaları, terbiye ve insanlığa sığmayan davranışlar olarak kabul edilirdi. Öğrencilerin okula dışarıdan yiyecek ve giyecek şeyler getirmeleri yasaktı. Ne suretle olursa olsun öğrencilerin tek başlarına kendi koşullarından başka koşullara, subayların, öğretmenlerin ve diğer görevlilerin odalarına, hamama, camiye ve dersanelere gitmeleri de kesinlikle yasaktı.²⁸¹

3.8.4. Eğitimle İlgili Sorunlar ve Düzenlemeler

1837 sonunda tabur kuruluşu lâğvedildi ve daha önce er olarak kabul edilen öğrencilere “*talebe*” adı verildi.²⁸² Sınıf veya kısım diye adlandırıldığı halde Harbiyede bugünkü anlamda sınıf sistemi oluşturulamamış, dersler ve sınıflar kesin hatlarla birbirinden ayıramamıştı.²⁸³ Askerî eğitim, okuma-yazma ve dinî bilgilerin öğretilmesi dışında ciddi bir eğitim verilemeyen okulda, matbu kitaplar, düzenli cetveller ve derslerin seçimi için maarif meclisleri de yoktu. Okul Komutanı her neyi uygun görürse onu okutmak mecburi idi.²⁸⁴ Okulun öğrenim süresi ve mezuniyet zamanı da kesin olarak belli değildi²⁸⁵. Öğrenciler öğretim yılı sonunda sınıf

²⁸¹ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 6.

²⁸² Mehmet Esat, a.g.e., s.27.

²⁸³ Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı : 9, Haziran 1968, s. 23.

²⁸⁴ Mehmet Esat, a.g.e., s.29-30.

²⁸⁵ “*Dersler şimdiki gibi Mektepçe kararlaştırılan düzen içerisinde okunmamış ve bir ders kitabı son bulunduğu diğer ders kitabına başlanması usulden bulunmuş idi. Ve öğrencilerin tahsil süresi ve mezuniyet zamanı malum değildi...*”. Mehmet Esat, a.g.e., s.29.

geçmiyor veya kalmıyordu.²⁸⁶ Yetenekli öğrenciler, bir kitabı bitirince ikinci kitaba geçiyorlardı. Öğretimin tamamlanmasında belirleyici olan kitapların bitirilmesi idi. Okulda Süvari ve Topçu eğitimleri de yapılamıyordu.

Selim Satı Paşanın gayretleri sonucunda ders geçme sistemi esas alındı. Piyade ve İstihkâm eğitimlerinin yapılabilmesi amacıyla Şişli civarında “*Harbiyelilerin tabyası*” olarak bilinen bir tabya inşa edildi.²⁸⁷

1837 sonunda okul bünyesinde Yönetim, Eğitim Öğretim ve Disiplin olmak üzere üç tane şura kuruldu.²⁸⁸ Bu şuralarda okulla ilgili hususlar, çıkarılmış olan kanunname ve nizamnameler çerçevesinde görüşülerek karara bağlanmaya başladı. 1837 Kanunnamesinde, Harp Okulunda gerek yaz ve gerekse kış yirmi dört saatin sekizi uykuyla, geri kalan on altı saat ise eğitim, öğretim hizmet ve görevlerin yapılmasında geçtiği ifade ediliyordu. Öğrenciler, bu 16 saatin 3 saatini ibadete, 4,5 saatini derslere, 1 saatini ders müzakerelerine, 2 saatini eğitim işlerine, 1 saatini resim ve benzeri işlere, yarım saatini koşu, silip süpürmeye, kalan 4 saatini de yemek, dinlenme ve ziyarete gelen yakınları ile görüşmeye harcayacaklardı.²⁸⁹ Perşembe günü öğle namazına kadar çamaşırlar değiştirilecek, silahlar temizlenecek; namazdan sonra önceki beş günde öğrendikleri ders ve ta’limleri, öğretmenlerin önünde sınav usulüncce takrir ve tarif etmek işleri ile uğraşılacaktı. Her dersten sonra yer alan müzakereler ise yirmi beş dakikaydı. Yılda yedi günden ibaret olan bayram günleri tamamen tatille geçecek, yılın diğer günlerinde ise kararlaştırılan görevler yapılacaktı. Başka tatil yapılmayacaktı.²⁹⁰

Her yıl, okulu denetlemek için Harbiye Nezareti tarafından üç Mirliya görevlendirilecek, bu generaller okunan dersleri, yapılan eğitimleri, onların tertip ve tanzimlerini, programlarını, öğrenci ve öğreticilerin çalışma ve gayretlerini,

²⁸⁶ Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, **a.g.m.**, sayı : 9, s. 23.

²⁸⁷ “ Piyade Ta’lim Ameliyyâtı çok icra olunduğundan efradın her biri ta’lim emri ve kumanda da fevkalade maharet kazanmıştır. İstihkam ders ve Ameliyyâtına ehemmiyet verildiğinden bu dersi dahi talebe güzel tahsil edip, Şişli civarında mükemmel bir tabya inşa etmişler ve Harbiyelilerin tabyesi diye şöhret bulmuştu. Lakin süvari ve topçu talimleri henüz icra olunmazdı.” Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.29-30.

²⁸⁸ Bu şuraların görevleri için bkz. **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 7.

²⁸⁹ **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 8.

²⁹⁰ **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.**, ks. 8.

görevlilerin ihtimam ve dikkatlerini gözden geçirerek denetleyeceklerdi.²⁹¹ Her yılın sonunda, öğrencilerin öğretim durumları sınavlarla belirlenecekti. Öğrenci, başardığı her sınav karşılığında, bir sınavı alamayan arkadaşına göre bir derece yükselecekti. Bu sınavlar sebebiyle, öğrenciler de dört sınıfa ayrılıyordu. Okula yeni alınıp da birinci sınavda başarısız olanlar dördüncü sınıftan, birinci sınavı başarıp da ikinci sınavda başarısız olanlar üçüncü sınıftan, ikinci sınavı başarıp da üçüncüyü başaramayanlar ikinci sınıftan; üçüncü sınavda başarılı olup da dördüncüde başarılı olamayanlar ise birinci sınıftan sayılacaktı.²⁹²

Eğitim ve Öğretim Şurası, sınava tabi tuttıkları öğrencilerin bir sınıftan ötekine geçenlerini veya sınıfta kalanlarını onların liyakat derecelerini ve hünelerini bir deftere kaydedecekti. Sınav sonuçları Sultanın katında tasdik gördükten sonra gerekli işlemlerin yapılması için tekrar Harbiye Nezaretine gelecek ve böylece Yüzbaşılığa lâyık görülenler öğrencilikten ayrılacak, ötekiler ise nakledildikleri veya kaldıkları sınıflarda öğretimlerine devam edeceklerdi.²⁹³

3.8.5. Okul İçerisinde Karakol Bölüğü Tesisi

Kanunnameyi derhal tatbik kuyan Selim Satı Paşa, 1837 sonunda ordudan bir bölük asker getirilerek okula bir karakol bölüğü kurdurdu. Buranın görevlileri, karakol hizmetinin gerekli olduğu yerlerde görev yapacak, okula giren ve çıkanlara nezaret ederek okulun her türlü disiplin ve güvenliğinin koruma ve gözetimini yerine getirecekti.²⁹⁴

Yemek pişirme, taşıma ve süpürme gibi ağır işler öğrencilere verildiği takdirde onların eğitim ve öğrenimini aksatacağından bu hizmetler için askerler görevlendirildi. Sayı itibariyle bir bölük olan ve 112 personelden oluşan bu bölüğün personel dağılımı aşağıdaki gibiydi :

Yüzbaşı	1	Onbaşı	8
Üsteğmen ve Teğmen	2	Er	92
Başçavuş	1	Trampetçi	2

²⁹¹ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 8.

²⁹² MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 8.

²⁹³ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 8.

²⁹⁴ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 3.

Çavuş	4	Düdükcü	1
Bölük Emini	1	TOPLAM	112 ²⁹⁵

Kışların büyüklüğü ve hizmetlerin çokluğu sebebiyle bu bir bölük asker yeterli olmadığından daha sonraları okula bir bölük daha tahsis edildi.²⁹⁶ Yemek pişirmek için işçiler ve hizmetçiler görevlendirildi. Okulun mevcudunun her yüz kişisine bir işçi düşecek şekilde görevlendirilen bu işçilerin toplam sayısı 24 kişiydi. Mutfağa teslim edilen malzemelerin kaybolmamasından, yiyeceklerin temiz ve lezzetli olarak pişirilmesinden, mutfak ve takımlarının, kendi üst ve başlarının temiz tutulmasından özellikle sorumluydular.²⁹⁷

3.8.6. Kadro Düzenlemesi

1837 yılı Kanunnamesi ile Harbiyenin personel durumu aşağıdaki gibi planlandı²⁹⁸ :

	Tuğgeneral	Albay	Yarbay	Binbaşı	Sağ kolağası	Katip	Yüzbaşı	Tğm. ve Ütğm.	Sancaktar	Başçavuş	Sol kolağası	Çavuş	Bölük Emini	Onbaşı	Nefer	YEKÜN		
																İnsan	At	
Okul K., Ok. K. Yrd., Okul Md. ve Katipleri	1	2				4										7	18	Piyade Alayı
Talebenin Harici			1	2	2	1	16				2		16			40	10	Piyade Alayı
Talebe								32	1	16		64		128	512	753		Süvari Alayı
Talebenin Harici			1	2	2	1	4				2		2			14	18	Süvari Alayı
Talebe								8	1	2		16		32	243	302	306	
Talebenin Harici			1	2	2	1	4				2		2			14	18	
Talebe								4		2		12		12	192	222	294	
Camiî Memurları																10		

²⁹⁵ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 3.

²⁹⁶ Harbiye Mektebi Müdürü Selim Satı Paşadan, “Harbiye Mektebinde karakol hizmeti görmek üzere bir bölük teşkil edildiğine, talebenin dört bölük ittihaz olunduğuna, bunların tüfenk, süngü ve çantalarına ve talebeye yüzbaşı kılınçları verilmesi ve memurların yem bedellerine dair” yazılar için bkz. BOA , Hatt-ı Hümayûn, Belge No: 18865 / A ; BOA , Hatt-ı Hümayûn, Belge No: 18865 / B ; Mehmet Esat, a.g.e., s.28.

²⁹⁷ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 3

²⁹⁸ MCHŞİDDK. (1253), a.g.k., ks. 3

belirli standartlar getirildi.³⁰⁰ Ancak, yeni kurulmuş olan Harbiyeye malzeme temini hususu o günün şartlarında pek de kolay olmadı.³⁰¹ Harp Okuluna öğretmen yetiştirilmesi maksadıyla Viyana'ya 7³⁰², Prusya'ya (Berlin'e) 3 askerî öğrenci gönderildi.³⁰³ Ancak, Osmanlı-Mısır sorununda Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı destekleyen Fransa'ya öğrenci gönderilmedi.

1254 (1838) tarihinde yurt dışına gönderilen bu öğrencilere başarılarına binaen rütbelerine göre nişanlar da verildi.³⁰⁴ Yapılan dil bilgisi sınavında başarılı olanlar onbaşı nasbedildi ve bu öğrencilere nişan takıldı. Daha sonraları dersler ilerledikçe bu nişanlar değiştirilip, geliştirilerek çavuş ve başçavuş nişanları da imal

odalarına çekmeceli birer masa, bunun etrafına biri koltuklu olmak üzere beşer iskemle, adi bakırdan birer mangal, birer orta büyüklükte şamdan, birer mum makası, sarı bakırdan bir ibrik ile abdest leğeni bulunur. Ders Nazırları, Binbaşılar ve okul yazıcı odalarına çekmeceli birer masa, onun çevresinde ikisi koltuklu olmak üzere altışar iskemle, adi bakırdan birer mandal, birer şamdan, birer mum makası, birer leğen ve birer ibrik konuldu. Koğuşların her birinde sabit dikdörtgen biçiminde bir masa ve oturaklar vardır... Her beş adama bir şamdan, ihtiyaca göre bir, iki veya üç demir soba, aynı sayıda ağız örtülü, musluklar, su küpleri, her küpe zincirle bağlı bakırdan üçer su tası vardır. Dershanelerde gerektiği kadar şamdan, duvara asılı cam fenerler vardır. Ahır da aynı şekilde ihtiyaca göre fenerler bulunur. Odaların, yolların, koğuşların, tuvaletlerin gerektiği ölçüde kandilleri bulunur.... Okul Komutanı, Komutan Yardımcısı, Okul müdürü, Okul Nazırları, binbaşılar, baş imam ve cami görevlisi, basimevi görevlisi, hastane baştabibi odalarının ve kalem odasının yalnız birer yanları yastık ve minderle tefriş edilip pencere ve kapıları perdelidir. Bütün odalar hasır ile, koğuşlarda tahta ile kaplıdır..." **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.,** ks. 5.

³⁰⁰ “**Elbiseler** : Üç çeşittir. Biri teğmenden yüzbaşıya kadar ve öğrencilere, biri de öğrenci olmayan erlere mahsustur. Birinci çeşitli elbiseler çuhadan dikilmiş şalvardan, entariden ve üstlükten oluşur. İkinci çeşit ise şalvar süvari şalvarından, entariden, üstlükten, yağmurluktan ve ayakkabıdan ibarettir. Yağmurluk abadan; üstlük ise yazın şaldan, kışın çuhadan; şalvar yazın bezden kışın çuhadan; entari yaz ve kış çuhadan olur. Ayakkabı yazın potin, kışın çizmedir. Süvari şalvarı, süvariler ile seçkinlerin (mümtazın) süvarilik eğitimlerini yerine getirdikleri zamanlarda giyilir. Üçüncü çeşit elbise ise, hiçbir ayırım gözetilmeden piyadelerin giydikleridir. **Çamaşır** iki çeşittir. Biri öğrenciden olan erlere ve subaylara mahsustur. İkinci çeşit çamaşır piyadelerde olduğu gibidir. Birinci tür çamaşır ise don, gömlek ve askıdan; yazın pamuk çorap ve terlikten; kışın da yün çorap ve kulaklıkları mestten, fes ve gecelikten, yüz havlusundan, mendilden ve boyun bağından ibarettir..." **MCHŞİDDK. (1253), a.g.k.,** ks. 5.

³⁰¹ Bkz. **BOA** , **İrade-i Dahiliye**, Belge No: 46385, 2965.

³⁰² Tahsin Ünal, 1838'de Viyana'ya gönderilen öğrenci miktarını 6 olarak belirtmektedir ki doğrusu 7'dir. Bkz. Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, sayı : 11, **a.g.m.**, s. 37. ; 1838 tarihinde tahsil için Viyana'ya gidenler : 1- Çavuş Ömer Efendi (Ömer Fevzi Paşa), 2- Çavuş Ahmed Faik Efendi (Feriklikten atılan Ahmed Faik Paşa), 3- Onbaşı Mustafa Efendi (Padişahın Harp Yaveri Mirliya Boruzen Mustafa Paşa), 4- İzmirli Fehmi Efendi (Erkân-ı Harbiye Binbaşısı iken vefat etmiştir), 5- Aksaraylı Bahri Efendi (Hassa Meclis-i azasından Miralay Bahri Bey), 6- Zeyrekli çavuş İbrahim Efendi (Binbaşı iken vefat etmiştir), 7- Rumelili Mehmed Efendi (Miralay iken vefat etmiştir) . Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.24.

³⁰³ 1838 tarihinde tahsil için Berlin'e gidenler : 1- Çavuş Ramiz Efendi (Ferik Ramiz Paşa), 2- Koca Mustafa Paşalı Çavuş Ahmed Efendi (Miralay Ahmet Bey), 3- Aksaraylı onbaşı Yesari Mehmed Efendi (İstihkam Mirliyası Mehmed Paşa) . Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.24.

³⁰⁴ **BOA** , **Hatt-ı Hümayûn**, Belge No: 31405.

edildi. Nahv (söz dizimi, sentaks) dersinden aliyülâlâ (üstün) not alanlar Başçavuş nasbedilmeye ve kendilerine nişanları verilmeye başlandı.³⁰⁵ Talebenin meç kılıçları subay kılıcına dönüştürüldü.³⁰⁶

1255 (1839) yılında yapılan imtihanlar sonucunda terfî-i sınıf (üst sınıfa geçme) ile rütbe ve nişan almaya hak kazananlar belirlendi. Okul tarihinde *ilk defa* olarak 80 başarılı öğrenciye Onbaşı, 60 başarılı öğrenciye Çavuş ve 12 başarılı öğrenciye de Başçavuş nişanı verildi :

1839'DA İLK DEFA OLARAK BAŞÇAVUŞ NİŞANI ALAN ÖĞRENCİLER

S.NO	RÜTBESİ VE ADI	SONRAKİ (BİLİNEN) KİMLİĞİ
1	Başçavuş Ali Bey	Selim Paşanın biraderi olup 1884 tarihinde Sivas'ta vefat eden Mirliva Ali Paşa.
2	Başçavuş Üsküdarlı Ali Bey	Mirliva Kara Ali Paşa
3	Başçavuş Bursalı Eşref efendi	Müşir Eşref Paşa
4	Başçavuş Yaylalı Osman Efendi	Şam Mekteb İdadisi Müdürlüğünden ihraç edildikten sonra vefat eden Bnb. Osman Efendi.
5	Başçavuş Asitaneli Mahmud Efendi.	Muhakemat Dairesi Reisi Müşir Mahmud Mesud Paşa
6	Başçavuş Bolulu Şakir Efendi	Mülazım iken vefat etmiştir.
7	Karahisarlı Mustafa Asım Bey	Sadrazam Cevad Paşanın babasıdır. Miralay iken vefat etmiştir.
8	Manastırlı Abdullah Efendi	Miralay iken vefat etmiştir
9	Karagümrüklü Safvet Efendi	Müşir Safvet Paşa
10	Lalelili Mehmed Efendi	Bolu Redif Mirlivası Mehmed Vasıf Paşa
11	Manastırlı Zülfikar Efendi	Kolağası iken 1852 tarihinde Karadağ'da şehit olmuştur
12	İspartalı Hüseyin Efendi.	Hüseyin Avni Paşa'dır. ³⁰⁷

Osmanlı ordusunun Mısır Valisi Mehmet Ali Paşanın ordusu karşısında dağıldığı günlerde³⁰⁸, II. Mahmut, felaket haberini duymadan 30 Haziran 1839'da

³⁰⁵ Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.28.

³⁰⁶ Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.25.

³⁰⁷ Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.31-32

³⁰⁸ Mehmet Ali Paşa'ya karşı yeniden yapılandırılan Osmanlı Ordusu, Hafız Ahmet Paşa komutasında Mısır ordusu üzerine gönderilmişti. Ordu her açıdan Mısır ordusundan daha iyi durumda idi. Ancak komuta kadrosu ve subayların kalitesi açısından Mısır ordusunun tartışılmaz bir üstünlüğü vardı. Bu üstünlük sayesinde İbrahim Paşa komutasındaki Mısır Ordusu 29 Haziran'da Nizip'te

veremden öldü. ³⁰⁹ II. Mahmut'un yerine oğlu I. Abdülmecid³¹⁰ geçti (1839-1861) ve “*Tanzimat dönemi*” diye bildiğimiz dönem başladı.

Osmanlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Altundağ, **a.g.e.**, s.5-159 ; Fahmy, **a.g.e.**, s. 61-73, Shaw, **a.g.e.**, s. 80-81 ; Palmer, **a.g.e.**, s. 151-166 ; Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 111-113.

³⁰⁹ Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s. 81; “ *Padişah, keskin zekâsı ve azmiyle, bu büyük projenin ilk kısmını tamamladı ama projenin ikinci kısmını gerçekleştiremedi*” Dankwart A. Rustow, “Askerî Miras”, **İmparatorluk Mirası : Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası**, (ed.) L. Carl Brown, İstanbul 2003, İletişim Yayınları, s. 375.

³¹⁰ Sultan I. Abdülmecid’in Portresi Ek-10’dadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TANZİMAT VE SONRASINDA MEKTEB-İ HARBİYE
(1839-1883)

4.1. Abdülmecid Döneminde Mekteb-i Harbiye (1839-1861)

4.1.1. Yeni Arayışlar ve Ders Saatlerinde Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat, yeniden yapılanma dönemi oldu. Modernleşme bir amaç haline geldi ve bu amaca ulaşmak için en etkili araçlardan birinin eğitim ve bilim olduğu fark edildi. Eğitim ve bilim, büyüğü iki kavram olarak, askeri güçlenmenin, ekonomik kalkınmanın ve siyasal birliğin kurulmasının da anahtarı olarak algılandı. Önce “rüşdiye”, sonra da genel olarak “mektep” modern eğitimin simgesi oldu.³¹¹

Abdülmecid'in tahta geçmesiyle birlikte, reform hareketinin liderliği II. Mahmut'un üst danışmanlarının, özellikle eski Paris ve Londra Büyükelçisi ve Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşanın eline geçti. Reformcuların başlangıçtaki amaçları, ilk olarak yeni dönemde değişim ivmesinin kesintiye uğramamasını güvenceye almak, ikincisi Osmanlı Devleti'nin liberalizm ve ilerlemeyi benimseyebileceğine ve bu nedenle Mehmet Ali'ye karşı desteklenmesi gerektiğine batılı güçleri ikna etmektir.³¹² 1839 tarihli *Gülhane Hatt-ı Hümayununda* bu iki motif bir araya getirildi.³¹³

Avrupa beklentisinin de etkisiyle, I. Abdülmecid döneminde, Harp Okulunda Fransız etkisi daha yoğun olarak hissedilmeye başlandı. Fransızca'yı akıcı olarak konuşabilmek Osmanlı sivil ve askerî hizmetlerinde yükselmeyi amaçlayanlar için bir şart haline geldi. 1256 şevvalinde (Aralık 1840) tarihinde müfredat programına Fransızca dersi konuldu ve Mekteb-i Tıbbiye Fransızca öğretmeni Dr. Arkirus bu

³¹¹ Arslan, **a.g.m.**, s. 79.

³¹² Hale, **a.g.e.**, s.30.

³¹³ *Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve Hatt-ı Hümayunun uygulanması ile ilgili olarak bkz. Engelhardt, a.g.e.*, s. 37 vd.

dersi okutmakla görevlendirildi.³¹⁴ Fransızca dersinin konulması, Selim Paşanın komutanlığı zamanında yapılan yeniliklerin belki de en önemlisi oldu. Zira, Arapça ve Farsça'nın belirgin bir üstünlüğe sahip olduğu, mevcut programa Fransızcanın girmesiyle okulda medrese tabanlı klasik eğitim anlayışından, modern eğitim anlayışına geçiş süreci de başlamış oldu. Ancak, Selim Paşa döneminde pek çok yenilik yapılmasına rağmen Harp Okulunu Avrupa Harp Okulları seviyesine çıkaracak köklü değişiklikler yapılamadı. Harbiye'de reform arayışları ve okulun eğitim sistemine yapılan müdahaleler her zaman sürdü...

Başlangıçta (1839-1860), kurulan okulların büyük bir çoğunluğu askerî ve sivil bürokrasiye eleman yetiştirmeye, bu iki sınıfın yeniden üretilmesini sağlamaya yönelikti.³¹⁵ Bu kapsamda; Tanzimatçıların ana hedefi de yurtseverlik duygusu ile ortak bir “vatan”a bağlı “Osmanlı Yurttaşları” yetiştirmektir.³¹⁶ Tanzimat Fermanı'nın ilanı, Osmanlı yöneticilerinin, ülkenin geleceğine ilişkin yeni bir denklem kurmalarını da simgeledi. Amaç -eskiden olduğu gibi- güçlü, modern bir Osmanlı Devleti yaratmaktır. Bunun için “Ulum, Fünun ve Maarifle” yetiştirilen kuşaklar sayesinde yaşanacak “terakki ve temeddün” biçiminde bir denklem oluşturulmuştur. Kısacası, modernleşme denklemi “Maarif + Ulum + Fünun = Terakki + Temeddün” olarak özetlenmişti. Bu denklemde eğitimin kilit rol oynayacağı düşünülmüş, değişimi işleyen resmi metinlerde “bilim” ve “kılıç” eşdeğer önemde kabul edilmişti.³¹⁷

1257 muharreminde (Mart 1841) Selim Paşanın ayrılmasından sonra Mirlivalık rütbesi ile *Emin Paşa* (1841-1846) Mekteb-i Harbiyeye Komutan oldu.³¹⁸ Emin Paşa zamanında da Tanzimat'ın bilim ve maarif ruhu Harbiyeye yansımaya devam etti. Harp Okulu'nun eğitim-öğretim seviyesini yükseltmek için

³¹⁴ Mehmet Esat, Mekteb-i Harbiye'ye ilk defa tayin olan lisan hocasının Dr. Arkirus olduğunu ve bunun da “Takvim-i Vekayi” de kayıtlı olduğunu belirtmektedir. Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.32

³¹⁵ İlhan Tekeli, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul 1985, s. 469.

³¹⁶ Arslan, **a.g.m.**, s. 108.

³¹⁷ Arslan, **a.g.m.**, s. 91.

³¹⁸ Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.32. ; Emin Paşa, Mühendishane-i Berri-i Hümayûn hocalarından Hüseyin Rıfıkı Efendinin oğludur. 1835 tarihinde tahsil için Londra'ya gönderilmiştir. İdadilerin açılması için çok çaba sarf eden bir Komutan olmuştur. 1263'de (1847) Okul Komutanlığından ayrıldıktan sonra Müşir rütbesi ile Darüşşura-i Askeriye Reisi olmuş, Şam-ı Şerif Valisi iken vefat etmiştir. Muhiddin-i Arabî'nin türbesi dahiline defnedilmiştir.

yapılan girişimler aksamadı. Avrupa’da öğrenim görmüş bir komutan olan Emin Paşa, birtakım reformlar yapılamadan, Harp Okulundan modern bilgilerle donatılmış subaylar yetiştirilemeyeceği kanaatindeydi. Her şeyden önce Harp Okuluna bir yüksek okul statüsü kazandırılmıyordu. Ama Osmanlı ülkesindeki eğitim, karmaşık ve yontemsizdi, öğretmenler bildiklerini okutmakta ve böylelikle de bir “kuru gürültü” meydana gelmekteydi.³¹⁹

Emin Paşanın göreve gelmesiyle birlikte Harp Okulu’nda pozitif bilimlere verilen önem arttı. Okul programı *fen dersleri ağırlıklı* hale getirildi. Kendisi de matematikçi olan Paşa, Mühendishane hocalarından Büyük Tahir Efendiyi Hesap ve Hendese öğretmeni olarak tayin ettirdi.³²⁰ Bizzat Emin Paşanın odasında cebir dersleri verdiği Harbiyede, Ordu Kurmak, Harita Usulleri, Küçük ve Geçici İstihkâm, Büyük ve Kalıcı İstihkâm ile Usul-i Mesahe (Ölçme Metodu) dersleri de okutuldu.³²¹

Ders faaliyetlerinin Avrupa’daki Harp Okullarıyla aynı düzeyde olmasını arzu eden Emin Paşanın talebiyle Padişah Abdülmecid, Fransa ve Prusya Krallarından Mekteb-i Harbiye için öğretmen istedi. Yabancı öğretmenler ayda bin kuruş maaşla göreve başladılar.³²² Bunlardan biri de Meç Kılıç öğretmeni Mösyö Santandri idi.³²³ Ancak, Türkçe bilmeyen ve tercüman yardımıyla ders veren bu öğretmenlerden verim alınmadı. Tercümanlık görevini yürüten Rumlar derste geçen askerî terimleri bilmediklerinden tercümeleri yeterli olmadı.³²⁴

4.1.2. İdadilerin Açılması Yolundaki Çabalar ve Eğitimde Kalite Arayışları

1841 yılında daha önce kurulmuş olan Topçu Harbiyesi ile Harp Okulu birleştirildi. 1835’te öğrenime başlayan ilk Harbiye öğrencileri okulun ilk kısmını

³¹⁹ Arslan, **a.g.m.**, s. 92 d.

³²⁰ Başarılı bir matematikçi olan Büyük Tahir Efendi, Harbiyede Hesab-ı Adî (Aritmetik), Küsürat-ı Aşariye (ondalık sayı), Tenâsüb (orantı), Logaritma, Faiz Hesapları ve Usûl-i Hendese (Geometri Metodu) derslerine girdi. Bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.35.

³²¹ **Takvim-i Vekayi**, Sene 1264, Sayı 386 ; Bkz.Ergin, **a.g.e.**, C.2. s.363.

³²² **BOA**, **Cevdet Maarif**, Belge No: 3311; “1840’larda askerî öğrenciler Fransa’ya öğrenim görmeye yollanmış,daha sonra Osmanlı ordusunun bütün elit kadrolarının eğitimi Prusya subaylarına teslim edilmiştir”. Dankwart, **a.g.m.**, s. 372.

³²³ Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.36.

³²⁴ **BOA**, **İrade-i Hariciye**, Belge No:4764.

bitirdikten sonra 1841’de bir sınava tabi tutuldu ve yapılan sınavda çok başarılı olan altı öğrenciye Üsteğmen, on sekiz öğrenciye de Teğmen rütbesi verildi.³²⁵ Ancak, 23 Şaban 1257 (10 Ekim 1841) tarihinde rütbe alan bu subaylar askerî birlikleri komuta edebilmek için gerekli bilgilere sahip bulunmadıkları için kıt’alara gönderilmediler ve aynı yıl kabul edilen bir kanunla bu subayların öğrenci olarak eğitimlerine devam etmeleri kararlaştırıldı.³²⁶

Öğrenime devam etmeleri kararlaştırılan subay öğrenciler, 1843 yılında Harbiyenin son kısmına geçtiler. 1844 yılına gelindiğinde okulun kuruluşundaki teşkilât sistemine göre bu öğrencilerin mezun olmaları ve kıtalara sevk edilmeleri gerekiyordu. Ancak, Okul Komutanı Emin Paşa, bu subayların hâlâ yeterli bilgiye sahip olmadıkları kanaatindeydi. Tüm çabalara rağmen hedefe ulaşamamış, çağın gereklerine uygun nitelikte subaylar yetiştirilememişti. Subay adaylarına Arapça ve Fransızcadan başka bir subay için gerekli askerî bilgi yeterince verilmemiş, Harp Okulu bir bakıma ortaokul-lise ayarında bir okul olmaktan öteye gidememişti. Emin Paşa’ya göre mevcut eğitim öğretim süresi yetersizdi ve uzatılmalıydı. Ayrıca, öğrenciler, Harbiyeye belirli bir program çerçevesinde “*idadi*” de yetiştikten sonra gelmeliydi.³²⁷

Paşanın isteği ve emri üzerine Mekteb-i Harbiyenin Avrupa Harp Okullarına benzer şekilde mükemmel bir okul haline getirilmesi için çalışmalara başlandı. Harp Okulunun öğretim süresine dört yıl daha eklendi ve okulun iki bölüme ayrılarak birine *Mekteb-i Ulûm-ı Harbiye* diğeri de *Mekteb-i Fünûn-ı İdadiye* denilmesi benimsendi. Ancak, bu düzenlemelerin yapılabilmesi için kapsamlı reform çalışmalarının yapılması gerekiyordu.

4.1.3. Mekteb-i Harbiyede 1845 Yılı Reformları

Harbiyenin ilk öğrenim döneminden edinilen deneyimler ve daha ciddi askerî reform çalışmalarının yapılabilmesi amacıyla, 1845 yılında Sultan Abdülmecid tarafından “*Mekteb-i Harbiyenin Tevsî ve Islahı*” için bir İrade-i Seniyye çıkarıldı.³²⁸

³²⁵ BOA , *İrade-i Dahiliye*, Belge No: 2292.

³²⁶ Ergin, a.g.e., C.2, s.363.

³²⁷ Mehmet Esat, a.g.e., s.37.

³²⁸ BOA , *İrade-i Dahiliye*, Belge No: 4972.

Eğitimde değişim, bir modernleşme projesi olarak benimsendi. Bu konuda tartışmalar yapmak ve öneriler hazırlamak maksadıyla geçici bir kurul, Meclis-i Maarif-i Muvakkatî oluşturuldu.³²⁹ Keçecizade Fuat Paşa, Emin Paşa ve Arif Hikmet Efendiden oluşan bu komisyon, askerî eğitimi bir bütün olarak ele alıp düzenleyen ilk kapsamlı raporu hazırladı. Bu rapor çerçevesinde, Harp Okulu eğitim öğretim süresi 4 yıl olarak tespit edildi. Harp Okulunun “*savaş bilgisi üreten bir okul haline getirilmesi*”³³⁰ hedeflendi ve bu yıl içerisinde Mekteb-i Harbiye yeniden düzenlendi. Askerî eğitim bir hiyerarşiye bağlandı. İdadî-Harbiye-Erkân-ı Harbiye Mektepleri düzeni kuruldu. Harp Okulu, Mekteb-i Ulum-u Harbiye ve Mekteb-i Fünun-u İdadiye olmak üzere ikiye ayrıldı. İleride bu hiyerarşinin en alt basamağı olarak Rüşdiyeler de açılacaktı.³³¹

Eğitimde merkezileşmenin başlangıcını oluşturan bu geçici kurul, daha sonra sürekli bir kurula çevrilecek ve Maarif-i Umumiye Nezareti adı ile merkezi yönetim içinde bir bakanlık kurulacaktı.³³²

Ders programlarının da yeniden düzenlenmesinden sonra, 1867 (hatta 1883) yılına kadar Mekteb-i Harbiyede ana hatlarıyla aşağıdaki dersler okutuldu.

SINIF	OKUNAN DERSLER
1	Cebr-i Âlâ, Müsellest-ı Müsteviyye ve Kürreviyye, Cerr-i Eşkâl ve Mahrutıyyat, Hendese-i Resmıyye ve Menâzır, Tarama, Hikmet-i Tabıyye, Fransızca, Piyade Ta’limi, Envâ-ı Makine ve Alât.
2	İstihkâmat-ı Hafife, İlm-i Heyet, Fenn-i Menâzır-ı Hattıyye, Tahdid-i Arazi Nazariyyâtı ve Ameliyyâtı, Taksim-i Arazi, Kimya, Fransızca, Piyade Bölüğü Talimi Nazariyyâtı ve Ameliyyâtı, Süvari Bölüğü Talimi Nazariyyâtı ve Ameliyyâtı.

³²⁹ Arslan, **a.g.m.**, s. 95 ; Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, **a.g.m.**, sayı : 9, s. 24.

³³⁰ Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, **a.g.m.**, sayı : 9, s. 24.

³³¹ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul 1995, Hil Yayınları, s.120 ; 1838 yılında Mühendishane, Harbiye, Tıbbiye gibi askerî okullara öğrenci hazırlamak için sıbyan mekteplerinin üstünde bir ara öğretim kademesi kurulmak istenmiştir. Hazırlanan tasarıya göre, sıbyan okullarına "sınıf-ı evvel" denilmiş, bu yeni kurulacak okullara da "sınıf-ı sâni" denilmesi düşünülmüştür. Ancak II. Mahmut bu adı beğenmemiş, bu okullara "rüşdiye" denilmesini istemiştir. Çocuklar "rüş çığı" olan 14-15 yaşına kadar bu okullarında kalacaklar, ondan sonra yüksek askerî okullara ve memuriyetlere girebileceklerdi. Gene tasarıya göre bu okullarındaki öğrenciler sıralara oturacaklar, evkafdan aylık alacaklardı. Ancak çeşitli nedenlerle sivil rüşdiyeler 1847, askerî rüşdiyeler ise 1875’lerden itibaren açılabilirdi. Konu ile ilgili olarak bkz. : Akyüz, **a.g.e.**, s. 128-129, 139-141.

³³² Ekmeleddin İhsanoğlu, “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, **150. Yılında Tanzimat**, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992, s. 364.

3	Tabur Ta'limi, Tabur Ta'limi Ameliyyâtı, Piyade Dahiliye Kanunnâmesi, Tahdid-i Arazi Ameliyyâtı, Harita İnşası, Fenn-i Mimari-i Askerî, Fûrusiyet, Fransızca, Meç ve Kılıç Ta'limi.
4	Fenn-i Harp, Fenn-i Baytariye, Fransızca, Topçuluk Fenni, Topçuluk Ameliyyâtı, Tahdid-i Arazi Ameliyyâtı, Harita Tersimi, Meç ve Kılıç Talimi, Müzik. ³³³

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, 1867 (hatta 1883) yılına kadar Mekteb-i Harbiyede okutulan derslerin hemen hemen tamamı askerî derslerden ibaretti.³³⁴ Sosyal içerikli dersler daha ziyade idadilerde okutulmaktaydı. Bu durum, eğitim sistemi olarak Alman ekolünün benimsendiği 1883'e kadar devam etti.³³⁵

4.1.4. Erkân-ı Harp Sınıfının (Kurmay Sınıfının) Kurulması

Bu dönemin önemli bir gelişmesi, kurmay subay yetiştirmek için Harp Okulunun devamı niteliğinde bir okulun açılmasına karar verilmesiydi.³³⁶ Bu maksatla, Çırpanlı Abdülkerim Paşa, “*Erkân-ı Harp Sınıfı*”nın (Kurmay Sınıfı) kurulması için görevlendirildi.³³⁷

19 cemaziyelahir 1261 (1845) tarihinde çıkarılan ve Takvim-i Vekayî'de de yayımlanan bir irade ile Harp Okulu bünyesinde bir “*Erkân-ı Harbiye Sınıfları*” ve teşkilatı kuruldu.³³⁸ Eğitim süresi 4 yıla çıkarılmış olan Harp Okuluna 5 ve 6 ncı sınıflar eklendi ve bu iki sınıflara “*Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahane Erkân-ı Harbiyesi Sınıfları*” adı verildi.

³³³ MCHŞİDDK. (1253).

³³⁴ Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 12, Eylül 1968, s. 24.

³³⁵ Alman sistemine geçişle birlikte uygulamalı eğitim yaygınlaştı. Uygulamalı eğitimin yanı sıra Harp Okulunda sosyal dersler de okutulmaya başlandı. Sonuçta, 1883'e kadar Mekteb-i Harbiye'de sadece askerî dersler görenek mezun olan subayların sosyal yönleri oldukça zayıf kaldı. Bu mezunların hepsi de şüphesiz ki askerî yönden nitelikliydi ancak, hemen hemen hiç biri anılarını kaleme alamadı. Silahları kuvvetli ama kalemleri zayıftı. Oysa, 1883 sonrasında mezun olan subayların sosyal yönleri, eski mezunların aksine oldukça güçlüydü. Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Asım Gündüz, Ali İhsan Sabis... gibi 1883 ve sonrası mezunu komutanların pek çoğu anılarını kaleme almayı ihmal etmedi. Anılarını yazmayanlar da komuta ettikleri birliklerin ceride defterlerini eksiksiz tuttular. Askerî tarih yazıcılığı, bu komutanların yazdıkları sayesinde önemli merhaleler katetti.

³³⁶ M.Mazlum İskora, **Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965**, c.1, Ankara 1966, Gnkur. Basımevi, s.5.

³³⁷ Ayrıntılar için bkz. Hayrullah Gök, Mesut Uyar, “Yeni Bulunan İki Belgenin Işığında M.Kemal Atatürk'ün Harp Akademisi Öğrencilik Dönemi” ,**Toplumsal Tarih Dergisi** , C. 12, sayı 71, Kasım 1999, s.8-15.

³³⁸ **Takvim-i Vekayî** , 19 Cemaziyelahir 1261, sayı: 289 ; Karal, **Osmanlı Tarihi, a.g.e.**, c.VI, s. 174.

1261 (1845) tarihli bu iradeden sonra, Orduyu Hümayûn Müşirlerine ordu merkezlerinde birer “*Bab-ı Mekteb-i Fünun-u idadiye inşası*” (Askeri Lise yapımı) emri de verildi.³³⁹ Harp Okulu’na gereken vasıfta öğrenci yetiştirmek amacıyla Edirne, Bursa, Manastır, vilayetlerinde okullar açılması için Yüzbaşı ve Kolağası rütbelerinde birer memur görevlendirildi.³⁴⁰ Ordu merkezlerinde üçer sınıflı, İstanbul’da dört sınıflı idadîler kurulacak, ordu merkezlerinde üç yıl idadi öğrenimi gören öğrenciler, İstanbul İdadisinde dördüncü sınıfı okuduktan sonra Harp Okuluna girmeye başlayacaklardı. Bu suretle Harp Okuluna bol miktarda öğrenci sağlanacaktı.³⁴¹

Harp Okulu öğrencilerinin sınava alınarak, başarılı olamayanların idadilere gönderilmesi, Harp Okulu mezunlarının imkânlar dahilinde kendi memleketlerindeki (yoksa memleketlerine en yakın yerdeki) birliklere tayin edilmek suretiyle aile bağlarının kopmamasının sağlanması, öğrencilere resmî istihkak olarak elbise, maaş ve tayin verilmesi ve Harp Okulu için bir bina inşa edilmesi hususları da adı geçen komisyon tarafından benimsendi. Alınan kararlar Padişaha sunuldu ve Padişahın onayından sonra uygulamaya geçildi. Böylece Harp Okulu, bugünkü seviyede olmamakla birlikte bir yüksek okul hüviyeti kazanmış oldu.

4.1.5. Mekteb-i Harbiyenin Çinili Köşke Taşınması

Abdülmeccid’in 13 Cemaziyelevvel 1261 (20 Mayıs 1845) tarihli iradesiyle; Küçük Taksim isimli mahaldeki Tophane-i Amire Hastanesine (yani bugünkü Askerî Müzenin bulunduğu bölgeye) daire-i hümayûn ile kütüphane, dersane, mütâlâahaneler, koğuşlar, ahır, manej ve sair gerekli ayrıntılar ilave edilmesine ve burasının “Mekteb-i Harbiye” olmasına karar verildi. Bu tarihe kadar Mekteb-i Harbiye olarak kullanılan Maçka Kışlasının da tamir ve yenilenmesiyle “Mekteb-i idadî” haline dönüştürülmesi benimsendi.³⁴²

³³⁹ İdadi ifadesi önceleri, Harp Okulu ve Askerî Tıbbiyeye girmek isteyen gençlerin eksik bilgilerini tamamlamak amacıyla açılan hazırlık sınıfları için kullanıldı ve 1845’te bunlar ordu merkezleri ile Bosna’da açıldı. O zaman programları rüşdiyelerden pek farklı değildi ve 11-14 yaşları arasında öğrenci alıyorlardı. Öğrenim süreleri üç sınıflı mahallerinde, 4 ncü ve son sınıflı da birleşik olarak İstanbul’da idi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyüz, **a.g.e.**,s.141-142.

³⁴⁰ Mehmet Esat, **a.g.e.**,s.40-41.

³⁴¹ Karal, **Osmanlı Tarihi**, **a.g.e.**, c.VI, s. 174.

³⁴² **BOA**, **İrade-i Dahiliye**, Belge No: 6572 .

Bu düzenleme yapıldıktan sonra tahsis edilen binaların tamirâtı bitene kadar Mekteb-i Harbiye, Beşiktaş Sahil Sarayı'ndaki *Çinili Köşk* isimli yere tamamen taşındı.³⁴³ Maçka Kışlasından Çinili Köşke naklettirilen öğrenciler önceden olduğu gibi derslerine devam etmekte iken bir kaç ay sonra daha önce Avrupa'ya gönderildiğini belirttiğimiz öğrencilerin bazıları İstanbul'a dönüp görevler almaya başladılar.³⁴⁴

1845 eylül ayında, Mekteb-i Harbiye öğrencileri bir sınava tâbi tutuldular. Aldıkları derecelere göre üç gruba ayrılan öğrencilerden: çok iyi not alanlar Mekteb-i Harbiye, orta not alanlar idadi, yetersiz not alanlar ise ihtiyat sınıfı öğrencisi sayıldılar. Bu uygulama ile, Harbiyenin yüksek okul seviyesine çıkarılması ve modernleştirilmesi yolunda³⁴⁵ önemli bir adım da atılmış oldu. Harbiyenin ilk iki yılı müşterek iken son iki yılı Piyade ve Süvari sınıflarına ayrıldı.

1845-1846 döneminde Harp Okulu eğitim ve öğretiminde bir iyileşme süreci başladı. Öğrencilerin giymekte oldukları er kıyafetleri değiştirilerek, subay adayına uygun bir kıyafet benimsendi. Ayrıca öğrencilerin artan ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için maaşları da arttırıldı.³⁴⁶

4.1.6. Mekteb-i Harbiyeye Yabancı Öğretmenlerin Getirilmesi

1846 yılı ortalarında Okul Komutanı Emin Paşa, Cebel-i Lübnan'da meydana gelen karışıklıkların incelenerek gerekli tedbirlerin alınması maksadıyla Cebel-i Lübnan'a tayin edilince Okul Komutanlığına *Rifat Paşa* atandı (1846-1848).

Rifat Paşanın Komutanlığı zamanında daha ziyade okulun tamir ve yenilenmesiyle uğraşıldı. Mekteb-i Harbiyede ve idadide yeni metotlar üzerine derslere devam etmek gerekeceğinden aranan koşullara uyum nitelikte öğretmenlerin temin edilmesine gayret edildi.³⁴⁷ Abdülmecid'in isteği üzerine,

³⁴³ Mehmet Esat, *a.g.e.*,s.38 ; Çinili Köşk'ün gravürü Ek-11'dedir.

³⁴⁴ Bu öğrencilerden **Küçük Tahir Bey**, Cebr-i Âdi, Cebr-i Âlâ, Müsellesat-ı Müsteviyye ve Kürreviyye, Cebrin Hendeseye Tatbikinin Mücessemat Kısmı, Temami-i Tefasili derslerini sırasıyla okutmak üzere Riyaziye öğretmenliğine, **Silivri Ali Bey** Coğrafya öğretmenliğine ve **Ömer Fevzi Bey** Haritalar ve Taramalar Tersimiyle diğer sınıfların Usûl-ü Hendese, Cebir ve Hesab öğretmenliğine atandılar. Bkz. Mehmet Esat, *a.g.e.*, s.42-43.

³⁴⁵ **BOA**, **İrade-i Mesail-i Mühimme**, Belge No: 233.

³⁴⁶ **BOA**, **İrade-i Dahiliye**, Belge No: 8137.

³⁴⁷ Mehmet Esat, *a.g.e.*,s.43.

Mekteb-i Harbiyede ders vermek üzere Fransa ve Prusya'dan öğretmen subaylar talep edildi. Kısa süre içerisinde İstanbul'a gelen öğretmenlerin³⁴⁸ okulda okutacakları dersler Türkçe olacağından ve kontratları gereğince derslerini Türkçe vermeleri şart olduğundan adı geçen öğretmenlerden her biri kendi maaşlarıyla Türkçe dersi öğrenmeye başladılar.³⁴⁹ Bu sırada mülkiyeden Mahmud Efendi lisan öğretmenliğine, Paris'te ikmal-i tahsil eden ve Mekteb-i Tıbbiyede öğretmen olan Derviş Efendi³⁵⁰ Kimya öğretmenliğine ve Fransa tebaasından Mösyö Kes de resim hocalığına tayin edildi.

Öğrenciler Fransızca bilmediklerinden Yabancı subayların dersleri Türkçe olarak vermeleri gerekti ancak denemeler başarısızlıkla sonuçlandı. Bu olumsuzluk üzerine, yerli Rumlar arasından iyi Türkçe ve Fransızca bilen kişiler “*muavin*” adıyla tercüman olarak görevlendirildiler.³⁵¹ Ancak, tercümanlar aracılığı ile ders veren bu öğretmenlerden de istenilen verim alınamadı. Bu sebeple, Haziran 1847'de İstanbul'lu Mustafa, Muhtar ve Mehmet Efendiler Fen Bilimi tahsili için Paris'e gönderildi.³⁵² B aşlangıçta önemli sorunlar yaşandıysa da, Osmanlı gençlerinin tahsil için yurtdışına gönderilmeleri, ileride her alanda toplumsal dönüşümlere sebep olacaktı...³⁵³

³⁴⁸ Fransız Kurmay Yüzbaşılar Mösyö Manian ve Mösyö Mojino ile Fransa Üsteğmen Mösyö Dubrovil, Prusyalı Topçu Yüzbaşı Maltefoski isimli öğretmenler okul açılmadan önce kurulmasından İstanbul'a getirildiler. Konuyla ilgili olarak bkz. **BOA, Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler** (Bundan sonraki dipnotlarda **A.İMKT.DV.** olarak kısaltılacaktır.)

³⁴⁹ “ *Hendese-i Resmîyye, menazır-ı gölge, sath-ı rakım, fenn-i makine, ilm-i hey'et, taksim-i arazi ve fenn-i mimari dersleri Mösyö Mojino'ya ihale, topografya, fenn-i harb, Seferiye, Piyade dahiliye kanunnamesi ve piyade talimine nezaret etmek vazifesi de Mösyö Maniak'a ihale olunub piyade ta'limlerinde mehareti olan talebeden Teğmen Çankırı'lı Halil Efendi de ta'lim muavini verildi. Süvari Dahiliye Kanunnamesi, Süvari Ameliyyâtı ve Nazariyyâtı Mösyö Dubrovil'e tahsis olunup yukarıda bahsedilmiş olan Ahmed Bey muavin verildi. İstihkâmat-ı Hafife ve Cesime, Hücum Müdafaası Bahisleri, Topçuluk Fenni ile Top Ta'limine Nezaret Etmek hususu Mösyö Malinofestke (Maltefoski) ihale edilip Binbaşı Ramiz Bey refakatına muavin tayin olundu ”. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 45.*

³⁵⁰ 1853-1857 yılları arasında Harp Okulu Komutanlığı yapacak olan Kimyager Derviş Paşa'dır.

³⁵¹ **BOA, İrade-i Dahiliye**, Belge No: 2292.

³⁵² **K.H.O.T.A.**, 1 Numaralı Künye Defteri.

³⁵³ “*Osmanlıların Avrupa eğitimi almaları, çok daha kapsamlı bir dönüşüme yol açtı. Ulemanın teftişine dayanan İslâm geleneği yerine laiklik; padişahın istibdatı yerine anayasa ve eşitliğe dayanan meşrutiyet öne çıktı. Hatta, divan şiirinin geleneksel estetik maksimlerinin yerini edebî bireycilik ve temsil aldı....*” Rustow, **a.g.m.**, s.372.

4.1.7. Mekteb-i Harbiyenin Pangaltı'ya Nakli

1263 yılı şaban ayının dokuzuncu ve onuncu günü (23-24 Temmuz 1847-Cuma, Cumartesi) Harbiye ve Harbiyeliler Çinili Köşkten *Küçük Taksim* veya *Pangaltı* olarak adlandırılan yerdeki yeni yerlerine nakledildiler.³⁵⁴ Aynı tarihte, okul üç sınıfa indirildi.³⁵⁵ Öğrenciler arasında ast üst ilişkilerinin yaygınlaşması için Mekteb-i Harbiyeye nakledilen bu üç sınıfın her birine ikişer “*sınıf başı*” me'mur olmak üzere altı sınıf başı seçildi.³⁵⁶ Her sınıfında 26 öğrenci bulunan Harbiyenin toplam öğrenci sayısı ise 78 oldu.³⁵⁷ Binalar ve eksik olan diğer hususlar tamamlandıktan sonra Maçka'ya da Mekteb-i İdadi taşındı.

4.1.8. 1847 Kanunnamesi

Harbiye, yeni binasına taşındıktan sonra 1847 yılında “*Mekteb-i Harbiyye-i Şahanenin İdare-i Dahiliyesine Dair bir kanunname*” yayımlandı.³⁵⁸ Bu kanunname ile Harbiyede görev yapacak personel miktarları yeniden düzenlendi. Tüm okul personeli ile öğrencilerin görev ve sorumluları ayrıntılı olarak belirlendi. Bu Kanunnameye göre 1847 yılı itibarıyla Harp Okulu kadrosunda yer alan personel aşağıda olduğu düzenlendi, atamaları yapıldı :³⁵⁹

MEMURİYET ADI / ÜNVANI	MEV-CUT	MEMURİYET ADI / ÜNVANI	MEV-CUT
Nazır Paşa	1	Mektebin Hizmet-i Dahiliyesine Nezaret Etmek İçin Kolağası	1
Nazır Paşanın Maiyyetlerine Memur Katip	2	Mektebin Hizmet-i Dahiliyesine Nezaret Etmek İçin Yüzbaşı	2
Mektep Livası	1	Mülâzım	2
Liva Paşanın Maiyyetlerine Memur Katip	1	Esvab Emni Olmak Üzere Bir Nefer Yüzbaşı İle Birkaç Nefer Memur ve Bir Nefer Eşya Muhafızı	1

³⁵⁴ Mehmet Esat, *a.g.e.*, s.48.; Pangaltı Harbiyesinin resmi için bkz. Ek-12.

³⁵⁵ **BOA**, *İrade-i Dahiliye*, Belge No: 6572.

³⁵⁶ Birinci sınıfın sınıf başları Asitaneli Mahmud Efendi ile Ispartalı Hüseyin Efendi, ikinci senenin sınıf başları Hoca Paşalı Arif Efendi ile Aksaraylı Mehmed Efendi, İhtiyat sınıfının sınıf başları ise Asitaneli Ali Saib efendi ile Beşiktaşlı Tahir Efendi idi. Mehmet Esat, *a.g.e.*, s.48-49.

³⁵⁷ Mehmet Esat, *a.g.e.*, s.48.

³⁵⁸ **Mekteb-i Harbiye-i Şahanenin İdare-i Dahiliyesine Dair Kanunname (Sene 1263)** (1847), Bu Kanunname, Milli Kütüphane envanterinde de mevcut olup, yer numarası **1946.A.244**'tür. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde **MHŞİDDK. (1263)** kısaltması kullanılacaktır.

³⁵⁹ **MHŞİDDK. (1263)**, *a.g.k.*, s.6-7.

Hikmet-i Tabiiyye Hocası Mirliva	1	Veznedar İle Birkaç Nefer Memur	1
Cebir ve Usûl-ü Müsellesat ve Cerr-i Eşkal Hocası	1	Tabip ve Cerrah ve Eczacı	1
Hendese-i Resmîyye Hocası	1	Muhafız-ı Kitap ve Alet	2
Kimya Hocası	1	Alet Tamircisi	1
Cebirin Hendeseye Tatbiki Hocası	1	Meç Ta'limcisi	1
Topçuluk Hocası	1	Musikî Üstası	2
İstihkâm ve Fenn-i Mimari-i Askerî Hocası	1	Balâda Muharrer Derslerin Beheri İçin Birer Nefer Ehliyetli Muavin	
İstihkâm ve Tahdid-i Arazi Hocası	1	Kapıcı	1
Taksim-i Arazi ve Tahdid-i Arazi Hocası	1	Tüfenkçi	1
Fürûsîyyet ve Tedavi-i Fürûsî Hocası	1	Trampetçi ve Fuğracı	6
Lisan-ı Fransevi Hocası	2	Süvari ve Avcı Boruzeni	3
Resm-i Hat Hocası	1	Beher On Nefer Şakirde Birer Adet Olmak Üzere İktiza Eden Hizmetçi	9
Resm-i Mücessemî Hocası	1	Hamam ve Hastahane ile Mektebin Nezaret-i Dahiliye ve Hariciyesine Bakmak Üzere	
Piyade Ta'limlerinin Nazariyyât ve Ameliyyâtını İcra Ettirmek İçin Muallim	1	Kezalik Hizmetçi	9
Muallim-i Merkume-i Muavin Olmak Üzere Piyade Yüzbaşısı	1	Berber	2
Kezalik Muavin Piyade Mülazımı	1	Aşçı	3
Süvari Ta'limlerinin Nazariyyât ve Ameliyyâtını İcra ettirmek İçin Muallim	1	Çamaşırçı	3
Mualim-i Merkume-i Muavin Olmak Üzere Sv. Yzb.	1	Tamirci	1
Kezalik Muavin-i Süvari Mülazımı	1	Bağçevan	1
Topçu Ta'limlerinin Nazariyyât ve Ameliyyâtını İcra Ettirmek İçin Muallim	1	Manej İnşa Olunduğu Halde Beygirlere Bakmak Üzere Münasip Miktar Süvari Neferatı	
Muallim-i Merkume-i Muavin Olmak Üzere Topçu Yüzbaşısı	1	Baytar	1
Muallim-i Merkume-i Muavin Olmak Üzere Mülâzım	2	Nalbant	1

4.1.9. Pangaltı Harbiyesinin Resmen Açılması

Taşınma işlemi tamamlanan ve Kanunnamesi de hazır olan Mekteb-i Harbiyenin resmen açılışı için Seraskerlik makamınca Sadrazama bir tezkere sunuldu. Bu tezkerede okul inşaatının tamamen bittiği, Padişahın yeni öğretim yılında okulu açmak üzere Harbiyeye davet edildiği bildirildi. Açılış için 10 Ekim 1847 günü kararlaştırıldı.³⁶⁰

Padişah, 10 Ekim 1847 Cumartesi günü Mekteb-i Harbiyeye gelerek, yeni öğretim yılını açtı. Yapılan törenden sonra öğrenciler çeşitli sorularla Padişahın huzurunda imtihan edildiler.³⁶¹ Başarılı öğretmenler Padişah tarafından ödüllendirildi.³⁶² İmtihan sonunda Nur-u Osmaniye Hatibi Hayri Efendi tarafından başarı duaları ve ayetler okundu.³⁶³ Yapılan huzur imtihanlarında üstün başarı gösteren öğrencilerden İstanbullu Hamdi ile Geredeli Ali (Nizami) Efendi Viyana'ya öğrenime gönderilmek suretiyle ödüllendirildiler.³⁶⁴

4.1.10. Disiplin İle İlgili Hükümler

1847 Kanunnamesine göre büyüklerin (üstlerin) yakışsız kelimeler söylemeleri, maiyetlerinde olan personele el kaldırmaları ve haksız yere uslandırma, yola getirme ve cezalandırma yapmaları yasaktı. Bu tür hakaretlere maruz kalan küçüklerin de (astlarında) şikayet hakları vardı.³⁶⁵

³⁶⁰ BOA , İrade-i Dahiliye, Belge No: 6572.

³⁶¹ BOA , İrade-i Mesail-i Mühimme, Belge No: 233; "... imtihan için seçilip hazırlanan öğrenciler için Padişahın huzurunda kur'a çekilmesi (ve) hangi efendiye hangi sual isabet ederse ondan cevap istenmesi sözlü imtihanların gereği olmakla birlikte kur'a usulü Mekteb Nazırı Rifat Paşa marifetiyle Padişahın huzurunda icra edilmiş öğrencilerin çoğu istenilen cevabı vermekte başarı göstermişlerdir..." Mehmet Esat, a.g.e.,s.50.

³⁶² "... Mektebin hocalarından Derviş efendi (merhum kimyager Derviş Paşa) Fizik, Kimya ve imal ettiği bir kat'a balonun uçuş derslerinden üstün başarı sağlamış ve iyi imtihan eylemiş olduğundan padişah tarafından millet ve memleket menfaati için 3 ncü rütbe Erkân-ı Harbiye Mirlivalığı rütbesine terfi ettirilmiştir... Mektebin öğretmenlerinden Büyük Tahir Bey ve Küçük Tahir Bey, Silivrili Ali Bey, Ramiz Bey ve Ömer Fevzi Beylerin uhdelerine Erkân-ı Harbiye Yarbaylıkları tevcih edilerek nişanları Padişahın huzurunda verilmiştir.." Mehmet Esat, a.g.e., s.50-51 ; Sultan Abdülmecid gibi Sultan Abdülaziz de hemen her yıl okula gelerek, Huzur imtihanlarında bulunmuş ve başarı gösteren öğretmen ve öğrencileri ödüllendirmiştir. Bkz. BOA , İrade-i Dahiliye, Belge No: 1977.

³⁶³ Mehmet Esat, a.g.e., s.51.

³⁶⁴ Takvim-i Vekayi, Sene 1262, Sayı 306 ; Mehmet Esat, a.g.e., s.51 ; K.H.O.T.A., 1 Numaralı Künye Defteri. künye defteri Kara Harp Okulu'nun ilk not kayıt defteridir ve halen Okul müzesinde sergilenmektedir.

³⁶⁵ MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s. 22.

Mırıldanmak, yakışmaz lakırdı söylemek, itaatsizlik eylemek, uslandırma ve yola getirmeye hükmolunan şeyin yapılmasına karşı gelmek, uygunsuz harekette bulunmak, kavga etmek, derse ve başka bir hizmete çağrılma hususunda trampet çalındığında gelmemek, disipline ilişkin yapılan uyarılara aykırı hareket etmek gibi hususlar suç ve kabahat demek olduğundan³⁶⁶ cesaret edenler suçun büyüklük derecesine göre cezalandırılırdı.³⁶⁷

Cezalar suça göre olmayıp öğrencinin alışılmış tavır ve hareketine göre hafifletilir veya çoğaltılırdı.³⁶⁸ Ceza verilse bile kişiyi aşağılayıcı kelimeler söylenmez, suç emirler defterine geçirilirdi. Hafif suçlular terbiyehaneye, ağır suçlular ise hapisaneye gönderilirdi. Terbiyehanede hapsedilen öğrenciler derslerine devam edip hiçbirinden muaf olmazlardı. Terbiyehanede hapis olan öğrencilere istirahat vakitlerinden ayrılacak bir vakitte uslandırma, yola getirme ile bölük olarak eğitim yaptırılırdı. Hapishaneye konulanlar ise tek tek hapsedilir ve derslere sokulmazlardı.

Öğrencilerden İstanbul'da baba, anne ve akrabaları olanlara her hafta perşembe günleri akşam üzeri izin verilmekteydi.³⁶⁹ Bu öğrencilerin okuldan çıkışları sırasında ve gezdikleri yerlerde elbiselerinin önünün açık olmaması, Öğrencilerin izin günleri okuldan çıkışlarında gezip dolaşacakları yerlerde ırz ve edepleriyle gezmeleri, yol sırasında subaylar ve askerî amirlerden bir kişiye rastladıklarında saygı göstermeleri, sorunlu yerlere gitmekten çekinmeleri, edepsiz kimselerle görüşmemeleri ve kendilerine izin verildiği günün ertesi günü saat kaçta okula girmeleri emredilmiş ise o saatte okulda bulunmaları gerekliydi.³⁷⁰ İzin vakitlerinden yirmi dört saat geçmesine rağmen okula dönmeyenler duruma göre bir kaç hafta izinden men

³⁶⁶ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.23** ; Kara Harp Okulu Ceza kayıtların da adı geçen suçları ve cezalarını görmek mümkündür. Bkz. **K.H.O.T.A., R. 1286-1290 (1870-1875) Tarihli 2 No'lu Ceza defteri.** Ceza Defteri örneği için bkz. Ek-13.

³⁶⁷ “ *Subaylar ve öğretmenlerinin emir ve uyarısını yapma ve yerine getirmede inat ederek uymayan, karşıtlık eden öğrenciler haklarında gereken cezalandırmaların yapılması gerekeceğinden bunlardan bunun gibi kaba duruş ve edebe aykırılığa cesaret edenlerin benzerlerini korkutmak için keyfiyetleri okul meclisinde incelenerek saptanacak töhmetleri derecesine göre yirmiden kırk değneğe kadar vurma ile cezalandırılıp bunlardan ve yukarıdaki bölümlerde söylenip sayılan beğenilmemiş hareketlerden çirkin kabahat ve suçlar ile suçlanmış olanların dahi askerî ceza yargıları uygulanarak uslandırma ve yola getirmeleri yapılır”* **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.30.**

³⁶⁸ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.23.**

³⁶⁹ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.29.**

³⁷⁰ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.27.**

edilerek cezalandırılırdı. Namusu bozmaya, lekelemeye ve edepleri bozmağa neden olan bir takım kaba, yakışsız sözleri ağızlarına alanlar, bir veya üç gün hapsedilirdi.³⁷¹

Öğrenciler ders vakitlerinde trampet çaldığında hemen dersane ve okuma yerlerine gürültü etmeksizin çabukça gitmek zorundaydı.³⁷² Öğrencilerin teneffüs vakitlerinde teneffüşhanelerinde çubuk içmelerine izin verilirdi.³⁷³ Yatakları üzerinde bir şey bırakmayarak dolaplarında saklamaları istenir, koğuşların düzgün, düzenli durmasına büyük önem verilirdi. Her perşembe sabah derslerinden sonra öğretmenler tarafından öğrencilere sorular sorulur, soruları cevaplayamayan öğrenciler dersi anlayamamış kabul edilir ve bu durumda olan öğrenciler hafta sonu izne çıkarılmazdı.³⁷⁴ Sınavlar sonucunda o yıl içinde bir şey öğrenemediği belirlenen öğrenciler bir yıl daha buldukları sınıfta bırakılırdı. İkinci yılın sınavında yine başarılı olamayan öğrencinin artık okulda bulundurulması “*boş demek olacağından*” bu gibi öğrenciler *er* olarak alaylara çıkarılır, askerî mesleğe elverişli olmayanlar ise “*tart ve def*” olunurdu.³⁷⁵ Öğrencilerin her yıl kendilerine verilen bütün eşya ve giysileri iyi koruması, temizliğine dikkat etmesi gerekliydi. Giysilerin şekil ve biçimi değiştirilemezdi. Her hafta yapılacak genel yoklamada bu hususlara dikkat edilir, eşya ve kıyafetlere zarar verenlere bedelleri ödettirilirdi.³⁷⁶

1263 (1847) tarihinde okulun iç işleriyle ilgili olarak Ali Efendi Kastamonî, Laz Numan Efendi, Çerkes Ahmed Efendi, Abdurrahman Efendi, Arnavud Yusuf Efendi, Yusuf Efendi, Kastamonî Abdullah Efendi, Mısırlı Yüzbaşı Ali Ağa ve

³⁷¹ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.29.**

³⁷² “*Öğrenim esnasında birbirleriyle pekçe lakırdı ve gürültü eyliyenler olursa kimler olduğu öğretmenleri tarafından günlük sunulacak jurnallerde gösterilerek onları usule aykırı harekette cesaretlenmiş olanlar o gün teneffüs vakitlerinde dersanelerde hapis suretiyle tutuklanarak uslandırılır, yola getirilir*”. **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.28.**

³⁷³ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.27.**

³⁷⁴ “*Öğrenciler okudukları derslere daima birbiri ardınca fikirlerini harcayarak beher gün öğretilen ve verilmiş olan dersleri layıkı gibi hıfzedip kavrayıp şayet anlayamadıkları yer olursa öğretmenlerinden sormaları öğrenim usulünden olmasıyla her Perşembe günleri sabah derslerinden sonra bir hafta içinde öğretilen derslerden öğretmenleri marifetleriyle nöbetleşe kendilerine söylenecek soruların gerekli cevaplarını vermeyenler okudukları dersleri anlayamamış olacaklarından o gibilerin ve gerek derslerini defterlerine kayıt etmeyenlerin niteliği yine hafta jurnallerinde adları üzerine açıklık verilerek o hafta sorulan dersleri muhafaza ve defterlerine dahi kayıt ve saptamak üzere o hafta tatilinde dışarıya salıverilmeyerek okulda tevkifleriyle cezalandırılır*” **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.29.**

³⁷⁵ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.28.**

³⁷⁶ **MHŞİDDK. (1263), a.g.k., s.30.**

Berber Mustafa Efendi görevliydi. “*Dahiliye Zabitanı*” denilen bu gruba rütbesi yükseltilecek Mekteb-i Harbiye dahiliye kolağalığı görevine atanan Yüzbaşı İshak Ağa komuta ediyordu.³⁷⁷

4.1.11. Erkân-ı Harbiye Mektebinin Kurulması

Bu yüzyılın ortasında ordu açısından yeni sorun ve ihtiyaçların belirmeye başladığı bir dönemde Çırpanlı³⁷⁸ *Abdülkerim Nadir Paşa* Okul Komutanlığına getirildi (1848).³⁷⁹

Bu yüzyılın ortasında ordu açısından belirmeye başlayan yeni sorun ve ihtiyaçlardan *birincisi* bu dönemde büyük birlik komutanlığı ve karargâh subaylığı yapacak düzeyde bilgi ve beceriye sahip subaylara ihtiyaç duyulmasıydı. Harp Okulunun tek başına bu evsafa bir eğitim veremeyeceği, bu sebeple de okul içerisinde başarılarıyla emsalleri arasından sıyrılan öğrencilerin ilave bir eğitim verilerek daha iyi yetiştirilebileceği düşünülmekteydi.³⁸⁰

İkincisi ise teknolojinin orduları profesyonelleşme ve uzmanlaşma konusuna daha ciddi eğilmeye ve bu ihtiyacı karşılayacak personel yetiştirmeye zorlaması olmuş, özellikle karargâh subayı yetiştirme ihtiyacı ön plana çıkmıştı. Çünkü eski tarz ve salt idari konularda işleve sahip karargâh subaylarının değişen muharebe sahası ihtiyaçlarına cevap vermesi artık beklenemezdi.

³⁷⁷ Mehmet Esat, *a.g.e.*, s.47-48.

³⁷⁸ **Çırpan** = Rumeli-i Şarkî-Eskizağra. Bkz. Nuri Akbayar, **Osmanlı Yer Adları sözlüğü**, İstanbul 2001, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 39

³⁷⁹ **Abdülkerim Nadir Paşa**, 1807 yılında Çırpan’da doğdu. Beş yıl Viyana’da öğrenim gördü. Valilik, Seraskerlik, Mekâtib-i Askeriye Nazırlığı, Bahriye Nazırlığı ve Serdar-ı Ekremlik görevlerinde bulundu. Kırım Savaşı sırasında Anadolu Ordusu Komutanlığı yaptı. Rus saldırısını durduramadığı gerekçesiyle Divan-ı Harbe verildi. Etkili savunması nedeniyle yargılanmasına devam edilmedi. Midilli’ye ve ardından da Rodos’a sürüldü. 1883 yılında Rodos’ta öldü. “Abdülkerim Nadir Paşa”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.1 , İstanbul 1995, Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, s.6.

³⁸⁰ Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’nın bu ayrıntıyı daha evvel düşündüğünü ve kurmay subay yetiştirmek için 1825’te Harp Akademisi ile Deniz Harp Okulu’nu, 1827’de Askerî Mızıka Okulu’nu, 1830’da Askerî Tıbbiye’yi , 1831’de Süvari ve Topçu Okullarını, 1832’de Piyade Okulunu ve 1844’te Mühendishaneyi açtırdığını görmekteyiz. Bu konuda bkz. Samir Raafat, “The Spanish Founder of the Egyptian Artillery Academy”, **The Egyptian Gazette** (Online Version), 18 Şubat 1997 ; “Military Academy: Historical Background”, **Egyptian Armed Forces**, 25 MAYIS 2004, <http://www.mmc.gov.eg/> ; Gilbert Sinoué, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa: Son Firavun**, (çev.) A.C. Akkoyunlu, İstanbul 1999, Doğan Kitapçılık, s. 171-172 ; “Colonel Joseph Séve”, 17 MART 2003, <<http://www.ifrance.com/soliman-pacha/mehmet.htm>>

Üçüncü olarak ise aynı tarihlerde Fransa, İngiltere ve Prusya gibi önemli Avrupa devletlerinin birbiri ardına Harp Akademisi tarzı okullar açmasıydı ve bu gelişmeler askerî reform ile uğraşan Osmanlı Devletinin gözünden kaçmamıştı.³⁸¹

Bu tarihten sonra eğitim ve öğretimin seviyesini yükseltmek için gösterilen çalışmaların yanı sıra kurmay subay yetiştirmek yolunda da gidildi.³⁸² Bu çerçevede; 1845 yılında Mekteb-i Harbiye bünyesinde kurulan “Erkân-ı Harbiye Sınıfı” biraz daha geliştirildi. Fransız Harp Akademisi (*Ecole D’application D’etat Major*) örnek alınarak, Fransa ve Prusya hükümetleri vasıtasıyla getirtilen yabancı öğretmenler ve bir kısım yetenekli veya yurt dışında eğitim görmüş Türk subayının atanmasıyla 1848 yılında Erkân-ı Harbiye Mektebi yani bugünkü Harp Akademisi kuruldu.³⁸³ “*Sınıf-ı Mahsusa*” adıyla bilinen ve dört senelik Harp Okulu öğreniminden sonra topçu ve kurmay subaylar sınıfından okutulan dersler, Fransız Harp Okulunun (Saint Cyr) müfredat programından alındı.³⁸⁴

Bu arada, Abdülkerim Nadir Paşa, Irak ve Hicaz Ordusuna Müşir rütbesi ile atanınca Okul Komutanlığı görevine Ahmet Paşa getirildi (1848-1853).³⁸⁵

4.1.12. Mekteb-i Harbiye'nin İlk Mezunlarını Vermesi

1264 yılının şaban ayında (temmuz 1848) sınavlar tamamlandı, huzur imtihanı merasimi de usulüne uygun olarak icra edildi ve 1834 tarihinden beridir eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren Mekteb-i Harbiye tam 14 yıl sonra ilk mezunlarını verebildi. Mekteb-i Harbiyede eğitimlerini tamamlayan öğrencilerin Teğmen rütbeleriyle alaylara gönderilmeleri gerekirken, eğitim altyapıları yetersiz olan ilk mezunların 5 yıldır “mülâzım” yani Teğmen olmaları göz önüne alındı ve bunların diğer çıkacak sınıflarla eşit olmamaları için adı geçenlerin yüzbaşılık rütbesiyle alaylara gönderilmelerine karar verildi. Yüzbaşı rütbesiyle mezun olan 9 Piyade ve 1

³⁸¹ Gök-Uyar, **a.g.m.**, s.8-9.

³⁸² **BOA**, **İrade-i Dahiliye**, Belge No:6572.

³⁸³ İskora, **a.g.e.**,s.5-6; **Harp akademileri Tarihçesi 1848-1991**, İstanbul 1991, Harp Akademileri Basımevi, s.1-3, 7.; Gök-Uyar, **a.g.m.**, s.8.

³⁸⁴ **BOA**, **İrade-i Hariciye**, Belge No:2161.

³⁸⁵ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.141-142.

öğretmen subaydan oluşan³⁸⁶ ilk mezunlar Kara Harp Okulu Tarihi Arşivinde bulunan ilk not kayıt defterine şöyle kaydedildi:³⁸⁷

ALTMİŞDÖRT SENESİNDE İCRA BUYURULAN İMTİHAN-I RESMÎDE UHDELERİNE ASAKİR-İ HASSA-İ ŞAHANE YÜZBAŞILIĞI RÜTBESİ TEVCİH İLE ASAKİR-İ HASSA-İ ŞAHANE ORDU-YU HÜMAYUNUNA NAKİL OLUNAN ŞAKİRDANIN ESAMİSİ KANUNUEVVEL/1264		
S.NO	ADI - MEMLEKETİ	MEZUNİYET SONRASI ATANDIĞI YER
1	Yzb. Ali Efendi - Balıkesir	<i>Asakir-i Ordu-yu Hümayununa Nakil kılınmıştır.</i>
2	Yzb. Mehmed Efendi- Mirgün	<i>Bu Dahi</i>
3	Yzb.İzzet Efendi - Kumkapı	<i>Bu Dahi</i>
4	Yzb.Zülgaffar Efendi - Manastır	<i>Bu Dahi</i>
5	Yzb.Yaver Efendi - Çerkes	<i>Bu Dahi</i>
6	Yzb.Mehmed Efendi - Tophane	<i>Bu Dahi</i>
7	Yzb.Mehmed Efendi - Laleli	<i>Bu Dahi</i>
8	Yzb.İbrahim Efendi - İlbasan (Manastır)	<i>Bu Dahi</i>
9	Yzb.Yakup Efendi - Galata	<i>Bu Dahi</i>
10	Yzb.Abdullah Efendi - Kasım Paşa	<i>Mekteb-i Harbiye Topoğrafya Hocasına Muavin Nasbolunmuştur</i> ³⁸⁸

Ders başarıları yüksek olan Mahmud, Safvet, Hüseyin, Sabit ve Mustafa Efendiler ise Mekteb-i Harbiye'den mezun edilmeyerek kurmay subay olarak yetiştirilmek üzere Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne nakledildiler.³⁸⁹

³⁸⁶ Mekteb-i Harbiye Topoğrafya Öğretmen Yardımcılığı görevine atanan Abdullah Efendi'nin yanı sıra Harp Okulu Tarihi Arşivi 1 numaralı künye defterinde ismi olmayan Emin Efendi de Resim Öğretmen Yardımcılığına atanmıştır. Yani 1848 itibariyle 9 Piyade haricinde Öğretmen Muavini olarak atanan subay sayısı 2'dir.

³⁸⁷ **K.H.O.T.A., 1 Numaralı Künye Defteri.**; Mezun listesi için bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.226-228.

³⁸⁸ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.53 ; **Yaver Efendi-Çerkes**, Müşir ve Serasker olan Yaver Paşa'dır. **İzzet Efendi-Kumkapı**, Müşir ve Serasker olan İzzet Paşa'dır. **Mehmed Efendi-Mirgün**, Sinop Redif Miralayı iken şehit olmuştur. **Ali Efendi-Balıkesir**, İşkodra Valisi iken vefat eden Ali Paşa'dır. **Mehmet Efendi-Tophane**, Mirlivalıktan emekli Mehmed Sadık Paşa'dır. **Zülgaffar Efendi-Manastır**, Kolağası iken 1852 tarihinde Karadağ'da şehit olmuştur. **Yakup Efendi-Galata**, Emekli Binbaşısıdır. **Mehmed Efendi-Laleli**, Bolu Redif Mirlivası Mehmed Vasfi Paşa'dır. **İbrahim Efendi-Elbistan**, Kol ağası iken 1853 tarihinde Rusçuk'ta vefat etmiştir. Bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.226-228.

4.1.13. Erkân-ı Harbiye Mektebi'nin İlk Mezunlarını Vermesi

1848 yılında Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne nakledilen Mahmud³⁹⁰, Safvet³⁹¹, Sabit³⁹², Mustafa³⁹³ ve Hüseyin³⁹⁴ Efendiler 1265 yılı şaban ayında (Temmuz 1849) yapılan sınavlar sonunda kurmay kıdemli yüzbaşı olarak mezun oldular.³⁹⁵ Erkân-ı Harbiye Mektebi'nden mezun olan ve diplomalarını alan³⁹⁶ bu ilk mezunlar kıt'alara gönderilmeyip, Mekteb-i Harbiye bünyesinde istihdam edildiler.³⁹⁷ İki sene sonunda bu subaylar Kurmay Binbaşı rütbelerine terfi ettirildiler³⁹⁸.

³⁸⁹ Konuyla ilgili olarak bkz. Tahsin Ünal, "Harp Okulu Tarihi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 15, Aralık 1968, s. 29-30.

³⁹⁰ Muhakemat Dairesi Riyasetinde görev yaparken vefat eden Müşir Mahmud Mesud Paşa'dır. İlk Erkân-ı Harbiye sınıflarına uzun süre öğretmenlik yapmıştır. Bkz. İskora, **a.g.e.**,s.144.

³⁹¹ Mekteb-i Harbiye'de uzun süre makine ve kimya öğretmenliği yapmış, Hicaz Valiliği görevinde bulunmuş Müşir Safvet Paşa'dır. Bkz. İskora, **a.g.e.**,s.144.

³⁹² Sabit Efendi Kıbrıslıdır. Harbiye'de Felsefe öğretmenliği yapmış, Kırım muharebesinde vebadan vefat etmiştir. Bkz. İskora, **a.g.e.**,s.144.

³⁹³ Fosfor Mustafa Paşa adıyla tanınan Müşir Mustafa Sıtkı Paşa'dır. Seraskerlik ve Bahriye Nazırlığı yapmış, 4 ncü Ordu Komutanlığı görevinde bulunmuştur. Bkz. İskora, **a.g.e.**,s.144.

³⁹⁴ Sultan Abdülaziz'i tahttan indiren Serasker Hüseyin Avni Paşa'dır. Bir çok vali ve havalı komutanlıklarında bulunmuş, Sadrazam olmuştur. Bkz. İskora, **a.g.e.**,s.144 ; Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde Hüseyin Avni Paşa ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilecektir.

³⁹⁵ " *Harbiye Mektebinden birinci defa Erkân-ı Harbiye olarak çıkan o sınıfın birincisi 1892 [1308 H.] de vefat eden Muhakemat Dairesi Reisi Müşir Mahmud Mesut Paşa ve ikincisi 1895 [1313 H.] de vefat eden esbak Hicaz Valisi Müşir Safvet Paşa'dır.* " İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, C.1, İstanbul 1982, Dergah Yayınları, s. 484 d.

³⁹⁶ Bu mezunlardan Hüseyin Avni Paşa'nın diploması halen Askeri Müze'de sergilenmektedir.; Tahsin Ünal, Osmanlı Harbiyesinde icra edilen diploma töreni için bütün öğrencilerin okulun iç bahçesinde toplandıklarını ve " *Karada ve denizde, padişahıma, vatanıma, milletime –anayasa devri ise- anayasaya hizmet edip sadakatten ayrılmayacağıma, kanımın son damlasına kadar hizmet edeceğime Kur'an hakkı vallahi billahi* " şeklinde yemin ettikten sonra beşer kişilik gruplar halinde diplomalarını aldıklarını herhangi bir kaynak göstermeden ifade etmektedir. Tahsin Ünal, yemin eden Hristiyan öğrencilerin " *Kur'an hakkı için* " yerine " *İncil hakkı için* " dediklerini de belirtmektedir. Bkz. Tahsin Ünal, "Harp Okulu Tarihi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 18, Mart 1969, s. 22 ; Tahsin Ünal, **a.g.e.**, s. 85-86. ; Yemin hususuyla ilgili olarak gerek Kara Harp Okulu Tarihi Arşivinde ve gerekse de diğer arşiv kayıtlarında herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

³⁹⁷ Adı geçenlerden **Sabit Efendi** Felsefe Öğretmenliğine, **Safvet Efendi** Makine ve Kimya Öğretmenliğine, **Mustafa Efendi** Cebr-i Âlâ, Hey'et, Müsellesat-ı Müsteviyye ve Kürreviyye ve Cerr-i Eşkal dersleri muallim muavinliğine, **Mahmud Efendi** Hendese-i Resmîyye, Menazır-ı Gölge ve Taksim-i Arazi ile Fenn-i Mimari derslerine muallim muavinliğine olarak atandılar. **Hüseyin Avni Bey** de, okulun Fenn-i Harb muallim muavinliği ile Seferiyye ve Dahiliyye Kanunları muallimliğine tayin edildi.; "...Hüseyin Avni, Mekteb-i Harbiye'nin Fenn-i Harb muallim muavinliğine ve Seferiyye ve dahiliyye kanunları muallimliğine tayin kılındı..." İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **a.g.e.**, c.1, s.484 .

³⁹⁸ "... Mekteb-i Ulûm-u Harbiye'den mezun olacak Erkân-ı Harbiye öğrencilerinin Yüzbaşılık rütbesiyle Erkân-ı Harbiye'ye gönderilmesi ve iki sene sonunda Kolağası olmaları ne kadar kanunlar gereği ise de adı geçen dört nefer Erkân-ı Harbiye subayı Okul tarafından kıdemli buldukları ve Okul hakkında yenilikler ve düzenlemeler icra edildiği için kendilerinden sonra çıkacak Erkân-ı Harbiye sınıflarına şümul olmamak (kapsamayacak, içine almayacak) ve iş bu istisnanın yalnız bunlar hakkında yürürlükte olması kaydıyla Erkân-ı Harbiye Kolağahlarıyla

İlk mezunların verilmesiyle beraber Harp Okuluna ilgi de arttı. Değişik yerleşim merkezlerinden gelen öğrencilerle birlikte Harp Okulu öğrenci profili değişmeye başladı. Çocuklarını Harp Okuluna göndermek istemeyen aileler Harp Okuluna yöneldi. Başlangıçta okula ancak sokaklardan kimsesiz ve gariban çocuklar alınırken, bilhassa yurt dışında tahsil imkânlarının artmasıyla birlikte, Şehzadeler, Beyzadeler, Ulemalar gibi Osmanlı toplumunun üst sınırlarında bulunan çevreler çocuklarını Harbiyeye vermeye başladılar.³⁹⁹ Üstelik, kuruluş dönemine göre Harbiyede eğitim kalitesi de artmıştı. Artık, Harp Okulu mezunlarının çoğu sadece orduda değil sivil bürokraside de üst düzey mevkilerde görev alabiliyorlardı.⁴⁰⁰ Mezunlar, emsallerine göre daha kolay terfi edebiliyor, eğitim ve bilgi seviyeleriyle kısa sürede temayüz edebiliyorlardı.

4.1.14. Baytar Sınıfının Teşkili ve Diğer Gelişmeler

1265 (1849) yılında Mekteb-i Harbiye bünyesinde bir “*Baytar Sınıfı*” teşkil edildi.⁴⁰¹ Böylece hem Veteriner Okulunun temeli atılmış oldu⁴⁰², hem de süvari sınıfına ait atlarının bakımı da süreklilik kazandı. Aynı yıl, süvariye ayrılan

gönderilmelerine ve iki sene sonra adı geçenlerin Binbaşı olmalarına karar verilmiş ve adı geçen subayların isimleri belirtilerek ilgili karar Okul ceridesine ve Tüzüğüne bu şekilde kayıt ve imla olunmuştur...” Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.56 ; Mehmet Esat, Erkân-ı Harp mezunlarına Sabit Efendiyi dahil etmeyi unuttuğundan mezun sayısını dört kişi olarak belirtmektedir ki bu sayı hatalıdır. Sabit Efendi, ilk kurmay listesinde kayıtlıdır. İsim için bkz. İskora, **a.g.e.**,s.144.; Ayrıca Mahmud, Safvet, Sabit, Mustafa ve Hüseyin Efendilerin orijinal künye kayıtları **K.H.O.T.A., 1 Numaralı Künye Defteri.**’nde mevcuttur. Mekteb-i Harbiye Topoğrafya Hocasına Muavin Nasbolunan Kolağası Abdullah Efendi ile Kolağası Halil, Rüstem ve Süvari Kolağası Ahmet Ağa’nın künye kayıtları da yanlarına herhangi açıklama yazılmadan bu kurmay kayıtlarının bulunduğu sayfaya kaydedilmiştir. Bu kayıtlar için Bkz. Ek-14.; 1834-1883 tarihleri arasında Mekteb-i Harbiye’den mezun olan subayların yıllara ve askeri meslek sınıflarına göre dağılımı Ek-15’te, aynı mezunların yerleşim merkezlerine göre dağılımı Ek-16’dadır. 1849-1883 tarihleri arasında Erkan-ı Harbiye Mektebinden mezun olan toplam 258 subayın yıllara göre dağılımı Ek-17’de, yerleşim merkezlerine göre dağılımı da Ek-18’dedir.

³⁹⁹ Bilhassa Abdülaziz ve II.Abdülhamid dönemlerinde zengin veya yönetime yakın kimselerin çocuklarının Harbiye’ye verilmesi hususunda iş iyice çığırından çıktı. Harbiye’de 1-2 kişilik özel “şehzade”, “Beyzade”, “Efendi” sınıfları açılmaya başlandı. Askerlik yapmayan, savaşa gitmeyen hatta Harp Okulu’na dahi uğramayan bu öğrenciler kısa sürede mezun ediliyor, emsalleri yüzbaşı bile olmadan bu imtiyazlı subaylar muhtelif generallik rütbelerine ulaşabiliyorlardı. Padişahın özel emriyle Harbiye’ye kaydedilen veya Harbiye namına yurt dışına gönderilen efendilerin isimlerini Harp Okulu yöneticileri dahi bilemiyor, bu efendiler yine padişahın özel İrade-i Seniyyesiyle mezun ediliyorlardı. Komutanların, bu iki padişaha muhalefetine önemli sebeplerinden birisi de bu adaletsizlikti.

⁴⁰⁰ 1834-1883 tarihleri arasında Mekteb-i Harbiyeden mezun olan subaylardan askerlik mesleğinin haricinde başka alanlarda da faaliyet gösteren subayların listesi Ek-19’dadır.

⁴⁰¹ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.57 ; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c. III, **a.g.e.**, s. 366

⁴⁰² Karal, **Osmanlı Tarihi**, **a.g.e.**, c.VI, s. 174

öğrencilerin birincisi Fındıklılı Mehmed Efendi Harbiyede bırakıldı ve Fransa'dan getirilen Baytar Yüzbaşı Mösyo Dobruka isimli öğretmene muavin (yardımcı) verildi.⁴⁰³

Ancak, tüm gelişmelere rağmen Harbiyede temel bir program ve öğretim sistemi oturtulamadı. Avrupa'dan getirilen ve dersleri Türkçe okutmaları şart olan yabancı öğretmenler, her ne kadar Türkçeyi öğrenmeye gayret etmişlerse de bunu tam anlamıyla başaramadılar. Öğrencilerin de Fransızca okutulan dersleri algılayamaması üzerine, Fransızca ve Türkçe bilen Rumlardan *muavin* adıyla tercümanlar kullanılması da sorunu halletmeye yetmedi.

Yabancı öğretmenlerin anlattığı konulara vakıf olmayan, hatta okuma-yazmaları da bulunmayan tercümanların, öğretmenlerin yarım saat veya bir saatte anlattığı konuları öğrencilere beş altı dakikada anlatması yeni bir sorunun da başlangıcı oldu. Tercümanlarla öğretmenler arasında sert tartışmalar ve uyumsuzluklar başladı.⁴⁰⁴ 1851'de okuldaki yerli ve yabancı bütün öğretmen ve idarecilerin katılımıyla yapılan toplantıda bu sistemin kaldırılmasını sağlayan kararlar alındı.⁴⁰⁵ Her yıl okunacak derslerin miktar ve konularının ayrı ayrı önceden tespiti ile düzenli bir programa göre düzenli bir ders sistemi getirilmesi esası da görüşüldü.⁴⁰⁶

4.1.15. Kırım Savaşı ve Harbiyenin Taşkışla'ya Taşınması

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 1853'te başlayan Kırım Savaşı, Mekteb-i Harbiye için sıkıntılara sebep oldu. Hastane olarak kullanmak ve İstanbul'a gelmekte olan müttefik İngiliz ve Fransız Piyade askerlerini ikamet ettirmek gerekçesi ile 1854'te önce Maçka'daki Mekteb-i İdadi ve bir ay sonra da Mekteb-i Harbiye binaları boşaltıldı. Binaları boşaltılan Harp Okulu öğrencileri "*eski Taşkışla*

⁴⁰³ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.57

⁴⁰⁴ "... Ders zamanında öğretmenler tercümanları yanında ders yaparlardı. Tercüman da hocadan anlayabildiği ders kurallarını öğrencilere aktarmaya ve bilgilendirmeye çalışırdı. Fakat öğretmenlerin yarım saat veya bir saatte anlattığı bir konuyu tercümanın öğrencilere beş altı dakikada anlatmak gibi garip halleri de meydana gelirdi. Çünkü, tercümanlar esasen okul görmediklerinden ve okunan derslerin terimleri şöyle dursun girişini bile bilmediklerinden hocaların anlattıklarının onda üçünü, dördünü ancak anlayıp beyan ederlerdi..." Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.55.

⁴⁰⁵ İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, "Harboku Tarihi", **Türk Kültürü**, Yıl : XI, sayı : 130, Ağustos 1973, s.592.

⁴⁰⁶ İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, **a.g.m.**, s. 593.

binasına”, İdadi öğrencileri de Üsküdar’da yeni mahallede bulunan bir okula nakledildi⁴⁰⁷. Koğuş ve dersanelerdeki hasırlar yenilendi⁴⁰⁸ ve imkânlar nispetinde hazırlıklar yapılarak eğitim öğretime başlandı. Aynı yıl, Tuna Fırka-i Askeriyesi Kumandanlığına atanan Ahmet Paşanın yerine Derviş Paşa (Kimyager Derviş Paşa) getirildi (1853-1857).⁴⁰⁹

Mühendishane mezunu olan Derviş Paşa, 1835 yılında Bekir, Emin, Halil ve Tevfik Beylerle birlikte tahsil için İngiltere’ye gönderilmiş⁴¹⁰, 15-16 ay sonra Fransa’ya giderek eğitimine Paris’te devam etmişti. Bu sebeple Paşanın hem İngilizcesi hem de Fransızcası iyiydi.⁴¹¹ Çok başarılı bir subay olan ve bu sebeple Erkân-ı Harbiye Mirliyalığı rütbesine terfi ettirilerek okul Komutanlığına atanan Derviş Paşanın Komutanlık dönemi, Kırım Savaşı’nı sonrasında yaşanan yer, öğretmen ve malzeme sorunları yüzünden verimli geçmedi.

Kırım Savaşı sebebiyle 1853 tarihinde Harbiyeden 2 grup halinde öğrenci mezun edildi. 1 nci grupta 2 Erkân-ı Harp, 21 Piyade ve 7 Süvari olmak üzere toplam 30 öğrenci mezun oldu.⁴¹² 2 nci grupta ise 2 Erkân-ı Harp, 8 Piyade, 6 Süvari, 10 Baytar ve 4 Harita olmak üzere toplam 30 öğrenci mezun edildi.⁴¹³

1269 (1853) yılı Kırım Savaşı’nın olumsuz etkileri, yurt dışında bulunan ve bilhassa Paris’te okuyan Harbiyelileri etkiledi. Öğrencilere yeterli para gönderilemedi. Mağdur olan öğrencilerin sıkıntıları ve borçları arttı. 1853-1854 yılları arasında Paris’te okuyan öğrencilerin maaşlarının arttırılması⁴¹⁴ ve öğrencilerin

⁴⁰⁷ Topkapı Kışlası ile Mekteb-i Harbiye’nin Fransız askerlerine hastahane olarak tahsisi hususunda Fransa Maslahatgüzarlığı’nın 22 Ra. 1271 (1855) tarihli yazısı için bkz. **BOA** , **A. }AMD** , Belge No: 25.

⁴⁰⁸ **BOA** , **A. }MKT.DV.** , Belge No: 20.

⁴⁰⁹ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 142-143 ; **Derviş Paşa**, 1817 yılında İstanbul’da doğdu. Üç yıl Paris’te öğrenim gördü. Çeşitli okullarda fizik ve kimya dersleri verdi. İdari görevlerin yanı sıra Mekâtib-i Askeriye ve Maarif Nazırlıkları ile Şûra-yı Devlet ve Islahat Meclisi üyeliğinde bulundu. En önemli eseri 20 yıl kadar ders kitabı olarak okutulan ve Türkçe kimya dilinin gelişmesine büyük katkıda bulunan Usul-i Kimya’dır. “Derviş Paşa”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 3 , İstanbul 1995, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s.122.

⁴¹⁰ Bkz. Berkes, **a.g.e.**, s. 581, d. 43.

⁴¹¹ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 143-144.

⁴¹² **K.H.O.T.A., 1270 (1854) Tarihli 2 No’lu Künye Defteri**

⁴¹³ **K.H.O.T.A., a.g.d.**

⁴¹⁴ **BOA** , **A.}MKT.UM.** , Belge No: 41.

yaptığı bireysel borçların ödenmesi⁴¹⁵ gerekli tedbirler alındı. Konuyla ilgili olarak Mekteb-i Harbiye muallimlerinden Mösyö Manyan Paris'e gönderildi.⁴¹⁶

1270 (1854) tarihinde Harbiyenin nitelikli yabancı öğretmenlerinden Mösyö Mojino vefat etti ve yerine Fransız Erkân-ı Harbiye Yüzbaşılardan *Mösyö Kelyom* seçildi.⁴¹⁷ Harita çiziminde kullanılmak üzere Fransa'dan aletler sipariş edildi.⁴¹⁸ Bu tarihte 2 Erkân-ı Harp, 8 Piyade, 6 Süvari, 10 Baytar ve 4 Harita olmak üzere toplam 30 öğrenci Harbiye'den mezun oldu.⁴¹⁹

1855-1856 döneminde, ordu, kendi laik okul düzenini başlattı. İstanbul'da 9 ve diğer yerlerde bir çok askerî Rüştîye okulları açıldı. Mekteb-i Ulum-u Harbiyeye girmek için gereken eğitim düzeyini veren orta dereceli idadiler de Saray Bosna (Sarajevo), Erzurum, Şam ve Bağdat'ta açıldı. Zaman ilerledikçe vilayet okullarından her biri en az bir idadi ve bir dizi rüştiye okulu açılmasına önayak olarak sivil düzenden çok önce halka laik eğitim fırsatı tanımış oldu.⁴²⁰ 1856'da 5 Erkân-ı Harp, 15 Piyade ve 7 Süvari olmak üzere toplam 27 öğrenci Harbiye'den mezun oldu.⁴²¹ Aynı yıl içerisinde Prusyalı *Maltefoski*, Mekteb-i Harbiye Topçu öğretmenliğine getirildi.⁴²²

Kırım Savaşı sırasında, Osmanlı ordusunun subay ve yüksek komuta kadrosunda gereği kadar, askerî eğitim görmüş, liyakatli subay ve komutan bulunmadığı anlaşılmıştı. Ordunun zaafı, en çok yeni usulde yetişmiş subay eksikliğinden ileri geliyordu.⁴²³ Padişah başta olmak üzere, bütün devlet adamları askerî okulların ıslahına önem verilmesi gerektiğini anlamışlardı. Sistemin rayına oturtulabilmesi için bir takım radikal önlemlere ihtiyaç vardı. Bir şeyler yapıyordu fakat, bu hususta baş vurulması gereken tedbirler kestirilemiyordu.⁴²⁴ Böyle sıkıntılı

⁴¹⁵ BOA , HR. MKT. , Belge No: 24.

⁴¹⁶ BOA , HR. MKT. , Belge No: 43.

⁴¹⁷ BOA , HR. MKT. , Belge No: 37.

⁴¹⁸ BOA , A. }AMD. , Belge No: 80.

⁴¹⁹ K.H.O.T.A., 2 Numaralı Künye defteri.

⁴²⁰ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s. 143; 1883 yılı itibarıyla Şam'dan 146, Bağdat'tan 27, Erzurum'dan 14 ve Balkanlardan da 343 subayın mezun olması bu bölgelerde yaşayan halkın laik eğitim fırsatını iyi değerlendirdiğini göstermektedir.

⁴²¹ K.H.O.T.A., 2 Numaralı Künye defteri.

⁴²² BOA , A. }MKT.DV. , Belge No: 2 ; Maltefoski, Mehmed Esat'ın Malinofestke dediği kişidir.

Bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 45.

⁴²³ Karal, **Osmanlı Tarihi, a.g.e.**, c.VII, s. 185.

⁴²⁴ Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 186.

bir dönemde 1857 yılında, Derviş Paşadan boşalan Harp Okulu Komutanlığına, Harbiyenin 1849 tarihinde mezun ettiği ilk kurmay subaylardan biri olan *Hüseyin Avni Paşa* atandı (1857-1862).⁴²⁵

Reformist bir komutan olan Hüseyin Avni Paşa döneminde⁴²⁶, öncelikle personelin moral ve motivasyonunun artırılmasına yönelik bir takım uygulamalara ağırlık verildi. Okulun ilerlemesine gayret gösteren ve eser veren öğretmenler, muhtelif hediye ve rütbeler verilmek suretiyle taltif edildi. Bu çerçevede, 1273 (1857) tarihinde, “*İlm-i Nücum ve Vassı Ahval-i Emkine*” isimli bir astronomi eseri yazan Mekteb-i Harbiye öğretmenlerinden Fransız Mösyö Le Kilyo’ya mükâfaten bir kılıç ve bir Mecidiye Nişanı verilirken⁴²⁷, yine Mekteb-i Harbiye öğretmenlerinden Kurmay Yarbay Safvet Bey de gayretlerinden ve tercüme ettiği kitaplardan dolayı miralaylığa terfi ettirildi.⁴²⁸

Eğitim ve öğretime önem verildi. Okulun taşınması ile kullanımlara bağlı olarak ders aletlerinde eksilme ve arızalar oluşunca Âkif Efendi, Mekteb-i Harbiyeye ait hendese aletlerinin tamirine memur edildi.⁴²⁹ Askerî eğitime uygulamaları arttı. Piyade ve Süvari eğitimlerini tamamlayan öğrencilere atış eğitimi yaptırıldı.⁴³⁰ 1274 (1858) tarihinde, öğrencilerin askerî eğitimdeki başarıları okul yönetimini memnun etti. Mekteb-i Harbiye Taksim-i Arazi öğretmeni Fransız *Lukilion* çalışmalarından

⁴²⁵ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, a.g.e., c.1, s.486 “Hüseyin Avni Paşa”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1964, s. 645 ; **Hüseyin Avni Paşa**, 1820 yılında Isparta’da doğmuştur. Ahmet Ağa’nın oğludur. 1841 tarihinde Mülazım-ı evvel, 23 Haziran 1265 (1849) tarihinde Harp Okulu’ndan mezun olmuştur. Çeşitli askerî görevlerde bulunmuş, Abdülaziz zamanında dört defa Serasker ve bir defa Sadrazam olmuştur.

⁴²⁶ Hüseyin Avni Paşanın Kara Harp Okulu Komutanlığı görevinde bulunması hususu çok bilinen bir husus değildir. Bunun sebebi de, Harp Okulu tarihiyle ilgili olarak yazılan tüm kitap ve makalelerin Mehmed Esad’ın “**Mirat-ı Mekteb-i Harbiye**” isimli eserinden bire bir alınması ve birkaç belge ile süslenerek yayımlanmış olmasıdır. Mehmed Esad, adı geçen eserini Sultan II. Abdülhamit döneminde yazmıştır. Bilindiği üzere, Hüseyin Avni Paşanın 29 Mayıs 1876 günü Dolmabahçe sarayını kuşatmak suretiyle devirdiği Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamit’in amcasıdır. Sultan Abdülaziz, Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından tahtan indirilmiş ve 4 Haziran 1876 tarihinde de bilekleri kesilmiş bir halde ölü bulunmuştur. Bu ölümde tek sorumlu tutulan kişi Serasker Hüseyin Avni Paşa olmuş, tartışmalar, Paşanın Çerkez Hasan tarafından kama ile öldürülmesine kadar devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamit ’den tepki alacağını ve bu işten zarar göreceğini tahmin eden Mehmed Esad, adı geçen eserinde Hüseyin Avni Paşanın Harp Okulu Komutanlığı dönemine değinmemeyi tercih etmiştir.

⁴²⁷ BOA , A.}AMD. , Belge No: 26 ; BOA , A. }DVN.MHM. , Belge No: 79.

⁴²⁸ BOA , A.}DVN.MHM. , Belge No: 48.

⁴²⁹ BOA , A.}MKT. NZD. , Belge No: 50.

⁴³⁰ BOA , A.}MKT. NZD. , Belge No: 81.

dolayı nişan verilerek ödüllendirildi.⁴³¹ 1275 (1859) tarihinde de Mekteb-i Harbiye Süvari öğretmeni *De Yelar* ile Baytar öğretmeni *Jerce* başarılarından dolayı nişan verilerek ödüllendirildiler.⁴³²

4.1.16. Mekteb-i Harbiyenin Gülhane'ye Nakli ve Pangaltı Binasının Yanması

11 Şevval 1274 (1858)'de Bab-ı Seraskerî'de bulunan harap haldeki dairelerin yıkılarak yeniden inşa edilmesi, buradaki kalemlerde görevli memurların da Bab-ı Seraskerî'deki kışlaya nakli planlandı. Dolayısıyla, bu kışlada geçici olarak bulunan Mekteb-i Harbiye öğrencilerinin de Gülhane'deki kışlaya yerleştirilmesi emredildi.⁴³³

1854-1859 yılları arasında eğitim öğretim faaliyetlerine eski Taşkışla binasında devam etmek zorunda kalan Mekteb-i Harbiye, 1275 (1859) tarihinde Askerî İdadi ile birlikte Gülhane'deki Mekteb-i Tıbbiye binasına taşındı.⁴³⁴ Mekteb-i Harbiye burada 1279 (1863) tarihine kadar eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürdü.⁴³⁵ Fransız Hastanesi haline getirilen Mekteb-i Harbiyeye ait Pangaltı'daki bina ise Fransız askerlerinin dikkatsizliği sonucu çıkan yangında tahrip oldu. Bu yangında, okulda bulunan çok değerli kitaplar, eşyalar ve pek çok malzeme kül oldu.⁴³⁶

4.2. Abdülaziz Döneminde Mekteb-i Harbiye (1861-1876)

4.2.1. Pangaltı Harbiye Binasının Tamir Edilmesi

25 Haziran 1861 tarihinde Sultan Abdülmecid öldü.⁴³⁷ Sultan Abdülaziz tahta geçti.⁴³⁸ Diğer Osmanlı padişahları gibi Sultan Abdülaziz'de orduya önem verdi. Sultan, ordunun teşkilatlanması hususunda şiddet ve ısrar gösteriyor, bu hususta mazeret dinlemek istemiyordu. Orduya önem verilmesi hakkında Vükelâ'da padişahın düşüncesini paylaşmakta idi. Fakat, önemi kavramak, meseleyi çözmek

⁴³¹ BOA , A.}DVN. , Belge No: 11.

⁴³² BOA , A. }DVN.MHM , Belge No: 39.

⁴³³ BOA , A. }AMD. , Belge No: 45.

⁴³⁴ Mehmet Esat, a.g.e., s.61-62.

⁴³⁵ Mehmet Esat, a.g.e., s.62.

⁴³⁶ Kurtcepe-Balcıoğlu, a.g.e., s. 58.

⁴³⁷ Engelhardt, , a.g.e., s. 180 .

⁴³⁸ Sultan Abdülaziz'in Portresi Ek-20'dedir.

için kâfi değildi. Askerlik ile ilgili çeşitli meseleleri bir nizama bağlamak gerekiyordu.⁴³⁹

Sultan Abdülaziz'in öncelik konularından birisi, Harbiye oldu. Tahta geçtikten sonra, daha önce Fransız askerlerinin dikkatsizliği sonucu yanmış olan Pangaltı'daki Mekteb-i Harbiye binasının yeniden yapılmasını emretti. Bina, eski temellerinin üzerine yeniden ve iki katlı olarak inşa edilmesine başlandı.

Pangaltı'daki Mekteb-i Harbiye binasının yeniden inşası devam ederken, derslerin yeni usullere göre okutulmasına başlandı. Okulun artan imkanları ve bilhassa öğrencilerin yurt dışına gönderilmesi hususu öğrencilerin derslere ilgisini artırdı. Yabancı dile önem verildi. Fransızca ve jimnastik dersleri ilk defa olarak askerî idadilerde mecburi ders olarak kabul edildi. Bu dersler için yabancı öğretmenler getirildi.⁴⁴⁰ 1278 (1862) tarihinde, okulun ilerlemesine gayret gösteren okul personeli ile öğretmenler okul yönetimi tarafından muhtelif hediye ve rütbelere verilerek suretiyle taltif edildiler.⁴⁴¹

Hüseyin Avni Paşanın 1862'de Hassa Ordusu Müşiri ve Serasker Kaimmakamı olması üzerine⁴⁴² Mirlivalığa terfi ettirilmiş olan *Safvet Paşa*, Harp Okulu Komutanlığına atandı. Ancak, bir takım mühim görevlerle 4 ncü Ordu'ya gönderilen⁴⁴³ Paşanın yerine Harp Okulu Komutanlığına Mirliva *Mahmud Mesud Paşa* getirildi (1862-1864). Mahmud Mesud Paşanın Komutanlığı dönemi daha ziyade inşaat faaliyetleri ve yeni okulun ihtiyaçlarının temini ile geçti. Günümüzde Askerî Müze olarak bilinen Taksim Harbiyedeki eski İstanbul Harp Okulu binası (Pangaltı Harbiyesi) Mahmud Mesud Paşa döneminde tamamlandı.

⁴³⁹ Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 180.

⁴⁴⁰ Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 186 .

⁴⁴¹ Örneğin ; Mekteb-i Harbiye İlm-i Hey'et ve Fenn-i Mimari öğretmeni, Kurmay Yarbay Mehmed Bey "*Fenn-i Mimari*" adlı kitabı tercümesindeki gayreti sebebiyle üçüncü rütbeden Mecidiye Nişanı ile (**BOA** , **A. }DVN.MHM**, Belge No: 1), Mekteb-i Harbiye Atlas İlm-i Hey'et ve Litografya Öğretmen muavini Kurmay Yüzbaşı Tevfik Bey yazdığı "*Teshilü'l-Mikan*" adlı risale sebebiyle beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı ile (**BOA** , **A. }DVN.MHM** , Belge No: 2), Mekteb-i Harbiye resim öğretmeni Kolağası Hafız Mehmed başarılarından dolayı dördüncü rütbeden Mecidiye Nişanı ile (**BOA** , **A. }DVN.MHM** , Belge No: 9) ödüllendirildi.

⁴⁴² İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **a.g.e.**, s.486.

⁴⁴³ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.144.

4.2.2. Mekteb-i Harbiyenin İkinci Defa Pangaltı'ya Nakledilmesi

1279 (1863) tarihinde inşaatı tamamlanan Pangaltı Mekteb-i Harbiye binasına, bu tarihe kadar Gülhane'de ders gören öğrenciler taşındı.⁴⁴⁴ Dış duvarları da tamir edilen⁴⁴⁵ yeni okul binası Padişahın katıldığı bir törenle açıldı.⁴⁴⁶ Padişah, bizzat Harp Okulunun imtihanlarında bulunmak suretiyle okula önem vermekte olduğunu gösterdi.⁴⁴⁷ Okul Komutanı ve Mekâtib-i Askeriye Nazırı Mirliya Mahmud Mesud Paşanın üstün gayretleri sonucunda okul ve okulda bulunan malzemelerin hemen hemen tamamı yenilendi.

1864 yılında Mahmut Mesud Paşanın yerine Harp Okulu Komutanlığına *Galip Paşa* atandı (1864-1871)⁴⁴⁸. Paşanın Komutanlığı döneminde yeni binasına yerleşmiş olan Harbiyenin kurumsallaşma süreci hızlandı.⁴⁴⁹ Öğretim sistemi geliştirildi, değişiklikler yapıldı. 8 Şubat 1864 tarihinde 7 Erkân-ı Harp, 37 Piyade, 3 Kitabet, 9 Süvari, 6 Baytar olmak üzere toplam 62 öğrenci Harbiye'den mezun oldu.⁴⁵⁰

4.2.3. Sistem Değişiklikleri ve Gayr-i Müslimlerin de Okula Öğrenci Olarak Alınması

Açılışının üzerinden 30 yıl geçmesine rağmen Mekteb-i Harbiye'de istenilen sistem bir türlü oturtulamamıştı. Sistem arayışı Galip Paşa döneminde de devam etti. Yeni binasına taşınan Harp Okulunda, ders programlarının Avrupa Harp Okullarının seviyesine çıkarılmasına çalışıldı. İdadilerden Harbiyeye gelecek öğrencilerin yeniden bir sınava alınmalarına ve kazananların numara sırasıyla Harbiye birinci sınıfına alınmasına karar verildi.⁴⁵¹

Osmanlı yönetimine göre, Osmanlı kimliği yaratılabilmesinin yolu ders programları ve ders kitaplarından geçmekteydi. Ülke genelinde idadi ve yüksek okul

⁴⁴⁴ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.63-64 ; **Tasvir-i Efkar**, 28 Cemâziyelâhir 1280 (10-12.1863), No.152.

⁴⁴⁵ **BOA** , **A. 3MKT.MHM** , Belge No: 34

⁴⁴⁶ **Tasvir-i Efkar**, 28 Cemâziyelâhir,1280 (10 Aralık 1863), No:152, s.1 . Bkz. Ek-21

⁴⁴⁷ Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 186. Bu sınavlarda görev alan mümeyyiz listesi için bkz. Ek-22

⁴⁴⁸ Galip Paşa, Abdülaziz döneminin en yürekli, en parlak komutanlarından. Abdülmecid döneminde Viyana'da eğitimini tamamlamıştır. Personelin çekindiği, ama sevdiği bir Komutandır. **Servet-i Fünun**, Sayı 1050, 10 Temmuz 1327 (1911).

⁴⁴⁹ Pangaltı Harbiyesi ve personelinin fotoğrafı için bkz. Ek-23.

⁴⁵⁰ **K.H.O.T.A., 1279-1287 (1863-1872) Tarihli 3 No'lu Künye Defteri**

⁴⁵¹ **BOA** , **Hazine Evrak**, Belge No:160.

düzeylerinde karma okulların açılması da Osmanlı kimliğinin aktarılmasında oldukça önemliydi. Bu sebeple, kendisini Osmanlı kabul eden herkese eşit eğitim hakkı tanınmasına karar verildi. Kişinin dinine bakılmadan, yalnızca Osmanlı tebaası olması yeterli koşul sayılarak, eğitime girme hakkı herkes için kabul edildi.⁴⁵² Sivil ve askerî kaynaklardan gerekli şartlara sahip olanların da Mekteb-i Harbiyeye alınmasına başlandı. İlk defa 1280 (1864) tarihinde, gayr-i müslim Osmanlı vatandaşlarının çocukları da Mekteb-i Harbiyeye alındı. Bu çerçevede, Rum, Bulgar ve Ermeni ileri gelenlerinin çocuklarından 40 öğrenci okula kabul edildi ve bu çocuklardan 28'i teşekkür için Padişahın huzuruna çıkarıldı. Daha sonra bu öğrencilerin bir kısmı tahsil için Paris'teki Mekteb-i Osmanî'ye gönderildi.⁴⁵³

Fransızca ve spor dersleri önemini korudu.⁴⁵⁴ İlk defa R. 1280 (1864) tarihinde, hem Harbiyeye hem de Askerî Liselere jimnastik dersleri konuldu. Dersin taban notu 20 olarak belirlendi. Viyana Harp Okulu Mezunu olan Okul Komutanı Galip Paşanın emirleri doğrultusunda Okula Pelçi ve Martin isimli iki jimnastik öğretmeni tayin edildi.⁴⁵⁵ Birkaç ay sonra da yardımcılığına Sadık Efendi isimli bir Teğmen getirildi. Jimnastik dersleri için gerekli tüm malzemeler alındı. Kitapsız dersin zor olacağı düşünülerek ceride-i askeriye tercümanı olarak görev yapan Albay Mustafa Hami Beye Fransızca olarak yazılmış olan bir jimnastik kitabının tercüme edilmesi görevi verildi.⁴⁵⁶ Harbiyeye hazırlık mahiyetinde olması için askerî liselere de Fransızca dersi konuldu.⁴⁵⁷

4.2.4. Öğretmen Yardımcısı (Muavin) Sınıfının Tesisi

Harbiyede en önemli en önemli sıkıntılardan bir tanesi “muavin” olarak adlandırılan öğretmen yardımcılarının eksikliği idi. Bu maksatla 1864 yılında Mekteb-i Harbiyede öğrenim süresi 3 yıl olan bir “*muavin*” sınıfı tesis edildi.⁴⁵⁸ Her sene yeni mezun olan öğrencilerin zeki ve kabiliyetli olanlarından

⁴⁵² Arslan, **a.g.m.**, s. 112.

⁴⁵³ **Tasvir-i Efkar**, 19 Ramazan 1280 (27 Şubat 1864), No.174. Bkz. Ek-24

⁴⁵⁴ Tahsin Ünal, “Harp Okulu Tarihi”, **a.g.m.**, sayı : 12, s. 24.

⁴⁵⁵ **BOA**, **A. }MKT.MHM**, Belge No: 42

⁴⁵⁶ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.74-75

⁴⁵⁷ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.74

⁴⁵⁸ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.82; Muavin sınıfının tesis edilmesi hususuyla ilgili bilgi sadece Mehmet Esat'ta mevcuttur. Konuyla ilgili olarak Kara Harp Okulu kayıtlarında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

seçilen bazı öğrenciler muavin sınıfına alındılar. Mevcutları beş-altı kişiyi geçmeyecek şekilde iki kısma ayrılan bu öğrencilerin birinci kısımda olanlarına *matematik*, ikinci kısımda olanlarına ise *güzel sanatlar* ağırlıklı dersler verilmekteydi.⁴⁵⁹ Bu sınıfa mensup öğrenciler 1 nci ve 2 nci sınıfta Cebr-i Adî, Kitabet, Fransızca , 3 ncü sınıfta ise Hey'et, Cebr-i Âlâ, Kitabet ve Fransızca derslerini okumaktaydılar. Ancak, görülen lüzum üzerine iki sene sonra bu sınıfın derslerine Kavaid-i Osmaniye (Osmanlı Dil Bilgisi) ve Hüsn-ü Hatt-ı Fransevî (Fransızca Güzel yazı) dersleri de eklendi.⁴⁶⁰

Birinci senenin sonunda “*üsteğmen*” rütbesi alan bu öğrenciler, üçüncü senenin sonunda “*yüzbaşı*” rütbesiyle “*öğretmen*” veya “*öğretmen yardımcılığı*” görevlerine atandılar.⁴⁶¹

4.2.5. Diğer Gelişmeler ve Düzenlemeler

Tüm düzenlemelere rağmen askerî okullarda sistemin bir türlü oturtulamadığını gören Serasker Rüştü Paşa, 1866 yılında askerî okulların ıslahı için ciddi bir teşebbüse girişti. Viyana Harp Okulunda tahsil etmiş olan Galip Paşa, Harp Okuluna, Hubar adında bir İngiliz subayı da Heybeliada'daki Deniz Okuluna müdür tayin edildiler.⁴⁶²

Okulların dersleri ve binaları yeniden düzenlendi.⁴⁶³ Harp Okulunda görev yapan subaylar için büyük ve modern bir yemekhane yaptırıldı.⁴⁶⁴ Harp Okulu, tüm askerî okul sınavlarının yapıldığı bir merkez haline getirildi. Mühendishane-i Berri-i Hümayûn, Mühendishane-i Bahri-i Hümayûn, Mekteb-i Tıbbiye ve İdadi

⁴⁵⁹ Muhtelif tarihlerde Paris'e resim eğitimi için gönderilen öğrencilerden birisi de daha sonra **Şeker Ahmed Paşa** olarak tanınacak olan Ahmed Ali idi. 1873'te İstanbul'da ilk resim sergisini düzenlemiş olan Şeker Ahmed Paşa, Abdülaziz'in yaverliğine kadar yükselmiştir. Çağdaş Türk Resim sanatının öncülerinden, Güzel Sanatlar Okulunun kurucularındandır. Ayrıntılı bilgi İçin bkz. İlhan Çiloğlu, **Asker Ressamlar, Besteciler**, İstanbul 2002, Yayıncılık Matbaacılık, s. 15-16 ; “Ahmed Paşa”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 1 , İstanbul 1995, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s.19.

⁴⁶⁰ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.82-83; Tüm çabalara rağmen, gerek Harbiye'den, gerekse diğer yüksek okullardan istenilen nitelikte mezun verilemiyordu. Ahmed Rasim'in “*Devr-i Abdülaziz'de başlayan tedrisât-ı ciddiye, riyaziyat, ulûm-u tabiiyye mübahisi yeni me'zûn olan gençlerde temel tutturamıyordu. Her hangi kaleme girecek olsanız hâlâ sorulan, yazınız iyi mi ? sorusudur.*” ifadesi bu durumu ortaya koymaktadır. Bkz. Ahmed Rasim, **Matbuat Hatıralarından: Muharrir, Şair, Edib**, İstanbul 1342 (1926), Kanaat Matbaası, s.83-84.

⁴⁶¹ Muavin sınıfı 1286 (1870) yılında lağvedildi.

⁴⁶² Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 186.

⁴⁶³ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 78.

⁴⁶⁴ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 78.

öğrencilerinin tamamı ile bu okulların görevli personeli 28 şaban 1282 (16 ocak 1866) tarihinde Harp Okulunda içtima ettirildi. Önce, öğretmenler tarafından son bir yıl içerisinde yazılmış olan tercüme ve telif eserler Padişaha takdim edildi⁴⁶⁵, sonra da sınavlar Sultan Abdülaziz'in huzurunda ⁴⁶⁶ ve 50 mümeyyizin (gözetmen) denetiminde yapıldı.⁴⁶⁷ Harbiyede yapılan sınavlara 477 öğrenci katıldı. 1866 yılı sınavları sonucunda 11 Erkân-ı Harp, 62 Piyade, 13 Süvari ve 5 Baytar olmak üzere toplam 91 öğrenci Harbiye'den mezun oldu.⁴⁶⁸ Öğrencilerin notları numara (not kayıt) defterine kaydedildi.⁴⁶⁹ Öğrenim süresi dört yıllık olan Askerî Liseleri bitirerek Mekteb-i Fünûn-i Harbiyeye geçen öğrencilere de ilk defa *şahâdet-nâme* (diploma) verilmeye başlandı.⁴⁷⁰

1865-66 dönemi normal işleyişine devam eden Harp Okulu öğrenci alım sistemine müdahalelerin başladığı bir dönem oldu. Sultan Abdülaziz, henüz 9 yaşında olan oğlu Yusuf İzzettin Efendi⁴⁷¹ ile Nureddin Efendiyi Harp Okulu'na

⁴⁶⁵ Bu Kitaplar şunlardı: *Fenn-i Harb ve Tarih-i Askerî* (Harbiye öğretmenlerinden Kurmay Yarbay Ömer Bey) , *Kılavuz Ta'limi* (Piyade öğretmeni Yarbay Hasan Bey) , *Usûl-u Nişan* (Kurmay Yüzbaşı Hakkı Bey) , *Muamele-i Emraz Baytarî* (Baytar öğretmenlerinden Binbaşı Ahmet Efendi) , *Usûl-u Hendese* (Topçu Mektebinden Yarbay Nuri Bey) , *Topçuluk Fenn-i* (Topçu Mektebinden Yarbay Hüseyin Bey) , *Rehber-i Bahriyûn* (Bahriye Mektebi öğretmenlerinden birine aittir) , *Jimnastik Kitabı* (Albay Mustafa Hami Bey) , *Coğrafya - Ta'lim-i Hendese - Usûl-ü Hesab - Piyade Bölük, Nefer, Tabur ve Alay Ta'limname özetleri, Menafi-ül İnsan* (Mustafa Hami Paşa.). Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.76-77.

⁴⁶⁶ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.76 ; Huzur İmtihanlarında tüm sınıflara ve öğrencilere sorulmuş olan matbu soruları gösteren sınav belgesi EK-25'dedir. Bu belgenin bir fotokopisi de **Kara Harp Okulu Müzesi Anılar Vitrini**'nde sergilenmektedir.

⁴⁶⁷ **K.H.O.T.A., H. 1282 (1866)Tarihli 1 No'lu Numara defteri .**

⁴⁶⁸ **K.H.O.T.A., 3 Numaralı Künye Defteri ; K.H.O.T.A., H. 1282 (1866) Tarihli 1 No'lu Numara defteri**

⁴⁶⁹ H. 1282 (1866) Tarihli 1 No'lu Numara defteri, Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi'nde bulunan **en eski tarihli Not kayıt defteridir**. Bu defter, halihazırda Kara Harp Okulu Müzesinde bulunan "Okul Kayıtları" bölümünde sergilenmektedir.

⁴⁷⁰ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.79

⁴⁷¹ Babası Sultan Abdülaziz tarafından tahta hazırlanan Şehzade Yusuf İzzettin, 6 yaşındayken orduya alındı ve rütbeleri çabucak yükseltildi. 1866 yılında, Harbiye'de okurken 9 yaşındaydı. Prens Karl von Hohenzollern-Sigmaringen'in 1866 Ekim'inde İstanbul'u ziyaretinde dokuz yaşındaki Yusuf İzzettin, Pangaltı'daki kendi taburuna çocuk sesiyle emirler vererek resmi geçit yaptırıyordu. Şehzade Yusuf İzzettin, 14 yaşında Müşir (Mareşal) rütbesiyle 4. Ordu (Anadolu Ordusu) Kumandanı, kısa bir süre Hassa Ordusu (1. Ordu) Kumandanı oldu. Ayrıntılar için bkz. Hakan T. Karateke, **Padişahım Çok Yaşa ! : Osmanlı Devleti'nin Son Yüz Yılında Merasimler**, İstanbul 2004, Kitap Yayınevi, s. 21 vd. ; Sultan Abdülaziz'in orduya, eğitime ve devlet işleyişine verdiği önemi oğlunun durumuna bakarak anlamak mümkündür. Sultanın bu uygulamaları, Mekteb-i Harbiye'nin ve Erkan-ı Harbiye Mektebi'nin ilk mezunlarından olan Hüseyin Avni Paşa'nın 1876 tarihindeki darbe girişimine kadar devam edecektir.

kaydettirdi ve bu iki şanslı öğrenci için “*Şehzadegân-ı Civân-baht Sınıfı*”⁴⁷² denilen özel bir sınıf açtırdı.⁴⁷³ Abdülaziz’in bu uygulaması ve zamanla yoğunlaşan sisteme müdahaleleri, sağlam temellere oturtulmasına çalışılan Harp Okulu sistemini yıpratıcak ve Sultana karşı oluşan huzursuzluk 1876’da ayyuka çıkacaktı.

1283 (1867) tarihinde süvari ve piyade sınıfları birbirinden ayrıldı.⁴⁷⁴ Ayrıca, yine bu tarihten itibaren Erkân-ı Harbiye sınıfından süvari ve topçu kurmayları da yetiştirilmeye başlandı.⁴⁷⁵ Çok teknik programları kapsayan okul programlarında bir takım köklü değişiklikler yapıldı.

1284 (1868) tarihinde, İmparatorluk bünyesinde bulunan tüm askerî okullar ile Mekteb-i Harbiyede okutulan derslerle öğretim programlarının yeniden düzenlenmesine karar verildi. Bu amaç için Avrupa Askerî Okulları programları getirtilerek tercüme ve tetkikleri yapıldı. Mevcut programlar yeniden düzenledi ve basıldı.⁴⁷⁶ Okul bünyesinde daha evvel açılmış olan Baytarlık sınıfı “askeriye” ve “mülkiye” baytar sınıfları olarak ikiye ayrıldı. 1285 (1869) tarihinde, Mekteb-i Harbiye Baytarlık sınıfları için sancak merkezlerinden öğrenciler istendi.⁴⁷⁷ Gönderilecek öğrencilerin yetenekli ve istenilen evsafa uygun kişiler olmasına dikkat edilmesi de belirtildi.⁴⁷⁸

4.2.6. “Alaylı-Mektepli” Çatışmalarının Başlaması ve Karşılıklı Müdahaleler

Sultan Abdülaziz dönemiyle birlikte; II. Mahmut’tan itibaren okulda okutulan pozitif bilimlerin etkisiyle ve yurtdışında eğitim görmüş nitelikli öğretmenlerin sayesinde Harbiye’de düşünen, sorgulayan ve fikir üreten yeni tip subay adayları ortaya çıkmaya başladı. Dışarıdan da çok rahat bir biçimde gözlemlenebilen bu

⁴⁷² Civân-baht’in kelime anlamı da talihli demektir. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 1982, Doğuş Matbaası, s. 176.

⁴⁷³ **K.H.O.T.A.**, H. 1282 (1866) Tarihli 1 No’lu Numara defterinin en başında Sultan Abdülaziz’in dokuz yaşındaki oğlu Yusuf İzzettin Efendi ile Nureddin Efendi’den açılan 2 kişilik özel “*Şehzadegân-ı Civân-baht Sınıfı*” sınıfı kayıtlıdır. Defterin Şehzadegân-ı Civân-baht Sınıfı bölümü için bkz. Ek-26.

⁴⁷⁴ Kurtcephe-Balcıoğlu, **a.g.e.**, s.131

⁴⁷⁵ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c. III, **a.g.e.**, s. 366

⁴⁷⁶ İmparatorluk dahilinde bulunan tüm askerî okullar ile Harp Okulu’na giriş koşulları, ders isimleri , ders saatleri ve diğer ayrıntılar için bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.101 vd.

⁴⁷⁷ Bu merkezlerden birisi de Hamid Sancağı idi. Bkz. **BOA** , **A.}MKT.MHM** , Belge No: 46.

⁴⁷⁸ **BOA** , **A.}MKT.MHM** , Belge No: 82.

gelişme, Serasker Rüştü Paşa gibi “alaylı” kumandanların “*gelecek kaygısına*” kapılmalarına neden oldu. Serasker Rüştü Paşa’nın da desteğiyle, “*ahvâl ve atvarı değişik, Osmanlı geleneklerine yabancı ve sadakati zayıf bir kuşağın Harbiye’den yetiştiğine*” dair propagandalar yoğunlaştı. Bu gelişmeler üzerine, zaten yeni sistemi tam manasıyla algılayamamış olan Sultan Abdülaziz’in Harp Okulu’na müdahaleleri arttı. “*Ahvâl ve atvarı*” değişik bir kuşağın yetiştiği öne sürülerek ülkedeki tüm eğitim kurumlarında ve bilhassa askerî liselerde pozitif bilimlerin öğretildiği sistemin yerini, din ve ahlâk derslerinin öncelik kazandığı bir öğretim sistemi almaya başladı.⁴⁷⁹

“Alaylı Kumandan” geleneğini savunan Serasker Rüştü Paşa’nın askerî stratejiye dair bilgisi oldukça zayıftı. Paşa, ne Avrupa olaylarından netice çıkarmasını biliyor ne de ordunun durumunu takdir edebiliyordu. Rüştü Paşa, Osmanlı ordusunun hâlâ Fatih Sultan Mehmed ve Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki kadar güçlü olduğuna inanıyor, ordunun Avrupa ordularına muadil bulunduğu düşünüyordu.⁴⁸⁰ Paşa, bu sebeple, yapılan reform çalışmalarının gereksiz olduğuna inanıyordu. İtirazları dikkate almayarak askerî okulların ıslahı için çaba sarf eden komisyonları dağıttı, ıslahat taraftarı olan Okul Komutanı Galip Paşayı da azletti.⁴⁸¹ Bu azil olayından sonra Harp Okulu’na yapılan müdahaleler gelenekselleşmeye başladı. Harp Okuluna yapılan müdahalelerin yoğunlaşması, Okul komutanlarının sık sık görevden alınması ve bu suretle yapılmaya çalışılan reformların yarım bırakılması orduda Abdülaziz’e karşı muhalefeti arttırdı.

1869’da Osmanlı yönetim kademesinde yapılmış olan bir atama, Harbiyenin engellenmek istenen gelişme ve modernleşme sürecini hızlandırdığı gibi gerilimi de

⁴⁷⁹ Bu durum Abdülaziz iktidarının son döneminde ama bilhassa II. Abdülhamid döneminde yoğunlaştı. Tanzimat döneminin laik ders programlarıyla yetişen bir kuşağın o döneme kadar süregelen *geleneksel / dinsel* düşüncelerin yerine pozitivist / materyalist düşüncelere ilgi duyması, pozitivist / materyalist dünya görüşü ile geleneksel / dinsel düşünce sistemlerinin tartışılması, yeni yetişen kuşak üzerinde çapraz bir baskı meydana getirdi. Baskı altında oluşan değişim ise “*itaat ve sadakat*” duygusundan yoksun bir kuşağı ortaya çıkardı. Bu konuda bkz. Arslan, **a.g.m.**, s. 80 vd.

⁴⁸⁰ Serasker Rüştü Paşa, Prusya’nın 1866’da Avusturya İmparatorluğu’nu yenilgiye uğratmasını ve güçlenmesini de görememişti. Bu sebeple Osmanlı askerî sisteminde esaslı bir ıslahat yapılamadı. Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 186.

⁴⁸¹ Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 186.

artırdı. Bu tarihte reform karşıtı Serasker Rüştü Paşanın yerine reform yanlısı eski Harp Okulu Komutanı Hüseyin Avni Paşa Serasker oldu.

1869'da Serasker olan Paşa, 1843 tarihli kanunnameyi tadil ederek, 1869'da yeni bir kanun çıkarttırdı ve orduda düzenlemelere başladı.⁴⁸² Eski Serasker Rüştü Paşanın azlettiği Galip Paşa, tekrar Harp Okulu Komutanlığı görevine atandı. Yapılan yeni düzenlemeler, Sultan Abdülaziz'i ciddi derecede rahatsız etmekteydi. Sultan Abdülaziz, Hüseyin Avni Paşayı Harp Okulu Komutanlığı döneminden tanıyordu. Sultana göre Hüseyin Avni Paşada bir Komutan için gerekli tüm nitelikler bulunmaktaydı. Dinamikti ve çalışkandı. Ancak, kendisinde yüksek mevkilere geçmek ihtirası vardı ve bu yüzden Sultan ona itimat etmiyordu.⁴⁸³

Hüseyin Avni Paşanın Seraskerliği, Galip Paşanın Harp Okulu komutanlığı döneminde Harp Okulu'nun öğretim kadrosu güçlendirildi. Ordu için yeni ta'lim usulleri kabul edildi. Sık sık manevralar, harp oyunları tertip ettirmek suretiyle askerin savaş kudretini ve kabiliyetini arttırmaya gayret etti. Yabancı ve uzman subaylardan geniş ölçüde yararlandı.⁴⁸⁴

Subay kadrolarında görülen yetersizlikler, önemli bir sorundu ancak, subay kadrolarını okuldan yetişmiş subaylarla doldurmak için de zamana ihtiyaç vardı. Bu sebeple, “*alaylı*” diye tabir edilen ve ordudan yetişen subaylardan faydalanmak gerekiyordu.⁴⁸⁵ Hiç şüphesiz ki, Hüseyin Avni Paşa'nın bu tercihinin altındaki ikinci sebep muhaliflerinin desteğini kazanmaktı. Ancak, farklı kaynaklardan alınan muharip subayların mevcudiyeti ihtilaflara yol açacaktı.⁴⁸⁶

1285 (1869) tarihinde, derslere başlanılacağı zaman Harbiye birinci sınıfını oluşturacak öğrencilerden 28 tanesi kur'a ile belirlenerek *Topçu* sınıfına tefrik edildi

⁴⁸² Harp Okulu'nda yapılmakta olan reformların Osmanlı ordusu bünyesinde esaslı ıslahat teşebbüsüne ancak, 1869'da eski Harp Okulu Komutanı olan Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından girişilebildi. Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 186.

⁴⁸³ Benzer yorumlar için bkz. Karal, **a.g.e.**, c.VII, s.187 ; Hüseyin Avni Paşa – Abdülaziz çatışmaları 1876'ya gelindiğinde inanılmaz boyutlara ulaşacak ve Hüseyin Avni Paşanın 29 Mayıs 1876 günü Dolmabahçe sarayını kuşatmak suretiyle Sultan Abdülaziz'i devirmesine kadar sürecektir.

⁴⁸⁴ Ayrıntılar için bkz. Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 187-189.

⁴⁸⁵ Karal, **a.g.e.**, c.VII, s. 189.

⁴⁸⁶ “*Tanzimat devrinin en bariz karakteri, düşüncede ve hayatta ikilik oldu. Açılan yeni kurumlar ile yapılan yeni Avrupalı düzenlemeler karşısında kişiler ve kurumlar arasında çatışmalar başladı. Eski ve yeni, aynı devirde, esasta hiçbir çatışmaya girmeksizin, karşı karşıya yer aldılar*”. Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, yy, ty, Ülken Yayınları, s.46 .

ve Mühendishane'ye gönderildi. 1286 (1870) tarihinde ise bütün askerî okul sınavları yaz dönemine alındı.⁴⁸⁷ 1287 (1871) tarihinde, Galip Paşanın yerine *Selim Paşa* Harp Okulu Komutanlığı'na atandı (1871-1872).⁴⁸⁸

Selim Paşanın Komutanlığı döneminde, Mühendishane'nin Harbiye ve İdadî öğrencileri Harbiyeye nakledildi (1871-72).⁴⁸⁹ Yine aynı yıl içerisinde Fransızca öğretiminin geliştirilmesi için bir program yapıldı. Çünkü, Harp Okulu'nu bitiren bir subayın Fransızca'yı çok iyi öğrenmesi, üzerinde önemle durulan bir husus olmasına rağmen 1872 yılına kadar okulda verilen Fransızca dersleri, öğrencilerin bu dili öğrenmeleri için yeterli olmamıştı. Dolgun maaşlarla yurt dışından öğretmenler getirildi. Fransızca dersi için bir tür kur sistemi oluşturuldu. Öğrenciler aldıkları notlara göre “*Âlâ*”, “*Evasıt*”, ve “*Edna*” olarak üç gruba ayrıldı.⁴⁹⁰ Diğer derslerin sınavları sözlü olarak yapılmasına rağmen Fransızca dersinin üç ayda bir yazılı sınavı yapıldı. Sınav sonuçlarına göre önlemler alındı. Başarılı olan öğrencilere hafta arası izin verilerek evci çıkmaları sağlandı, çok yüksek not alanlara takdirnâmeler verildi. Öğrenciler teşvik edildi. Zayıf not alanlar da cezalandırıldı. İki sene sonra yapılan değerlendirmede öğrencilerin yüzde ellisinin Fransızca'yı konuşabildikleri görülecekti.⁴⁹¹

Bu yıllarda Sultan Abdülaziz'in Okula müdahaleleri de iyice yoğunlaştı ve çok sık komutan değişiklikleri yapılmaya başlandı. Bu çerçevede, 1872 yılında Selim Paşanın yerine *Galip Paşa* (1872-1872) getirildi ise de Paşa daha planladığı icraatlarına başlayamadan görevinden alındı ve yerine *Şevket Paşa* Harp Okulu Komutanlığına atandı (1872-1873). Şevket Paşa, sarayın emirleri gereğince daha ziyade disiplin konularıyla ilgilendi. Dar-ı Şûra-yı Askerî'den tam yetki ile Harp

⁴⁸⁷ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.83.

⁴⁸⁸ İlk Mühendishane grubunun ardından, 1835 yılında tahsil için Avrupa'ya gönderilen ilk 8 Harbiyeli içerisinde yer alan Selim Paşa, Londra'da öğrenim görmüştü.

⁴⁸⁹ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.84 ; 1871-1878 arası Mühendishane'nin tarihinde bir kararsızlık dönemi olarak betimlenebilir. Devlet, eğitim düzeyleri giderek yükselen klasik harp okullarının ve askeri tıbbiyenin dışında ayrıca bir de mühendis yüksek okuluna gerek duyulup duyulmadığı konusunda bir türlü karar verememiş, Mühendishane'yi bir meslek lisesi düzeyine indirmekle harp okullarına ve tıbbiyeye denk bir yüksek okul olarak korumak arasında tereddüt etmiştir. Kâzım Çeçen, “Mühendishane-i Berri-i Hümayun”, **İstanbul Ansiklopedisi**, c.6, İstanbul 1993, Toplumal Tarih Vakfı Yay.,s.15.

⁴⁹⁰ Okullarda kullanılan genel not dağılımı şu şöyledi: 9-10: **Âliyülâlâ** (pekiyi), 8: **Âlâ** (iyi), 6-7 : **Karib-i Âlâ** (iyiye yakın), 5: **Vasat, evasıt** (orta), 4: **Karib-i vasat** (ortaya yakın), 3: **zayıf**, 1-2: **Edna** (pek zayıf) . Konuyla ilgili olarak bkz. Akyüz, **a.g.e.**, s.213.

⁴⁹¹ **BOA** , **İrade-i Hariciye**, Belge No: 5207.

Okulu Komutanlığının yanı sıra tüm askerî okullar Nazırlığına getirilen Şevket Paşa, derhal çok sert tedbirler aldı. Harp Okulu mezunu olmayan komutanlar taltif edilerek, önemli makamlara getirildi.⁴⁹² Harp Okulundan veya askerî liselerden başarısızlığı saptanmış olanlardan kırkar ellişer öğrenci er olarak alaylara gönderildi. Disiplinsiz öğrenciler, kollarındaki sınıf işaretleri ve göğüslerindeki düğmeleri sökülme suretiyle okuldan tard edildi.⁴⁹³

1872 yılına kadar Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan mezun edilen topçu ve istihkam sınıflarına mensup öğrenciler de bu tarihten itibaren Mekteb-i Harbiye'den mezun edilmeye başladılar. Ancak, Harp Okulu'nda topçu ve istihkâm sınıflarına mensup öğrencilere teknik hesaplamalar öğretebilecek hem öğretmen, hem de gerekli ders malzemeleri ile teçhizatı da yoktu. Bu sebeple, teknik beceri isteyen bu sınıflara uygun eğitim ortamı sağlanamadı.⁴⁹⁴

Bu çerçevede; 8 Erkân-ı Harp subayının yanı sıra, 14 topçu, 10 süvari, 6 istihkam, 6 askeri baytar ve 12 mülkiye baytar sınıfına mensup öğrenciler ilk defa 1872'de Harbiye'den mezun oldular. Mezun olan 54 piyade ile birlikte toplam mezun sayısı 110 oldu.

1873 tarihinde Şevket Paşa İşkodra Vali ve Komutanlığı görevine atanınca⁴⁹⁵ yerine *Hüseyin Fevzi Paşa* Harp Okulu Komutanı oldu (1873-1873).⁴⁹⁶ Hüseyin Fevzi Paşa çok kısa sürecek olan Komutanlığı döneminde de Harp Okulunda disiplini tesis etmeye yönelik faaliyetlere devam edildi. Aynı yıl içerisinde Serasker Hüseyin Avni Paşa, Harp Okulu Komutanlığına tekrar *Galip Paşayı* getirdi (1873-1875).

⁴⁹² Yapılan haksız uygulamalar, zaten varolan Mektepli - Alaylı komutan tartışmalarını daha da alevlendirdi. Yönetimin bu “kayıma politikası”, etkisini yıllar sonra gösterdi. Bu dönemde yetişen mektepli ve alaylı komutanlar bilhassa Balkan Savaşları esnasında birbirine destek vermediler ve ordunun darmadağın olmasına sebep oldular.

⁴⁹³ **Servet-i Fünun**, Sayı 1050, 10 Temmuz 1327 (1911) ; Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.146-147

⁴⁹⁴ Nitekim bu uygulamaya 6 yıl sonra son verildi. Harbiye ve Mühendishane öğrencileri 1878 yılı sonunda tekrar ayrıldılar.

⁴⁹⁵ **Servet-i Fünun**, Sayı 1050, 10 Temmuz 1327 (1911)

⁴⁹⁶ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.148.

4.2.7. Eğitim ve Sınav Sistemindeki Düzenlemeler

Galip Paşanın yeniden komutan olmasıyla birlikte, Okulda köklü düzenlemeler de ardı ardına yapılmaya başlandı. Harp Okulu açılalı 39 yıl olmasına rağmen henüz yazılı sınav sistemine geçilememiş, sınav sistemsizliğinden kaynaklanan disiplin zafiyeti de artmıştı.

Kendisinin planladığı ve daha sonrada halefi Selim Paşanın uygulamaya koyduğu Fransızca dersi yazılı sınav uygulamasından oldukça yüksek başarılar elde edilmesi ve disiplinin yeniden tesis edilmesi üzerine, 1289 (1873) tarihinde Mekteb-i Harbiyenin *sınav sistemi değiştirildi*. Okulun kuruluştan itibaren uygulanmakta olan *sözlü* sınavların yerine *yazılı sınav sistemi* getirildi. Bu tarihe kadar her ders yılının sonunda Harbiye ve İdadi öğrencileri o yıl içerisinde gördükleri derslerden sözlü sınava alınır ve bu sınavlar için “*mümeyyiz*” adı altında Teğmen rütbesinden Müşir rütbesine kadar hemen her rütbeden subaylar gözetmen olarak belirlenirdi. Seraskerlik makamı ile yapılan görüşmeler sonucunda hangi gün hangi dersin sınavının yapılacağı bir liste halinde bastırılır ve bu listeler sınavlarda görevlendirilmiş olan mümeyyizlere gönderilirdi.

Ellerindeki listelerde belirtilen gün ve saatlerde okula gelen mümeyyizlerin belirlediği birkaç soru, sırayla tüm öğrencilere sorulurdu. Dışarıda sıraya dizilen ve kendilerine sıranın gelmesini bekleyen öğrenciler, hangi sorunun kendilerine sorulacağını tahmin edebilirlerdi. Sınavlarda hiçbir bir kontrol mekanizması yoktu. Sınavın zorluğu veya kolaylığı sınavı yapan gözetmenin bilgisi, huyu ve o anki halet-i ruhiyesine göre değişebiliyordu.

Sınava ilk olarak alınan birkaç öğrencinin haricindeki tüm öğrenciler sorulacak soruları bilerek sınava girdikleri için yüksek not alırlardı. Herhangi bir sınıfta iki yıl üst üste kalan öğrencilerin “*er*” olarak alaylara, taburlara gönderildiği Harbiyede uygulanan sözlü sınav sistemi öğrenciler arasında adaletsizliğe ve karmaşaya sebep olmaktaydı. Nihayet, sözlü sınav sisteminde yaşanan haksızlıkları gören Galip Paşanın çabaları sonucunda çıkarılan bir İrade-i Seniyye ile 1289 (1873)

tarihinde sözlü sınavların yerine yazılı sınav usulü benimsendi. Bunun için bir nizamname hazırlandı.⁴⁹⁷

15 Mayıs 1290 (1874) tarihinde çıkarılan bir “ *karar-ı alî* ” ile yazılı sınavların nasıl yapılacağına dair hükümler de belirlendi. Buna göre; mühürlü sınav kağıtları, öğrenciler sınav saatinde dershanedeki yerlerini aldıktan sonra dağıtılacak, dersanelerde sınav görevlisi olan subaylar da öğrencilerin isim ve numaralarını okuyarak yoklama yapacaklardı. Daha önce hazırlanan ve her birine numara verilerek, mukavva kutulara konulan sorular arasından sınıf birincisi öğrenci rastgele numara seçimi yapacak, çıkan soruların kaç puanlık soru olduğu tahtaya yazılacak ve gerekli uyarılar yapıldıktan sonra sınav başlatılacaktı. Sınavı biten öğrenciler sınav kağıtlarını gözetmen subaya teslim edecek, o da isim listesinde öğrencilerin isim ve numaralarının karşılığına işaret koyacaktı. Eğer bir öğrenci sorulardan birini unutur ve hemen fark edip, sınav yapan öğretmene durumu bildirirse, sözlü sınava tabi tutularak not alabilecekti.

Sınavlarda en çok üzerinde durulan konulardan biri öğrencilerin kopya çekmelerinin engellenmesiydi. Sınav yapılacak dersanelere gelen öğrenciler, numaralarına göre aralarında en az üç metre mesafe olacak şekilde oturacaklardı. Her sıranın başına bir öğretmen ile ona yardımcı olacak “Muavin Öğretmen” gözetmenlik yapmak üzere görevlendirilecekti. Sınavın bitiminde gözetmen subaylar ve öğrenci başkanları kağıtları tek tek sayıp, bir tutanakla Öğretim Başkanlığına teslim edeceklerdi. Sınav kağıtlarının değerlendirilmesinde değişik puanlamalar kullanılacaktı. Her dersin önceden belirlenmiş, değerlendirme puanı vardı. Örneğin Fransızca dersi, sınavda sorulara 25 puan, okuma sorularına 5 puan olmak üzere toplam 30 puan üzerinden değerlendirilirken, Topografya dersinin değerlendirilmesi 45 puan üzerinden yapılacaktı.⁴⁹⁸

1874 tarihli Harp Okulu sınav sistemi, 1911 tarihine kadar uygulandı. Bu tarihte çıkarılan talimnamelerle sınav sistemi yeniden düzenlendi.⁴⁹⁹ Tüm çabalara rağmen, bitmek tükenmek bilmeyen sistem arayışı ve müdahaleler sonucunda Harp

⁴⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.87-90.

⁴⁹⁸ Kurtcephe-Balcıoğlu, **a.g.e.**, s.139-140.

⁴⁹⁹ Kurtcephe-Balcıoğlu, **a.g.e.**, s.141.

Okulu'nda Komutan yetiştirecek bir sistem oturtulamadı. Kararsız ve müdahaleci tavırlar, aceleci yaklaşımlar, öğretime değil de kısa süreli eğitime önem verilmesi, nitelikli öğretmen kadrolarının çalıştırılmaması ve öğretmen ihtiyacının askerî yapı içerisinde gelen, bir takım askerî bilgilere vakıf ama bu işin öğretmeni olmayan akademik nosyonsuz subaylara verilmesi yöneticilerin hoşuna gitse de askerî sistemi çökertti.⁵⁰⁰

Öğrencilerde savaşçı ruhun gelişmediğini gören Galip Paşa'nın komutanlığı döneminde uygulamalı derslere önem verildi. Bu derslerden birisi de yüzme dersi oldu. Harbiyeye gelen öğrencinin yüzme sorununun olmamasını isteyen Galip Paşa'nın çabaları sonunda 1290 (1874) tarihinde, Kuleli Askerî İdadisi hizasına Tersane-i Amire'den özel ve muntazam bir deniz hamamı getirtildi. Öğrencilere yüzme teçhizatı ve mayolar dağıtıldı. Yüzme eğitimi için gerekli olan malzemeler tamamlandı ve Binbaşı Osman Bey yüzme öğretmeni olarak görevlendirildi.⁵⁰¹ Yine aynı tarihte, Mekteb-i Harbiye bünyesinde bulunan “askeriye” ve “mülkiye” baytarlık sınıflarının Mekteb-i Tıbbiyeye nakledilerek mevcutlarının artırılması hususunda çalışmalar yapıldı.⁵⁰²

Öğrencilere yazılı sınav usulünün getirilmesinin yanı sıra, Mekteb-i Harbiye ile diğer askerî okullarda öğretmenlik yapacak olanlarla ilgili olarak bir takım düzenlemelere de gidildi. Askerî öğretmen olmak isteyenler için daha önceleri herhangi bir sınav sistemi yoktu. 1875 tarihinde, Mekteb-i Harbiye içinde “*Menşe-i Muallimin*” adında bir okul açıldı.⁵⁰³ Menşe-i Muallimin okuluna medrese tahsili görmekte olan gençlerin yeteneklileri alınıp, askerî okulların meslek dışı derslerine

⁵⁰⁰ 1874-75 yıllarında Türkiye'ye gelen iki Avrupalı subay, Mareşal Marmont ve Yzb. Moltke, büyük bir ordu kurulmasına ve erlerin savaşçılık kabiliyetinin yüksek olmasına rağmen, modern komutanlığı bilen subaylardan yoksun bir ordunun herhangi bir değeri olmayacağını anlatırlar. Bkz. Akyaz, **a.g.e.**, s.20. ; “*Von Moltke'ye göre ordu, haremden yetişmiş komutanlarla idare ediliyordu. Çoğu ancak imzalarını atacak kadar yazı bilirdi. Kuvvetlerin başında olanlar arasında komuta birliği, hareket planlaması denen şey yoktu. Ayı bölgelerdeki komutanlar, bazen ötekinin aleyhine olacak harekatta bulunurdu*”. Akyaz, **a.g.e.**, s.21. ; Mareşal Marmont kendisine gösterilen bir manevradan anılarında şöyle söz eder : “ *Bu bir ordu değil, bir yığın... Erden alay komutanına kadar ödevlerinin ne olduğu hakkında en küçük fikirleri bile yoktu. .. Acele bir çok alaylar kurulmuş. Fakat başlarındaki subaylar bilgisiz ve ehliyetsiz... Hiç birinde kendine ve ötekilere güven yok. Komutanlık yapamıyorlar.*” Akyaz, **a.g.e.**, s.21 vd.

⁵⁰¹ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 86-87.

⁵⁰² **BOA**, **A. İMKT.MHM.**, Belge No: 49.

⁵⁰³ Akyüz, **a.g.e.**, s. 215 ; İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, **a.g.m.**, s. 593.

sivil öğretmenler yetiştirilmesi hedeflendi.⁵⁰⁴ Ancak, Fransız Harp Okulu'nu model olarak kurulan Harp Okulu'na medreseden mezun olmuş öğretmenlerin atanması mevcut sorunu çözmeye yetmedi.⁵⁰⁵ Kendi alanlarında uzmanlaşmış nitelikli öğretmen kadrolarına ihtiyaç vardı.

Yaklaşan Osmanlı – Rus Harbi ve ortaya çıkan subay ihtiyacı sebebiyle ; 1291 (1875) tarihinde Harp Okulunun tahsil müddeti 3 yıla indirildi, ara sınıf imtihanları sözlüye çevrildi.⁵⁰⁶ Bunun yanı sıra, ordu merkezlerinde üç yıl idadi öğrenimi gören öğrencilerin İstanbul İdadisinde dördüncü sınıfı okuduktan sonra Harp Okuluna girmesine karar verildi.

1875'te Harp Okulu komutanı Galip Paşanın ani ölümü üzerine, okulun edebiyat ve tarih öğretmenliği görevini sürdüren Miralay (Albay) *Süleyman Bey*, Mirliva (Tuğgeneral) rütbesiyle Harp Okulu Komutanlığı'na atandı (1875-1876)⁵⁰⁷ . Süleyman Paşa, bilgili, hamiyetli, vatansever ve İmparatorluğun selametini Meşrutiyet idaresinin kurulmasında gören bir zat idi.⁵⁰⁸ İstanbul'daki genç subaylar arasında şöhreti vardı. Okulu, ilk modern harp okulu olarak bilinen Fransız St. Cry modeline göre ıslah etti.⁵⁰⁹ Ders programları çağdaşlaştırıldı, teorik dersler artırıldı. Nitelikli öğretmen kadroları oluşturulmasına ve sosyal derslere önem verildi, öğrencilerde gerçek bir milliyetçi şuur uyandırılmasına çalışıldı.⁵¹⁰ 1291 (1875) tarihinde, Harp Okulu öğrencilerinin Piyade, Süvari, İstihkam, Topçu ve Kurmay sınıflarına nasıl ayrılacakları ve nasıl öğretim görecekleri hususları belirlendi.⁵¹¹

Maarif-i Umumiye Nezareti idaresinde faaliyet gösteren Rüşdiye Mektepleri de askerî okulların ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip öğrencileri yetiştirecek program ve disiplin içerisinde değildi. Askerî Rüşdiye Mekteplerine ihtiyaç vardı. Bu sebeple, Süleyman Paşa, askerî okul hiyerarşisinin en alt basamağı

⁵⁰⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s. 215.

⁵⁰⁵ Menşe-i Muallimin okulu 1877 tarihinde kapatılmıştır.

⁵⁰⁶ İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, **a.g.m.**, s. 593.

⁵⁰⁷ **Süleyman Paşa**, 1838 yılında İstanbul'da doğmuştur. Harp Okulunu bitirmiş ve aynı okulda edebiyat ve tarih öğretmenliği yapmıştır. 1875 yılında Tuğgeneralliğe terfi ettirilmiş ve Harp Okulu Komutanı olmuştur. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde önemli rol oynamıştır.

⁵⁰⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907, c.VIII, Ankara 1983, T.T.K. Basımevi, s. 213.

⁵⁰⁹ Berkes, **a.g.e.**, s.335.

⁵¹⁰ İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, **a.g.m.**, s. 593.

⁵¹¹ **BOA** , **İrade-i Mesail-i Mühimme**, Belge No: 386.

olan *Askerî Rüşdiye Mekteplerini* 1875 tarihinde kurdurdu.⁵¹² Rüşdiyelerin açılmaya başlanması, beraberinde öğretmen gereksinimi de ortaya çıkaracaktı.⁵¹³ Askerî Okul programlarında önemli değişiklikler yapıldı. Yine aynı yıl içerisinde Mekteb-i Tıbbiye-i Harbiye öğrencileri de Mekteb-i Harbiyeye ilhak edildi.⁵¹⁴

4.2.8. 93 Harbi Öncesi Mekteb-i Harbiye ve İç Çalkantılar

Haziran 1292 (1876) tarihinde, Harp Okulunda 37 Erkân-ı Harp, 262’de Harp Okulu öğrencisi olmak üzere 299 öğrenci öğrenim görmekteydi. 7 öğrenci de hava değişimindeydi.⁵¹⁵ Osmanlı – Rus Harbi’nin hemen öncesinde, mayıs-haziran 1292 (1876) tarihinde tüm askerî okullarla birlikte Harp Okulunda da umumî imtihanlar icra edildi. Sınavların icrası için de 14 mümeyyiz (gözetmen) görevlendirildi.⁵¹⁶ Hava değişiminde olanlar hariç olmak üzere okulun toplam öğrenci mevcudu 301 kişiydi. Haziran 1292 tarihli Not Kayıt Defterinin (Numara Defteri) en başında Harp Okulu’na sınavsız olarak aldırılan 1 ve 2 kişilik imtiyazlı özel “*Efendiler Hazeratı*” sınıfları da mevcuttu. İmtiyazlı efendiler diğerlerinden farklı ve az olarak sadece Arabî, Farisî, Coğrafya, Cebir ve Rik’a derslerini okumuş ve bir üst sınıfa geçmişlerdi.⁵¹⁷

1876 tarihinde ülkede ekonomik sıkıntılar ve iç çalkantılar yoğunlaştı. Sultan Abdülaziz’e karşı muhalefet arttı. Askerî ve sivil bürokrasi arasında yaşanan gerginlikler ve bunun sonucunda oluşan müdahaleler, yönetimin değiştirilmesi gerektiği fikirlerini ortaya çıkardı. Serasker Hüseyin Avni Paşa, Sultan Abdülaziz’i devirerek yerine Şehzade Murat’ı getirmeyi planladı ve planını uygulamak için dönemin Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa’nın desteğini sağladı. 30 Mayıs 1876 sabahı Dolmabahçe Sarayı, Harp Okulundan getirilen iki tabur asker tarafından

⁵¹² **Servet-i Fünun**, Sayı 1050, 10 Temmuz 1327 (1911); İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, **a.g.m.**, s. 593.

⁵¹³ Arslan, **a.g.m.**, s. 95.

⁵¹⁴ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.84.

⁵¹⁵ **K.H.O.T.A., H. 1292 Tarihli 2 No’lu Numara defteri.**

(NOT : 1292-1302 yılları arasında tüm askerî okullarda okuyan öğrencilere ait not kayıtları fasiküller halinde bu defterde toplanmıştır.Bu sebeple adı geçen deftere, aynı numarayla ama tarihleri değişmiş olarak atıfta bulunulacaktır.)

⁵¹⁶ **K.H.O.T.A., H. 1292 (1876) Tarihli 2 No’lu Numara defteri**

⁵¹⁷ **K.H.O.T.A., H. 1292 (1876) Tarihli 2 No’lu Numara;** 1 kişilik Efendi sınıfı not dökümü Ek-27’de, 2 kişilik Efendi sınıfı not dökümü Ek-28’dedir.

sarıldı.⁵¹⁸ Abdülaziz, tahttan indirildi ve Çırağan Sarayı'nın harem bölümünde yer alan Feriye Sarayı'na kapatıldı.

Sultan Abdülaziz, 4 Haziran 1876 tarihinde de bilek damarları kesilmiş bir halde Feriye Sarayı'nda ölü bulundu. Ölümünden sorumlu tutulan Hüseyin Avni Paşa, Şehzade Yusuf İzzettin'in özel maiyetinden olan Çerkez Hasan tarafından 15 Haziran 1876 tarihinde öldürüldü.⁵¹⁹ İç kargaşa arttı. 18 Haziran 1876 tarihinde Çerkez Hasan asıldı⁵²⁰, Bu kargaşa içerisinde tahta geçen V. Murat ise 31 Ağustos 1876 tarihinde tahttan indirildi ve yerine II. Abdülhamid padişah oldu.⁵²¹

4.3. II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Harbiye (1876-1883'e kadar)

4.3.1. Sisteme Müdahaleler ve Yeni Düzenlemeler

Amcası Abdülaziz'in bir darbe sonucunda tahttan indirilmesinin ve öldürülmesinin ardından tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid, ilk iş olarak Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa'yı görevden aldı. Paşa, "*Sırp meselesiyle ilgilenmek üzere*" Ordu Komutanlığı göreviyle İstanbul'dan uzaklaştırıldı⁵²² ve yerine Harp Okulu Komutanlığı'na *Said Paşa* atandı (1876-1877). Bu atama, Harp Okulunu çalkantılı ve bol müdahaleli günlerin beklediğinin de habercisiydi.

Dönemin Sadrazamı Mithat Paşa ile Padişah II. Abdülhamid arasındaki sorunlarda her geçen gün arttı. Her ikisinin de hem sistem yaklaşımları, hem de

⁵¹⁸ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s. 207 .

⁵¹⁹ Bu hususa daha evvel değinilmiştir. Ayrıca; **Hüseyin Avni Paşa– Abdülaziz hadiseleri ve tartışmalar ile ilgili olarak bkz.** İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, a.g.e., c.1, s.483-558; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, C.2, İstanbul 1982, Dergah Yayınları, s.561-599; Karal, **Osmanlı Tarihi**, a.g.e., c.VII, s. 353-367; Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II**, çev. Server Tanilli, İstanbul 1995, Adam yayınları, s. 132-133; **İslâm Ansiklopedisi**, "Hüseyin Avni Paşa", a.g.m., s.645 ; Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun...**,s.237-239; Palmer, a.g.e., s.224-225; Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, a.g.e., s. 206-211.

⁵²⁰ Çerkez Hasan'la ilgili tüm ayrıntılar ve yargılama tutanakları için bkz. Halil Sedes, **1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilâlleri ve Siyasî Olaylar**, İstanbul 1946, Çituri biraderler Basımevi, s.63-78. Hüseyin Avni Paşa ve Çerkez Hasan'ın resimleri EK-29'dadır.

⁵²¹ Bkz. Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s. 210-211; Karal, a.g.e., c.VIII, s. 1 vd. ; Sultan II.Abdülhamid'in Portresi Ek-30'dadır.

⁵²² II. Abdülhamit, amcası Abdülaziz'in tahttan indirilmesi hadisesine destek veren Süleyman Paşa'yı asla affetmemiş ve onu İstanbul'dan uzaklaştırmıştır. 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı sırasında **ŞİPKA GEÇİDİ**'ni başarıyla savunan Süleyman Paşa, II. Abdülhamit tarafından Edirne'nin düşmesinden sorumlu tutularak yaşamının sonuna kadar Bağdat'a sürgün edilmiştir. 14 yıl sonra 1892 yılında Bağdat'ta ölmüş ve orada gömülmüştür. Çok sayıda eseri vardır. Bkz. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, c. III, a.g.e., s. 642-643 ; "Süleyman Paşa", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.8, İstanbul 1995, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s.410.

yönetim anlayışları taban tabana zıt idi. Bu sebeple, II. Abdülhamid Mithat Paşa'ya, Mithat Paşa da II. Abdülhamid'e hiç güvenmedi.⁵²³ II. Abdülhamid, yerli ve yabancı umumî efkâr nezdinde itibarı ve şöhreti olan Mithat Paşa'yı kendi üzerinde bir amir ve vasi olarak görüyordu. Paşa'nın kendisini öldürtmek için çalıştığına ve cumhuriyet ilan etmek istediğine inanıyordu.⁵²⁴ Fırsat kollanmalı ve Mithat Paşa mutlaka sistemin dışına itilmeliydi.

Nihayet bu iki devlet adamının yolu Mithat Paşanın Harp Okulu ile ilgili bir tasarısı yüzünden ayrıldı. Gayr-i Müslimlerin Harp Okuluna ilk kabulü 1864 yılında yapılmış, ancak bu durum bir süreklilik kazanamamıştı. Mithat Paşa, mevcut durumu dile getirerek *Müslüman olmayan talebelerin Harp Okuluna kabul edilmesini* teklif etti. Bu teklif II. Abdülhamid tarafından reddedildi.⁵²⁵ Kısa süre içerisinde Mithat Paşanın Sadrazamlık mührü elinden alındı ve Paşa, 5 Şubat 1877 tarihinde sürgüne gönderildi.⁵²⁶ Mithat Paşanın yerine sadrazamlık görevine İbrahim Ethem Paşa atandı. Daha sonra da Küçük Sait Paşa Sadaret makamına oturdu.

Bu karmaşık dönemde, askerî ıslahatların bir türlü istenilen seviyelere ulaşmaması Sadrazam Said Paşayı da rahatsız etti. Said Paşada tıpkı Mithat Paşa gibi, Harp Okulundan mezun olmak şartıyla orduda Hristiyan subay bulundurulmasında mahzur görmüyordu.⁵²⁷ Ancak, Paşa, "garez erbabından" korktuğu için bir daha Hıristiyanların askerliğinden ve subaylığından bahsetmedi. Hiç şüphe yok ki, II. Abdülhamid de bu korkunun asıl kaynaklarından birisiydi.⁵²⁸

Tüm çabalara ve aradan geçen 43 yıla rağmen, 93 Harbi'nin hemen öncesinde Osmanlı askerî eğitim sistemi ve subaylık temel kriterleri hâlâ talimgâh geleneğine dayanıyordu. Eğitim öğretim sisteminde en önemli unsurun öğretmen olduğu 43

⁵²³ "II. Abdülhamit, gerçekte Mithat Paşa'yı hiç sevmediği ve fikirlerini de beğenmediği halde, yerli ve yabancı umumî efkâr nezdinde itibarı ve şöhreti bulunduğu için takdir eder görünüyordu. Mithat Paşa da Padişahın bu düşüncesini bilmekte ve ona itimat etmemekte idi". Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 5.

⁵²⁴ Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 504.

⁵²⁵ Bkz. Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 11; Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s. 226

⁵²⁶ Mithat Paşa, 1878 yılında sürgünden döndü. iki yıl Suriye Valiliği (1878-1880), 1 yıl da İzmir Valiliği yaptı (1880-1881). 1881 tarihinde Sultan Abdülaziz'i öldürttüğü gerekçesiyle yargılandı ve hüküm giydi. 28 Temmuz 1881'de Taif'e sürüldü. 24 Nisan 1881'de de katledildi. Ayrıntılar için bkz. Bkz. Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 504-509

⁵²⁷ Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 362.

⁵²⁸ Bkz. Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 362-363.

yıldır ifade edilse de öğretmen seçme sistemindeki kriterler objektif değildi. Eğitim ve öğretim arasındaki ince hassas ayrıntı komuta kademeleri tarafından algılanamadığından bir türlü çağın gerektirdiği niteliklere sahip subaylar yetiştirilemiyordu.

Sadrazam Said Paşa, yapılan faaliyetlere, derslere ve sınavlara rağmen, kurmay subayların yetiştirilmesi hususunda da halen istenilen seviyeye ulaşamadığını düşünüyordu. Kurmay subayların eğitim öğretiminde mükemmeliyet aranması gerektiğini ifade eden Paşa, “*kurmay subayların da iyi ve yetişkin birer asker olmanın yanı sıra hiç olmazsa İngilizce, Almanca veya Fransızcadan birini bilmelerini, her türlü askerî eserler ile harp alanındaki en son buluşlara vakıf olmanın yanı sıra iktidarlı birer diplomat olmaları gerektiğini*” de savunuyordu.⁵²⁹

Ayrıca, askerî eğitim ve manevralara ağırlık verilmesini isteyen Said Paşa, asker eğitiminden maksadın “*bütün askerî kuvvetlerin muharebeye hazırlanması*” demek olduğuna inanıyor ve bu sebeple de “*erlerin ve subayların harbin her türlü hareketlerine alıştırmış olmasını*” istiyordu. Ona göre “*bu kaidenin terk edilmesi askerliğin terk edilmesi*” idi⁵³⁰. “*Harp Okulu ve Mühendishane bünyesinde her çeşit askerî öğretimin toplanmış olduğunu, bu okulların da diğer devletlerin teşkilâtına uyması gerektiğini*” söyleyen Sadrazam Said Paşa, “*tüm terfilerin de diğer devletlerde olduğu gibi kідeme veya imtihana göre yapılması gerektiğini*” ifade ediyordu.⁵³¹

Said Paşaya göre “*askerî kademelerdeki yükselmenin şahsî takdirlere bırakılmış olması*” önemli bir sorunun kaynağıydı. Sadrazam Said Paşa, “*Kan bahasına alınmayan bir askerî rütbede şeref ve haysiyet kalmayacağına, bu durumda olanların ümitsiz olacaklarına ve askerliğin ruhunu bozacaklarına*” inanıyordu⁵³². Paşa, bu fikirlerini Sultan II. Abdülhamid’e de aktardı. Ama tüm terfilerin Sultan II. Abdülhamid’in takdirine bağlı olduğu, belirli çevrelere mensup gençlerin askerî okullar dahil her yere sınavsız olarak ve el altından kaydedildiği bir dönemde Sultan II. Abdülhamid Said Paşayı dinlemedi.

⁵²⁹ Bkz. Karal, a.g.e., c.VIII, s. 368.

⁵³⁰ Karal, a.g.e., c.VIII, s. 368.

⁵³¹ Bkz. Karal, a.g.e., c.VIII, s. 368.

⁵³² Bkz. Karal, a.g.e., c.VIII, s. 368.

Eski ve yeni çatışmalarının yoğunlaştığı 93 Harbi öncesinde, Harp Okulunda yapılmaya çalışılan reform çabaları sekteye uğramaya başladı. Sık sık komutanlar, sistemler ve uygulamalar değiştirildi. Kısa sürede değiştirilen komutanlardan birisi de Said Paşa oldu. Said Paşa, 1 yıl içerisinde görevinden alındı ve yerine *İbrahim Ethem Paşa* getirildi (1877-1884).⁵³³ Sisteme yapılan müdahaleler ve belirsizlik ortamı, Harbiye’de kimlik arayışlarına sebep oldu. Okulda birtakım kıpırdanmalar ve gösteriler başladı.⁵³⁴ Rus orduları da kapıya dayanmıştı...

4.3.2. 93 Harbi ve Mekteb-i Harbiye

Yaşanan karmaşa ve savaş ortamı içerisinde, 1293 (1877) senesi mayıs ayında Harp Okulu umumî sınavları icra edildi.⁵³⁵ Ancak, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sebebiyle, Harp Okulundan 2 sınıf birden cephelere sevk edildiğinden okulda sadece 135 öğrenci kalmıştı.⁵³⁶ Harp Okulunda özel sınıflarda okuyan imtiyazlı öğrenciler cephelere gönderilmediler ve okulda kaldılar.⁵³⁷ Taşra Mekteb-i İdadileri ile Rüşdiye Mekteplerinin not kayıt defterleri de basılamadı.⁵³⁸ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Mühendishane binasına büyük zarar verdiğiinden, buradaki tüm öğrenciler savaş süresince Harbiye’ye nakledildiler.

1294 (1878) senesinde Osmanlı-Rus Harbi’nin devam etmesi sebebiyle daha önce 2 sınıfı birden savaşa gönderilen Harp Okulunda sadece birkaç mevcutlu sınıflar kaldı⁵³⁹ ve bu tarihte yapılan sınavlara ancak 157 öğrenci katılabildi.⁵⁴⁰

⁵³³ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s.149 ; 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi ve yaşanan sıkıntılardan dolayı İbrahim Ethem Paşa 1884’e kadar görevde kaldı.

⁵³⁴ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve...**, s. 226

⁵³⁵ **K.H.O.T.A., H. 1293 (1877) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.** Mayıs 1293 (1877) tarihi itibarıyla, toplam öğrenci mevcudu 135 kişiye düşen Harbiye’nin ayrıntılı öğrenci ve ders dökümü Ek-31’dedir. ; 3 kişilik Sultanzadeler Sınıfının not dökümü Ek-32’dedir

⁵³⁶ Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi’nde bulunan H.1293 Tarihli not kayıt defterinde konuyla ilgili olarak “ *bu sene iki sınıf birden çıkmış olduğundan Mektepte yalnız iki sınıf kalmıştır*” ibaresi bulunmaktadır” **K.H.O.T.A., H. 1293 (1877) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.** Bu ibare için bkz. Ek-33.

⁵³⁷ Mayıs 1293 (1877) tarihli Not Kayıt Defterinin en başında yine Alâeddin ve Celâleddin Bey Efendi ile onlara bu yıl eklenmiş olan Sakıb Bey Efendi bulunmaktaydı. Bu imtiyazlı “*Sultanzade Bey Efendiler Hazeratı*” cephelere gönderilenler arasında değillerdi. **K.H.O.T.A., H. 1293 (1877) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.**

⁵³⁸ Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi, R. 1293 (1877) tarihli 2 No’lu Numara defterinin en sonunda bu notların bilahare basılacağına dair bir ibare mevcuttur.

⁵³⁹ Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi’nde bulunan R. 1294 (1878) tarihli not kayıt defterinde konuyla ilgili olarak “*Muharebe senesine mesâdif olmakla bundan akdem iki sınıf birden çıkmış*

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra alınan yenilgi ve sonrasında imzalanan Berlin ve Ayastefanos antlaşmaları, Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecini hızlandırdı. Harp Okulu öğrencilerinin önemli bir bölümü bu savaşta hayatını kaybetti. Savaşın yol açtığı yıkım Harbiyede uzun süre devam etti...

Berlin Anlaşması sonrasında ilk ve orta düzeyde öğretimin yaygınlaştırılmasına ağırlık verildi, model ve düzen arayışı yoğunlaştı.⁵⁴¹ 1872 tarihinden itibaren Mekteb-i Harbiye bünyesinde kısıtlı imkânlarla eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren Mühendishane, tekrar Harbiye'den ayrılarak kendi binasına nakledildi.⁵⁴²

H. Recep 1296 (Haziran 1879) tarihinde Harbiyede umumî imtihanlar icra edildi. Sınavlara 261 öğrenci katıldı. 93 Harbi nedeniyle askerî liseyi tamamlayamayan 12 öğrenci için okulda “1 nci sınıf namzedi” sınıfı da açıldı. 1879'da Harbiyenin ayrıntılı sınıf ve öğrenci miktarları aşağıdaki gibiydi :

SINIF ADI	MEVCUT	AÇIKLAMALAR
Efendiler Hazeratı	3	-
4. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	8	-
3. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	9	-
2. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	8	+ 3 Mezun değil
2. Sene Piyade Öğrencileri	88	-
2. Sene Süvari Öğrencileri	11	-
1. Sene Namzedi Piyade Öğrencileri	11	+ 1 Hava Değişiminde
1. Sene Namzedi Süvari Öğrencileri	1	+ 1 Hiç notu yok
1. Sene Piyade Öğrencileri	108	+ 8 Hasta, 3 Sıla, 1 Hava Değ.
2. Sene Süvari Öğrencileri	14	- ⁵⁴³

olduğundan Harbiye-i Şâhanede bu sene yalnız bir sınıf kalmıştır” ibaresi bulunmaktadır”
K.H.O.T.A., R. 1294 (1878) Tarihli 2 No’lu Numara defteri. Bu ibare için bkz. Ek-34.

⁵⁴⁰ **K.H.O.T.A., H. 1294 (1878) Tarihli 2 No’lu Numara defteri** ; Alâeddin, Celâleddin ve Sakıb Beyefendilerden oluşan imtiyazlı sınıfın yerini muhafaza ettiği Mekteb-i Harbiye'nin 1878 tarihli sınıf, öğrenci ve ders dökümü Ek-35'dedir.

⁵⁴¹ Arslan, **a.g.m.**, s. 113-114.

⁵⁴² Rus savaşı biter bitmez, II.Abdülhamid Mühendishane'ye yüksek okul karakterinin kazandırılması gerektiğini düşündü. 1878'de bu maksatla III. Selim'in yaptırdığı bina esaslı bir şekilde tamir edildi, Mühendishane nezaretine Osmanlı döneminde yetişmiş en büyük bilim adamı olan matematikçi Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa atandı ve mühendisler, Mekteb-i Harbiye'den ayrılarak eski okullarına döndüler. Bu arada, daha önce sadece Mekteb-i Harbiye mezunları arasında kurmay seçilirken bu tarihten itibaren Mühendishane mezunlarından da kurmay seçilmeye başlandı. 1878'den itibaren mühendislik eğitiminin bir yüksek tahsil olması gerektiği artık sorgulanmamış, Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa'nın saygın kişiliğinde Mühendishane Nazırlığı'nın bilimsel bir makam olduğu tescil edilmiş ve üniversiteleşme yolunda ilk adımlar atılmıştır. Konuyla ilgili olarak bkz. Kâzım Çeçen, **a.g.m.**,s.15 vd.

⁵⁴³ **K.H.O.T.A., H. 1296 (1879) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.**

93 Harbi ve sonrasında, okulda öğretmen sıkıntısı da oldukça fazlaydı. Bu sebeple, bundan sonra boş olan derslere yazılı sınavla öğretmen ve yardımcı öğretmenlerinin alınmasına karar verildi.⁵⁴⁴ Öğretmen olmak isteyen adayların o dersin yazılı sınavından en yüksek notu olmaları ve öğrenciliklerindeki Harp Okulu sicil ve ahlâk durumlarının da iyi olması istendi.

4.3.3. Fransız Sistemine Güvenin Azalması

93 Harbi sonrasında hem Osmanlı askerî yapısının, hem de Harbiye'nin ciddi bir reforma tâbi tutulması ihtiyacı ortaya çıktı. Ordu savaşta yenilmişti ve savaşın sona ermesiyle birlikte, Harp Okulu öğretiminde uygulanan “Fransız sistemi” sorgulanmaya başlandı. Fransızların 1870-1871, Osmanlıların da 1877-1878 yenilgisi, Fransız sisteminin değiştirilmesi gerektiği fikrini ortaya çıkardı. Dönemin yıldızı parlayan yeni gücü Almanya idi ve padişah kurtuluşu Alman yardımında görüyordu.

Fransız sistemiyle okuyarak Harbiye'den yetişen subaylar da, iki açıdan “sorun” görülmekteydi. yaratmışlardı. İlk olarak, bu kurumlarda okuyan veya mezun olan subayların siyasal ilgi ve bilgileri artıyor ve bu subaylar yönetimi “rahatsız” edecek türden siyasal etkinliklerde bulunuyorlardı. Ülke sorunları konusunda tartışmalar yapmak, yayın faaliyetine girişerek dergi çıkarmak, yasal veya gizli dernekler kurmak, yönetimi eleştirmek, bunlar arasındaydı.⁵⁴⁵ Üstelik bu öğrencilerin, padişaha ve devlete “umulan sadakati” göstermedikleri, dinî inançlarının ve ahlakî niteliklerinin zayıf olduğu da düşünölmekteydi.⁵⁴⁶

⁵⁴⁴ Mehmet Esat, **a.g.e.**, s. 92.

⁵⁴⁵ “ *Siyasallaşmanın yaşandığı okullardan biri idadi düzeyinden başlamak üzere Erkân-ı Harp sınıflarına kadar askeri okullardır. Kurtuluş Savaşı'nın önderi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'te öğrenciliğinde bu faaliyetler içinde yer alanlardan ve liderlerinden biridir. Atatürk, Harbiye'de okuduğu dönemde “hürriyetçi fikirleri” yaymaya yönelik, el yazısı ile bir de dergi çıkartmıştır. Harbiye'de, Askerî İhtilal Cemiyeti adıyla gizli ve amaci, Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesi ve parlamentonun yeniden açılması olan bir örgüt de kurulmuştur. Veteriner sınıfı ile Mühendishane-i Berri-i Hümayun öğrencileri de benzer bir siyasallaşma sürecinin içindedir.*” Arslan, **a.g.m.**, s. 174.-175

⁵⁴⁶ Bu düşüncenin yaygınlaşması yönetici kadroların İslamiyeti “toplumsal birliği sağlayıcı” bir ideoloji olarak kullanmasına sebep oldu. Bu durum, II. Mahmut'tan bu yana pozitif bilimleri öğrenen ve pozitivist/materyalist düşünceleri savunan yüksek eğitilmiş gençleri ve Harbiye mezunu subayları Abdülzaziz'e ve II. Abdülhamid'e karşı “muhalif” duruma getirdi. Onları tahtlarından indiren, dönemin başında yetişen kuşaklar oldu.

İkinci olarak, buradan mezun olan öğrencilerin kıt'alara gitmelerinin ardından, bürokrasi içinde bir “alaylı-mektepli” çatışması yaşanmaya başlamış,⁵⁴⁷ ordu içerisinde yükselmiş yaşlı “alaylı” subaylarla, Harp okulu mezunu genç “mektepli” subaylar arasında gerilim de oldukça artmıştı.⁵⁴⁸

Padişah, artık Alman modelini istiyordu ve isteğini 1880 yılının Mayıs ayında, Alman Büyükelçisi von Hatzfeld'e ilettili. Bismarck bu konuyu Viyana'daki müttetiklerine danıştı. Avusturya Komutanları; “*Osmanlı ordusunun Almanlar tarafından eğitilmesinde bir sakınca görmediklerini, zaten Osmanlı ordusunun bu yardımla kuvvetlenemeyeceğini*” açıkça belirttikten sonra, subay heyetinin gönderilmesi hazırlıklarına başlandı.⁵⁴⁹

Almanlarla yapılan sözleşmeler Osmanlı Devleti'nin elini-kolunu bağlayacak nitelikteydi. Osmanlı üniforma ve rütbelerini taşımalarına rağmen, askerler Alman ceza kanununa, sivil memurlarda ilgili Alman kanunlarına tâbi olacaklardı ve kendilerine Osmanlı makamlarının uygulayabileceği bir yaptırım yoktu. Osmanlı çıkarları aleyhine hareket eden subay ve memurlar sadece meslekten çıkarılabileceklerdi.⁵⁵⁰

Yeni sistem arayışları ve çöküşü durdurabilme çabaları sürerken, Haziran 1880'de (H. Recep 1297), Harbiyede umumî imtihanlar 25 mümeyyiz gözetiminde icra edildi.⁵⁵¹ 1880 yılının Haziran ayında Harbiyenin ayrıntılı sınıf ve öğrenci miktarları da aşağıdaki gibiydi :

SINIF	MEVCUT	AÇIKLAMALAR
Efendiler Hazeratı	3	-
4. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	8	+ 1 Mezun değil
3. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	11	-
2. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	11	-
2. Sene Süvari Erkân-ı Harb Öğrencileri	2	-

⁵⁴⁷ Benzer tespitler için bkz. Arslan, **a.g.m.**, s. 160 vd.

⁵⁴⁸ Bu konuda bkz. Ülken, **a.g.e.** s.46 .

⁵⁴⁹ Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun...**,s. 107 ; Wallach, **a.g.e.**, s. 24-26.

⁵⁵⁰ Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun...**,s. 107.

⁵⁵¹ Mümeyyiz listesi için bkz. **K.H.O.T.A., H. 1297 (1880) Tarihli 2 No'lu Numara defteri.** ; Bu defterde ayrıca, Harbiye dahil olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yer alan tüm askerî okullarda okutulan derslerin isimleri ile bu derslerin üss-i mîzân'ları da yer almaktadır. (**üss-i mîzân** = öğrencinin sınıf geçmek için almak zorunda olduğu not)

3. Sene Piyade Öğrencileri	113	+ 2 Hasta	Mezun : 77
3. Sene Süvari Öğrencileri	13		Mezun : 11
2. Sene Piyade Öğrencileri	122		-
2. Sene Süvari Öğrencileri	18		-
1. Sene Piyade Öğrencileri	129	+ 8 Hasta	
1. Sene Süvari Öğrencileri	20		- 552

Haziran 1881’de de (H. recep 1298), Harbiyede umumî imtihanlar 24 mümeyyiz gözetiminde icra edildi.⁵⁵³ 1881 yılı Haziran ayı itibariyle Harbiyenin ayrıntılı sınıf ve öğrenci miktarları da aşağıdaki gibiydi :

SINIF	MEVCUT	AÇIKLAMALAR
4. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	11	-
3. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	11	-
3. Sene Piyade Öğrencileri	124	+ 3 vefat, Mezun : 104
3. Sene Süvari Öğrencileri	18	+ 1 Firar Mezun : 12
2. Sene Piyade Öğrencileri	118	+ 1 Hasta, 4 notu yok
2. Sene Süvari Öğrencileri	19	-
1. Sene Piyade Öğrencileri	123	+ 4 uzaklaştırma, 1 Alaya gönderilen, 4 Hasta, 4 notu yok
1. Sene Süvari Öğrencileri	29	+ 1 Tıbbiyeye nakil 554

4.3.4. Alman Subayların Gelişi

Harbiyede 93 Harbi’nin bıraktığı olumsuz izler yavaş yavaş silinmeye çalışılırken, Türk askerî yapısının Alman modeline göre düzenlenmesi çabaları da devam etti. Nihayet, Almanya, Albay *Kaehler*, Piyade Yüzbaşı *Kamphövener*, Topçu Yüzbaşı *von Hobe* ve Dragon Alayından Yüzbaşı *Ristow*’dan oluşan 4 kişilik Alman heyetini 11 Nisan 1882’de Türkiye’ye göndermeye karar verdi.⁵⁵⁵

Harbiyede umumî imtihanların yapıldığı H. recep 1299’da (mayıs 1882) İstanbul’a gelen Alman heyeti, Harbiyede uygulanan sınavlar dahil tüm askerî

⁵⁵² K.H.O.T.A., H. 1297 (1880) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.

⁵⁵³ Mümeyyiz listesi için bkz. K.H.O.T.A., H. 1298 (1881) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.

⁵⁵⁴ K.H.O.T.A., H. 1298 (1881) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.

⁵⁵⁵ Enver Ziya Karal, heyet üyelerinin isimlerini Köhler, Hobbe, Restow ve Kemphoevener olarak zikrediyor. Bkz. Karal, a.g.e., c.VIII, s. 366.

eğitimi ve sistemi inceledi. 27 mmeyyiz⁵⁵⁶ gözetiminde icra edilen sınavlara, 438 öğrencinin katıldığı sınavlara 15 ğrenci de muhtelif sebeplerle katılamamıştı. 1882 yılı mayıs ayı itibariyle Harbiyenin ayrıntılı sınıf ve ğrenci miktarları da aşağıdaki gibiydi :

SINIF	MEVCUT	AÇIKLAMALAR
4. Sene Erkân-ı Harb ğrencileri	11	-
2. Sene Erkân-ı Harb ğrencileri	3	-
1. Sene Erkân-ı Harb ğrencileri	12	
3. Sene Piyade ğrencileri	118	+ 1 Hava değişimi Mezun : 117
3. Sene Süvari ğrencileri	19	+ 1 Firar Mezun : 16
2. Sene Piyade ğrencileri	118	+ 1 Hava değişimi, 1 Hastane
2. Sene Süvari ğrencileri	29	-
1. Sene Piyade ğrencileri	102	Hava değişimi, 1 Sıla izni, 2 Hastane, 1 Notu yok
1. Sene Süvari ğrencileri	26	+ 1 Notu yok ⁵⁵⁷

Osmanlı askerî eğitim sistemini inceleyen Alman heyeti, ilk incelemelerin sonrasında askerî eğitim sisteminin yeniden ıslahına karar verdi. 11 Nisan 1883 tarihinde Padişah, Alman heyeti üyeleriyle sözleşme yapılmasını emretti. ⁵⁵⁸

Albay von Kaehler gelir gelmez Osmanlı ordusunda Mirliva rütbesi ile göreve başladı ve *von Kaehler Paşa* oldu. Diğer 3 subay da Miralaylığa terfi ettirildi. Çok kısa süre içerisinde Ferikliğe terfi ettirilen Kaehler Paşa, Padişah yaverliğine atandı. ⁵⁵⁹ Paşa, 1885 yılında öldüğünde Osmanlı Müşiri (Mareşali) idi. ⁵⁶⁰ Kaehler Paşanın hazırladığı ayrıntılı ve uzun reform paketi eğitim görmüş subay ve astsubayı çok az olan, asker toplamak için yeterli bürokratik örgütler ile sistemlere sahip bulunmayan ve ulaşım koşulları ilkel düzeyde bulunan ülkede uygulanamadı. ⁵⁶¹ Zaten, devlete çok yüksek oranda malî yk getirecek olan bu projeleri karşılayacak meblağda bütçede para da yoktu. Kendi subayına düzgün maaş veremeyen Osmanlı

⁵⁵⁶ Mümeyyiz listesi için bkz. **K.H.O.T.A., H. 1299 (1882) Tarihli 2 No'lu Numara defteri.**

⁵⁵⁷ **K.H.O.T.A., H. 1299 (1882) Tarihli 2 No'lu Numara defteri**

⁵⁵⁸ Bu emir için bkz. Tahsin nal, "Harp Okulu Tarihi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 16, Ocak 1969, s. 19. ; Tahsin nal, belgeyi 6 Nisan olarak açıklamaktadır ki doğrusu 11 Nisan'dır.

⁵⁵⁹ Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 366.

⁵⁶⁰ Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun...**,s. 108

⁵⁶¹ Wallach, **a.g.e.**, s. 42 ; Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun...**,s. 109

yönetimi, Alman subaylara yüksek maaşlar veriyor, rütbeler, madalyalar ve imtiyazlar dağıtıyordu.⁵⁶² Üç gün içerisinde yüzbaşılıktan Albaylığa yükseltilen von Hobe için, padişah bir ev tutulmasını bile emretmişti.⁵⁶³

Türkçe öğrenmeye gerek görmeyen Alman subaylarla, Osmanlı subayları arasındaki husumet ve uçurum ciddi boyutlara ulaşmıştı. Ancak, Türkiye’de hızla rütbe tırmanmak, Alman ordusunda da çok geçmeden bunun eşdeğeri rütbelere yükseltilmek cazip bir yol oldu. Gelenler için Osmanlı ordusu, yeni hayat ve istikbal demekti. Osmanlı ordusuna giren subaylar kendilerini burada sadece tek seçici, danışman ve öğretmen olmakla yükümlü sayıyorlardı. Ama üniformasını taşıdıkları ordunun gelenek ve kurallarına uymamaları nedeniyle danışmanlıkta yararlı olamamışlar, Türk komutanlarla anlaşmazlığa düşmüşlerdi.⁵⁶⁴ Zaten, heyet üyelerine askerî rütbeler, nişanlar ve maaşlar veren II. Abdülhamid de adı geçen üyelere askerî ıslahatlar için gerekli olan yetkileri vermekten çekinmişti.⁵⁶⁵

Kaehler Paşanın ölümünden sonra padişah, Binbaşı *Colmar von der Goltz*’u olağanüstü yetkilerle Alman reform grubunun başına getirdi. Bilgili, bir asker olmasına rağmen Alman Genelkurmayında pek sevilmeyen von der Goltz bu görevi kabul etti ve kendisiyle 3 yıllık bir mukavele imzalandı.⁵⁶⁶ Tuğgeneral rütbesine yükseltilen Goltz “Paşa”, Fransız esaslı olarak kurulmuş olan Harp Akademisini, Alman Harp Akademisini (*Kriegsakademie*) örnek alarak yeniden teşkilatlandırdı.⁵⁶⁷

Sistemin değiştirilmesine yönelik çalışmalar devam ederken, mayıs 1883’te (H. recep 1300), Harbiyede umumî imtihanlar 32 mümeyyiz gözetiminde icra edildi.⁵⁶⁸ 388 öğrencinin katıldığı sınavlara 20 öğrenci de muhtelif sebeplerden

⁵⁶² 1882’de Piyade Yüzbaşı olan *Kamphövener*, padişah II. Abdülhamit’in verdiği abartılı rütbeler sayesinde 1897’de Müşir ve “Yaver-i Ekrem” olmuştu. Türk Müşirlerine bile verilmeyen bu ünvanı taşıyan Kamphövener, kendisiyle aynı rütbeyi taşıyan serasker Gazi Osman Paşa ile aynı hizada yürüyor, törenlerde at üstünde ve ön safta yer alıyordu. Bkz. Ortaylı, **a.g.e.**, s. 112

⁵⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ortaylı, **a.g.e.**, s. 109-117 ; Wallach, **a.g.e.**, s.30-52.

⁵⁶⁴ Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun...**,s.108-109.

⁵⁶⁵ Karal, **a.g.e.**, c.VIII, s. 366.

⁵⁶⁶ “ *Mekâtib-i Askeriye için Almanya’dan celb buyurulmuş olan Baron Golç için üç seneye mahsus olmak üzere icab eden mukavelenamenin tanzimiyle keyfiyetin ve mümaileyhin suret-i memuriyetinin ba tezkere-i resmîye arz ve istizanı mukteza-i emr-ü ferman Hazret-i Padişahiden bulunmuş olmağla olbabda hazret-i emr-ü fermana veliyy-ullah-ı âlem-gîrdir.*” 14 Şaban 300 / 7 Haziran 99 (19 Haziran 1883)” Belge için bkz. Ünal, a.g.m., sayı : 16, s. 19.

⁵⁶⁷ Wallach, **a.g.e.**, s.25-45.

⁵⁶⁸ Mümeyyiz listesi için bkz. **K.H.O.T.A., H. 1300 (1883) Tarihli 2 No’lu Numara defteri.**

dolayı katılamamıştı. 1883 yılı mayıs ayı itibariyle Harbiyenin ayrıntılı sınıf ve öğrenci miktarları da aşağıdaki gibiydi:

SINIF	MEVCUT	AÇIKLAMALAR
3. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	3	-
2. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	14	+ 1 Hasta
1. Sene Erkân-ı Harb Öğrencileri	12	-
3. Sene Piyade Öğrencileri	118	+ 1 Notu yok Mezun : 103
3. Sene Süvari Öğrencileri	28	+ 1 Hasta Mezun : 16
2. Sene Piyade Öğrencileri	94	+ 3 Hava değişimi
2. Sene Süvari Öğrencileri	24	+ 1 Hasta
1. Sene Piyade Öğrencileri	79	+ 4 Hasta, 7 Hava değişimi, 1 Sıla
1. Sene Süvari Öğrencileri	16	+ 1 Hasta 569

4.3.5. Harbiyede Alman Modeline Geçilmesi

1883-1884 öğretim yılından itibaren, Harp Okulu ve diğer askerî okullarda 1835'ten beri devam eden Fransız etkisi kalkmaya, onun yerini Alman etkisi almaya başladı. Goltz'un tavsiyeleri doğrultusunda Harp Okulunda okutulan derslerde değişiklikler yapıldı.⁵⁷⁰ Bilhassa 1885 yılından itibaren Alman tipi ders konuları, yöntemleri ve programları yürürlüğe konuldu.⁵⁷¹

Goltz Paşa, Harp Okulunda okutulmak üzere 4000 sayfadan fazla Türkçe broşür ve ders kitabı yayınladı.⁵⁷² Alman eğitim sistemi, Fransız eğitim sisteminin aksine teoriden ziyade uygulamalı eğitime ağırlık vermekte, askerî birliklerdeki başarıları esas alınarak seçilen subaylar akademiye öğrenci olarak alınmaktaydı.⁵⁷³ Goltz'un yaptığı en önemli islahat, kurmay subaylığını ve onların savaşındaki önemini

⁵⁶⁹ K.H.O.T.A., H. 1300 (1883) Tarihli 2 No'lu Numara defteri

⁵⁷⁰ BOA, İrade-i Dahiliye, Belge No: 36898.

⁵⁷¹ Örneğin, Almanca H. Recep 1302 (1885) tarihinden itibaren "Alman veya Rus Lisansı" adı altında Harp Okulu dersleri arasına girdi. Bkz. K.H.O.T.A., H. 1302 (1885) Tarihli 2 No'lu Numara defteri

⁵⁷² Wallach, a.g.e., s. 37 ; Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun...,s. 113

⁵⁷³ Alman Harp Akademisi, Mareşal Helmuth Von Moltke tarafından 1840'lı yıllarda köklü bir reforma tabi tutulmuştu. Kıtalarından genç ve başarılı subaylar ayrıntılı bir seçim programı sonrasında Harp Akademisine öğrenci olarak alınıyordu. Eğitim büyük ölçüde görev başı eğitim esasıyla birlik ve karargâhlarda yoğun staj ve uygulamaya dayanmaktaydı. Başarılı öğrenciler kurmay olarak, başarılı olmayan öğrenciler ise ayrı bir statü ile okulu bitiriyordu. Jack D. Hoschouer, " Von Moltke and the General Staff ", *Military Review*, vol.LXVII, no.3, March 1987, s.64-64.

kurmak oldu.⁵⁷⁴ Goltz Paşa, kurmay subayların daha nitelikli ve ihtisas sahibi olmalarını sağlamak maksadıyla çalışmalar yaptı. Bu maksatla, 1885 yılında Erkân Harbiye sınıflarını “*Kısm-ı Fenni*” ve “*Kısm-ı Askerî*” olarak ikiye ayırdı.⁵⁷⁵

Ancak, orduyu Almanlara teslim eden sultan II. Abdülhamid’in Harp Okulu kökenli kurmay subaylara itimadı yoktu. O, Goltz Paşanın yetiştirdiği kurmay subaylardan ziyade, “*gazi*” ve “*müşir*” ünvanlarını verdiği, göğüslerini nişanlarla donattığı paşalara güveniyordu. Bu paşaların yetiştikleri zamanlarda ise Osmanlı ordusunda henüz kurmay eğitimi ve örgütü de bulunmuyordu.⁵⁷⁶ Yani bu kurmaylar, kurmaylığın ne olduğunu bilmediklerinden II. Mahmut zamanındaki alaylı komutanlar gibi cesaret, kahramanlık, tecrübe görmüslük gibi hamasî duygularla ordularını yönetirler, fakat harekâtları daima saraydan denetlendiği için oradan çıkarılan emirlerle çatışma haline düşerler, ya azledilirler, ya orduları bozulur, ya da kendileri şehit olurlardı. Başarı gösterenlere ise “*gâzilik*” verilirdi.

Bu dönemde Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa, Yunan Savaşı kahramanı Gazi Ethem Paşa, Doğu cephesinde bulunan Gazi Ahmet Muhtar Paşa gibi hepsi de Gazi ve Müşir olan yüksek rütbeli komutanlar Abdülhamid yönetiminin en güçlü destekçileriydiler. Dolayısıyla, saray etrafında yüksek bir ulemâ, bürokrasi ve paşa aristokrasisi gelişmeye başlamıştı.⁵⁷⁷ Oluşan bu “eski tip yapılanma”, yeni tip kurmay subay eğitimi baltaladı, padişah yanlış bilgilendirildi. Yapılan jurnaller ve Abdülhamid’in baskıları yüzünden uygulamalar yapılamadı.⁵⁷⁸

II. Abdülhamid döneminin ilginç ritüellerinden biri, öğrencilerin padişaha yönelik itaat duygularını güçlendirmek amacıyla veya bağlılıklarının ifadesi olarak, “*Padişahım Çok Yaşa !*” diye bağırıtılmalarıydı. Her sabah okula başlarken, ders bitiminde, tatile giderken, mezuniyet törenlerinde, padişahın doğumu, tahta çıkışı gibi günlerde bu “dua” sıkça yapılmaktaydı. Bir süre sonra buna yönelik geliştirilen tepki, bazen hiç bağırılmamak, yaygın olarak da “*Padişahım Çok Yaşa !*” yerine

⁵⁷⁴ Berkes, a.g.e., s.336.

⁵⁷⁵ Bkz. K.H.O.T.A., H. 1302 (1885) Tarihli 2 No’lu Numara defteri

⁵⁷⁶ Berkes, a.g.e., s.336.

⁵⁷⁷ Berkes, a.g.e., s.337.

⁵⁷⁸ Bu konuda bkz. Karal, a.g.e., c.VIII, s. 367 ; Von der Goltz’un bir arkadaşına yazdığı mektupta : “*Padişahın evhamı yüzünden iyi bir ordu kurulamayacağı..., Padişahın, kendi ordusunu kendisine düşman sayması yüzünden bütün girişimlerinin sonuçsuz kaldığını*” açıklaması bu kaosu açık bir şekilde gösteriyordu. Bkz. Berkes, a.g.e., s.336.

“Padişahım Başaşağı !” diye bağırarak biçiminde gelişmişti. Mevcut öğrenci hareketleri, II. Abdülhamid’in arzu ettiği İslam-Türk Sentezine bir karşı bir tepki niteliği de taşımaktaydı.⁵⁷⁹

Hissedilen huzursuzluklar sonucunda, Harbiye’de ve diğer askeri okullarda disiplin kuralları artırıldı. Bu amaçla yayımlanan bir *tenbihname*’de öğrencilerin izin günlerinde Beyoğlu ve Galata’nın ana caddeleri dışında dolaşmaları, eğlence yerlerine (deniz hamamı, gazino, otel...vs), topluca veya tek başlarına birbirlerinin evlerine, bağlarına ve bostanlarına, vapurların yanaştıkları iskeleler yakınındaki kıraathanelere gitmeleri, ayrıca Kâğıthane ve Hacı Hüseyin Bağı’nda, çarşıda, pazarda, arabalar arasında, “Zât-ı Hazret-i Padişahî’nin teşrif buyurdıkları” mahallerde dolaşmaları yasaklandı. Yine askeri öğrencilerin, diğer okul öğrencileriyle görüşmeleri, birlikte olmaları, hattâ Ramazanda birbirlerine iftara gidip gelmeleri de yasaktı. Sılaya-memleketlerine giden öğrenciler de aynı yasalara uymak zorundaydı. Bu yasaklar, Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye öğrencileri için de geçerliydi.⁵⁸⁰

Askeri okullara yönelik olarak hazırlanan bir *Talimatname*’nin ilk maddesinde, öğrenciler için padişaha bağlılık söz konusu edilmekteydi. Buna göre, bütün öğrenciler, velînimetleri olan sevgili padişah hazretlerine “şayan-u-ı ubudiyet ve sadakate layık surette” birer öğrenci olup, daima ona duacı olacaklardı.

II. Abdülhamid’in “İslam-Türk Sentezi” tam anlamıyla uygulanıyor, dinî uygulama ve baskılar yoğun bir şekilde hissediliyordu. Bu çerçevede; herkes beş vakit namaza gidecek, devam etmeye özen gösterilecek, namaz cemaatle kılınacak, namaz borusu çaldıktan sonra öğrenciler toplanacak, sayım yapıp topluca namaza gidilecekti.⁵⁸¹ Namaz borusu çaldıktan sonra, abdest almak bahanesiyle muslukların başında dolanmak, namaza gitmemek için saklanmak gibi

⁵⁷⁹ Arslan, **a.g.m.**, s. 176-177. “Harbiye Mektebi’nde her akşam yoklama sonrası hep bir ağızdan “Padişahım Çok Yaşa !” diye bağırılırken, öğrenciler arasında “Padişahım Başaşağı !” diyenler de olmaktadır.” Rahmi Apak, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara 1988, TTK Basımevi, s.12.

⁵⁸⁰ “Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne Şâkirdânının Me’zun Buldukları Eyyamda Usûl-ü Hareketlerine Dâir Tenbihnâmedir”, Mehmed Esad, **Mir’ât-ı Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn** (İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi), Haz. Sadık Erdem, İstanbul 1986, s. 299-301.

⁵⁸¹ Arslan, **a.g.m.**, s. 178-179.

davranışlar cezalandırılacaktı.⁵⁸² Öğrencilerin okul dışındaki davranışları da denetlenmekteydi.⁵⁸³

Askeri okul öğretmenleri de sıkı bir kontrole tabi tutulmuş, hocaların, ders ve müzakereler dışında öğrencilerle bir arada bulunmaları, hatta görüşmeye gelen öğrenciyi kabul etmeleri dahi yasaklanmıştı. Askerî okullarda görev yapan sivil hocaların yanlarına, ders ve müzakereler esnasında “*sınıf disiplinini temin etmek*” gerekçesiyle bir “dahiliye zabiti” verilmekteydi. Böylece, askerî öğrencilerin olası “muzır” (zararlı) fikirlerden korunması hedeflenmişti.⁵⁸⁴

Bu yasakların anlamı, yönetimin kıpırdanmaya başlayan öğrenci hareketlerinden duyduğu rahatsızlığın yanı sıra, askerî öğrencilerin Abdülaziz’in hâline katılmaları nedeniyle, sivil okullarla olan ilişkilerinin en az düzeye indirilmesinin sağlanma çabası olduğu da söylenebilir.⁵⁸⁵

Goltz Paşa, Osmanlı askerî eğitim sisteminin uygulamalı eğitim ve birlik koşullarından uzak, kıta subayı yetiştirmekten ziyade ölü bilgilerin öğrencilere aktarılmasından ibaret olduğunu fark etmişti. Verilen eğitim ise yarı mühendis eğitimiydi. Goltz Paşa, eğitim programının değiştirilmesi, okulun iâşe ve ibate koşullarının iyileştirilmesi, başarılı öğrencilerin Almanya’da eğitim görmesi konularında önemli başarılar sağladı. Ancak göstermelik birkaç uygulama dışında görev başı eğitim ve öğrencilerin kıtadan seçilmesi konuları uygulanamadı. Askerî ıslahat için çalışanların durumu boşa dönen bir çarktân farksız hale geldi.⁵⁸⁶

Neticede; 1834’ten 1883’e kadar devam eden 49 yıllık süreçte Harp Okulu’nda model arayışları hiç bitmedi. Yönetici kadroların okula yönelik şüpheleri,

⁵⁸² Ağır derslerin yanı sıra Harbiye’de dinsel yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmeye zorlanan öğrenciler arasında “zorla ve cezai müeyyidelerle yaptırılan ibadet” sorgulanmaya başladı. Kişilerin bireysel ibadetlerine dahi müdahale ettiren II. Abdülhamid’e karşı muhalefet arttı.

⁵⁸³ Yasaklar, daha sonraki dönemlerde de artarak devam etti. İzin günlerinde diğer mekteplerin öğrencileri veya her kesim ahali ile birlikte olmaları, beraberce bir yere gitmeleri, topluca veya münferiden denizlerde, nehir ve göllerde sandal ve kayıklara binerek gezmeleri, Ramazanda birbirlerinin evlerinde iftar etmeleri, şehir içinde ata binip koşturmaları, topluca tiyatro gibi oyunlara, gazino, otel ve deniz hamamlarına veya münferit olarak birbirlerinin ev, bağ ve bostanlarına gitmeleri de yasaklandı. Bkz. **Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne Leylî Şâkirdânın Mekteb Dâhilinde ve Hâricinde Usûl-ü Hareketlerine Dâir Talîmatnâme**, 15 Rebiülevvel 1320 (1902), İstanbul 1321, s.3 vd.

⁵⁸⁴ Arslan, **a.g.m.**, s. 179.

⁵⁸⁵ Arslan, **a.g.m.**, s. 178.

⁵⁸⁶ Karal, **a.g.e.**, c. VIII, s. 367.

beklentileri ve müdahaleleri sonucunda Mekteb-i Harbiye'nin kurumsallaşması engellendi. Mekteb-i Harbiye'de “akademik ders ağırlıklı Fransız modelimi uygulansın ? yoksa askerî eğitim ağırlıklı Alman modelimi uygulansın ?” tartışmaları hiç bitmedi. Fazla akademik olduğuna kanaat getirilen Fransız modelinin yerine 1883'ten itibaren Alman modeli benimsendi ama Fransız modeli de atılmadı. Bu modellerden kendi bünyemize uygun yeni bir askerî eğitim öğretim modeli de yaratılmadı. Modeller çakıştı⁵⁸⁷ ve Harp Okulu'nda Alman-Fransız-Türk karışımı bir eğitim öğretim programı izlenmeye başlandı.⁵⁸⁸

⁵⁸⁷ Osmanlıdan bugüne askerî camiada bazen gündeme gelen “*Harp Okulu'ndan mezun olan bir subay akademisyen mi olmalı, yoksa sadece askerlikten mi anlamalı ?*” tartışmalarının temelinde de bu model çakışmaları yatmaktadır.

⁵⁸⁸ Wallach, **a.g.e.**, s.47-49, 56-57. ; Fransız-Alman karışımı eğitim yapan Harbiyelilerin resmi için bkz. Ek-36 .

SONUÇ

Uzun süre boyunca aynı eylemleri tekrarlayan insanlar kalıcı düşünce alışkanlıkları geliştirme eğiliminde olurlar. Bu eğilim ve dünya ile olan özel ilişkileri, özel bir bakış açısı edinmelerini sağlar ve davranışları ile rollerini bir mantığa oturtmalarına yol açar. Bu durum, özellikle meslekî roller için çok geçerlidir. Bu kapsamda “*Subaylık, daha dar çerçevede tanımlanmış, daha yoğun ve özel biçimde izlenen, diğer bir çok meşguliyete oranla farklı insan faaliyetlerinden daha belirgin şekilde tecrit edilmiş meslekî bir roldür*”. Meslekî işlevlerin sürekli biçimde nesnel olarak sergilenmesi, o mesleğe özgü “*meslekî bir zihniyetin*” ortaya çıkmasına neden olur. “*Asker zihniyeti*” de bu anlamda, profesyonel askerlik işlevinin yerine getirilmesi esnasında ortaya çıkan değer, tavır ve perspektiflerden oluşur.

Mekteb-i Harbiye'nin tesisinden önce, Osmanlı ordusunun komuta kademelerinde görev yapan subaylar, strateji ve taktik yöntemlerini, tecrübe ve pratik yoluyla geliştiriyorlardı. Bugünkü anlamıyla bir Genelkurmay ya da Harbiye Nezareti yerine geçecek bir makam da yoktu. Osmanlı Devleti'nde subayların büyük çoğunluğu, terfileri askerî yeteneklerinden çok siyasî nüfuzlarına borçlu oldukları saray adamlarının oğulları, korumaları ya da kullarıydı. Alt rütbeli subaylar hiçbir eğitim görmeyen erat (erbaş ve er) arasından çıkarılıyor, bu subaylar askerlerinden saygı görmüyordu.

Harbiye'nin açılışı ile birlikte subayın eğitimi ve statüsü değişti. İmtiyazlı kimselerin çocuklarının yerini Memalik-i Osmaniye'nin her köşesinden gelen çocuklar aldı. Halkın kendi bünyesinden çıkmış olan subaylara karşı sevgisi, ilgisi ve saygısı arttı. 19 ncu yüzyılda çöküşün eşiğine gelmiş olan Osmanlı ordusu, savaşlarda başarılı sonuçlar alamadı ama modern harp silah araç ve gereçlerini öğrenen subaylar, 20 nci yüzyılın hemen başında gerek Çanakkale'de ve gerekse Türk Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasında büyük başarılar elde ettiler.

Mekteb-i Harbiye, askerî olduğu kadar siyasî sonuçları da olan yeni bir profesyonel subay sınıfının menbaı haline geldi. Osmanlı reformcularının Fransız sistemini benimseyerek başlangıçta “*akademik askerî eğitim kurumlarına önem*

vermesi” orduda yönetim zafiyetlerini gideremedi ama okutulan pozitif bilimler ve nitelikli öğretmenler sayesinde düşünen, sorgulayan ve fikir üreten yeni tip subay adayları ortaya çıktı. Harbiyenin açılışına kadar olan süreçte ordu, Osmanlı reformlarının ve dolayısıyla reform yanlısı olan Osmanlı bürokrasisinin karşısında iken, Harbiyenin açılmasıyla birlikte ordu, reformların itici gücü ve lokomotifine haline geldi. Harp Okulu sayesinde orduda meydana gelen bu değişim, çağın gerisinde kalmaya başlayan Osmanlı sivil bürokrasisi ile askeri bürokrasisini karşı karşıya getirdi ve bu durum karşılıklı müdahaleler dönemini başlattı.

II. Meşrutiyet döneminde yaşanan sıkıntılardan kendisine dersler çıkararak öğrencilerde “*Türklük*” bilinci ve “*Türkçülük*” akımı güçlendi. Okunan pozitif bilimlerin de etkisiyle II. Abdülhamit’in “*İslam-Türk sentezi*”, “*Türk-İslam sentezi*”ne dönüştü. Türklük ve Türk Milliyetçiliği vurgusu hakimiyet kazandı. Ancak, “*Türk-İslam sentezi*”, sistematik bir ideoloji niteliğini kazanamadı. Siyasal kültür açısından, II. Abdülhamit döneminin sıkı takip ve kontrolüne rağmen derin bir değişim meydana geldi. Dinsel bir kutsallıkla Padişaha yönelik “*itaat ve sadakat*” yerine, ulusal ve yasal meşruiyeti olan “*vatan, millet, kanun ve devlet*” e itaat ve sadakat öne çıktı. Eğitimin yaygınlaşması, ulus bilincini uyandırdı. II. Abdülhamit’in güvendiği kimselerden olan ve sertlik yanlısı tutumuyla tanınan Zeki Paşa’nın Umum Mekâtib-i Askeriye Nazırlığı’na atanmasıyla birlikte, öğrenciler üzerinde siyasî ve dinî nitelikli baskılar arttı. Baskının artması öğrenciler arasında “*siyasî ihtilâl fikirleri*” ni uyandırdı.

Dünden bugüne Kara Harp Okulu öğrenci miktarları incelendiğinde; öğrencilerin önemli bir çoğunluğunun orta gelir gruplarından geldiği ve bu okulun halktan kopmadığı görülür. Bugün Harbiye’ye tüccar, sanayici ve müteahhit gibi yüksek gelir gruplarından gelen öğrencilerin genel toplama oranı ortalama % 7.9 - 8.9 iken memur kökenli ailelerden gelen öğrencilerin genel toplama oranını ortalama % 46.4 - 48 arasındadır. İşçi, esnaf ve çiftçi kökenli ailelerden gelen öğrencilerin genel toplama oranının ise ortalama % 45.7 – 43.1’dir. Dolayısıyla Harbiye’ye gelen öğrencilerin % 91.01 - 92.01 arasındaki bölümü orta ve düşük gelir gruplarından gelmektedir.

“*Vatan, Şeref, Vazife ve Bilgi*” değerleriyle yetişen Harbiyeliler için :

- Atatürk Milliyetçiliğini esas almak,
- Halkçılığı şiar edinmek,
- Laiklikten taviz vermemek,
- Hukuka ve Demokrasiye önem vermek,
- İnsana ve onun yarattığı değerlere saygı duymak,
- İçte ve dışta genel barışa katkıda bulunmak,
- Akılcı ve bilimsel yaklaşımdan sapmamak,
- Milletin korunmasını ve refahını temin etmek,
- Milli bütünlük ve bağımsızlığı sağlamak,
- Vatanın bölünmez bütünlüğü için seve seve can vermek vazgeçilmez prensiplerdir.

Bu çerçevede, bilhassa Cumhuriyetin kurulmasından sonra askerler tarafından savunulan *Laiklik*, *Milliyetçilik*, *Modernleşme* ve *Meşruiyet* gibi önemli temel kavramların Harbiye’de öğretildiği ve böylelikle Türk Silahlı Kuvvetlerinin temel ideolojisinin kaynağının da Harbiye olduğu söylenebilir.

Günümüzde, Kara Harp Okulu’ndan Teğmen rütbesiyle mezun olan bir subay, hangi siyasî fikri benimserse benimsesin asla Atatürk İlke ve İnkılaplarından taviz vermez. Yıkıcı-bölücü unsurlarla mücadeleler, ülkenin bölünmez bütünlüğünü korumak için girilen çatışmalar, alınan yaralar ve verilen şehitler subaydaki muhafazakar eğilimleri artırır. Hadiseleri yerinde yaşadıkları için, ülkenin güvenliği ile ilgili konulara hoşgörü ile bakanları anlamakta güçlük çekerler. Bu konuda asla taviz vermezler.

Harp Okulu’ndan mezun olan bir subayın kendine özgü bir görev anlayışı vardır. Okulda, görevin yapılmasının belli kişilere bağlı olmadığı ve her durumda o görevin mutlaka yapılacağı tüm subaylara öğretilir. Bu sebeple subaylar ;

- Emir-komuta yetkisinin devrini ayrıntılı ve yazılı olarak düzenlerler,
- T.S.K. İç Hizmet ve Personel Kanunları hükümlerinin dışına çıkmazlar,

- Astına, durumdan vazife çıkarmasını ve gerektiğinde kendi yerine kararlar alabilmesini ve inisiyatif kullanabilmesini öğretirler,
- Her kademedeki görevlinin görevini nasıl yapmasını gerektiğini aşama aşama kağıda dökerler. Tüm ayrıntıları ilgili personele tebliğ eder, tebellüğ belgelerini imzalatır ve bu kayıtları muhafaza ederler. Kayıtları sağlamdır.

Harp Okulu'ndan mezun olan bir subayın kendine özgü bir disiplin anlayışı vardır. Askeri okullardaki tarih derslerinde *“Atatürkçü düşünce”*, diğer okullara nazaran daha açık ve detaylı bir şekilde vurgulanmaktadır. Harp Okulunda ağırlıklı bir şekilde Atatürkçülük eğitimi alan Harbiyeliler, hem İnkılâp Tarihi, hem de Harp Tarihi derslerinde bilhassa Türk Kurtuluş Savaşı'nın ayrıntılarını öğrenirler. Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere, ülkenin kurucusu olan komutanları yetiştiren bir okulda okumanın da etkisiyle Harbiyeliler, milletin ve devletin temel değerlerine ordunun haricinde gerekli önemin verilmediğini düşünmeye başlarlar. Sahip oldukları disiplin anlayışının toplumun tüm kesimlerinde de olmasını arzu ederler.

Demokrasiye bağlıdırlar ama *“yönetimin dürüst ve çalışkan bir kadronun rehberliğinde olmaması”* nı, ülke yönetiminde ortaya çıkan aksaklığın en önemli sebebi olarak görürler. AB yolunda ilerlemeye çalışan ülkemizde, ordunun *“AB”* aleyhtarı olarak gösterilmemesine dikkat ederler.

Harp Okulu'ndan mezun olan bir subayın kendine özgü bir vatan ve vatandaş sevgisi vardır. Subaylar, genellikle 3 veya 4 yılda bir atama görürler, güvenlik veya bir takım yetersizliklerden dolayı (okul, eşin iş yeri vb) pek çok yere ailelerini götüremezler, hayatının küçümsenemeyecek bir dilimini ailelerinden ayrı geçirirler. Tüm bu zorlukların yanı sıra öğrenim ve meslek yaşamı boyunca kazanılan değerler, profesyonel askerde vatani için canını seve seve vermeyi esas ve tek amaç durumuna getirir. T.S.K.'nin, Türkiye Cumhuriyeti'nin asıl sahibi ve gerçek koruyucusu olarak nitelenmesindeki en önemli faktörlerden biri de budur.

Modernleşme/ uluslaşma / merkezileşme sürecinde, her siyasi sistem, eğitimi, bir endoktrinasyon aracı olarak kullanır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden bugüne, meydana gelen iktidar değişiklikleri sivil eğitim kurumlarını sürekli etkilemiş, eğitim kurumları hükümet politikalarının *“deneme-yanılma*

alanına” dönüşmüşlerdir. Oysa, hükümet değişiklikleri askerî eğitim kurumlarını etkileyememiş, askerî eğitim kurumları Tanzimat’tan bugüne kendilerine özgü kurum kimliklerini muhafaza edebilmişlerdir. Bugün, gerek Askerî Liselerde ve gerekse Harbiye’de eğitimde temel hedef *“hiçbir şeyden etkilenmeden daima daha ileriye”* gidebilmektir. Bu sebeple, eğitimdeki en son teknolojik yenilikler, bu askeri eğitim kurumlarına anında alınmakta ve subay adaylarına öğretilmektedir. Mevcut kaynakların *“en akılcı ve üretken şekilde kullanılması”* esastır. Her malzemenin zimmet kaydı ve sorumlusu vardır. Sivillerin sahip olduğu eğitim-öğretim imkanlarının askerlere göre sınırlı olması veya kendilerine tahsis edilen imkânların kullanımında ortaya çıkan sorunlar, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yeniliklerin ve ilerici hareketlerin kaynağı olma rolünü oynamasına sebep olmaktadır.

Harp Okulu’nda askeri öğrencilere sık sık vurgulanan husus *“bir subayın varlık sebebinin devlete hizmet”* olduğudur. Subay, devletin güvenliğinin güçlü silahlı kuvvetlerin kurulmasına ve sürdürülmesine bağlı olduğuna inanır. Bu çerçevede bir subay için *“sadakat ve itaat”* en güçlü meslekî faziletlerdir. İtaat kuralı, askerlik için diğer tüm kuralların bağlı olduğu bir fazilettir. Bir subay kadrosu, sadece askerlik idealine itaatkar olduğu için profesyoneldir. Profesyonel bir subay, yetkili üstünden yasal bir emir aldığı anda, tartışmaz, tereddüt etmez, kendi görüşlerini öne sürmez ve hemen itaat gösterir.

Osmanlı’dan bugüne subay profilinde, inanç ve maneviyat anlamında bir değişme olmamıştır. Göreve bağlılık ve vazife bilincinde de değişme olmamıştır. Osmanlı’da da emir verildiğinde savaş meydanlarına subaylar düşünmeden gitmiş, canını vatan için feda etmiştir. Bugün de vatan ve millet uğruna hangi rütbede olursa olsun vatan için canını verir ve vermektedir.

Bugünün subayı görevi sorgulamaz, görevin daha iyi yapılabilmesi maksadına yönelik olarak bilimsel anlamda sorgulamalar sürekli olarak yapılır, ancak görev ve vazife bilincinde mutlak itaat söz konusudur. Mustafa Kemal Atatürk’ün *“Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum”* emri üzerine neredeyse tüm birliğin gözünü kırpmadan şehadet mertebesine erişmesi ve sonraki dönemlerde de, iç ve dış güvenliğin sağlanması uğrunda verilen mücadeleler bunun en güzel örneklerindedir.

Askerlik mesleğinin haricinde ülkemizde muhtelif alanlarda önemli hizmetleri olan Harbiye mezunları da çok sayıdadır. 1834-1883 tarihleri arasında Mekteb-i Harbiye'den mezun olan ve kısa bilgileri Ek'ler bölümünde bulunan mezunların haricinde sanat, siyaset, edebiyat, spor vb. alanlarda daha pek çok tanınmış sima da bu kurumdan mezun olmuştur.

Niyazi Berkes'in de ifade ettiği gibi *“Harbiyenin kuruluşu çağdaşlaşma tarihinin belki de en önemli olayı olmuştur. Bundan sonraki dönemin belli başlı olayları ; bu kurumun eğitiminin sağladığı askerî ve düşünsel etkileri , bu kurumun siyasal gücü elinde tutanlara karşı tutumu , mezunlarının askerî, siyasal ve kültürel hayatta aldıkları yerler göz önünde tutulmadan anlaşılacaktır”*

KAYNAKÇA

a) Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Hatt-ı Hümayûnlar Katoloğu

İrade-i Dahiliye

İrade-i Hariciye

İrade-i Mesail-i Mühimme

Ali Emiri, II.Mahmud

Cevdet Askerî

Cevdet Maarif

Sadaret Âmedî Kalemî Belgeleri

Sadaret Müteferrik Belgeler

Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Belgeleri

Bab-1 Asafî Mühimme Kalemî (Sadaret Mühimme Evrakı) Belgeleri

Bab-1 Asafî Mühimme Kalemî Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler

Sadaret Mektubî Kalemî

Sadaret Mektubî Kalemî Deavî Yazışmalarına Ait Belgeler

Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı

Sadaret Mektubî Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler

Sadaret Mektubî Kalemî Nezaret ve Devâir Yazışmalarına Ait Belgeler

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemî Belgeleri

Maliyeden Müdevver

2. Kara Harp Okulu Tarihî Arşivi

Numara (Not Kayıt) Defterleri

Künye Defterleri

Ceza Defterleri

Mekteb-i Cedid-i Harbiye-i Şahanenin İdare-i Dahiliyesine Dair 1253 (1837) Tarihli Kanunname.

Mekteb-i Harbiye-i Şahanenin İdare-i Dahiliyesine Dair 1263 (1877) Tarihli Kanunname

Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne Leylî Şâkirdânın Mekteb Dâhilinde ve Hâricinde Usûl-ü Hareketlerine Dâir Talîmatnâme, 15 Rebiülevvel 1320 (1902), İstanbul 1321.

b) Kronikler, Hususi Tarihler, Ansiklopedi ve Sözlükler

AKBAYAR, Nuri; **Osmanlı Yer Adları sözlüğü**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Doğu Matbaası, Ankara 1982.

Encyclopaedia Britannica; “Military, Naval and Air Academies” maddesi, C. 15, 29. baskı, 1961.

İslâm Ansiklopedisi ; “Hüseyin Avni Paşa” maddesi, C.5, İstanbul 1964

İstanbul Ansiklopedisi ; “Abdülkerim Nadir Paşa” maddesi, C.1 , Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

..... ; “Ahmed Paşa” maddesi, C. 1 , Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1995.

..... ; “Ahmed Paşa (Humbaracı)” maddesi,, C.1, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1993

..... ; “Derviş Paşa” maddesi, C. 3 , Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1995.

..... ; “Mühendishane-i Berri-i Hümayun” maddesi, C.6, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1993.

..... ; “Süleyman Paşa” maddesi, C.8, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1995.

..... ; “Tott, François Baron de” maddesi,, C.7, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994.

..... ; “Vaka-i Hayriye” maddesi,, c. 7, Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1993.

DANIŞMAN, Zuhuri (Haz.); **Koçi Bey Risalesi**, 3. Baskı, MEB Yay., İstanbul 1997.

Mehmet Esat ; **Mir’at-ı Mekteb-i Harbiye**, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1310 (1894).

..... ; **Mir’ât-ı Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn** (İstanbul Teknik Üniversitesi Tarihçesi), Haz. Sadık Erdem, İstanbul 1986.

Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, c.3, (Haz.) Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.

Mustafa Nuri Paşa, **Netâyic ül-vukuat**, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, TTK. Basımevi, Ankara 1992.

Sous le Casoar: Vie et Tradition de l’Ecole Spéciale Militaire de Saint-Cyr, Oberthur-Rennes, Paris 1994.

c) Kitaplar (Hatıralar, Araştırma İnceleme Eserleri)

ADIVAR, Abdülhak Adnan; **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.

AKSAN, Virginia; **Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı Ahmed Resmi Efendi 1700-1783**, çev. Ö.Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997.

AKYAZ, Doğan; **Askerî Müdahalelerin Orduya Etkisi. Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

AKYÜZ, Yahya; **Türk Eğitim Tarihi**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara 1985.

ALTUNDAĞ, Şinasi; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi (1831-1841)**, 1.Kısım, TTK Basımevi, Ankara 1988.

APAK, Rahmi ; **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, TTK Basımevi, Ankara 1988.

ARMAOĞLU, Fahir H.; **Siyasî Tarih 1789-1960**, AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1975.

BABİNGER, Franz; **18.Yüzyılda İstanbul'da Kitabiyet. Müteferrika ve Osmanlı Matbaası**, (Der.) Nedret Kuran-Burçoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.

BERKES, Niyazi; **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1978.

BEYDİLLİ, Kemal-ŞAHİN, İlhan; **Mahmud Raif Efendi ve Nizam-ı Cedid'e Dair Eseri**, TTK. Basımevi, Ankara 2001.

BEYDİLLİ, Kemal; **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1995.

BURNE, Alfred H. ; **The Crecy War**, Wordsworth, Ware 1999.

.....; **The Agincourt War**, Wordsworth, Ware 1999.

CEZZAR, Yavuz **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih**, Alan yayıncılık, İstanbul 1986.

CLAUSEWITZ, Carl von; **Harp Üzerine**, çev. Fahri Çeliker, Gnkur. Yayınevi, Ankara 1991.

CORVISIER, Andre ; **Armies and Societies in Europe**, çev. Abigail T. Siddall, Indiana University Press, Bloomington 1979.

ÇİLOĞLU, İlhan ; **Asker Ressamlar, Besteciler**, Yaylacık Matbaacılık, İstanbul 2002.

DUFFY, Christopher; **The Military Experience in the Age of Reason**, Wordsworth, Ware 1998.

ENGELHARDT, **Tanzimat ve Türkiye**, çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.

- ERGİN, Osman; **Türkiye Maarif Tarihi**, C.2, İstanbul 1939.
- FAHMY, Khaled **All the Pasha's Men: Mehmed Ali, His Army and the Making of Modern Egypt**, Cambridge University Press, Cambridge 1997.
- FINKEL, Caroline; **The Administration of Warfare: The Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606**, VWGÖ, Wien 1988.
- GERÇEK, Selim Nüzhet ; **Türk Matbuatı**, (Der.) Ali Birinci, Gezgin Kitabevi, Ankara 2002.
- GÖK, Hayrullah ; **Kara Harp Okulu Arşivi Kılavuzu**, Ankara 1999.
- GRAY, Chris Hables; **Postmodern Savaş. Yeni Çatışma Politikası**, çev. Derya Kömürcü, Alfa Yayınları, İstanbul 2000.
- HALE, William; **Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze**, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1996.
- HANİOĞLU, M. Şükrü; **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler (1889-1902)**, İletişim Yayınları, İstanbul t.y.
- HARP AKADEMİLERİ; **Harp Akademileri Tarihçesi 1848-1991**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1991.
- HARP OKULU; **Harpokulu Tarihçesi (1834-1945)**, Harp Okulu Matbaası, Ankara 1945.
- HART, Basil H.Liddell; **Strateji: Dolaylı Tutum**, çev. C. Enginsoy, Gnkur. Basımevi, Ankara 1973.
- HATHAWAY, Jane; **Osmanlı Mısır'ında Hane Politikaları**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- HOWARD, Michael ; **War in European History**, Oxford University Press, Oxford 1989.
- HUNTINGTON, Samuel P. ; **The Soldier and The State,: The Theory of Politics of Civil-Military Relations**, The Belknap Press, Cambridge 1985.
- ; **Asker ve Devlet: Sivil-Asker İlişkilerinin Kuram ve Siyasası**, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2004.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal ; **Son Sadrazamlar**, C.1, Dergah Yayınları, İstanbul 1982.

.....; **Son Sadrazamlar**, C.2, Dergah Yayınları, İstanbul 1982

İSKORA, M. Mazlum; **Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965**, C.1, Gnkur Basımevi, Ankara 1966.

JONES, Archer; **The Art of War in the Western World**, Harrap, London 1988.

KARAL, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C. 5, TTK Basımevi, Ankara 1947.

.....; **Osmanlı Tarihi. Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, c.V, TTK. Basımevi, Ankara 1983.

.....; **Osmanlı Tarihi. Islahat Fermanı Devri 1856-1861**, c.VI, TTK. Basımevi, Ankara 1983.

.....; **Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri 1861-1876**, c.VII, TTK. Basımevi, Ankara 1983.

.....; **Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907**, c.VIII, T.T.K. Basımevi, Ankara 1983.

.....; **Selim III'ün Hattı Hümayunları: Nizam-ı Cedit**, TTK. Basımevi, Ankara 1988.

KARATEKE, Hakan T. ; **Padışahım Çok Yaşa ! : Osmanlı Devleti'nin Son Yüz Yılında Merasimler**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

KAYALI, Kurtuluş; **Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart**, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

KEEGAN, John ; **Savaş Sanatı Tarihi**, çev. F.Doruker, 1.Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul 1995.

.....; **2500 Yıllık Savaş Tarihi**, Çev. Ali Çakıroğlu, Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2001.

KEMMERICH, Max; **Tarihte Garip Olaylar**, çev. Behçet Necatigil, Varlık Yayınevi, İstanbul 1968.

KURTCEPHE, İsrail – BALCIOĞLU, Mustafa; **Kara Harp Okulu Tarihi**, K.H.O. Matbaası, Ankara 1991.

KURTOĞLU, Fevzi ; **Deniz Mektepleri Tarihçesi**, Deniz Matbaası, İstanbul 1931.

LEWIS, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, TTK. Basımevi, Ankara 1984.

MACHIAVELLI, Niccolo; **Hükümdar (İl Principe)**, 2.Baskı, çev. S.Bağdatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1985.

MANTRAN, Robert; **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II**, Çev. Server Tanilli, Adam yayınları, İstanbul 1995.

MERT, Özcan; **XVIII. ve XIX.Yüzyıllarda Çapanoğulları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1980.

MISS PARDOE ; **Şehirlerin Ecesi İstanbul : Bir Leydinin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı**, çev. Banu Büyükkal, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

MONTROSS, Lynn; **War Through the Ages**, 3rd Edition, Harper & Row Publication., New York 1960.

MURPHEY, Rhoads; **Ottoman Warfare 1500-1700**, Rutgers University Press, New Brunswick 1999.

MÜTEFERRİKA, İbrahim; **Osmanlı Matbaasının Kuruluşu ve Başlangıcı. Müteferrika ve Osmanlı Matbaası**, (Der.) Nedret Kuran Burçoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.

.....; **Milletlerin Düzeninde İlmî Usüller**, (Haz.) Ömer Okutan, MEB. Yay., İstanbul 1990.

OMAN, C.W.C. ; **Ok, Balta ve Mancınık. Ortaçağda Savaş Sanatı**, çev İsmail Yavuz Alogan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2002.

ORTAYLI, İlber; **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Hil Yayınları, İstanbul 1995.

.....; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

PALMER, Alan; **Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi, İstanbul 1995.

PURGSTALL, Joseph von Hammer; **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.14, çev.V. Bürün, Üçdal Neşriyat, İstanbul y.y.

.....; **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.15, çev.V. Bürün, Üçdal Neşriyat, İstanbul y.y.

.....; **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.16, çev. V. Bürün, Üçdal Neşriyat, İstanbul y.y.

RALSTON, David B.; **Importing The European Army: The Introduction of European Military Techniques and Institutions into the Extra-European World 1600-1914**, The University of Chicago Press, Chicago 1996.

REED, Howard A.; **The Destruction of the Janissaries by Sultan Mahmud II in June 1826**, Princeton University Basılmamış Doktora Tezi, Princeton 1951.

SAKAOĞLU, Necdet; **Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

.....; **Bu Mülkün Sultanları: 36 Osmanlı Padişahı**, 2. Baskı, Oğlak Yayınları, İstanbul 2000.

SEDES, Halil ; **1875-1876 Bosna-Hersek ve Bulgaristan İhtilâlleri ve Siyasî Olaylar**, Çituri biraderler Basımevi, İstanbul 1946.

SENEMOĞLU, Yavuz (Haz.); **Vaka-ı Cedid: Yayla İmamı Tarihi ve Yeni Olaylar**, Kervan Kitapçılık, İstanbul y.y.

SEVİN, Nurettin; **Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1990.

SHAW, Stanford; **Between Old and New : The Ottoman Empire Under Sultan Selim III 1789-1807**, Harvard University Press, Cambridge 1971.

SHAW, Stanford J.- SHAW, Ezel Kural; **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C.2, Çev.Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 1983.

SİNAPLI, Ahmet Nuri; **Şeyhül Vüzera, Serasker Mehmet Namık Paşa**, Yenilik Basımevi, İstanbul 1987.

SINOUE, Gilbert; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa: Son Firavun**, (çev.) A.C. Akkoyunlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul 1999.

THOMSON, Janice E.; **Mercenaries, Pirates, and Sovereigns: State-Building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe**, Princeton University Press, Princeton 1994.

TUCKER, Spencer; **Dretnot, Tank ve Uçak Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000**, (Ed.) Jeremy Black, Çev: Yavuz Alogan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.

UÇMAN, Abdullah (Haz.) ; **Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi**, Garanti Matbaacılık, y.y., t.y.

.....; **Ebubekir Ratib Efendi'nin Sefaretnamesi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

ULUÇAY, Çağatay-KARATEKİN, Enver; **Yüksek Mühendis Okulu**, Berksoy Matbaası, İstanbul 1958.

UNAT, Faik Reşit; **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, 3. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1992.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları**, C.1., TTK Basımevi, Ankara 1943.

.....; **Osmanlı Tarihi**, C.3, 6. Baskı, TTK Basımevi, Ankara y.y.

.....; **Osmanlı Tarihi**, C. 4, 6. Baskı TTK Basımevi, Ankara, y.y..

.....; **Osmanlı Tarihi**, C.5, 6. Baskı, TTK Basımevi, Ankara y.y.

.....; **Osmanlı Tarihi**, C.6, 6. Baskı, TTK Basımevi, Ankara y.y.

.....; **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları**, C.2, TTK Basımevi, Ankara 1944.

.....; **Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, Maarif Matbaası, İstanbul 1942.

ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, yy, ty.

ÜNAL, Tahsin ; **Harp Okulu Tarihi**, Ankara 2001, Berikan Yayını.

YEŞİL, Fatih; **III. Selim Döneminde Bir Osmanlı Bürokratı : Ebubekir Ratib Efendi**, Hacettepe Üniversitesi Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara 2002.

WALLACH, Jehuda L. ; **Bir Askerî Yardımın Anatomisi**, çev. F. Çeliker, Gnkur. Basımevi, Ankara 1977.

WEBER, Max; **Sosyoloji Yazıları**, Hürriyet vakfı Yayınları, İstanbul 1980.

d) Makaleler

ARSLAN, Mehmet Ö. ; “İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim”, **Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si**, (der.) Kemal Karpat, İstanbul Bilgi Üniv. Yayını, İstanbul 2004.

ÇADIRCI, Musa; “Ankara Sancağında Nizam-ı Cedid Ortasının Teşkili ve Nizam-ı Cedid Askeri Kanunnamesi”, **Bellekten**, C. 36, sayı: 141, Ocak 1972.

-----; “Anadolu’da Redif Askeri Teşkilâtının Kuruluşu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi 1970-1974**, c.VIII-XII, sayı 14-23, A.Ü. DTCF. Tarih Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1975.

FOLEY, Robert, “Ecole Polytechnique”, **The Oxford Companion to Military History**, (ed.) Richard Holmes, Oxford University, Oxford 2001.

GILBERT, Felix; “Machiavelli: The Renaissance of the Art of War”, (ed.) Peter Paret, **Makers of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age**, Princeton University, Princeton 1986.

GÖK, Hayrullah-UYAR, Mesut; “ Yeni Bulunan İki Belgenin Işığında M. Kemal ATATÜRK’ün Harp Akademisi Öğrencilik Dönemi ” , **Toplumsal Tarih Dergisi** , C. 12, sayı : 71, Kasım 1999.

.....; “ Birinci Dünya Savaşındaki Alman Askeri Yardım Heyetinin Bilinmeyen Bir Yönü. Bir Arşiv Yağmasının Hikayesi ”, **Toplumsal Tarih Dergisi** , C. 14, sayı : 83, Kasım 2000.

GUERLAC, Henry; “Vauban : The Impact of Science on War”, (ed) Peter Paret, **Makers Of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age**, Princeton University Press, Princeton 1986.

HALL, R.A. ; “Peacetime Duties of the Armed Services”, **U.S. Naval Institute Proceedings**, L.XXX, June 1946.

HEATHCOTE, Tony; “Academies, Military”, **The Oxford Companion to Military History**, (ed.) Richard Holmes, Oxford University Press, Oxford 2001.

HOSCHOUER, Jack D. ;” Von Moltke and the General Staff ”, **Military Review**, vol.LXVII, no.3, March 1987.

İŞIKSAL, Turgud, “II.Selim’in Türk Topçuluğuna Dair Bir Hattı Hümayunu”, **İ.Ü. Ed.Fak. Tarih Dergisi**, C.8, sayı. 11-12, Eylül 1955.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin ; “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, **150. Yılında Tanzimat**, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992.

KARAL, Enver Ziya; “Ebu Bekir Ratib Efendi’nin Nizam-ı Cedit Islahatında Rolü”, **V. Türk tarih Kongresi: Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK basımevi, Ankara 1960.

KAYABALI, İsmail-ARSLANOĞLU Cemender; “Harbokulu Tarihi”, **Türk Kültürü**, Yıl : XI, sayı : 130, Ağustos 1973.

LEVY, Avigdor ; “The Ottoman Ulema and the Military Reforms of Sultan Mahmud II”, **Asian and African Studies**, c.7, 1971.

.....; “The Eşkenci Project: An Ottoman Attempt at Gradual Reform (1826)”, Offprint Paper Read to **28th International Congress of Orientalists**, Canberra 1971.

ÖZCAN, Besim; “Tatarcık Abdullah Efendi ve Islahatlarla İlgili Layihası”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, yıl: 25, no. 1, 1987.

ROTHENBERG, Gunther E.; “Maurice of Naussau, Gustavus Adolphus, Raimondo Montecuccoli, and the Military Revolution of the Seventeenth Century”, (ed.) Peter Paret, **Makers of Modern Strategy From Machiavelli to the Nuclear Age**, Princeton University Press, Princeton 1986.

RUSTOW, Dankwart A. ; “Askerî Miras”, **İmparatorluk Mirası : Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası**, (ed.) L. Carl Brown, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

SHAW, Stanford J.; “The Established Ottoman Army Corps Under Sultan Selim III (1789-1807)”, **Der Islam**, vol. 40, February 1965.

.....; “The Origins of Ottoman Military Reform: The Nizam-ı Cedid Army of Sultan Selim III”, **The Journal of Modern History**, vol. 37, no. 3, September 1965.

SILVERA, Alain; “The First Egyptian Student Mission to France Under Muhammad Ali”, **Middle Eastern Studies**, vol. 16, no. 2, May 1980.

STEIN, J.M.; “An Eighteen Century Ottoman Ambassador Observes the West: Ebu Bekir Ratib Efendi Reports on the Habsburg System of Roads and Posts”, **Archivum Ottomanicum**, vol. 10, 1985.

TEKELİ, İlhan; “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul 1985.

UYAR, Mesut-GÖK, Hayrullah; “Mühendishane-i Berri-i Hümayûn Kütüphanesi’nin Akıbeti”, **4. Kat**, sayı:10-11, İstanbul 2003.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa”, **Bellekten**, C. 35, sayı: 138, Nisan 1971.

.....; “Sadrazam Halil Hamid Paşa”, **Türkiyat Mecmuası**, C.5, 1935.

.....; “Selim III’ün Veliht İken Fransa Kralı Lüi XVI ile Muhaberelele”, **Belleten**, C. 2, sayı: 5-6, II.Kanun- Nisan 1938.

.....; “Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi”, **Belleten**, C.39, no. 153, Ocak 1975.

ÜNAL, Tahsin ; “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 9, Haziran 1968.

..... ; “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 11, Ağustos 1968.

..... ; “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 12, Eylül 1968.

..... ; “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 15, Aralık 1968.

..... ; “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 16, Ocak 1969.

..... ; “Harp Okulu Tarihi”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, sayı : 18, Mart 1969.

YORULMAZ, Hüseyin; “Şair Devlet Adamı Koca Ragıb Paşa”, **Tarih ve Toplum**, C.13, sayı 76, Nisan 1990.

WOOD, Neal; “Introduction”, Niccolo Machiavelli, **The Art of War**, çev. Ellis Farnsworth, Da Capo Press, New York 1990.

e) Süreli Yayınlar (Dergi ve Gazeteler)

Milliyet Gazetesi

Servet-i Fünun

Tasvir-i Efkâr

Takvim-i Vekayi

f) İnternet Kaynakları

“Colonel Joseph Séve”, 17 MART 2003, <[http:// www.ifrance.com/ soliman-pacha/ mehmet.htm](http://www.ifrance.com/soliman-pacha/mehmet.htm)>

RAAFAT, Samir; “The Spanish Founder of the Egyptian Artillery Academy”, **The Egyptian Gazette** (Online Version), 18 Şubat 1997

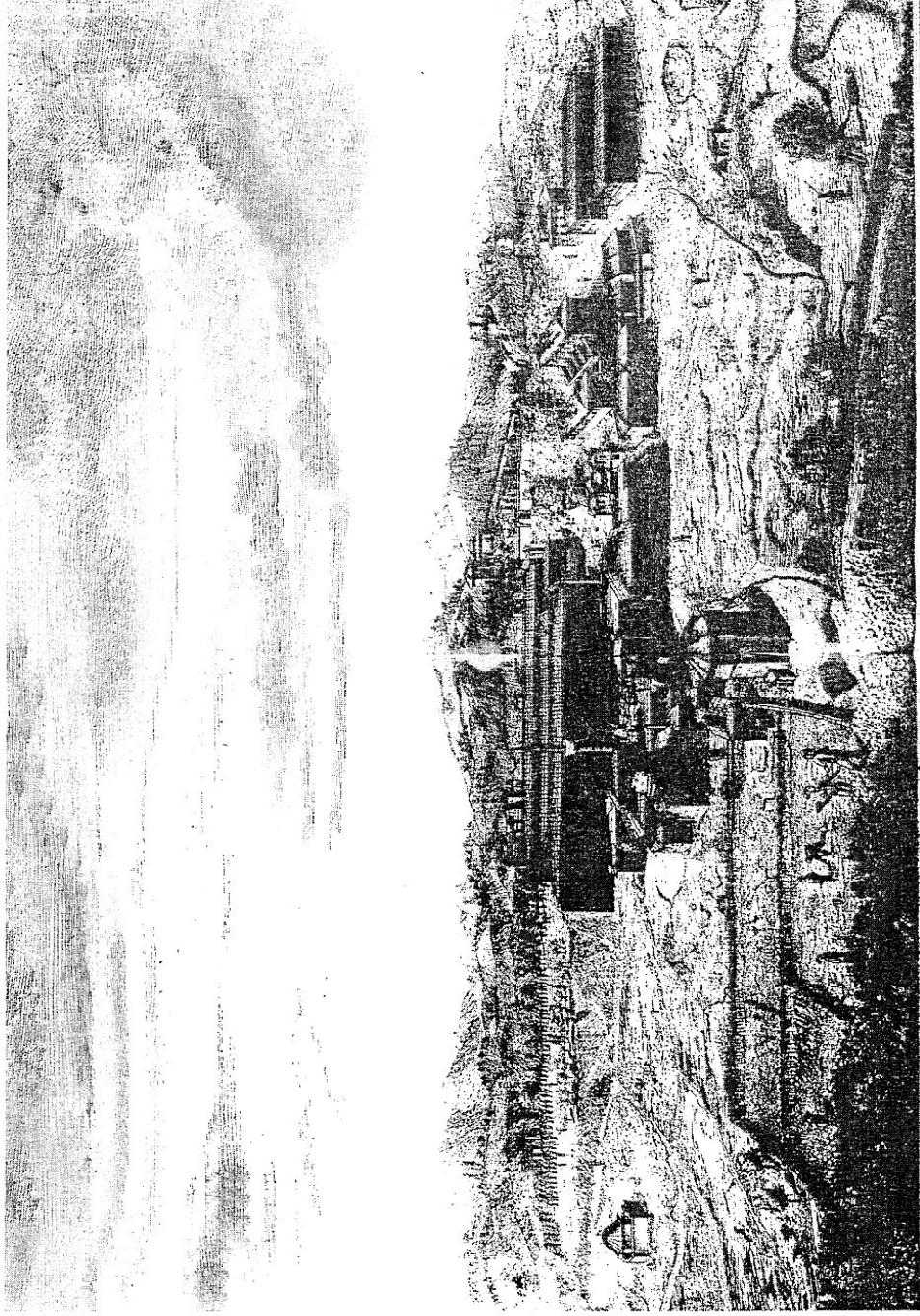
EKLER

- EK-1** : Sultan III. Selim
- EK-2** : Levent Çiftliği
- EK-3** : Mühendishane
- EK-4** : Sultan II. Mahmut
- EK-5** : Harbiyenin kurucusu Namık Paşa
- EK-6** : Harbiyenin Kuruluş Fermanı'nın 1. sayfası (tamamı 3 sayfadır)
- EK-7** : Mekteb-i Harbiyenin Açıldığı Kışla (Maçka Kışlası-1834)
- EK-8** : 1834-1883 Yılları Arası Kara Harp Okulu Komutanları
- EK-9** : İlk Harbiyeli ve Kıyafeti
- EK-10** : Sultan I. Abdülmecid
- EK-11** : Çinili Köşk
- EK-12** : Pangaltı Harbiyesi
- EK-13** : Mekteb-i Harbiye Ceza Defteri Örneği
- EK-14** : Harbiyenin İlk Mezunlarına Ait Künye Kayıtları
- EK-15** : 1834-1883 Tarihleri Arasında Mekteb-i Harbiye'den Mezun Olan Subayların Yıllara ve Askeri Meslek Sınıflarına Göre Dağılımı
- EK-16** : 1834-1883 Tarihleri Arasında Mekteb-i Harbiye'den Mezun Olan Subayların Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı
- EK-17** : 1849-1883 Tarihleri Arasında Erkan-ı Harbiye Mektebinden Mezun Olan Subayların Yıllara Göre Dağılımı
- EK-18** : 1849-1883 Tarihleri Arasında Erkan-ı Harbiye Mektebinden Mezun Olan Subayların Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı
- EK-19** : 1834-1883 Tarihleri Arasında Mekteb-i Harbiye'den Mezun Olan Subaylardan Askerlik Mesleğinin Haricinde Başka Alanlarda Faaliyet Gösteren Subayların Listesi
- EK-20** : Sultan Abdülaziz
- EK-21** : Harbiyenin Pangaltı'ya Tekrar Nakledilmesi
- EK-22** : Sözlü Sınavların Mümeyyiz Listesi
- EK-23** : Pangaltı Harbiyesi Önünde Subay ve Öğrenciler

- EK-24** : Gayr-i Müslimlerin Harbiyeye Alındığına ve Sultan'ın Huzur İmtihanlarına Teşrif Ettiğine Dair Haber
- EK-25** : Huzur İmtihanında Sorulan (Sözlü) Sorular
- EK-26** : “Şehzadegân-ı Civân-Baht Sınıfı” (Yusuf İzzettin-Nurettin)
- EK-27** : “ 1 Kişilik Efendi Sınıfı” (Selahaddin Efendi)
- EK-28** : “ 2 Kişilik Efendiler Hazeratı Sınıfı” (Alaeddin-Celalettin)
- EK-29** : Hüseyin Avni Paşa ve Katili Çerkez Hasan
- EK-30** : Sultan II. Abdülhamid
- EK-31** : 1877 Yılında Harbiyede Okunan dersler-Sınıflar ve Mevcutlar
- EK-32** : “ 3 Kişilik Sultanzadeler Sınıfı” (Alaeddin-Celalettin-Sakıb)
- EK-33** : 1877 Yılında Harbiyelilerin Cephelere Sevkedildiklerine Dair Kayıt
- EK-34** : 1878 Yılında Harbiyelilerin Cephelere Sevkedildiklerine Dair Kayıt
- EK-35** : 1878 Yılında Harbiyede Okunan dersler-Sınıflar ve Mevcutlar
- EK-36** : Fransız-Alman Karışımı Eğitim Yapan Harbiyeliler

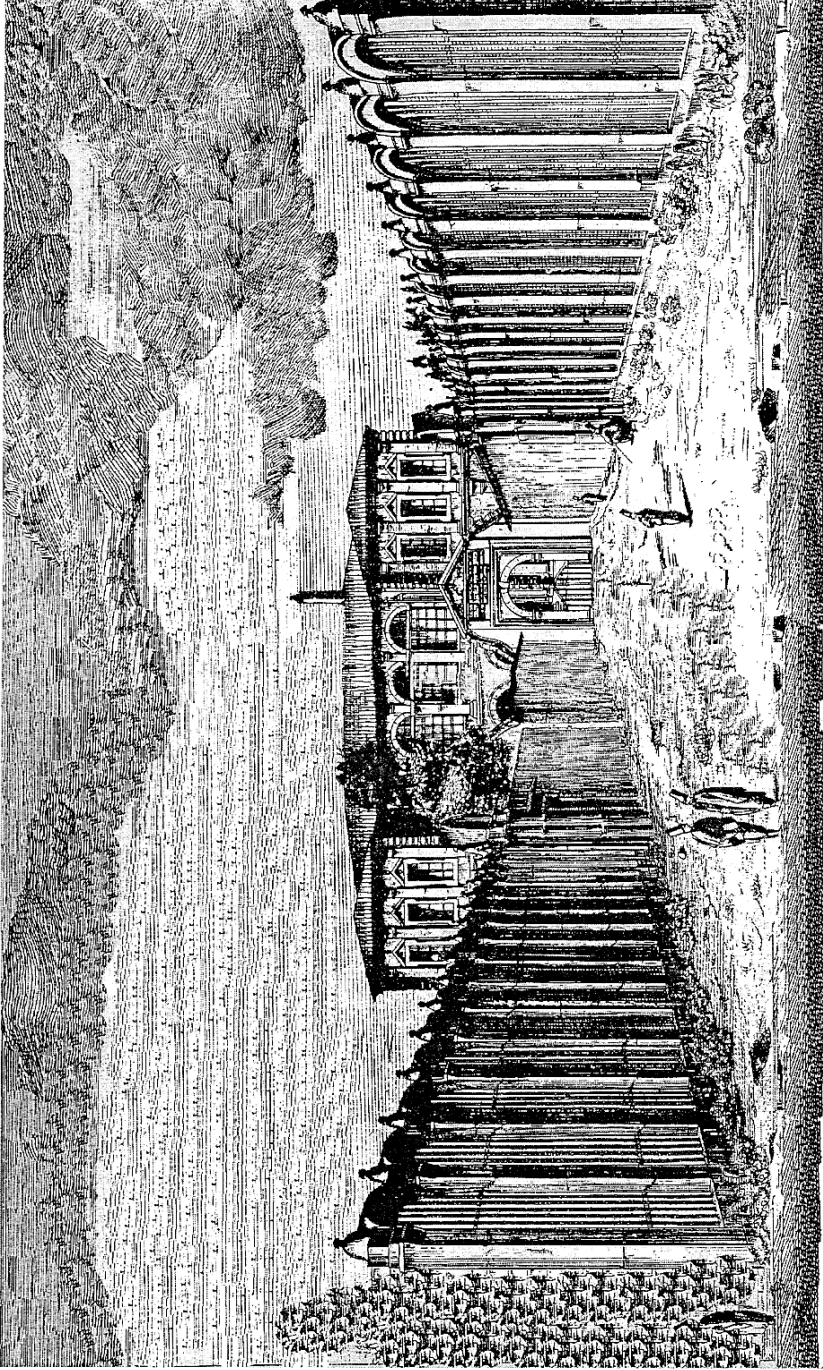

EK-1 : SULTAN III. SELİM

Vue de LÉVÉND-TCHIFTLIK, et des Casernes des Fusiliers Bortadgys

EK-2 : LEVENT ÇİFTLİĞİ

ACADEMIE ROYALE DES SCIENCES

EK-3 : MÜHENDİSHANE

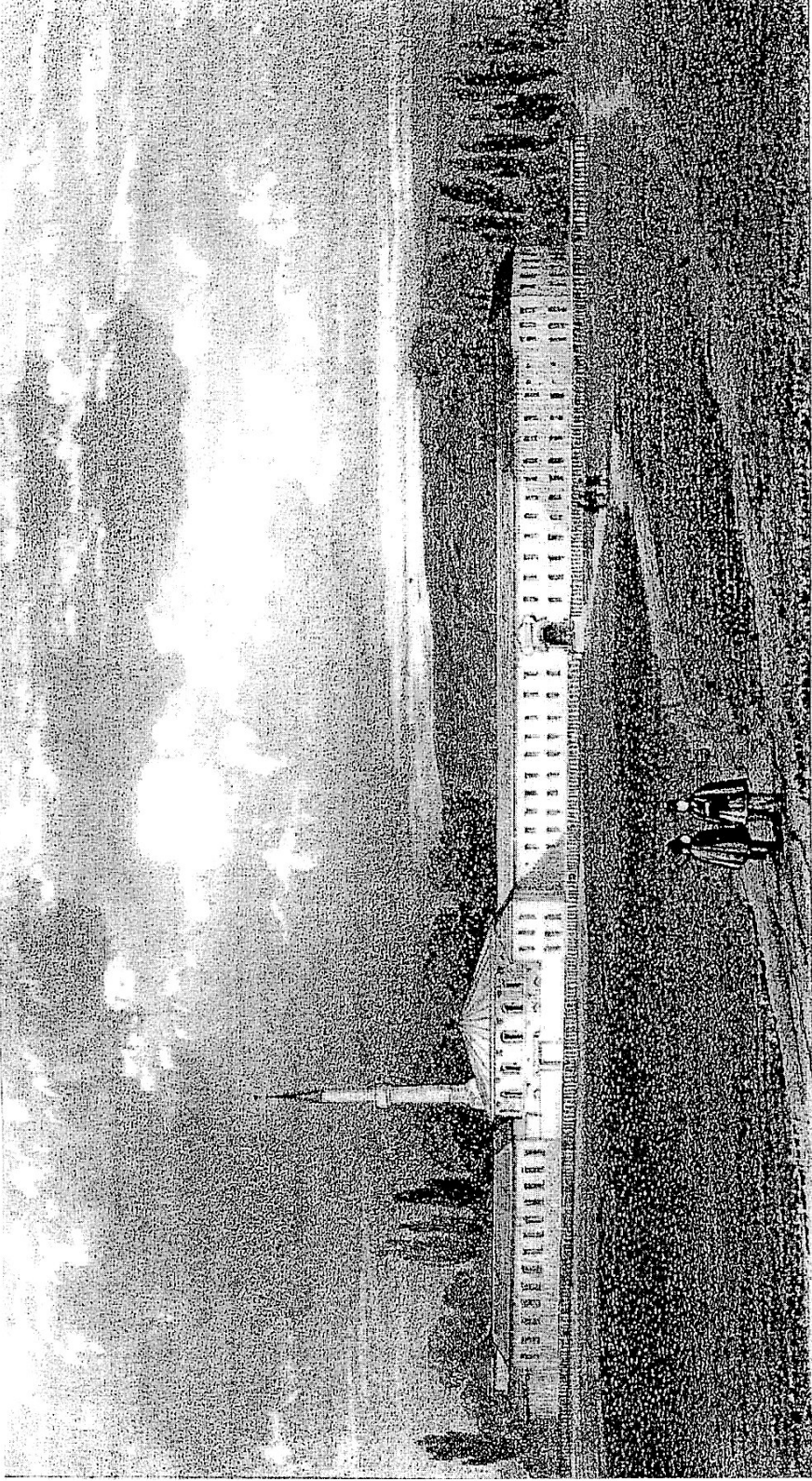
EK-4 : SULTAN II. MAHMUT

EK-5 : HARBİYE'NİN KURUCUSU NAMIK PAŞA

سرحد دایستانك هسوتنك سید قلم الدین اولدیغی بندر لایحه تظور و معلوم هلویم
 اولسدر واقعا بولویکیم لندرج اولون موارد فنون و جهود کورلی فغانان همدونیه ملوکاتی بیلدیغی عیض قلم
 عسکر مکتف قق جهود فواند و شافی مستدم ایل جهنی دارنه
 قید و بلایه سرحد بیان اولدیغی اوزرر موادمز کور
 سرحد دایستان ایلد باله ذکره ايجاب واقعه اسلک کور
 تنظیم و اجرائه مبارک ایلد
 عسکر دایستان بوزیر
 قلم کورلی حاله قورقور فونانقور
 بیوزیر مولد قلمه کور
 قلم کورلی حاله قورقور فونانقور
 بیوزیر مولد قلمه کور
 قلم کورلی حاله قورقور فونانقور
 بیوزیر مولد قلمه کور

و در دستر علاضلو راقور مروتلو سخا ایلیم مکاریم سهم حقیقی
 معلوم عالیبر سرجهنی و جهود عسکر مکتف محمد ندو نفوی نقرعانه اولوب تحصیلی درجه نهایی الیم اولون
 عدم تنسخه عیبه استحصالی ضمنه اولون مندره تغییر ایلیم مکتب عسکره و توجیه تغییرات سرجه و موزینه
 مکتب ندو بوقفه ایلیم بایه شولونه حقیقه شاهانه میدان کوریللو و مملدر و اصول و فروع و جهود
 مصادراته مدار ایلیم ایجده تصداده شادرامم بندر قلمه الذوق برقطه لویک اشوعیفه شادوی
 مطوعاً اران صوب سایدرس قلمه کورلی حقیقه و التوی عیض و قیقم بیوزیرده موافق اراده سینه
 بیوزیرنی حاله ایجاب و اقتضایر بالذکر تمییب و صورت قرارلس مطابق اراده علیه التوی
 بیوزیر جهنی و جهود اجرائه تثبیت ایلیمی ایلیم و هه حاله اروارده بندر لایحه ایلیم افاده
 عیضه شادوی ترقیه ایلیم اولون ایلیم

Atas Parduwe 201

Atas Parduwe 201

Atas Parduwe 201

EK-7 : MEKTEB-İ HARBIYE 'NİN İLK AÇILDIĞI KIŞLA (MAÇKA KIŞLASI)

Atas Parduwe 201

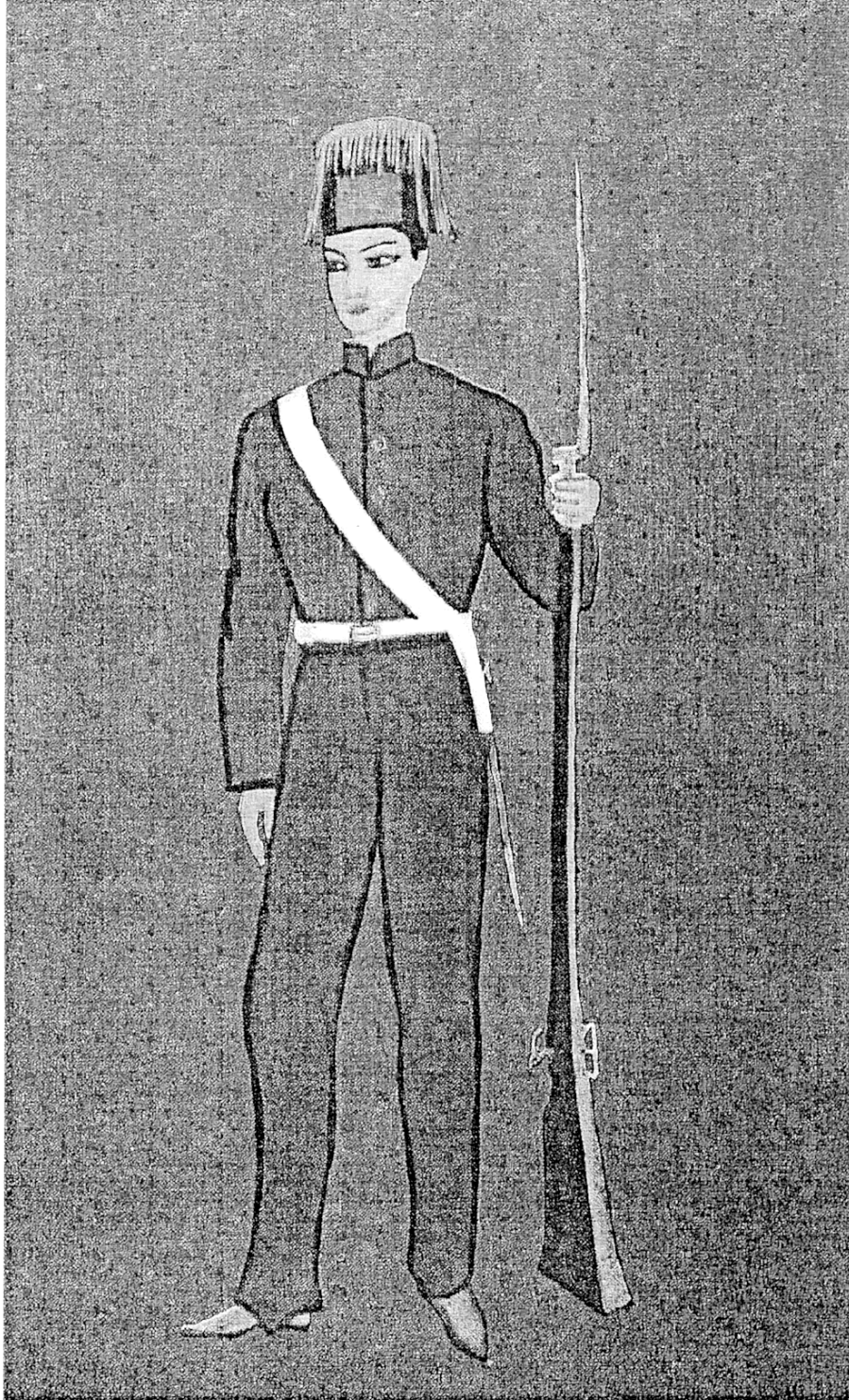
Atas Parduwe 201

1834-1883 YILLARI ARASI HARP OKULU KOMUTANLARI

SIRA NO	KOMUTANIN İSMİ	GÖREV YAPTIĞI YILLAR
1	Serezli Yusuf Paşazade Yarbay Mustafa Mazhar Bey.	1834-1836
2	Albay Azmi Bey	1836-1837
3	Selim Satı Paşa	1837-1841
4	Mirliva Emin Paşa	1841-1846
5	Rifat Paşa	1846-1848
6	Abdülkerim Nadir Paşa	1848-1848
7	Ahmet Paşa	1848-1853
8	Kimyager Derviş Paşa	1853-1857
9	Hüseyin Avni Paşa	1857-1862
10	Mirliva Safvet Paşa	1862-1862
11	Mirliva Mahmud Mesud Paşa	1862-1864
12	Galip Paşa	1864-1871
13	Selim Paşa	1871-1872
14	Galip Paşa	1872-1872
15	Şevket Paşa	1872-1873
16	Hüseyin Fevzi Paşa	1873-1873
17	Galip Paşa	1873-1875
18	Mirliva Süleyman Bey	1875-1876
19	Said Paşa	1876-1877
20	İbrahim Ethem Paşa	1877-1884

EK-8

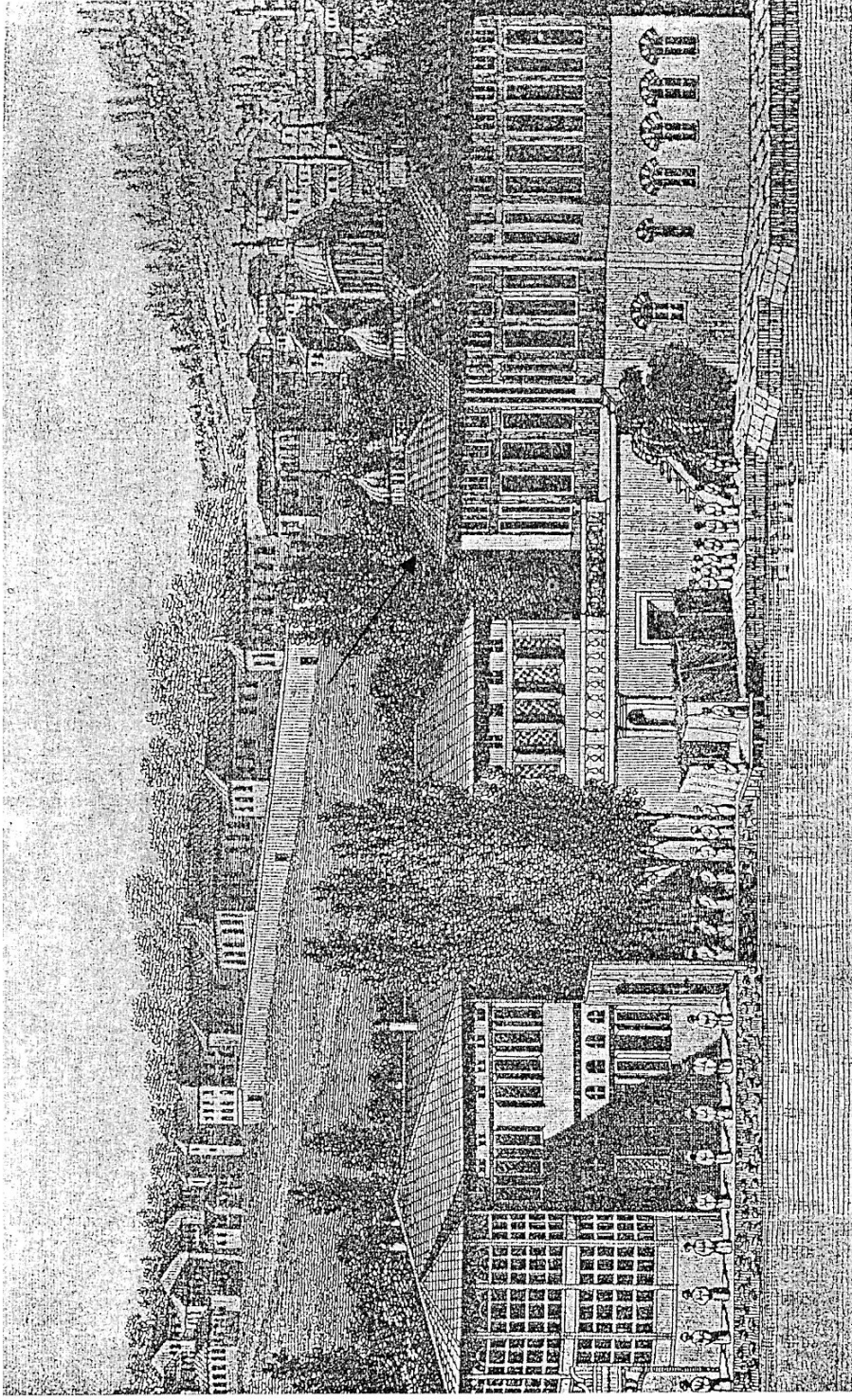
1834-1883 YILLARI ARASI HARP OKULU KOMUTANLARI

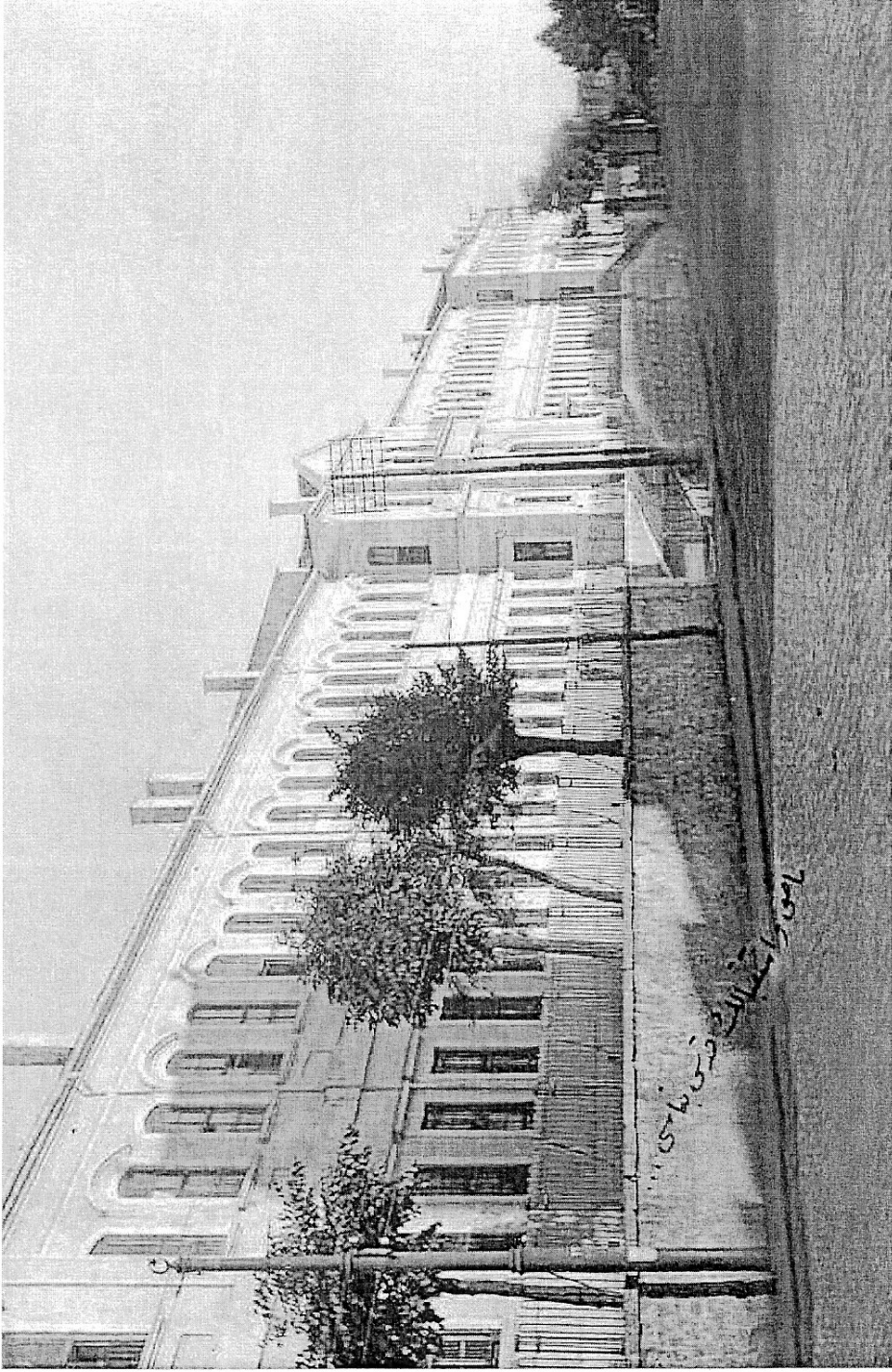
EK-9 : İlk Harbiyeli ve Kıyafeti

EK-10 : Sultan I. Abdülmecid

EK-11 : Çimili Köşk

EK-12 : Pangaltı Harbiyesi

اردوی مذکور بجهت نذر متوق صرفاً اعفا
 و دفعی اوست بوجه بیلد بزا
 فیلد ابراهیم آقا
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶

بهمایان نام تاریخچه که در سینه جالسه یعنی که بعد از آنکه در سینه اولی و بعد از آنکه در سینه

لای اعوانی نام بجهت مکتبه کلمه اولی یعنی که در سینه اولی و بعد از آنکه در سینه
 بجایه کور شد

کلمه اولی نام تاریخچه که در سینه جالسه یعنی که بعد از آنکه در سینه اولی و بعد از آنکه در سینه
 بجایه کور شد

کلمه اولی نام تاریخچه که در سینه جالسه یعنی که بعد از آنکه در سینه اولی و بعد از آنکه در سینه
 بجایه کور شد

کلمه اولی نام تاریخچه که در سینه جالسه یعنی که بعد از آنکه در سینه اولی و بعد از آنکه در سینه
 بجایه کور شد

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YILLARA VE ASKERİ MESLEK SINIFLARINA GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

YIL	Piyade	Süvari	Topçu	İstihkam	Askeri Baytar	Mülkiye Baytar	Harita	Kitabet	Ressam Piyade	Asakir-i Hassa	Hassa	Asakir-i Şahane	Bilimleyen	Genel Toplam	Açıklamalar
H.1264 (1848)	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	Mekteb-i Harbiye, ilk mezunlarını 1848'de vermiştir. Okulun ilk mezunları toplam 9 Piyade subayından ibarettir. Bu mezunların haricinde, Kasımpaşa'lı Abdullah Efendi'de Yüzbaşı rütbesiyle okulun Topoğrafya dersi muavinliğine atanmıştır.
H.1265 (1849)	-	10	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	12	Bu devrede, 1 mezunun sınıfı belli değildir.
H.1266 (1850)	14	7	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	29	Bu devrede, 4 mezunun sınıfı belli değildir.
H.1267 (1851)	16	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	27	Bu devrede, 4 mezunun sınıfı belli değildir.
H.1268 (1852)	9	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	-
H.1269 (1853)	21	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-
H.1270 (1854)	8	6	-	-	10	-	4	-	-	-	-	-	-	28	1- Kırım Savaşı'nın başlaması dolayısıyla bu devre 1853 tarihinde mezun edilmiştir. 2- Bu yıl ilk defa Askeri Baytar Sınıfı mezun vermiştir. 3- Bu yıl ilk defa Harita Sınıfı mezun vermiştir. Mezunları aynı zamanda RESSAM'dır. Bu mezunlardan birisi de Ünlü ressam Şeker Ahmet Paşa'dır. Şeker Ahmet Paşa, aynı zamanda Mekteb-i Harbiye mezunu ilk Padişah Yaveridir.
H.1271 (1855)	7	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	Kırım Savaşı sebebiyle bu yıl mezun olacak Erkan-ı Harpler 1856'da, diğer son sınıflar ise 4 Mayıs 1270 (16 Mayıs 1854) tarihinde mezun edilmişlerdir.
H.1272 (1856)	15	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22	Sınıf mevcudu az olduğundan bu sene Baytar çıkarılmamıştır.
H.1273 (1857)	29	15	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	47	-
H.1274 (1858)	29	15	-	-	9	-	-	-	4	-	-	-	-	57	Bu devrede 4 kişilik "Ressam Piyade" sınıfı mevcuttur.
H.1275 (1859)	32	16	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	55	-
H.1276 (1860)	58	14	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	78	-
H.1277 (1861)	39	12	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	58	-
H.1278 (1862)	52	12	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-	73	-
H.1279 (1863)	36	12	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	54	-
H.1280 (1864)	37	9	-	-	6	-	3	-	-	-	-	-	-	55	Bu devrede 3 kişilik "Kitabet" sınıfı mevcuttur.
H.1281 (1865)	46	13	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	64	-
H.1282 (1866)	62	13	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	80	-
H.1283 (1867)	80	8	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	90	-
H.1284 (1868)	97	14	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-	-	124	-
H.1285 (1869)	76	10	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	90	-
H.1286 (1870)	53	11	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	68	-
H.1287 (1871)	37	10	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	52	-
H.1288 (1872)	54	10	14	6	6	12	-	-	-	-	-	-	-	102	1- Bugüne kadar Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan mezun edilen Topçu ve İstihkam sınıflarına mensup subaylar bu yıldan itibaren Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de okumaya ve mezun olmaya başladılar. 2- Bu yıla kadar Baytar Sınıfının tamamı "Askeri Baytar" dır. Bu yıldan itibaren Askeri Baytar sınıfının yanına bir de "Mülkiye Baytar Sınıfı" eklenmiştir.
H.1289 (1873)	60	7	-	20	11	-	-	-	-	-	-	-	-	98	-
H.1290 (1874)	54	7	12	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	76	Teşkilinden bu tarihe kadar Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de bünyesinde yer alan Baytar Sınıfları 1288 (1872) senesi sonunda Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'ye nakledilmiş ve oradan mezun verilmeye başlanmıştır.
H.1291 (1875)	69	9	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	83	-
H.1292 (1876)	65	7	13	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	88	-
R.1293 (1877)	71	6	13	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	93	Bu sınıf savaş sebebiyle imtihan olmadan okuldan mezun edilmiştir.
R.1294 (1878)	61	12	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	79	Osmanlı-Rus Harbi'nin (93 Harbi) başlaması üzerine, R.1294 (1878) devresi de R.1293 (1877) senesinde derstleri alelacele tamamlanmak ve kendilerine diploma verilmek suretiyle cephelere sevk edilmişlerdir.
R.1295 (1879)	71	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	82	-
R.1296 (1880)	77	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	88	-
R.1297 (1881)	104	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	116	-
R.1298 (1882)	117	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	133	-
R.1299 (1883)	103	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	119	-
Genel Toplam	1768	361	61	37	118	12	4	3	4	1	4	1	9	2383	-

Bu liste aşağıdaki kaynaklardan istifade edilerek suretiyle oluşturulmuştur :

A- Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi, 1-11 numaralı Künye Defterleri

B- Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi, 1-2 numaralı Not Kayıt Defterleri

C- Mehmet Esat, Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1310 (1894), s. 226 - 629.

EK-15 : 1834-1883 Tarihleri Arasında Mekteb-i Harbiye'den Mezun Olan Subayların

Yıllara ve Askeri Meslek Sınıflarına Göre Dağılımı

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	MEZUN TOPLAMI
Adapazarı	Adapazarı	9
Afyon	Emirşah	1
Ankara	Ankara	4
Aydın	Aydın	1
Balıkesir	Balıkesir	5
	Edremit	1
	TOPLAM	6
BALKANLAR	Banaluka (Bosna)	2
	Berat (Yanya)	4
	Berkofça (Tuna-Vidin)	2
	Berzerine	1
	Bihke (Bosna)	3
	Bosna	7
	Çırpan (Rumeli-i Şarki)	6
	Debre (Manastır)	1
	Demirkapı (Selanik)	5
	Dimetoka (Edirne)	1
	Draç (İşkodra-Draç)	1
	Eğri	1
	Filibe (Rumeli-i Şarki)	10
	Filorina (Manastır)	1
	Görice (Manastır)	3
	Gümülcine	1
	Hersek	1
	Hezargrad (Niğbolu)	2
	Hurpişte (Kesriye-Rumeli)	1
	İlbasan (Manastır)	4
	İpek (Kosova)	1
	İsakçı (Silistre)	1
	İstavroz	1
	İzladi (Sofya)	1
	Kalkandelen (Üsküp-Manastır)	1
	Karacaova (Selanik)	1
	Karaferye (Selanik)	4
	Karlova (Filibe)	1
	Kavala	1
	Kesriye (Manastır-İlbasan)	7
	Kızanlık (Doğu Rumeli)	3
	Klis (Bosna)	1
	Koniçe (Tuna-Vidin)	1
	Köprülü (Selanik)	3
	Köstendil (Rumeli-Niş)	1
	Lofça (Niğbolu)	3
	Manastır	168
	Mat (Manastır-Debre)	2
	Mostar (Hersek)	3
	Naslıç (Manastır-Serfice)	7
	Nevrekop (Selanik-Siroz)	3
Niş (Semendire-Sofya)	2	
Ohri (Manastır)	2	
Pirlepe (Manastır)	1	

EK-16 : 1834-1883 Tarihleri Arasında Mekteb-i Harbiye'den Mezun Olan Subayların

Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	MEZUN TOPLAMI
Ege Adaları	Kandiye (Girit)	1
	Midilli	1
	Rodos	2
	Sakız	1
	TOPLAM	31
Edirne	Cisriergene (Uzunköprü)	1
	Edirne	83
	Hasköy	12
	Keşan	3
TOPLAM	99	
Elazığ (Ma'müretü'l-aziz)	Arapkir	10
	Harput	5
	Ma'müretü'l-aziz	2
	TOPLAM	17
Erzincan	EğİN (Erzincan)	1
	Erzincan	7
	Kemah	1
	TOPLAM	9
Erzurum	Erzurum	14
Eskişehir	Eskişehir	1
Gümüşhane	Gümüşhane	3
Isparta	Isparta	15
İstanbul	Ahır Kapu	3
	Akbıyık	3
	Aksaray	43
	Alacamescid	3
	Alemdar	1
	Ali Paşa	1
	Alibey Köyü	2
	Altımermer	1
	At pazarı	3
	Ayasofya	13
	Babahaydar	1
	Bahçe Kapusu	1
	Bakırköy	1
	Balat	3
	Baruthane	1
	Bayezid	19
	Bebek	4
	Beşiktaş	38
	Beykoz	1
	Beylerbeyi	8
Beyoğlu	18	
Cağaloğlu	5	
Cerrahpaşa	11	
Cibali	4	
Cihangir	24	

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	MEZUN TOPLAMI
BALKANLAR	Prepol (Hersek)	1
	Priştine (Kosova)	2
	Prizren (Manastır)	4
	Resne	1
	Ruşçuk (Niğbolu)	2
	Selanik	10
	Servi (Tuna-Tırnova)	1
	Sofya	6
	Şumnu (Tuna-Ruşçuk-Silistre)	3
	Tiran	4
	Travnik (Bosna)	4
	Varna (Silistre)	3
	Vidin (Rumeli-Tamışvar)	3
	Vodina (Selanik)	3
	Yanbolu (Silistre)	1
	Yanya	10
	Yenipazar (Varna-Şumnu)	4
Zağra (Tuna-Vidin-Yanya)	5	
TOPLAM	343	
Bayburt	Bayburt	1
Bilecik	Bilecik	2
Bitlis	Bitlis	1
Bolu	Bolu	11
	Gerede	3
	Göynük	1
	Mudurnu	3
	TOPLAM	18
Bursa (Hüdavendigâr)	Altıparmak	1
	Bursa	87
	Çekirge	1
	Emirsultan	1
	Karahisar	14
	Maksem	1
	Mihaliç (Karacabey-Bursa)	3
	Mudanya	4
	Reyhan	1
	Yahşi Bey	1
	Yenice	1
	Yenişehir	15
TOPLAM	130	
Çanakkale	Çanakkale	2
	Gelibolu	5
	Umurbey (Lapseki)	1
	TOPLAM	8
Çankırı	Çankırı	5
Denizli	Teke Mescid	1
Diyarbakır	Diyarbakır	3
	Girit	23
	Hanya (Girit)	2
	Kalonya (Midilli)	1

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	MEZUN TOPLAMI	
	Çamlıca	1	
	Çelebi	1	
	Cemberlitaş	7	
	Çengelköy	4	
	Çukurçeşme	9	
	Davutpaşa	18	
	Defterdar	2	
	Dersaadet	72	
	Doğancılar	1	
	Dolmabahçe	1	
	Edirne Kapusu	7	
	İstanbul	Eğrikapı	10
		Eski Ali Paşa	4
		Eyüp	34
Fatih		12	
Fındıklı		26	
Firuzaga		12	
Florya		1	
Galata		16	
Hacıkadın		1	
Hafızpaşa		1	
Hahırcılar		2	
Hırka-i Şerif		4	
Hisar		6	
Hoca Alizade		1	
Hocapaşa		22	
İncirköy		1	
İshak Paşa		3	
Kabasakal		1	
Kabataş		8	
Kadıköy		6	
Kadırga		3	
Kale Kapusu		1	
Kandilli		3	
Kapandakik (Unkaparı)		9	
Karabaş		1	
Karağümrük		8	
Kasımpaşa		28	
Kavak		1	
Kesmekaya		1	
Kıztaşı		2	
Koca Mustafa Paşa		8	
Koska		6	
Kumkapı		11	
Kuruçeşme		1	
Küçük Ayasofya		1	
Küçük Mustafa Paşa		5	
Küçükpazar		1	
Laleli		11	
Langa		3	
Lütfi Paşa		2	
Maçka	25		

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	MEZUN TOPLAMI	
	Mahmutpaşa	3	
	Mecidiye	4	
	Mehmed Efendi	1	
	Mercan	3	
	Mevlevihane	2	
	Mirgün	4	
	Molla Gürani	1	
	Muratpaşa	3	
	Mustafa Paşa	1	
	Nakilbend	1	
	Nişancı	5	
	Nur-u Osmaniye	4	
	İstanbul	Ortaköy	1
		Paşa Bahçesi (Paşabahçe)	1
Samatya		8	
Saraçhane		1	
Saraçhanebaşı		1	
Saray		3	
Sarıkoz		6	
Selim Paşa		1	
Selimiyeye		6	
Silivri		1	
Sofular		3	
Sultan Bayezit		1	
Sultan Hamamı		3	
Sultan Mahmut		4	
Sultan Mehmet		15	
Sultan Tepesi		2	
Sultanahmet		23	
Sultanselim		16	
Sütlüce		3	
Şehremaneti		7	
Şehzadebaşı		24	
Şerafeddin Paşa		1	
Şişhane		2	
Taksim		2	
Taşkasap		4	
Tavuk Pazarı		1	
Yenihamam		1	
Yenikapı		1	
Yerebatan		1	
Yusuf Paşa		1	
Yüksekkaldırım		7	
Zeyrek		14	
TOPLAM	1111		
İzmir	Bergama	1	
	İzmir	25	
	Kemeraltı	2	
	TOPLAM	28	

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	MEZUN TOPLAMI
KAFKASYA	Batum	3
	Çürüksu (Batum)	1
	Dağıstan	13
	Çerkes	70
	TOPLAM	87
Karabük	Safranbolu	2
Kastamonu	Kastamonu	14
	Zağferanbolu (Kastamonu)	1
	TOPLAM	15
Kayseri	İncesu (Kayseri)	1
	Kayseri	9
	TOPLAM	10
Kıbrıs	Kıbrıs	6
Kırım	Gözleve (Kırım)	1
	Kırım	8
	TOPLAM	9
Kırklareli	Kırkilise	1
Konya	Akşehir	1
	Alaiye	4
	Ermenek	2
	Konya	4
	TOPLAM	11
Kütahya	Kütahya	19
	Simav	3
	TOPLAM	22
Manisa	Kırkağaç	2
	Manisa	5
	Soma	2
	TOPLAM	9
Maraş	Maraş	1
Nevşehir	Eğrikuyu	1
	Nevşehir	2
	Ürgüp	1
	TOPLAM	4
Niğde	Niğde	5
ORTADOĞU	Bağdat	27
	Beyrut	2
	Erbil (Musul-Kerkük)	1
	Erikli (Halep)	2
	Halep	10
	Kerkük	4
	Medine	1
	Mısır	1
	Sayda (Suriye-Beyrut)	3
	Süleymaniye (Musul)	22
	Şam	146
	Şirvan (Musul)	1
	Trablus	1
	Zibar (Musul)	1
	TOPLAM	222

MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	MEZUN TOPLAMI
Samsun	Çarşamba	6
	Kadı çeşme	1
	Samsun	5
	TOPLAM	12
Sinop	Sinop	2
Sivas	Çırçır (Sivas-Yıldızeli)	1
	Divrik	1
	Sivas	16
	TOPLAM	18
Tekirdağ	Çorlu	1
	Tekirdağ	7
	TOPLAM	8
Tokat	Tokat	9
Trabzon	Trabzon	12
Tunceli	Çemişkezek	1
Urfa	Sülüklü (Urfa)	1
	Urfa	3
	TOPLAM	4
Uşak	Uşak	1
Van	Muradiye	3
	Narlı	1
	Van	5
	TOPLAM	9
Yozgat	Yozgat	5
Okunamayan ve/veya bulunamayan	-	37
GENEL TOPLAM		2383

AÇIKLAMALAR

- 1- Arap Yarımadası ve Ortadoğu ülkeleri "Ortadoğu" başlığı altında toplanmıştır.
- 2- Bu liste aşağıdaki kaynaklardan istifade edilmek suretiyle oluşturulmuştur:

- A- Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi, 1-11 numaralı Künye Defterleri
- B- Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi, 1-2 numaralı Not Kayıt Defterleri
- C- Mehmet Esat, Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye (Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1310 (1894), s. 226 - 629.
- D- Muharrem Mazlum İskora, Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965, c.1, Ankara 1966, Genkur. Basımevi,s. 144 - 170

3- Yukarıdaki tablo, birinci elden kaynaklardan istifade edilerek hazırlanmış olmasına rağmen, kesin mezun sayılarını ve yerlerini göstermeyebilir. Çünkü, Mekteb-i Harbiye'ye hiç uğramadan ve okulun resmi kayıtlarına dahil edilmeden sarayın isteği doğrultusunda "İrade-i seniyye"lerle "subay" statüsü kazanan kimselere ait bilgilere sahip değiliz. Bu sebeple, yukarıda verilen resmi sayı ve yerlerin haricinde de bir takım mezunlara tesadüf edilebileceği unutulmamalıdır.

**MEKTEB-İ HARBİYE ERKAN-I HARBİYE SINIFI MEZUNLARININ YILLARA GÖRE DAĞILIMI
(1849 - 1883)**

MEZUNİYET DÖNEMİ	MEZUNİYET YILI	MEZUN TOPLAMI	AÇIKLAMALAR
1	H.1265 (1849)	5	İlk Erkan-ı Harp (kurmaya) subaylar 1849'da mezun olmuşlardır.
-	H.1266 (1850)	-	H.1265 (1849) senesinde Erkan-ı Harp (Kurmaya) olarak mezun olan ilk dönem mezunları bir sene ders gördükten sonra mezun olmuşlardır. İlk mezunlardan sonra Erkan-ı Harp sınıfının tahsil müddeti 2 seneye çıktığı için H.1266 (1850) senesinde mezun Erkan-ı Harp yoktur.
2	H.1267 (1851)	3	-
3	H.1268 (1852)	4	-
4	H.1269 (1853)	2	Kırım Savaşı'nın başlaması dolayısıyla 1854 tarihinde mezun olması gereken Erkan-ı Harp öğrencileri bu yıl mezun edilmişlerdir.
5	H.1270 (1854)	2	Kırım Savaşı'nın başlaması dolayısıyla bu devre 1853 tarihinde mezun edilmiştir.
6	H.1271 (1855)	2	-
7	H.1272 (1856)	5	-
8	H.1273 (1857)	3	-
9	H.1274 (1858)	8	-
10	H.1275 (1859)	6	-
11	H.1276 (1860)	10	-
12	H.1277 (1861)	12	-
13	H.1278 (1862)	6	-
14	H.1279 (1863)	5	-
15	H.1280 (1864)	7	-
16	H.1281 (1865)	7	-
17	H.1282 (1866)	11	-
18	H.1283 (1867)	12	-
19	H.1284 (1868)	12	Bu Erkan-ı Harp subaylarının 3 tanesi (Hakkı-Faik-Salih Efendiler) görev sebebiyle bu devreden 2,5 ay evvel mezun edilmişlerdir.
21	H.1285 (1869)	16	-
22	H.1286 (1870)	11	-
23	H.1287 (1871)	9	Bu yıl mezun olan Erkan-ı Harpler, yabancı ordularda istihdam edilmek üzere Avrupa'ya gönderilmişlerdir.
24	H.1288 (1872)	8	-
25	H.1289 (1873)	11	-
26	H.1290 (1874)	9	-
27	H.1291 (1875)	5	Bu sınıfa kadar kurmay subaylar, "Erkan-ı Harp" adıyla mezun olurken, bundan sonra kendi askeri meslek sınıflarının Erkan-ı Harbi oldular (Piyade Erkan-ı Harp, Süvari Erkan-ı Harp... gibi).
28	H.1292 (1876)	9	-
29	R.1293 (1877)	7	Bu sınıf savaş sebebiyle imtihan olmadan okuldan mezun edilmiştir.
30	R.1294 (1878)	11	Osmanlı-Rus Harbi'nin (93 Harbi) başlaması üzerine, R.1294 (1878) devresi de R.1293 (1877) senesinde dersleri alalecele tamamlanmak ve kendilerine diploma verilmek suretiyle cephelere sevk edilmişlerdir. Erkan-ı Harp öğrencileri de bu tarihte mezun edilmişlerdir.
31	R.1295 (1879)	7	-
32	R.1296 (1880)	8	-
33	R.1297 (1881)	11	-
34	R.1298 (1882)	11	Bu yıl mezun olan 11 Erkan-ı Harp subayının 6 tanesi Piyade, 2 tanesi Süvari, 1 tanesi İstihkam, 2 tanesi Topçu Erkan-ı Harptir.
35	R.1299 (1883)	3	-
GENEL TOPLAM		258	-

Bu liste aşağıdaki kaynaklardan istifade edilmek suretiyle oluşturulmuştur :

- A- Muharrem Mazlum İskora, **Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965**, c.1, Ankara 1966, Genkur. Basımevi, s. 144 - 170.
 B- Mehmet Esat, **Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye** (Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1310 (1894), s. 226 - 629.
 C- **Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi**, 1-11 numaralı Künye Defterleri
 D- **Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi**, 1-2 numaralı Not Kayıt Defterleri

EK-17 : 1849-1883 Tarihleri Arasında Erkan-ı Harbiye Mektebinden Mezun Olan Subayların Yıllara Göre Dağılımı

**MEKTEB-İ HARBİYE ERKAN-I HARP SINIFI MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE
GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)**

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	TOPLAM
Adana	Adana	1
Amasya	Amasya	1
BALKANLAR	Bosna	1
	Çırpan	1
	Filibe	3
	Kesriye (Manastır-İlbasan)	1
	Lofça (Niğbolu)	1
	Manastır	13
	Ohri	1
	Plevne	1
	Prizren	3
	Serez	2
	Silistre	1
	Tiran	1
	Üsküp	1
	Vidin	2
	Vodina	1
	Yanya	1
	Zağra-i Atik	1
TOPLAM	35	
Bolu	Gerede	1
Bursa Hüdavendigâr	Bursa	6
	Karahisar	5
	Mudanya	1
	Yenişehir	3
	TOPLAM	15
Edirne	Ede	1
	Edirne	8
	Keşan	1
	TOPLAM	10
Ege Adaları	Girit	1
	Kalonya (Midilli)	1
	Kandiye (Girit)	1
	Sakız	2
	TOPLAM	5
Elazığ (Ma'mürettü'l-aziz)	Arapkir	3
Isparta	Isparta	2
	Ahırkapı	1
	Aksaray	4
	Asitane	4
	Beşiktaş	4
	Beylerbeyi	3
	Bozdoğan Kemerli	1
	Cerrahpaşa	3
	Cihangir	2
	Çemberlitaş	2
	Çengelköy	2
	Davutpaşa	3
	Defterdar	1
	Dersaadet	10
	Doğancılar	1
	Edirnekapı	1

EK-18 : 1849-1883 Tarihleri Arasında Erkan-ı Harbiye Mektebinden Mezun Olan

Subayların Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı

MEKTEB-İ HARBİYE ERKAN-I HARP SINIFI MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE
GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	TOPLAM
İstanbul	Eğrikapı	1
	Eyüp	3
	Fatih	3
	Fındıklı	2
	Firuzâğa	1
	Galata	2
	Haseki	1
	Hocapaşa	4
	Kapandakik	3
	Karağürük	2
	Kasımpaşa	1
	Kavak	1
	Laleli	1
	Macuncu	1
	Maçka	1
	Mercan	2
	Muratpaşa	2
	Nakilbend	1
	Nişancı	1
	Parmakkapı	1
	Samatya	2
	Sandıkçılar	1
	Saraçhane	1
	Sarıgez	1
	Sarıgüzel	2
	Sarıyer	1
	Silivrikapı	1
	Sultanahmet	9
	Sultanselim	3
	Süleymaniye	3
	Şehzadebaşı	5
	Taşkasap	1
	Tophane	3
Üsküdar	13	
Vefa	3	
Yenibahçe	1	
Yüksekkaldırım	1	
Zeyrek	2	
Zincirlikuyu	1	
TOPLAM	130	
İzmir	İzmir	6
KAFKASYA	Çerkes	4
	Dağistan	2
	Kırım	6
	TOPLAM	12
Kastamonu	İnebolu	1
	Kastamonu	1
	TOPLAM	2
Kayseri	Karabaş (Kayseri)	1
	Kayseri	1
	TOPLAM	2
Kıbrıs	Kıbrıs	3

**MEKTEB-İ HARBİYE ERKAN-I HARP SINIFI MEZUNLARININ YERLEŞİM MERKEZLERİNE
GÖRE DAĞILIMI
(1834 - 1883)**

İL / BÖLGE	YERLEŞİM MERKEZİ	TOPLAM
Kütahya	Kütahya	6
Manisa	Manisa	1
	Soma	1
	TOPLAM	2
Niğde	Niğde	1
ORTADOĞU	Bağdat	1
	Haleb	2
	Şam	6
	TOPLAM	9
Sivas	Divrik	1
	Sivas	2
	TOPLAM	3
Tekirdağ	Tekirdağ	1
Trabzon	Trabzon	4
Okunamayan ve/veya bulunamayan	-	4
GENEL TOPLAM		258

AÇIKLAMALAR

- 1- Arap Yarımadası ve Ortadoğu ülkeleri "Ortadoğu" başlığı altında toplanmıştır.
- 2- Bu liste aşağıdaki kaynaklardan istifade edilmek suretiyle oluşturulmuştur:

- A- Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi, 1-11 numaralı Künye Defterleri
- B- Kara Harp Okulu Tarihi Arşivi, 1-2 numaralı Not Kayıt Defterleri
- C- Mehmet Esat, Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye (Artin Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1310 (1894), s. 226 - 629.
- D- Muharrem Mazlum İskora, Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965, c.1, Ankara 1966, Genkur. Basımevi, s. 144 - 170

3- Yukarıdaki tablo, birinci elden kaynaklardan istifade edilerek hazırlanmış olmasına rağmen, kesin mezun sayılarını ve yerlerini göstermeyebilir. Çünkü, Mekteb-i Harbiye'ye hiç uğramadan ve okulun resmi kayıtlarına dahil edilmeden sarayın isteği doğrultusunda "İrade-i seniyye"lerle "subay" statüsü kazanan kimselere ait bilgilere sahip değiliz. Bu sebeple, yukarıda verilen resmi sayı ve yerlerin haricinde de bir takım mezunlara tesadüf edilebileceği unutulmamalıdır.

ASKERLİK MESLEĞİNİN YANISIRA BAŞKA ALANLARDA DA FAALİYET GÖSTEREN MEKTEB-İ HARBİYE MEZUNLARI
(1834 - 1883)

YIL	DEVLET VE SIYASET ADAMLARI	RESSAM	YAZAR - ŞAIR - BESTEKAR	TOPLAM	AÇIKLAMALAR
H.1264 (1848)	1	1		2	Hüseyin Avni Paşa : Sadrazam (Başbakan) Miriya Abdullah Paşa : Ressam (Türk resim sanatının en önemli sanatçılarıdır. Pek çok eseri vardır)
H.1265 (1849)	1	1	(*)	2	(*) Kıbrıs Mehmet Kamil Paşa : Sadrazam (Başbakan) - Yazar. (4 adet eseri vardır. 3 ciltlik Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyeye bu eserlerden bir tanesidir) Binbaşı Balıtlı Salim : Ressam ve Gravür sanatçısı. (Toplana'de dökülen toplara Osmanlı armasını işleyen sanatçıdır)
H.1270 (1854)		1		1	Perik (Şeker) Ahmet Ali Paşa : Ressam / Eğitmen. (Çağış Türk Resim sanatının temel taşlarıdır. Dünyaca meşhur bir ressamdır. Çizel Sanatlar Okulunun kurucularıdır. Peyzaj konusuna yeni bir anlayış kazandırmıştır)
H.1274 (1858)		1	2	3	Miriya Osman Nuri Paşa : Ressam. (Abdülmecid ve Abdülaziz döneminin Yaveri ve suray ressamıdır. Fotoğrafik görüntülü eserler vermiştir.) Miriya İsmail Hakkı Paşa : Yazar (Bir kitabı ile gazel ve divan tarzında şiirleri vardır.) Mustafa Şevket Paşa : Yazar (3 adet eseri vardır. 3 ciltlik Tarih-i Harp bu eserlerden bir tanesidir)
H.1275 (1859)		1	2	3	Yarbay Cihangirli Mustafa : Ressam. Müşir Vidimli Hüseyin Tevfik Paşa : Yazar (7 adet eseri vardır. Menalik-i Osmaniyeye ve İslamiyeye bu eserlerden bir tanesidir) Müşir Hüsnü Süleyman Paşa : Yazar (Şiirleri Gazisi ve kalıranıdır. 7 adet eseri vardır. Tarih-i Alem ile 6 ciltlik Ündett-i Hakayik bu eserlerden iki tanesidir)
H.1276 (1860)	1		(*)	1	(*) Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa : Sadrazam (Başbakan) - Ayan Medisi Reisi - Yazar (6 adet eseri vardır. Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i evveli ve Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i sanisi bunlardan iki tanesidir)
H.1277 (1861)		1		1	Yarbay Hafız İbrahim : Ressam. (Türk resim sanatının önemli sanatçılarıdır)
H.1278 (1862)		1		1	Miralay Süleyman Seyid : Ressam. (Türk resim sanatının önemli sanatçılarıdır)
H.1279 (1863)			1	1	Müşir Gazi İbrahim Ethem Paşa : Yazar (Sebati ve Gayret isimli bir eseri vardır.)
H.1280 (1864)			1	1	Ağah İbrahim Paşa : Yazar. (3 adet eseri vardır)
H.1284 (1868)	1			1	Ahmet Cevat Paşa : Sadrazam (Başbakan)
H.1285 (1869)		1	3	4	Miriya Halil Paşa : Ressam. (Resimde Zekai Paşa'dan sonra ülkemize emresyonizmi getiren ikinci sanatçıdır. Çok sayıda eseri vardır.) Müşir Ahmet Cevat Paşa : Yazar (8 adet eseri vardır. Tarih-i Osmanî bunlardan birisidir.) Miriya Hasan Bedrettin Paşa : Yazar (7 adet eseri vardır. Türk Tiyatrosuna önemli hizmetleri olmuştur.) Yarbay Manastırlı Mehmet Rifat Bey : Yazar (9 adet eseri vardır. Mecami-ül Edep ve Tahfetu'l İslam bu eserlerden iki tanesidir)
H.1288 (1872)			1	1	Yarbay Mehmet Rifat Bey : Yazar. (17 adet eseri vardır. Taksim-i Arazi ve Külliyyat-ı Kavaid-i Osmanî bu eserlerden iki tanesidir)
H.1289 (1873)		1	2	3	Beşir FUAD : Yazar. (ilk Türk Pozitivist ve Naturalistidir. Abdülaziz'in emir subaylığına da yaklaşmıştır. 100'den fazla makalesi ve 20'ye yakın eseri vardır. 1887 yılında intihar etmiştir.) Halil Paşa : Ressam. (Türk resim sanatının önemli sanatçılarıdır. İzlenimci ışık ve renk çözümlenmeleri konusuna yeni bir anlayış kazandırmıştır.) Piri-zade Mehmet Esat : Yazar (6 adet eseri vardır. Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye ve Mir'at-ı Mühendishane-i Berri-i Hümayun bu eserlerden iki tanesidir)
H.1291 (1875)			1	1	Müşir Kabaağaçlızade Mehmet Şakir Paşa : Yazar (Halikarnas Balıkcısı olarak tanınan Yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın babasıdır. 5 adet eseri vardır. 5 ciltlik Yeni Osmanlı Tarihi bu eserlerden bir tanesidir)
R.1293 (1877)			1	1	Miriya Mehmet Tevfik Paşa : Yazar (6 adet eseri vardır. Tellis-i Tarih-i Osmanî bu eserlerden bir tanesidir)
R.1294 (1878)			1	1	Müşir Abdullah (Kölemen) Paşa : Yazar. (2 adet eseri vardır)
R.1295 (1879)	1		(*)	1	(*) Müşir Mahmut Şevket Paşa : Sadrazam (Başbakan) - Yazar (3 adet eseri vardır. 3 ciltlik Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi bu eserlerden bir tanesidir)

EK-19 : 1834-1883 Tarihleri Arasında Mekteb-i Harbiye'den Mezun Olan

Subaylardan Askerlik Mesleğinin Haricinde Başka Alanlarda Faaliyet

Gösteren Subayların Listesi

R.1296 (1880)	1		2 (*)	3	<p>(*) Ahmet Muhtar Paşa : Sadrazam (Başbakan) - Bestekar - Yazar : (Askeri Müze'nin kurucusudur. Melterhane-i Hakkau'yi de yeniden kurmuştur. Rast makamında eserleri vardır. Harp tarihimize ait değerli eserler yazmıştır. 7 adet eseri vardır.</p> <p>Prof. Dr. Necip Asım YAZIKSIZ : Yazar, Türkolog, Tarihçi, Albay (Türkçülük akımının önemli temsilcilerinden). Yaşama stresiince Türklerin tarihte ulaştığı yüksek uygarlık düzeyini, yazdığı bilimsel eserleriyle kanıtlanmaya çalışır ve Türk dilinin Arapça, Farsça tanımlamalardan kurtarılmasını savunan bilim adamıdır. Çok sayıda eserleri ve çevirileri vardır. Mükemmel Sarf ve Nahr-ı Osmanî ve Celalîttin Harzemşâh bu eserlerden iki tanesidir)</p> <p>Yarbay Ali Cevat : Yazar (7 adet eseri vardır. 4 ciltlik Memalik-i Osmaniye'nin Tarihi ve Coğrafya Lügati bu eserlerden bir tanesidir)</p>
R.1298 (1882)		1		1	<p>Hoca Ali Rıza : Ressam (Çağdaş Türk Resim sanatının en önemli ressanlarından. Peyzaj konusuna yeni bir anlayış kazandırmıştır. Taşbaşı albümlerle Türk resmini geniş kesimlere tanıtmıştır. Çok sayıda eseri vardır.)</p>
R.1299 (1883)	1	1	3	5	<p>Ali Rıza Paşa : Sadrazam (Başbakan)</p> <p>Mirîva Hüseyin Zekai Paşa : Ressam. (Türkiye'nin en meşhur ressanlarından. Şeker Ahmet Paşa'nın yanında görev yapmıştır. Fotoğraf şemaları yorumlama yönüne yeni bir anlayış kazandırmıştır. Resimde emresyonizmi ülkemize getiren sanatçdır. Mabeyn ressanıdır.)</p> <p>Yarbay Bursalı Mehmet Talih : Yazar (10 adet eseri vardır. 3 ciltlik Osmanlı Müellifleri ile Türklerin Uhan ve Pınana Hizmetleri bu eserlerden iki tanesidir)</p> <p>Miralay Hüseyin Hüsnü Bey : Yazar (9 adet eseri vardır. Kınus-ı Askeri ve Kavaid-i Edeb bu eserlerden iki tanesidir)</p> <p>Nabizade Nazım : Şair, Öykücü, Romançı, çevirmen (Tanzimat dönemi realizm ve naturalizm akımının öncülerindedir. Kursal hayatı ilk kez öyküye, romana sokuştur. Çok sayıda eseri vardır. Karabibik, Haspa ve Zehra bu eserlerden üç tanesidir. 1893 yılında kemik vereminden ölmüştür.)</p>
GENEL TOPLAM	7	11	20	38	

- 1- Bu liste aşağıdaki eserlerden istifade edilmek suretiyle oluşturulmuştur :
- A- İllan Çiloğlu, Asker Ressamlar, Besteciler, Sinema, Tiyatro Sanatçıları ve Asker Kazanından Yiyen Sanatçılar, İstanbul 2002, Yayıncılık Matbaacılık.
- B- İllan Çiloğlu, Asker Yazarları ve Şairleri, İstanbul ty, Elif Kitabevi.
- C- Yılmaz Çongar, Asker Yazarlarımız ve Ozanlarımız, Ankara 1998, Kültür Bakanlığı Yayını.
- 2- Birden fazla alanda faaliyet göstermiş olanlar için (*) sembolü kullanılmıştır.

EK-20 : Sultan Abdülaziz

تصویر افکار

۱۲۷۸

جمادی الاخریٰ نشرین ثانی (حدوث و معارف و الم عثمانی غرتہ سی) سنہ ۱۲۸۰ (ہجرت) ۱۵۲ نومبر و ۲۸ (پنجشنبہ) ۲۸

ہفتہ دہ ایک دفعہ استانبولہ طبع و نشر اولور۔ غرتہ خانہ سی جدیدہ کائندر۔ معارف و امور خبریہ اعلاتانی مجانا باصلور۔ بریلانی ۱۶۰ آلتی آیلنی ۸۰ اوج آیلنی ۴۰ برنسخہ سی ۱۰ و پوستہ اجر تک بریلانی ۲۴ آلتی آیلنی ۱۲ اوج آیلنی ۶ غروشدور۔

مدیر مومی البید بوخیرانک اداره سند وقف اولتان مسقتانک هر حالده ضرر و خسار دن و فایہ سنہ سعی وغیرت ایلر۔ بوندن بشقہ خستہ خانہ و غربا خانہ و تابخانہ لدن هر برینک مخصوص ایکی ناظر و برکاتب و برصدق ادبیتی بولمنسی دخی شرائط اساسیہ دندر۔ ذکر اولتان خستہ خانہ لک طبیب و جراح و اجزای جبری طیبه نظارتی طرفدن انتخاب و تعیین قنور۔ بو طبیبارک معینده طیبه شاکردانک مستعدانندن برررفیق دخی بولنور۔

خستہ خانہ قنور شاریک هر برنده خستہ خدمتہ وقف وجود ایدن قادی نردن بری بولنور ق رفاقتہ از و ننه کورہ خدندہ و بریلوز۔

خستہ خدمت بومثل و عوم خستہ خانہ لرنہ کوندر لرندن اول اداره مرکزنده بولتان اطبا معرفتیہ معاینہ اولنہ درق قننی خستہ خانہ کوندر بلجک ایہ بدینہ بر پوصله اعطاسیلہ ارسال اولنور۔ فقط علنک شدتہ مینی مرکزہ کیدہ میان خستہ لرن قننی خستہ خانہ یه کاور ایسہ قبول قنور۔ و مخصوصجہ خستہ خانہ سی اولان علنارہ مبتلا اولانلرک دخی مرکزہ کتتہ حاجت اولوب طوغر بیجہ اورایہ عزیمت ایدر۔

غریبا خانہ لره کیرمک اسانیا نلر اول امرده مرکز اداره ده معاینہ اولنہ درق درجہ معلولیت لری نظامات خبریہ یه توافق ایتدیکی صورتده قبول اولنور۔ بونہ بلو باسبسات خبریہ یه لازم کلان اجزای طیبه ایله ادوات سائرہ مخصوص د بونیدن و بریلوز ۱۸۵۶ سنہ میلادیہ سنہ قدر مذکور محملارده توزیع اولتان انک خارجدن آنور ایکن شمعی اداره طرفندن ذخیره تدارک لہ طبع اولنور۔ بوا تمکک ایسہ اوللری تدارک اولتان نان ایله کلی فرق اولدیغی کبی اداره مذکورہ تک دخی بو بوزدن یوزده تیش بش انتفاع ایتدیکی مرویدر۔

بوانینده خبریہ دده بولنارلره بوقیدو بریلان اطعمه و اشربه کیشیت و کمتیجہ عساکر شاهانہ خستہ خانہ لرنک ما کولان

حوادث و اخبار

پای تحت

مجلس معارف اعضا لغی صدور عقامدن سماحتلو نظیف بک افندی حضر نلرنہ

مجلس والا ملکید ائره سی باش کاتبی سعادتلو سمود جلال بک افندی یه رتبہ اولی صنف ثانی سی

حوران قائم مقامی عزتلو ابراهیم علی بک، میرا مریقی رتیبہ سی

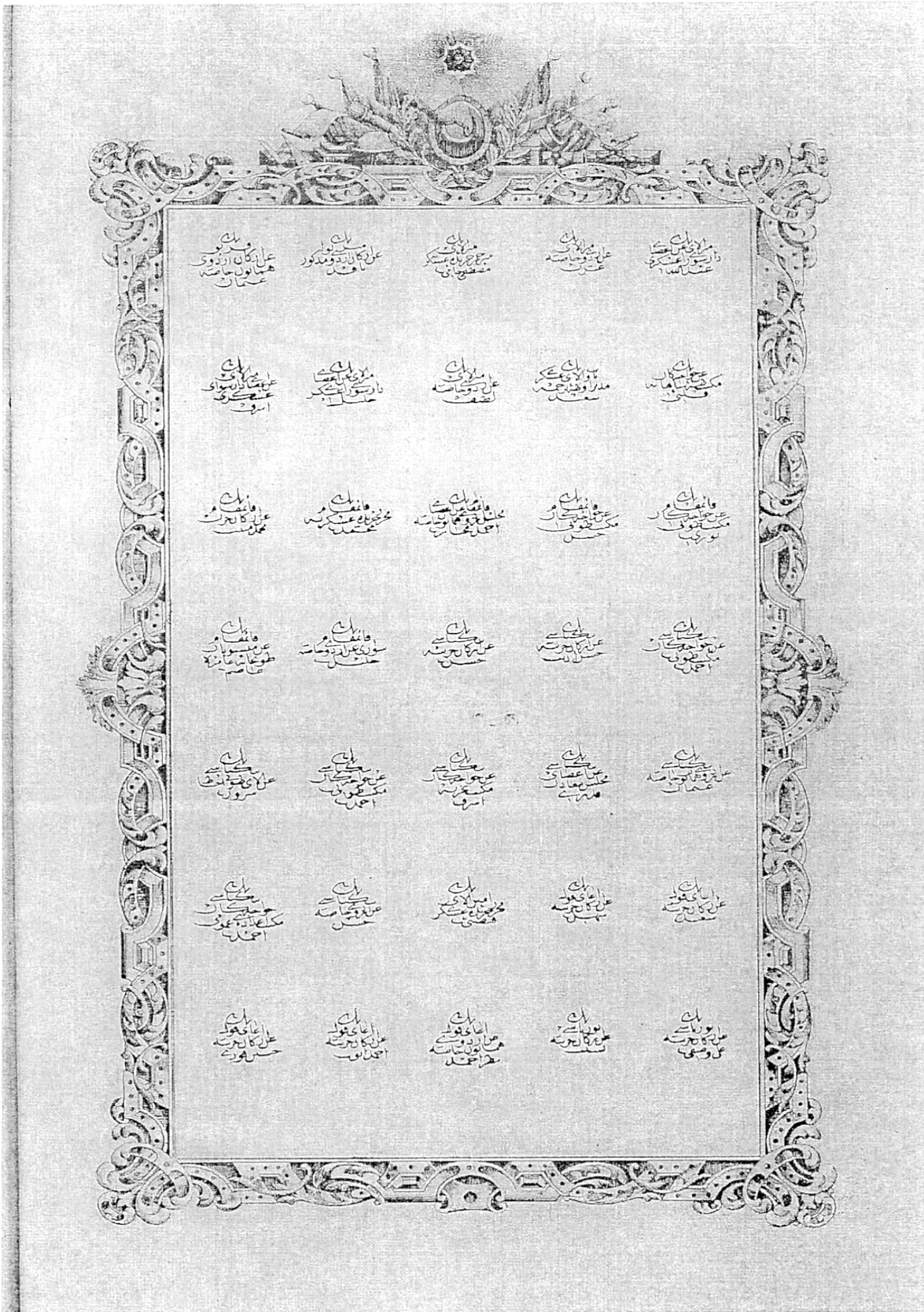
خدمات مصریہ ده مستخدم ترجان نان ابراهیم بک رتبہ ثانیہ صنف اول صمبازی توجیہ بیوراشدور۔

مقدما حریرده اولان قله قشله هما یوقی مجددا برطرز کینده انشا اولنورق رهن ختام اولدیغندن کین جمعه ایرتسی کونی رسم کشادی اجرا قلمشدر۔

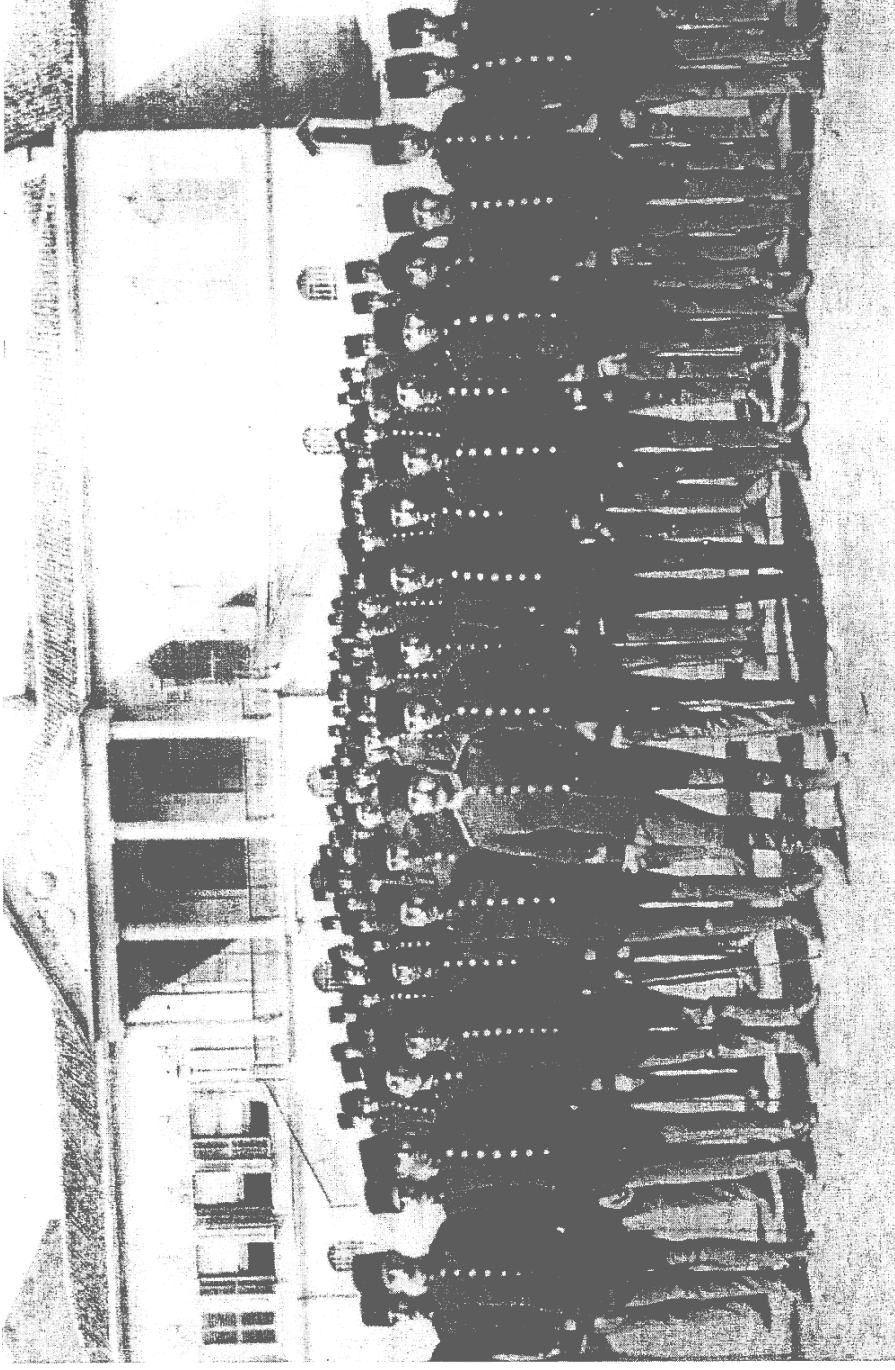
بک اوغلنده کوچک تقسیم نام مجلدہ کی مکتب حریرہ تک قریم محاربه سی اثناسننده برخیلی بری باتمش ایدی۔ مذکور مکتبک برطاقم علاوات ایله اجرا قلمن تعمیری بودفہ اتمام اولمغه کین بازار ایتسی کونی کشاد اولنورق درونہ حریرہ شاکردانی اقامہ قلمش و مکتب اعدادیہ دخی ماجقه قشله سنہ نقل ایدمشدر۔

۱۵۱ نومبر و مزده مندرج اولان بندک ما بعدیدر

بوخیرانک اداره سی پیشند کلنجہ مصالح واقعہ سی داخلہ و کالتی طرفندن مأمور برمدیرک زیاداره سنندہ و ۲۰ اعضا لی برمجلسک نظارتی آلسندہ در۔ مجلس مذکورک اعضا سی مجانا خدمت ایدر۔

EK-22 : Sözlü Sınavların Mümeyyiz Listesi

EK-23 : Pangaltı Harbiyesi Ötünde Subay ve Öğrenciler

تصویر افکار

۱۳۷۸

رمضان ۱۹ (جمعه) ۱۴ شایط (معارف و معارف دانشانی غرضی) سنه ۱۳۸۰ (هجرت) ۱۷۴ نومرو

هفته ده ایکی دفعه استانبولده طبع و نشر اولور. غزه خانه سی حمید به ده کاشدر. معارف و امور خیریه اعلاناتی مجانا باصاورد. بریلانی ۱۶۰ آلتی آیلانی ۸۰ اوج آیلانی ۴۰ برنسخه سی ۱- پوسته اجرت تک بریلانی ۲۴ آلتی آیلانی ۱۲ اوج آیلانی ۶ غروشدر.

عسکری مکتبه آله جق شاگردانک اول امرده لسان رسمی حکومت اولان ترکیبه ای او قویوب یازمغه مقدر اولوسی نظامی اقتضاسندن اولوب فقط بوسنه انتخاب اولان طلبه غیر مسله دن معلومات مشروطه ای حائز اولیانلرک عسکری مکتبه تحمیل ایتلرینه مساعده مخصوصه شایان بیورمشدر.

مکتب حریبه درس فطاری انضمامیه ناظر ثانی بولان میر آلی عزتلو طاهر بکه میرلوانق و باجه خانه ما موری صایغ قول اناسی حافظ محمد افندی به و مکتب اعدادیه علوم ریاضیه خواججه سی صایغ قول اناسی اجد افندی به و مکتب من بورداخلیه قول اناسی عبدالله انابه یکباشلیق رتبه لری توجه بیورمشدر.

آمریفات اشکال البسه عتیقه و توضیحات احوال مناصب قدیمه بی حاوی سلسله و ایسی دولتو عارف پاشا حضر تلیک ۱۲ جلد اولق اوزره جم و تألیف ایتکنده اولدینی مجموعه قصا و رعنا نیه نام کالک رسیده ختام اولان برنجی جلدی کین سنه تصویر افکار غزه خانه سنه ۱۳۸۰ بیک قطعه اوله رق طبع و تمثیل و مؤخر فرانسیزجه ترجمه سنک دخی طبعی و رسملر سنک وضعی ضمیمه پارسه نسبیل قلمش ایدی.

بودغه کتاب مذکور سکساندن مجاوز تام الاعضا تصویر لری جامع اوله رق ۳ صنف اوزرینه ترتیب و تمثیل اولمشدر که برطانی صرف ترتیب و برطانی دخی فرانسیزجه اولوب دیکری ایسه مختلطدر.

اورو پاملنلر نده بزه دائر بودتالو مجامع مصوره موجود و لسان ترکیده ایسه شدی به قدر نامشهور ایتکن تصنیف مذکورک طهوری مؤلفیه باعث شرف اولمغه شایسته در.

حوادث خلیفه

پای تخت

شاگردانک اجرای امتحانی ختم شده شعبانک سلطی بازار کونی مکتب حریبه به وقوع بولان شریف همایون پادشاهی به دائر ابروده تفصیلات اعطاسنی ۱۶۹ نومرو مزده وعد ایتشیدک.

اولیایده مؤخر آلتان تحقیقاته کوره مقدمه سلاک عسکری به داخل اولمش اولان دولتو نجاشلو نورالدین افندی و یوسف عزالدین افندی حضراتی یوم مذکورده مکتبه و ذاترینه مخصوص بولان دائریمه دعوت و جلب اولمده رق اؤنئاسیتله جناب شوکتاب پادشاهی صورتی زبرده مجر اولان نطق ایراد بیورمشدر.

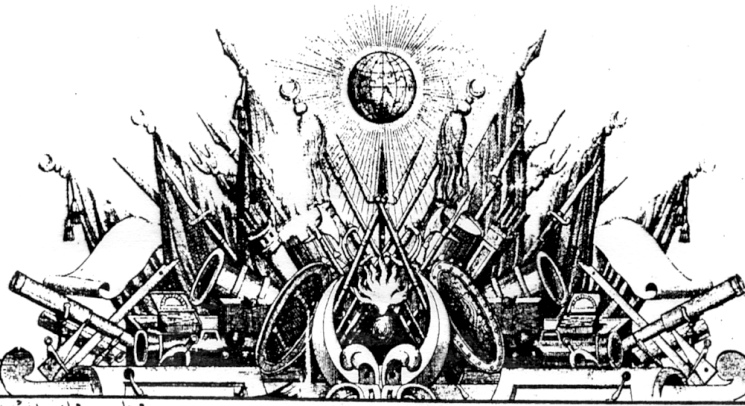
«افندی لری بومکتبه قورمقدن مرادم آرقداشلیله برابر عسکر لکی تحمیل ایدوب خدمت دولتده بولمق ایچوند ر. انساک کوزینه برشی طوقه جق اولسه ایله محافظه ایتک امر طیبیدر. ملت و مکتبک حشوق بوسنی ایسه بنم کوزم کیدر. الله انسون آکا برشی طوقه جق اولسه بولنالم کبی اولدیتندن محافظه سنده قوللا نه جف چه تله عسکر لکه و پردم»

یوندن بویه تبعه غیر مسله دن دخی مکتب فون حریبه به شاگردان آلتق قرار کیر اولمغه بوسنه ایچون اکثر سی روم و بلغار وارمتی و قولک معنبرانی اولادندن اوله رق ۴۰ قدر طلبه ترتیب اولمش و موجود اولان ۳۸ نفری طیر فون بوم مذکورده حضور عالی پادشاهی به لشکری منتظر عرض حال تقدیم قلمشدر.

طلبه مر فومنه تک بعضی لری تحمیل ایچون پارسده ک مکتب عثمانی به کوندر بله جک اعش.

EK-24 : Gayr-i Müslimlerin Harbiyeye Alındığına ve Sultan'ın Huzur

İmtihanlarına Teşrif Ettğine Dair Haber

دولتوغا شايوشونغا كورالدينغا خىمىر تولىنىپ ايرادا ولتانا سىمىله در

سؤال — اوزو با قطعه شاي و زنده قاچ دولت وارد و هر روز رولنىك باي خىمىر تولىنىپ

دولتوغا شايوشونغا كورالدينغا خىمىر تولىنىپ ايرادا ولتانا سىمىله در

سؤال — دشمن طرفدىن انداختا ولتا نرطونيك قالدى سىمىله كورالدينغا قاچقار باي سىمىله
اشىمىد لىك وقت بىنك بىنك تولىنىپ قالدى سىمىله دشمنك بولدى بىنك قالدى
نوجمىله تولىنىپ نوز

سلاخسوزان خاصه جنايت خىمىر تولىنىپ ايرادا ولتانا سىمىله در

سؤال — بلنغىلور الى كمال و اهلها فى عصر سلاطنا العزىز لا كور

سؤال — بود با دشا سايه كور كار كه نى با د شاخوب نه روز كار
كه دارا بىن و فرما ن شاه ميا و ردى بىن و فرما ن شاه
چه فرما ن بىن و فرما ن شاه اكر بىن و فرما ن شاه كناه
ن بىن و فرما ن بىن و فرما ن بىن ن بىن و فرما ن بىن و فرما ن بىن

فرايت تركشم

سؤال — علوم و فنونكا نظارانا مده قدر و شرفقا اها نرو اصحاب دانش و عرفانكا
مزينى خله با علاقه مولا خىمىر تولىنىپ مفا د مولا كا ن بىن و مولا و اعا ن
شوپار بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
مخصلان بولدى بولدى مولا كا ن بىن و مولا كا ن بىن و مولا كا ن بىن و مولا كا ن بىن
و افضل بولدى بولدى و اهل بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
انازى مولا بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
بولدى بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

سؤال — سىمىله مات حركات مولىنىپ عسكرو بىن بىن مولا و لان برقولاد و نلا سىمىله دا بىلدى
شركوبىنىك مولىنىپ و سىمىله نوجمىله اولور
سؤال — بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
نوجمىله بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

سؤال — سولما سولما بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
مولا كا ن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

سؤال — اوزونك كويچى خا وى بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
سؤال — سىمىله مات حركات مولىنىپ عسكرو بىن بىن مولا و لان برقولاد و نلا سىمىله دا بىلدى
سؤال — بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

سؤال — ايجى سىمىله بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
سؤال — ايجى سىمىله بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

مكتمل بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

سؤال — بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
سؤال — بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن
سؤال — بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

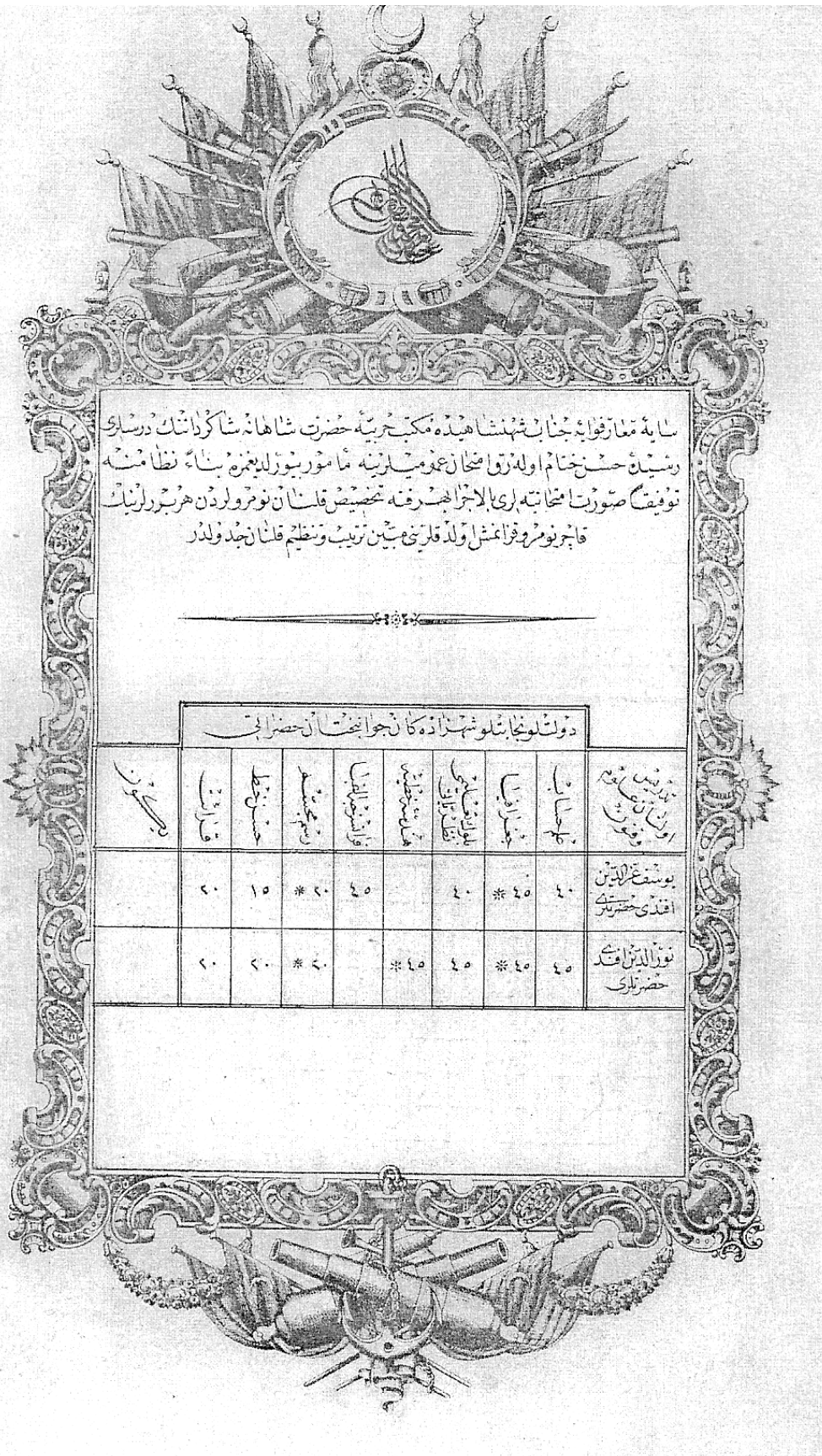
ايجى سىمىله بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

فرايت لىك

Chaque jour, nous vous appelons
les bénédictions du ciel sur notre
glorieux souverain Abdül-Hajir
Khan, Sultan des Ottomans.

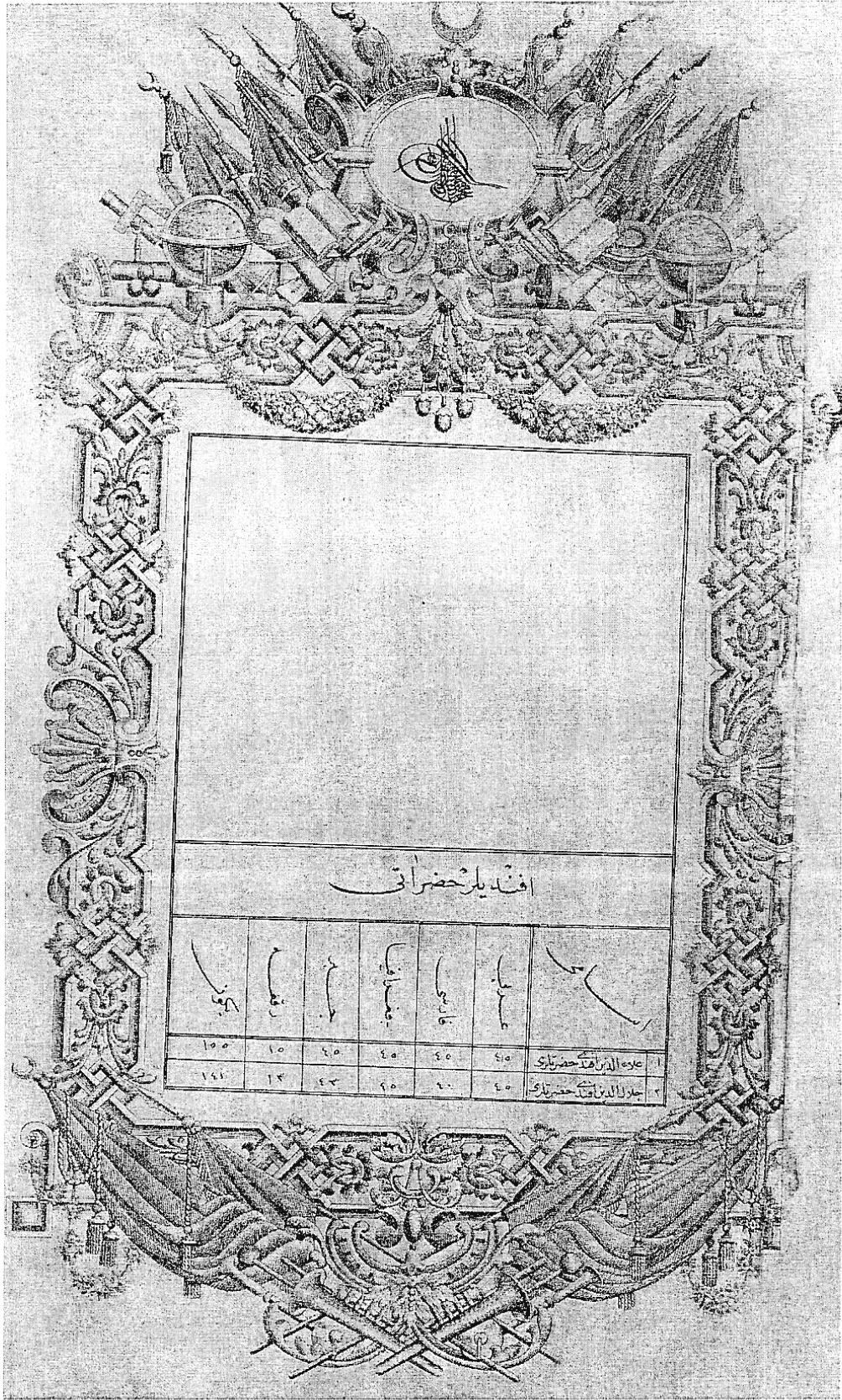
ايجى سىمىله بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن بىن

سؤال — الحمد لله اذنى ميزانك بالطق والبيان واخرها با طاعنا و اولادها بالصلوات والبركات

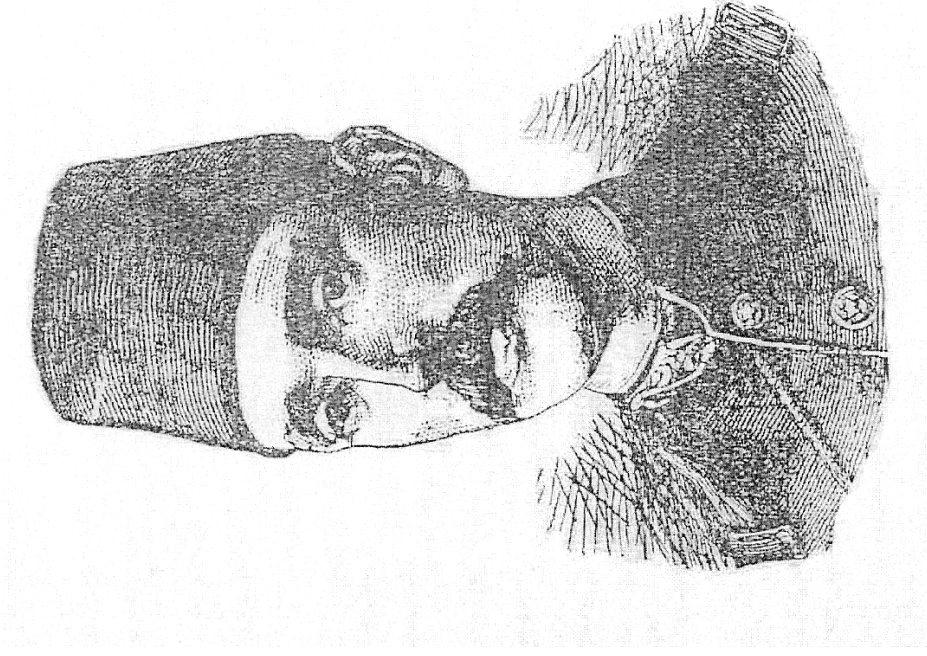
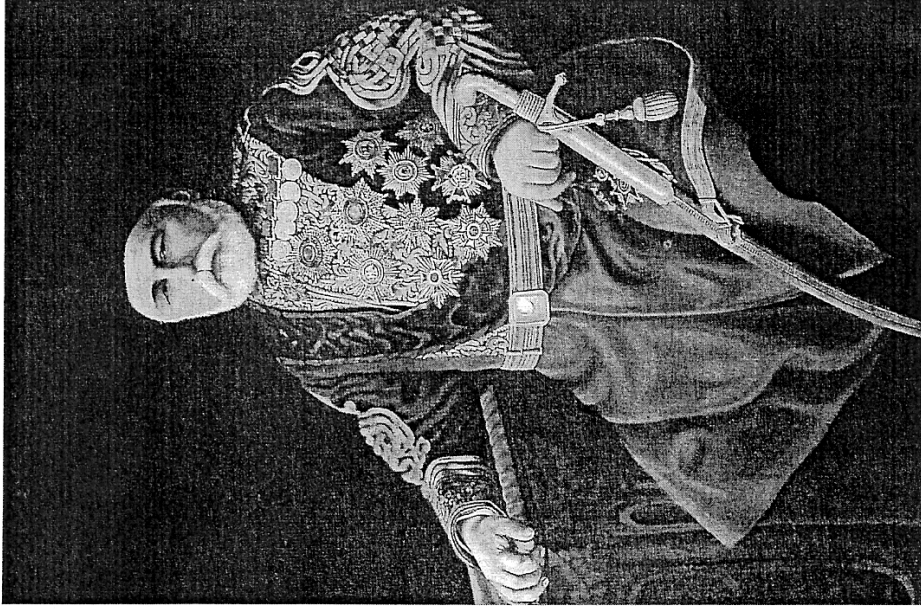

EK-27 : “ 1 Kişilik Efendi Sınıfı” (Selahaddin Efendi)

EK-28 : “2 Kişilik Efendiler Hazeratı Sınıfı” (Alaeddin-Celalettin)

EK-29 : Hüseyin Avni Paşa ve Katili Çerkez Hasan

EK-30 : Sultan II. Abdülhamid

1877 YILINDA HARBİYEDE OKUNAN DERSLER – SINIFLAR VE MEVCUTLAR

SINIFIN ADI	ÖĞ. MEV.	OKUNAN DERSLER
<i>EFENDİLER</i> <i>HAZERATI</i> (SINIFI)	3	ALÂEDDİN VE CELÂLEDDİN BEY EFENDİ = Cebir, Coğrafya-i Osmanî, Hendese, Fransızca ve Hüsn-ü Hat, Kitabet, Resim. SAKİB BEY EFENDİ = Arabî, Farsî, Mebadî-i Coğrafya, Mebadî-i Hesab, Hüsn-ü Hatt-ı Türkî.
ERKÂN-I HARBİYE SINIFLARI		
4. Sene Erkân-ı Harbiye	7	Fransızca, Makina-i Aliyye, Tarih-i Harb, Nazariyyât , Fenn-i Mimari, Ameliyyât
3. Sene İstihkâm Erkân-ı Harbiye	1	Makina-i Aliyye, Tâmmî-i ve Tefâzülî, Fransızca, Tarih-i Harb, Hücüm Müdafaa, Nazariyyât , Köprücülük, Fenn-i Mimari, Ameliyyât-ı Muhasara, Ameliyyât
3. Sene Topçu Erkân-ı Harbiye	2	Makina-i Aliyye, Tâmmî-i ve Tefâzülî, Fransızca, Tarih-i Harb, Sahra ve Endehat Topçuluğu, Nazariyyât , Fenn-i Mimari, Ameliyyât
3. Sene Piyade Erkân-ı Harbiye	8	Makina-i Aliyye, Tâmmî-i ve Tefâzülî, Fransızca, Tarih-i Harb, Hücüm Müdafaa, Nazariyyât , Fenn-i Mimari, Ameliyyât
2. Sene İstihkâm Erkân-ı Harbiye	1	Hıfzıssıhha, Fransızca, Nazariyyât Tâmmî-i ve Tefâzülî, Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, İstihkâm-ı Cesime, Topoğrafya, Endehat ve Fişenkçilik, Coğrafya-i Askeri, Ameliyyât
2. Sene Topçu Erkân-ı Harbiye	2	Hıfzıssıhha, Fransızca, İstihkâm Şekli, Tâmmî-i ve Tefâzülî, Topçu Nazariyyât ı , Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, İstihkâm-ı Cesime, Topoğrafya, Topçuluk İstihkâmı ve Fişenkçilik, Coğrafya-i Askeri, Ameliyyât
2. Sene Piyade Erkân-ı Harbiye	4	Hıfzıssıhha, Fransızca, Piyade Nazariyyât ı Tâmmî-i ve Tefâzülî, Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, İstihkâm-ı Cesime, Topoğrafya, Coğrafya-i Askeri, Ameliyyât
1. Sene İstihkâm Erkân-ı Harbiye	2	Hendese-i Resmîyye, Hikmet-i Askeri, Cebr-i Âlâ, İstihkâm-ı Hafife, Topçuluk, Kimya, Nazariyyât , Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, Topoğrafya, Makina, Ameliyyât
1. Sene Topçu Erkân-ı Harbiye	2	Hendese-i Resmîyye, Hikmet-i Askeri, Cebr-i Âlâ, Topçu Nazariyyât ı , İstihkâm-ı Hafife, Topçuluk, Kimya, Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, Topoğrafya, Makina, Ameliyyât
1. Sene Piyade Erkân-ı Harbiye	4	Hendese-i Resmîyye, Hikmet-i Askeri, Cebr-i Âlâ, İstihkâm-ı Hafife, Kimya, Nazariyyât , Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, Topoğrafya, Makina, Ameliyyât
1. Sene Süvari Erkân-ı Harbiye	1	Hendese-i Resmîyye, Hikmet-i Askeri, Cebr-i Âlâ, İstihkâm-ı Hafife, Süvari Nazariyyât ı , Kimya, Fenn-i Harb, Hendese-i Hilye, Topoğrafya, Makina, Nazariyyât , Ameliyyât
HARBİYE SINIFLARI		
2. Sene İstihkâm (Harbiye)	2	Fenn-i Harb, Hücüm Müdafaa, Topoğrafya, Tabur ve Alay Ta'lim Nazariyyât ı , Köprücülük, Lâğım Fenni, Ameliyyât-ı Muhasara, Ameliyyât

1877 YILINDA HARBİYEDE OKUNAN DERSLER – SINIFLAR VE MEVCUTLAR

2. Sene Topçu (Harbiye)	5	Fenn-i Harb, Topoğrafya, Fenn-i Topçuluk, Hıfzıssıhha, Topçu Nazariyyât ı, Ameliyyât
1. Sene İstihkâm (Harbiye)	3	İstihkâmât-ı Hafife, Topçuluk, Topoğrafya, Kimya, Fenn-i Mimari ve Tesviye-i Tarik, Nazariyyât , Fransızca, Fenn-i Harb, Ameliyyât, Eşkâl
1. Sene Topçu (Harbiye)	9	Topçu Nazariyyât ı, İstihkâmât-ı Hafife, Tezkire-i Süvariyan, Topçuluk, Topoğrafya, Kimya, Fenn-i Mimari ve Tesviye-i Tarik, Fransızca, Fenn-i Harb, Ameliyyât, Eşkâl
1. Sene Piyade (Harbiye)	68	Ta'biye-i Hafife, Hikmet-i Kimya ve Sath-ı Rakım, Fenn-i Mimari ve Tesviye-i Tarik, Nazariyyât , Fransızca, İstihkâmât-ı Hafife, Ameliyyât, Tarama, Eşkâl
1. Sene Süvari (Harbiye)	11	İstihkâmât-ı Hafife, Süvari Nazariyyât ı, Ta'biye-i Hafife, Tezkire-i Süvariyan, Hikmet-i Kimya ve Sath-ı Rakım, Topoğrafya, Fenn-i Mimari ve Tesviye-i Tarik, Fransızca, Tarama, Ameliyyât, İstihkâm-ı Hafife
TÜM HARBİYE SINIFLARI ÖĞRENCİ TOPLAMI = 3+34+98 = 135		

EK-32 : 3 “ Kıyilik Sultanzadeler Sınıfı” (Alaeddin-Celalettin-Sakıb)

۳۳۹	۱۷	۱۶	۱۲	۳۰	۴۴	۴۰	۴۸	۴۵	۳۹	۳۸	۳۵	محمد علی ائدی شام
۳۳۹	۱۶	۱۶	۱۷	۲۹	۴۲	۳۸	۳۹	۳۰	۳۴	۳۰	۴۲	نجاشی ائدی پروستا
۳۱۸	۱۷	۱۶	۱۶	۲۷	۴۱	۳۴	۴۱	۳۸	۴۴	۳۶	۴۹	احمد سقوتای قند شامستر
۳۳۷	۱۶	۱۶	۱۲	۳۱	۴۴	۱۹	۳۸	۳۹	۳۷	۳۰	۳۰	نیاز ائدی کدرت
۳۰۰	۱۵	۱۱	۱۱	۲۹	۴۲	۴۰	۳۱	۳۸	۳۸	۳۵	۳۵	محمد قواد ائدی مدانیه

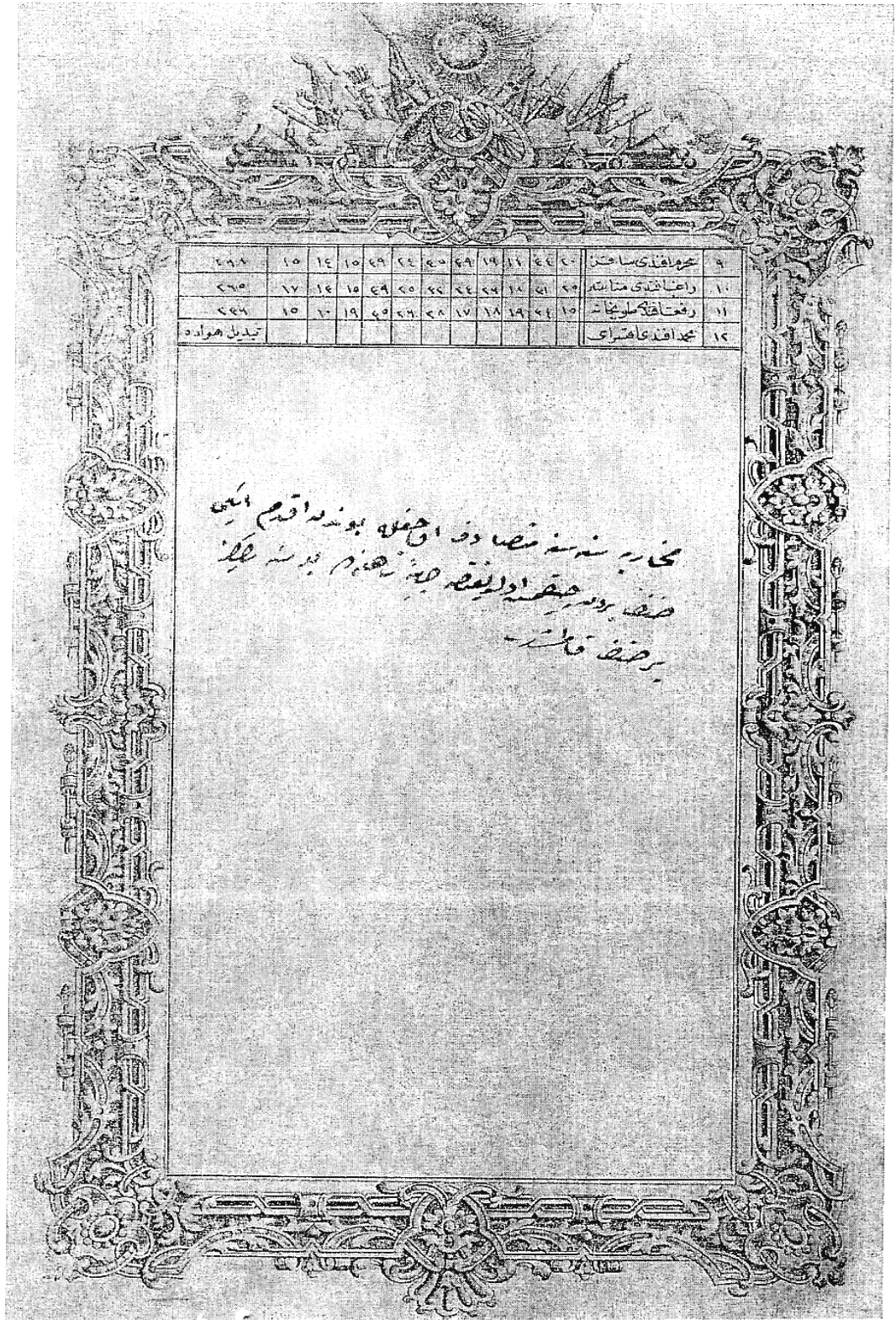
بسمه ایلی شرفیادیم جعفری قلدنه سنه ۱۲۰۰

قلم

۱۲۰

EK-33 : 1877 Yılında Harbiyelilerin Cephelere Sevk Edildiklerine Dair Kayıt

“ Bu sene iki sınıf birden çıkmış olduğundan Mektepte yalnız iki sınıf kalmıştır ”

EK-34 : 1878 Yılında Harbiyelilerin Cephelere Sevkedildiklerine Dair Kayıt

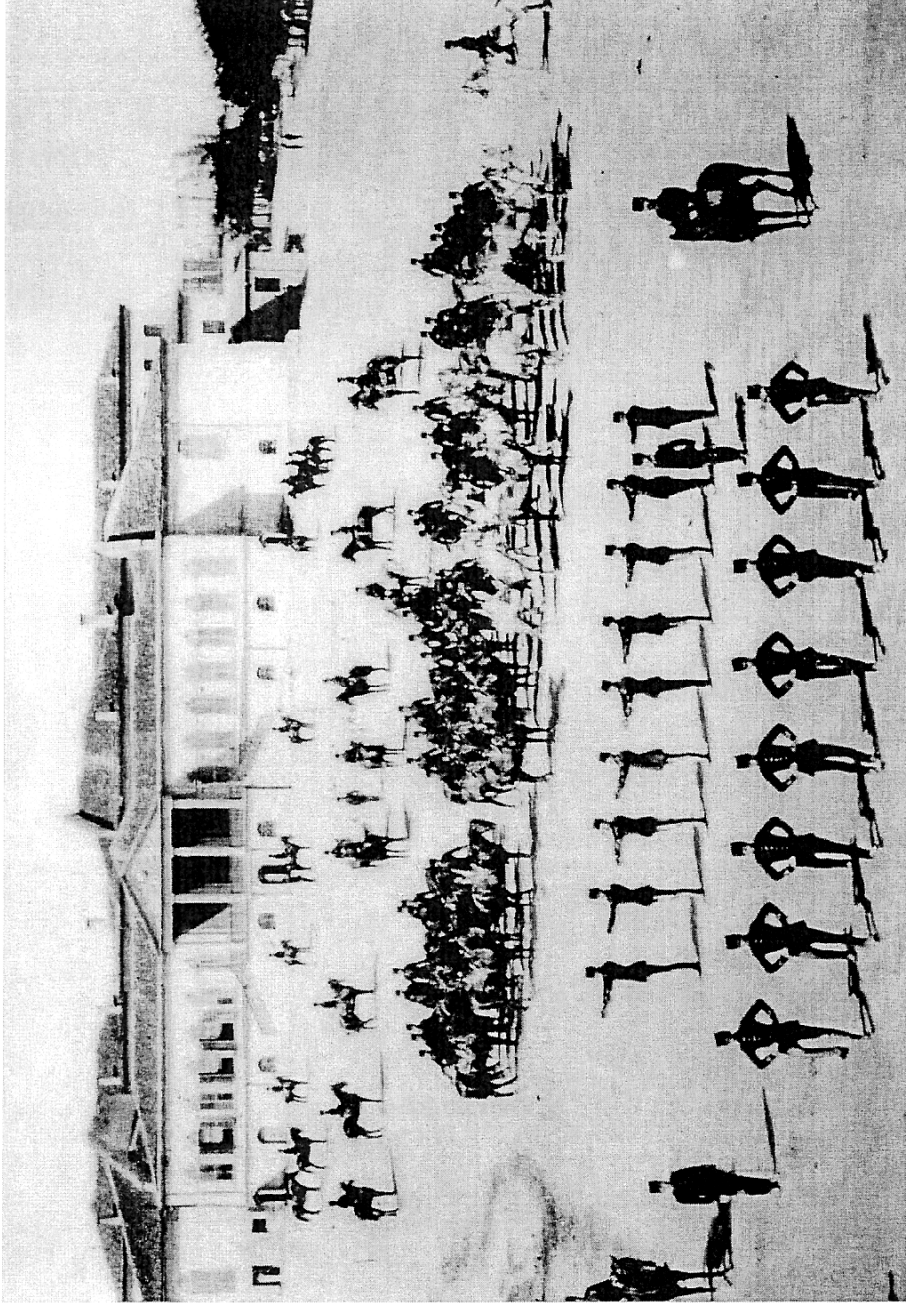
“Muharebe senesine mesâdif olmakla bundan akdem iki sınıf birden çıkmış olduğundan Harbiye-i Şâhanede bu sene yalnız bir sınıf kalmıştır”

1878 YILINDA HARBİYEDE OKUNAN DERSLER – SINIFLAR VE MEVCUTLAR

SINIFIN ADI	ÖĞRENCİ MEVCUDU	OKUNAN DERSLER
<i>EFENDİLER</i> <i>HAZERATI</i> (SINIFI)	3	ALÂEDDİN VE CELÂLEDDİN BEYEFENDİ = Cebr-i Adî, Tarih-i Osmanî, Kitabet, Hendese-i Sathiyye, Tarih-i Alem, Fransız Lisani, Resim, Tarama SAKİB BEYEFENDİ = İlm-i Hâl, Kavaid-i Farişî, Hesabdan Amâl-i Erbaa, Coğrafya, Sarf-i Arabî, Hüsn-ü Hatt-ı Türkî, Kıraat ve Hüsn-ü Hatt-ı Fransevî , Resim
ERKÂN-I HARBİYE SINIFLARI		
5. Sene Erkân-ı Harbiye	7	Tarih-i Harb, Hey'et, Taksim-i Arazî, Mimarî ve Tarik ve Şimendüfer, Makine Tatbiki, Fransızca, Nazariyyât
4 Sene İstihkâm Erkân-ı Harbiye	1	Lâğım, Tarih-i Harb, Hey'et, , Taksim-i Arazî, Mimarî ve Tarik ve Şimendüfer, Makina Tatbiki, Fransızca, Nazariyyât
4. Sene Topçu Erkân-ı Harbiye	2	Topçuluk, Tarih-i Harb, Hey'et, Taksim-i Arazî, Mimarî ve Tarik ve Şimendüfer, Makina Tatbiki, Fransızca, Nazariyyât
4. Sene Piyade Erkân-ı Harbiye	8	Tarih-i Harb, Hey'et, Taksim-i Arazî, Mimarî ve Tarik ve Şimendüfer, Makina Tatbiki, Fransızca, Nazariyyât
3. Sene İstihkâm Erkân-ı Harbiye	1	Tarih-i Harb, Mimarî, Makina, Köprücülük, Fransızca, Nazariyyât , Hücum ve Müdafaa, Ameliyyât
3. Sene Topçu Erkân-ı Harbiye	1	Endehat Bahsi, Tarih-i Harb, Mimarî, Makina, Köprücülük, Fransızca, Nazariyyât , Ameliyyât
3. Sene Piyade Erkân-ı Harbiye	3	Tarih-i Harb, Mimarî, Makina, Köprücülük, Fransızca, Fenn-i Eslîha, Nazariyyât , Hücum ve Müdafaa, Ameliyyât
3. Sene Süvari Erkân-ı Harbiye	1	Tarih-i Harb, Mimarî, Makina, Köprücülük, Fransızca, Fenn-i Eslîha, Nazariyyât , Hücum ve Müdafaa, Ameliyyât
2. Sene İstihkâm Erkân-ı Harbiye	2	Nazariyyât , Coğrafya-i Askerî, Fransızca, Muharebe Fişenkkçiliği, Fenn-i Harb, Tefâzulî, İstihkâmat-ı Cesime, Ameliyyât
2. Sene Topçu Erkân-ı Harbiye	2	Nazariyyât , Coğrafya-i Askerî, Fransızca, Muharebe Fişenkkçiliği, Fenn-i Harb, Tefâzulî, İstihkâmat-ı Cesime, Topçuluk İstihkâmı
2. Sene Piyade Erkân-ı Harbiye	4	Nazariyyât , Coğrafya-i Askerî, Fransızca, Muharebe Fişenkkçiliği, Fenn-i Harb, Tefâzulî, İstihkâmat-ı Cesime, Ameliyyât
2. Sene Süvari Erkân-ı Harbiye	1	Coğrafya-i Askerî, Fransızca, Fenn-i Harb, Tefâzulî, İstihkâmat-ı Cesime

1878 YILINDA HARBİYEDE OKUNAN DERSLER – SINIFLAR VE MEVCUTLAR

1. Sene İstihkâm Erkân-ı Harbiye	- (1 Kişi notu yok)	Fransızca, Hendese-i Hilye, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, Makina, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Cebr-i Âlâ, Topçuluk, Topoğrafya, Fenn-i Harb
1. Sene Topçu Erkân-ı Harbiye	2	Fransızca, Hendese-i Hilye, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, Makina, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Cebr-i Âlâ, Topçuluk, Topoğrafya, Fenn-i Harb, Ta'lim Ameliyyâtı
1. Sene Piyade Erkân-ı Harbiye	5	Fransızca, Hendese-i Hilye, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, Makina, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Cebr-i Âlâ, Topoğrafya, Fenn-i Harb, Ta'lim Ameliyyâtı
1. Sene Süvari Erkân-ı Harbiye	2	Fransızca, Hendese-i Hilye, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, Makina, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Cebr-i Âlâ, Topoğrafya, Fenn-i Harb, Ta'lim Ameliyyâtı
HARBİYE SINIFLARI		
2. Sene İstihkâm (Harbiye)	3	Nazariyyât , Coğrafya-i Askerî, Fransızca, Muharebe Fişenkkçiliği, Fenn-i Harb, Köprücülük, İstihkâmat-ı Cesime, Ameliyyât
2. Sene Topçu (Harbiye)	9	Nazariyyât ve Topçuluk İstihkâmı, Coğrafya-i Askerî, Fransızca, Muharebe Fişenkkçiliği, Fenn-i Harb, İstihkâmat-ı Cesime
1. Sene İstihkâm (Harbiye)	4	Fransızca, Tesviye-i Tarik ve İnşaa-i Askeriyye, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Topçuluk, Topoğrafya, Fenn-i Harb, Ta'lim Ameliyyâtı, İstihkâm Şekli
1. Sene Topçu (Harbiye)	8	Fransızca, Tesviye-i Tarik ve İnşaa-i Askeriyye, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Topçuluk, Topoğrafya, Fenn-i Harb, Ta'lim Ameliyyâtı, İstihkâm Şekli
1. Sene Piyade (Harbiye)	77	Fenn-i Harb, Fransızca, Topoğrafya, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, Tesviye-i Tarik, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Ta'lim Ameliyyâtı, İstihkâm Şekli, Tarama
1. Sene Süvari (Harbiye)	11	Fenn-i Harb, Fransızca, Topoğrafya, Hikmet ve Kimya ve Sath-ı Rakım, Tesviye-i Tarik, Tezkire-i Süvariyan, İstihkâmat-ı Hafife, Nazariyyât , Ameliyyât, İstihkâm Şekli, Tarama
TÜM HARBİYE SINIFLARI ÖĞRENCİ TOPLAMI = 3+42+112 = 157		

EK-36 : Fransız-Alman Karışımı Eğitim Yapan Harbiyeliler